

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

YIL: 21 SAYI: 50 OCAK - MART 2021

T.C. AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARİ DERGİSİ

Hakemli Araştırma Dergisi

Sahibi

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adına
Meriç ÜNVER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Emre TÖRE

Yönetim ve İletişim

Eskişehir Yolu Söğütözü Mahallesi 2177. Sokak No: 10/A
Çankaya – ANKARA
e-posta: spcdergisi@ailevecalisma.gov.tr
web: <http://dergipark.gov.tr/spcd>

Yayın Türü

Yaygın Süreli Yayın

ISSN

2148-9424

E-ISSN

2651-4265

Grafik Tasarım / Uygulama

Batuhan İLİK - Enez ÇAĞATAY

Yapım

Artı6 Medya Reklam Matbaa Ltd. Şti.
Özveren Sokak No:13/A Demirtepe - Kızılay /ANKARA
Tel: 0312 229 37 41 - 42

Baskı Adedi

500

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi'nde yayımlanan yazılardaki görüşler yazarına aittir.
© Her hakkı saklıdır. Dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf ve illüstrasyonların elektronik ortamlar da dahil olmak üzere kullanma ve çoğaltılma hakları sadece Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına aittir. Yazılı ön izin olmaksızın yazıların tamamının ya da bir bölümünün çoğaltılması yasaktır.

Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi üç (3) ayda bir yayımlanır.

TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin tarafından dizinlenmektedir.

SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARİ DERGİSİ

JOURNAL OF SOCIAL POLICY STUDIES

YIL: 21 SAYI: 50 OCAK-MART 2021

T.C. AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI HAKEMLİ DERGİSİ

EDİTÖR

Dr. Olgun GÜNDÜZ

EDİTÖR YARDIMCISI

Bengü ÇIKRIK ERKEN

YAYIN KURULU

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf ALPAYDIN * Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Fatih AYSAN * İstanbul Şehir Üniversitesi
Doç. Dr. Harun CEYLAN * Yalova Üniversitesi
Dr. Öğr. Üye. Nergis DAMA * Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üye. Zeki KARATAŞ * Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üye. Aslıhan NİŞANCI * İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. M. Merve ÖZAYDIN * Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK * İstanbul Üniversitesi

DANIŞMA KURULU

Doç. Dr. Emrah AKBAŞ * Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ALBAYRAK * Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf ALPER * Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Tuncay ERGENE * Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Adnan KÜÇÜKOĞLU * Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Sedat MURAT * İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR * On Yedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Emine ÖZMETE * Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Abdülkadir ŞENKAL * Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Hür Mahmut YÜCER * Sağlık Bilimleri Üniversitesi

*Bu sayfada yer alan isimler soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

BİLİMSEL YAZIŞMA

Makaleler ile ilgili tüm soru ve yazışmalarınız için:

Bengü ÇIKRIK ERKEN

e-posta:spcdergisi@ailevecalisma.gov.tr

EDİTÖRDEN

Kıymetli Okurlarımız,

2021 senesinin ilk sayısı olan 50. sayımızla yeniden karşınızdayız. Bu sayı ile birlikte çıkmaya başladığı ilk sayıdan bugüne 50. sayıya istikrarlı bir şekilde ulaşmış olmanın sevincini yaşıyoruz. Bu sayıdaki çalışmalar farklı disiplinlerden değişik konular hakkında önemli bilgiler ihtiva ediyor. Makalelerin uygulama alanında görev yapan meslek elemanlarına, profesyonellere, alanyazına, akademik çalışma ve tartışmalara katkı sunmasını ümit ediyoruz.

Bu sayımızda 8 çalışmaya yer veriyoruz.

İlk çalışma “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’deki Durumlarına Yönelik Tutumlarının Araştırılması” ismiyle Latife KABAKLI ÇİMEN ve Seher ERSOY QUADİR tarafından İngilizce kaleme alınan araştırma makalesidir. Bu makalede Suriyeli sığınmacıların Türkiye ile ilgili tutumları ‘Suriyeli Sığınmacıların Türkiye ile İlgili Tutum Ölçeği’ kullanılarak incelenmektedir. Araştırma bulgularında, sığınmacıların Türkiye’deki problemlerin Suriyelilerden kaynaklandığına katılmamakta olduğunun görüldüğü; özellikle İstanbul’da ikamet edenlerin, eğitim düzeyi yüksek olanların ve bakmakla sorumlu olduğu kişi sayısı az olanların kesinlikle bu algıyı desteklemediği ifade edilmektedir.

Derginin ikinci çalışması Kerem BERKMAN ve Handan KUMAŞ tarafından “Yoksul Bireylerin Bakış Açısı İle Sosyal Dışlanma: Denizli İli Sevindik Mahallesi Örneği” ismiyle yapılan uygulamalı bir çalışmaya dayalı araştırma makalesidir.

Bu çalışmada yoksul bireylerin sosyal dışlanmayı nasıl değerlendirdikleri sorusu üzerinden Denizli ilinde gerçekleştirilen araştırma bulgularına yer verilmektedir. Bu bulgularda katılımcıların 14'ünün sosyal dışlanmayı ekonomik dışlanma boyutu ile tanımladığı, sekiz katılımcının sosyal alandan dışlandığını düşündüğü, Katılımcıların siyasal alandan dışlandıklarına yönelik görüş bildirmediği gibi tespitler yer almaktadır.

“Sağlık Kurumlarında Şiddet: Gazete Haberleri Üzerinde Bir Araştırma” ismiyle Emel İŞTAR IŞIKLI ve Tuba ARSLAN tarafından yapılan çalışma derginin üçüncü makalesidir. Bu çalışmada sağlık çalışanlarına yönelik şiddet haberleri incelenerek saptanan 501 gazete haberi içerik analizi ile değerlendirilmiş ve bulgular yorumlanmıştır. Buna göre gazete haberlerinde sağlık çalışanlarına yönelik şiddet sıklığı, Türkiye'nin geneline yansıtabilecek çalışmalarda saptananlarla benzerlik gösterdiği ortaya konmaktadır. Çalışma bulguları arasında öne çıkanlara bakıldığında, sağlıkta şiddet mağdurunun kim olduğunun sorusu incelenen gazetelerdeki haberlere göre, 48 haberle en fazla uzman doktorların (%33,5), 32 haberle pratisyen hekimlerin (%22,3), 19 haberle aile hekimlerinin (%13,2) ve 18 haberle hemşirelerin (%12,5) şiddete maruz kaldığı görülmektedir. Sağlıkta şiddet mağdurlarının cinsiyetleri ise 89 haberde erkek (%62,2) ve 54 haberde kadın (%37,7) olduğu tespit edilmiştir.

Derginin dördüncü çalışması Veysi AKA, Hakan KARAMAN ve Ömer Miraç YAMAN tarafından “Gençlerin Esrar Kullanımında Akran/Arkadaşlık İlişkilerinin Etkisi: Bingöl İli Örneği” ismiyle kaleme alınan araştırma makalesidir. Bu çalışmada akran ve arkadaş gruplarının esrar kullanımı üzerindeki etkisi konu edilmektedir. Nitel araştırma desenine göre hazırlanan bu çalışmada 15-25 yaş arası 10 gençle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Buna göre akran/arkadaş grubunun esrara başlama, kullanımı teşvik etme, özendirme ve hatırlatma gibi etkilere sahip olduğu, diğer yandan kullanım sürecinde bir ekonomik destek ve güvenlik unsuru olarak kabul edildiği ve buna bağlı olarak kullanım sıklığının ve miktarının artmasına neden olduğu ifade edilmektedir.

“Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutumunu Etkileyen Demografik Değişkenlerin İncelenmesi” ismiyle Hülya YİĞİT ÖZÜDOĞRU ve Adnan KAN tarafından yapılan çalışma derginin beşinci makalesidir. Bu çalışmada yerel

halkın Suriyelilere yönelik tutumları ve bu tutumları ile ilişkili demografik değişkenlerin tutum üzerindeki etkisi incelenmiştir. Buna göre elde edilen bulgulardan, yerel halkın Suriyelilere karşı tutumunun cinsiyet, yaş, gelir düzeyi, eğitim seviyesi ve çocuk sayısına göre anlamlı farklılık oluşturduğu; medeni duruma göre ise anlamlı farklılık oluşturmadığı ortaya konmaktadır.

Derginin altıncı makalesi “*Mültecilere Yönelik Kalıcı Çözümlerden Biri Olarak Gönüllü Geri Dönüş*” ismiyle Sema BUZ ve Sema KORÇ’un birlikte kaleme aldıkları makaledir. Bu çalışmada gönüllü geri dönüş uygulamaları geçmişte bugüne uygulanan çeşitli politikalar etrafında analiz konusu edilmektedir. Devletlerce en çok tercih edilen yöntemlerden biri olarak geri dönüş politikasının mülteci hareketleri için kalıcı ve uzun vadeli bir çözüm olduğu ifade edilmektedir.

“*Üniversite Çalışanlarının Koruyucu Aile Uygulamasına Bakış Açısı: Bir Durum Çalışması*” ismiyle Elif ÖZAYDIN DEMİRBAŞ, Hatice Merve İMİR, Fatma Elif KILINÇ ve Nursel BEKTAŞ tarafından birlikte kaleme alınan çalışma derginin yedinci makalesidir. Bu çalışmada koruyucu aile uygulamasının bilinirliği ve bu uygulamaya yönelik görüşlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, üniversite çalışanlarının koruyucu aile uygulaması ile ilgili görüşleri nitel araştırma desenlerinden durum çalışması ile incelenmiştir. Veri toplama aracı olarak yarı-yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Araştırma verileri içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda, katılımcıların bu uygulamayı çok iyi tanımadıkları, koruyucu aileliği evlat edinme veya bir çocuğu misafir etme gibi durumlarla karıştırdıkları görüldüğü tespitlerine yer verilmektedir.

Derginin son makalesi “*Evli Kadınların Benlik Saygısı, Temel Kişilik Özellikleri İle Maruz Kaldıkları Aile İçi Şiddet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*” ismiyle Meliha DÖĞÜCÜ ve Doğa BAŞER’in birlikte yaptıkları çalışmadır. Bu çalışmada evli kadınların benlik saygı düzeyleri, temel kişilik özellikleri ve maruz kaldıkları aile içi şiddet arasındaki ilişki incelenmektedir. Çalışma nicel verilere dayalı tarama modelinde bir araştırma olup araştırma verileri, Ağustos-Aralık 2018 tarihleri arasında, kartopu örnekleme alma yöntemi kullanılarak ulaşılan 441 evli kadının yanıtlarına dayanmaktadır. Araştırmada tanıtıcı özellikler soru formu, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Türk Kültüründe

Geliştirilmiş Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği ve Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği kullanılmıştır. Buna göre kadına yönelik aile içi şiddetin en yoğun olduğu yaş aralığının 25 yaş altı olduğu, yaş ilerledikçe kadına yönelik şiddet eğiliminde bir azalma olduğu, eğitim düzeyine göre kadına yönelik şiddeti en yoğun yaşayan evli kadınların lisans mezunu olduğu, en düşük düzeyde ise lise mezunu evli kadınların olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmaların faydalı olması temennisiyle iyi okumalar, selamlar...

Dr. Olgun GÜNDÜZ

Editör

İÇİNDEKİLER

- An Investigation Of Syrian Asylum Seekers' Attitudes Toward Their Situation in Turkey
Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'deki Durumlarına Yönelik Tutumlarının Araştırılması.....10
Latife KABAKLI ÇİMEN-Seher ERSOY QUADİR
Araştırma Makalesi
- Yoksul Bireylerin Bakış Açısı İle Sosyal Dışlanma: Denizli İli Sevindik Mahallesi Örneği
Social Exclusion From The Perspective of Poor Individuals: The Case of Sevindik Neighborhood
in Denizli 44
Kerem BERKMAN - Handan KUMAŞ
Araştırma Makalesi
- Sağlık Kurumlarında Şiddet: Gazete Haberleri Üzerinde Bir Araştırma
Violence in Health Sector: An Investigation on News 89
Emel İŞTAR IŞIKLI - Tuba ARSLAN
Araştırma Makalesi
- Gençlerin Esrar Kullanımında Akran/Arkadaşlık İlişkilerinin Etkisi: Bingöl İli Örneği
The Effect Of Peer/Friendship Relations on the Use of Cannabis within Youngsters: The Case of
Bingöl 129
Veysi AKA - Hakan KARAMAN - Ömer Miraç YAMAN
Araştırma Makalesi
- Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutumunu Etkileyen Demografik Değişkenlerin İncelenmesi
Examining Demographic Variables that Influence The Attitudes of Local People Towards
Syrians 162
Hülya YİĞİT ÖZÜDOĞRU - Adnan KAN
Araştırma Makalesi
- Mültecilere Yönelik Kalıcı Çözümlerden Biri Olarak Gönüllü Geri Dönüş
Voluntary Return as a Durable Solution Towards Refugees 195
Sema BUZ - Sema KORÇ
Derleme
- Üniversite Çalışanlarının Koruyucu Aile Uygulamasına Bakış Açısı: Bir Durum Çalışması
University Staff's Viewpoint Regarding Foster Care System: A Case Study 231
Elif ÖZAYDIN DEMİRBAŞ - Hatice Merve İMİR - Fatma Elif KILINÇ - Nursel BEKTAŞ
Araştırma Makalesi
- Evli Kadınların Benlik Saygısı, Temel Kişilik Özellikleri İle Maruz Kaldıkları Aile İçi Şiddet
Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Investigation of the Relationship Between Self-Esteem Basic Personality Traits and Domestic
Violence of Married Woman 278
Meliha DÖĞÜCÜ - Doğa BAŞER
Araştırma Makalesi

AN INVESTIGATION OF SYRIAN ASYLUM SEEKERS' ATTITUDES TOWARD THEIR SITUATION IN TURKEY

Latife KABAKLI ÇİMEN¹

Seher ERSOY QUADİR²

Abstract

Syrians began to take refuge in Turkey on 29 April 2011 due to the civil war started in their country and their number in Turkey reached over 3.5 million by the year 2019 (Refugees Association, July 29, 2019). This study was conducted to examine the attitude of Turkey regarding Syrian asylum seekers. The sample group consisted of 233 Syrian people who were residing in two cities in different conditions in Turkey in 2017. The sample was selected among the Syrian asylum seekers by cluster sampling method. Research data were obtained using «Syrian Asylum Seekers' Attitude towards Turkey Scale» developed by the authors. The relationship between this scale and demographic characteristics of the sample group was analyzed by calculating Pearson Correlation Coefficient. In findings sample group has a positive opinion about Turkey in general. But who are living in asylum seeker camps in Osmaniye have more satisfaction as an asylum seekers than those who are residents in Istanbul with their own facilities and limited state aid. Overall asylum seekers don't participate that the problems caused by the Syrians in Turkey. Especially, those who living in Istanbul, who have a high level of education and who are responsible from less people were more opposed this idea.

Key words: *Syrian asylum seekers' satisfaction, reasons of Syrians' asylum to Turkey, Syrians' attitudes about Turkey, the problems caused by the Syrians in Turkey, difficulties of being an asylum seekers.*

¹Doç. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Temel Eğitim Bölümü, E-Posta:latife.cimen@izu.edu.tr ORCID: 0000-0002-4973-3630

²Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-Posta: seherers@gmail.com ORCID: 0000-0001-7492-5100

KABAKLI ÇİMEN, L., ERSOY QUADİR, S. (2021) An Investigation Of Syrian Asylum Seekers' Attitudes Toward Their Situation in Turkey. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(50), 10-43. DOI: 10.21560/spcd.vi.613739

SURİYELİ SİĞINMACILARIN TÜRKİYE’DEKİ DURUMLARINA YÖNELİK TUTUMLARININ ARAŞTIRILMASI

Öz

Suriyeliler ülkelerinde başlayan iç savaş nedeniyle 29 Nisan 2011’de Türkiye’ye sığınmaya başladılar ve Türkiye’deki sayıları 2019 yılı itibariyle yaklaşık 3,5 milyona ulaşmıştır (Mülteciler Derneği, 29 Temmuz 2019). Bu araştırma, Suriyeli sığınmacıların Türkiye ile ilgili tutumlarını incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini 2017 yılında İstanbul il merkezinde ikamet eden ve Osmaniyede sığınmacı kamplarında yaşayan Suriyeli sığınmacılar arasından küme örnekleme yöntemi ile belirlenen toplam 233 kişi oluşturmuştur. Araştırmanın verileri Kabaklı Çimen ve Ersoy Quadir tarafından geliştirilen “Suriyeli Sığınmacıların Türkiye ile İlgili Tutum Ölçeği” kullanılarak elde edilmiştir. Daha sonra da bu ölçeğin örnekleme grubunun demografik özellikleriyle ilişkisi Pearson Korelasyon Katsayısı hesaplanarak irdelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre örnekleme grubu genel olarak Türkiye hakkında olumlu fikre sahiptir ve bu memnuniyet Osmaniyede kamplarda kalanlarda daha fazladır. İstanbul’da kendi imkânlarıyla ikamet edenler sığınmacı olarak yaşamaktan daha çok rahatsızlık hissetmektedir. Genel olarak sığınmacılar Türkiye’deki problemlerin Suriyelilerden kaynaklandığına katılmamakta; özellikle İstanbul’da ikamet edenlerin, eğitim düzeyi yüksek olanların ve bakmakla sorumlu olduğu kişi sayısı az olanların kesinlikle katılmama oranı daha fazladır.

Anahtar kelimeler: Suriyeli sığınmacıların memnuniyeti, Suriyelilerin Türkiye’ye sığınma nedenleri, Suriyelilerin Türkiye hakkındaki tutumları, Türkiye’de Suriyelilerden kaynaklanan problemler, sığınmacı olmanın zorlukları.

INTRODUCTION

An asylum seeker goes to another region and unknown future to rescue his life and/or his family's life. During this expedition, some economic and even cultural gains are experienced, but at the same time, they have to separate from their own community (Teber, 1993: 9-16). In this process, social environment interactions, daily habits and behaviors can be lost. This situation can lead to a number of serious mental problems and trauma. Because migration brings many stress factors (such as adaptation to a different socio-cultural environment, climate, place and house change, change of workplace, change of work style, temporary or permanent separation from family members, change in life style, change of school, change in economic situation) and causes many emotional and physical reactions. These difficulties before and after forced migration may cause many problems in individuals and families such as post traumatic stress disorder, attachment and adjustment problems, anxiety, mood disorder and substance abuse. In summary, forced migration is a spiritual experience with many losses. Those psychological problems most often affect children and women. Especially for children and adolescents who are going through a risky development phase, stable environmental factors are very important, hence instability is very dangerous (Ilgar and Çoşkun Ilgar, 2015, p.160-169; Oral and Tuncay, 2012, p.103). Indeed, Özer and Şirin (2013) reported based on field research on Syrian asylum seekers living in camps in Turkey, 4.4% of adolescents informed their need to see a doctor because of psychological problems and 2.6% of children were diagnosed with a psychiatric diagnosis by a doctor. In the same study, it was found that the psychological problems experienced by the Syrian asylum seekers mostly affected children and women; because it is emphasized that more than 75% of Syrians are children and women. In the findings of other studies, it was determined that most of the Syrian women exposed to migration face human rights violations such as sexual violence, economic inequality (Barın, 2015), sexual harassment, polygamy and early marriage (Acar et al., 2015; Aktaş, 2016).

Especially for children and adolescents who are going through a risky developmental stage, it is very important that the environmental factor is stable and its deterioration has the following negative consequences: In the study of Önen, et al. (2014), 19.3% of the Syrians living in Akçakale Asylum Seeker Camp in Şanlıurfa had severe anxiety symptoms; Symptoms of severe depression were found in 8.9%. In the study of Özer and Şirin (2013), 49% of the Syrian children living in the camps experienced high levels of depression, 36% had clinical depression scores, and 12.7-25.8% had psychosomatic problems (headache, abdominal pain, pain in the arms etc.). All these findings show that asylum seekers have problems in terms of mental health.

The school environment for Syrian children is another source of stress. When the literature on the impact of migration on the child is examined, significant findings have been obtained: In a study conducted by Polat-Uluocak (2009), teachers reported about twice as many neurotic problems in children who migrated compared to their peers who did not. Moreover, in schools in the regions with migration, the classes become crowded and this makes the students more passive as the teacher cannot deal with the concern of complete the curriculum adequately with each student (Bayraktar, 1999; Karakuş, 2006). In this case, immigrant children find it difficult to learn the language of the region they live in, fail to express themselves in class and the level of success in class decreases. They are excluded from their classmates and may exhibit disciplinary actions by establishing small groups with other immigrant students in order to show themselves (Angay, 2012; Bayraktar, 1999; Bingöl, 2006; Karakuş, 2006). Asylum seekers, who do not know Turkish or speak little Turkish, especially in high school age, are trying to contribute financially to their families by not going to school due to economic concerns, thus the problem of child labor continues in the country (Korkmaz, 2016: 98). The fact that children go away from school life and start working on the streets

(selling handkerchiefs, shoe dyeing, etc.) due to the inadequate support of children's education life causes them to become vulnerable to external dangers (Akgül and Polat Uluocak, 2010: p.10). In fact, according to the findings of Emmen et al. (2012), migrant parents seem less sensitive to supporting the development of their children, not only because of cultural differences, but also because migrant families generally have more disadvantaged socioeconomic (education and income) conditions than the dominant group (Retrieved from Durgel and Yağmurlu, 2014: p.8).

Actually, 40% of Syrian immigrants are unemployed and this is the biggest problem of this disadvantaged group (Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi, 2019). Therefore the majority of the Syrian asylum seekers in our country live in difficult conditions outside the camps. Those who live in large cities outside the camps are often unable to fully meet their family's nutritional, shelter, hygiene and other basic needs. While Germany has accepted about 70.0% of Syrians are university graduates, only 7.0% of Syrians in Turkey are university graduates (Koçancı, February 19, 2018). For this reason, as determined by Özkarslı (2011), women and men in this mass with low education generally work in unskilled daily jobs (construction worker, cleaning worker, daily baby / child caregiver, agricultural laborer, porter, industrial worker, textile worker, shepherd, restaurant employee, chauffeur etc.). In the same study, it was found that 43 percent of the Syrians earn monthly, 35 percent daily, 15 percent weekly, and 7 percent of them earn income for daily meal (Özkarslı, 2011). As also been found in some other studies, Syrians living in Turkey usually in unskilled jobs (deprived of social security and state protection) and work in severe conditions (Göde et al., 2014; MAZLUMDER, 2014: p.25-29).

The civil war in Syria has been going on since 2011. Therefore, according to December 2019 data, the positions of a significant portion of the Syrians with

registered numbers of more than 3.5 million in Turkey (Mülteciler Derneği, 30 Aralık 2019) have become permanent. According to TUIK (2017, 2018) marriage and divorce statistics, Syrian brides ranked first among foreign brides with 19.4% in 2017 and 15.7% in 2018. In this way, Syrians adaptation has become increasingly important with social, political and economic dimensions. Syrians' attitude about their situation in Turkey need to be revised for facilitate their integration to Turkey (asylum policy, asylum seekers' life circumstances and attitude of the Turkish people). Therefore, this research aimed to investigate the attitudes of Syrians who living in camps and living independently in the city about their situation in Turkey.

Depending on the purpose of the research, the following hypothesis has been tested:

Syrian asylum seekers;

1. Who are residing in camps in Osmaniye,
  2. Who are residents for a long time,
  3. Who are older,
  4. Who are less educated,
  5. Who are married,
  6. Those with higher income levels,
  7. Who has reported a good housing conditions,
  8. Who are responsible to take care of too many people,
- have a more positive attitude about Turkey.

DATA AND METHODS

1. Participants

The sample group of the study consisted of 97 independent Syrian asylum seekers living in Istanbul and 136 Syrian asylum seekers living in asylum seeker

camps in Osmaniye in 2017. The Syrians who came to learn Turkish within the scope of TÖMER (Turkish Learning Research and Application Center) language education of a private university in Istanbul and Syrians living in asylum seeker camps in Osmaniye were determined by cluster sampling method. The demographic characteristics of the sample group were examined in Table 1.

As shown in Table 1, 54.1% of the Syrians participating in the study were male and 45.9% were female. In addition, 67.8% of the sample group were under the age of 30 and 32.2% were over 30 years of age. Of the respondents, 32.2% were high school graduates, 27.9% were secondary school graduates, 20.6% were primary school graduates and less educated, 19.3% were university or higher graduates. More than half of the respondents (58.8%) were single and 41.2% were married. In the study 36.0% of the sample were not working in a paid job, 35.2% were students, 3.0% were retired; only 23.2% group was employed while the group with 2.6% was the employer. In this case, 44.7% of the sample group naturally had less income than the minimum wage, 13.3% had a minimum wage level income, 28.3% had an average income level, and 13.7% had income above the average. Nearly half of the study group (46.3%) had a moderate level of housing condition, 25.8% had a good level, 17.2% had a poor level and 10.7% had a very good level. In the sample group, 34.8% of the participants were responsible to take care of 4-8 people, 33.0% were responsible to take care of 1-3 people and 32.2% were not responsible to take care of anybody (probably because they were students).

Table 1. Demographic Characteristics of Syrian Asylum Seekers (n= 233)

Gender	n	%	How many years lives in Turkey	n	%
Woman	107	45.9	3 years and less	97	41.6
Man	126	54.1	4 and more years	136	58.4
Age			Coming with relatives		
19 years and under	72	30.9	Yes	127	54.5
Between 20-29 years	86	36.9	No	106	45.5
30 years and older	75	32.2	Relative's effect to compliance (n=127)		
Home city			Effective	81	63.8
İstanbul	97	41.6	Partially effective	33	26.0
Osmaniye	136	58.4	Not effective	13	10.2
Education level			Adaptation problem with public		
Not literate	7	3.0	Yes I've had a problem	19	8.2
Literate	20	8.6	No I haven't had a problem	214	91.8
Primary school graduates	21	9.0	Reasons of adaptation problem with public		
Secondary school graduates	65	27.9	Language problem	7	3.0
High school or equivalent graduates	75	32.2	Cultural differences	5	2.2
University graduates or higher	37	15.9	Negative words about refuges	2	0.9
Master's Degree/ Doctorate	8	3.4	The problem of subsistence and housing	2	0.9
Marital status			Difficulty at university	1	0.4
Single	116	49.8	Being abused in the van	1	0.4
Married	96	41.2	Problem with the host	1	0.4
Widow	7	3.0	Reasons to leave Syria *		
Divorced	6	2.6	Life-threatening	177	76.0

Living separately	8	3.4	Economic reasons	24	10.3
Income rate			Holding the family together	42	18.0
Has income above average	32	13.7	Avoiding work	12	5.6
Average income level	66	28.3	Transition to European Union Countries	9	3.9
Income at minimum wage level	31	13.3	To go to college	7	3.0
Less income than minimum wage	104	44.7	Type of support he/she received from Turkey *		
Paid work			Not getting support	28	12.0
Working	54	23.2	Housing	25	10.7
Not Working	84	36.0	Food	70	30.0
Student	82	35.2	Pocket money	40	17.2
Retired	7	3.0	Health care costs	78	33.5
Employer	6	2.6	Education	92	39.5
Housing conditions			Getting information	17	7.3
Very good	25	10.7	Official transactions	14	6.0
Good	60	25.8	Coal (for warming)	4	1.7
Moderate	108	46.3	Job	4	1.7
Bad	40	17.2	Source of support *		
Number of people being cared for	From government	91	39.1		
Nobody	75	32.2	From association	87	37.3
1-3 persons	77	33.0	From foundation	35	15.0
4-8 persons	81	34.8	From a person	19	8.2

---

* Multiple options are marked.

More than half of the sample (58.4%) lived in our country for 4 and more years, 41.6% in our country for 3 or less years. More than half of the participants (54.5%) came to our country with their relatives and nearly half (45.5%) were independent of their relatives. Among the respondents, 63.8% of those who came with their relatives stated that their relatives were influential to compliance the country, 26.0% were partially effective and 10.2% were not effective. Almost all of the sample group (91.8%) reported that they did not have any adaptation problems in our country and 8.2% had problems. The majority of the people who lived problem; experienced difficulty in being in different languages (3.0 %) and in different cultures (2.2 %). This was followed by “negative words about asylum seekers” (0.9 %), “problems of livelihood and housing” (0.9 %), “difficulty in university” (0.4 %), “sexual abuse in minibus” (0.4 %), “problems with landlord” (0.4 %) (see Table 1).

The main reason for leaving their country of the research group was “life-threatening” (76.0%). This was followed by keeping the family together (18.0%), economic reasons (10.3%), avoiding work (5.6%), transition to European Union countries (3.9%), and going to university (3.0%). In Turkey, on October 13, 2014, No. 2014/6883 “Temporary Protection Regulations” in accordance, participants benefit from feeding and housing services (m.38), health care (m.27), educational services (m.28), access to labor market services (m.29), benefits from social assistance and services (m.30) and interpreting services (m.31) (Uzun, 2015: 113). When the support received by the respondents to the survey is examined cumulatively, they receive education (39.5%), health (33.5%), food (30.0%), allowance (17.2%), housing (10.7%), obtaining information (7.3%), official transactions (6.0%), coal (1.7%) and work (1.7%). Some of the participants (12.0%) reported that they did not receive any help. This may be due to the fact that they do not apply to official institutions for fear of deportation. The participants reported that they received help 39.1%

from the state, 37.3% from the association, 15.0% from the foundation and 8.2% from the individual (see Table 1).

2. Data Collection

2.1. Personal information form

Asylum seekers were asked about their demographic characteristics (gender, age, education, marital status, income level, labor force participation, housing conditions, number of people being cared for) as well as how many years they have been in our country, for what reasons he/she left homeland, coming with family members and / or close relatives, have they any experienced problem with the citizens of the Republic of Turkey, what kind of support he/she received from Turkey to sustain life and from which channel they received the support.

2.2. Syrian asylum seekers' attitude about their situation in Turkey scale

The scale was developed to determine Syrian asylum seekers' attitudes about their situation and asylum policy in Turkey by Kabaklı Çimen and Ersoy Quadir. The attitude scale was of a five-degree Likert type consisting of the following five self-assessing scores: Strongly agree = 5 points, Agree = 4 points, Undecided = 3 points, Disagree = 2 points, and Strongly disagree = 1 point. Of the 33 propositions in the scale, 7 (8,9,10,11,12,13,14) were the reverse and the score was reversed (Strongly agree = 1 point....Strongly disagree= 5).

The study was reviewed and approved by the İstanbul Sabahattin Zaim University Ethics Review Committee.

2.3. Validity and reliability of “Syrian refugees’ attitude about their situation in Turkey scale”

To test the compatibility of the data for the factor analysis, Kaiser–Meyer–Olkin (KMO) sampling efficiency test and the Bartlett test were administered. With the KMO value over 0.50 and the Bartlett test value less than 0.05, these data were found appropriate for the factor analysis (KMO = 0.601, χ^2 Bartlett test (528) = 1.4030003, $p = 0.0001$) (see Table 2).

The attitude statements whose efficiency were below 0.50 and those which were left alone under a factor and which had similar factor loads or whose factor loads were below 0.30 were not found. After the factor analysis, 12 factors were found with eigenvalues 1 or more. When reliability test of the 12 factors were done; in the reliability analysis of each factor, 9 items (1,2,3,6,7,8,13,26,28) that were determined by Cronbach’s Alpha value and which distort the internal consistency of the factor were excluded from the analysis. In the repeated factor analysis with the remaining propositions, 3 factors with eigenvalues 1 and above were obtained.

At the end of this factor analysis, altogether there were 3 factor categories. Factor dimensions were named “Have a positive opinion about Turkey,” “Uncomfortable living as an asylum seeker,” and “Agree that some of the problems caused by the Syrians in Turkey” respectively. As a result of the factor analysis, the number of statements in the scale decreased from 33 to 24 and the total explained variance was 32.145% (see Table 2).

Table 2. Explanatory Factor Analysis Results of the “Syrian Asylum Seekers’ Attitude About Their Situation in Turkey Scale”

Name of the factor	Attitude expression	Factor loads	Explanatory of the factor (%)	Reliability
Have a positive opinion about Turkey	4. I think the citizens of the Republic of Turkey are good host.	0.518	13.806	0.694
	5. I'm pleased with the help I got from the official institutions of the Republic of Turkey until now.	0.506		
	15. I feel a cultural similarity with the citizens of the Republic of Turkey.	0.551		
	20. I think the citizens of the Republic of Turkey have good approach to asylum seekers.	0.422		
	21. I also recommend immigration to my citizens stayed in Syria.	0.300		
	23. If the war ends in Syria; I want to stay in a temporary-safe area until Syria is reconstructed.	0.464		
	24. If the war ends in Syria; I want to stay in Turkey and continue my life here.	0.370		
	27. The citizens of the Republic of Turkey understand us, they are usually willing to help.	0.485		
	29. Syrian asylum seekers should be given work permit in Turkey.	0.554		
	30. The Republic of Turkey applies a good management on asylum seekers.	0.399		
	31. Syrian asylum seekers in Turkey should be given the right to citizenship.	0.430		
	32. I do not find it right for some Syrian asylum seekers to beg on the streets.	0.364		
	33. In some cities, I find justify being treated harshly to some of the Syrian asylum seekers who commit crimes.	0.456		
Uncomfortable living as an asylum seeker	16. I think I faced discrimination in Turkey.	0.649	10.003	0.610
	17. I'm being treated like foreigners in Turkey.	0.633		
	18. I feel like foreigners in Turkey.	0.661		
	19. I have difficulty communicating with the Turks due to the language factor.	0.414		
	22. I need psychological support because of my situation.	0.321		
25. If the war ends in Syria, I want to go back to my homeland.	0.472			
Agree that some of the problems caused by the Syrians in Turkey	9. I think, Syrian asylum seekers will increase the crime rate in Turkey. (-)	0.628	8.336	0.616
	10. I think Syrian asylum seekers are a potential threat to Turkey's demographic structure.(-)	0.526		
	11. I think Syrian asylum seekers are a potential threat to Turkey's economic structure. (-)	0.542		
	12. I think Syrian asylum seekers are a potential threat to Turkey's political structure. (-)	0.667		
14. I think Syrian asylum seekers are contributing to the terrorist incidents in Turkey. (-)	0.501			
	Total	32.145		
Scale	Reliability of Kaiser–Meyer–Olkin	0.601		
	Bartlett Sphericity Test Chi square	1.403E3		
	Sd	528		
	p value	0.0001		

Statistical analysis was performed to test the overall reliability of the scale. The reliability coefficient for the scale was found to be $\text{Alpha} = 0.601$ for 24 items and this value (as the number of statements is low) indicates that the scale is sufficiently reliable. Cronbach's Alpha was used to evaluate content coherency (reliability) of the 3 factor dimensions obtained after factor analysis (these values were 0.694; 0.610; 0.616, respectively) (see Table 2).

“Reliability coefficients range between 0 and 1. The closer the coefficient is to 1, the more reliable the measure is, with less random errors. While interpretations of reliability coefficients may vary from one researcher to another, as general guideline, a reliability coefficient greater than 0.80 is considered excellent, 0.70 to 0.80 is considered very good, 0.60 to 0.69 is considered acceptable, and a reliability coefficient less than 0.60 is considered weak due to the high proportion of random errors.” (Abu-Bader, 2011: 12). That means in social science, the acceptable α value is 0.60, which is also practiced by other researchers (Ary, Jacobs, Razavieh, and Sorensen, 2009: 249; Ghazali, 2008; Hair, Black, Babin, and Anderson, 2010).

3. Analysis

In the study, the sample group's “Syrian Asylum Seekers’ Attitude about Their Situation in Turkey Scale” scores were interpreted as tables according to their average. In addition, Pearson Correlation Coefficient is used to determine whether there is a significant relationship between Syrian asylum seekers’ demographic characteristics and their attitudes about their situation in Turkey.

RESULTS

In this section we examined the sample group of Syrian asylum seekers' attitudes about their situation in Turkey. Firstly, the average scores of each factor; then, the relationship between the independent variables (demographic characteristics) and the attitudes of Syrian asylum seekers were examined.

1. Investigation of the Attitude of the Sample Group about Their Situation in Turkey

The sample group included in the research has a positive opinion about Turkey ($\bar{X}= 3.40$); They are undecided about discomfort as an asylum seeker ($\bar{X}= 3.02$) and they did not accept some of the problems that arise from the Syrians in Turkey ($\bar{X}= 3.44$) (see Table 3).

Table 3. Average score of attitude of the sample group about their situation in Turkey (n= 233)

Name of the factor	Number of items	Minimum	Maximum	$\bar{X}$	Sx	Sum
Factor 1: Have a positive opinion about Turkey	13	2.08	5.00	3.40*	0.57	789.54
Factor 2: Uncomfortable living as an asylum seeker	6	1.00	5.00	3.02	0.72	703.17
Factor 3: Agree that some of the problems caused by the Syrians in Turkey (-)	5	1.60	5.00	3.44*	0.76	801.00

1.80= Disagree 2.60= Undecided *3.40= Agree

2. Investigation of the Relationship between the Attitudes of Syrian Asylum Seekers and the Independent Variables

As seen in Table 4 below, there is a statistical relationship between some of the independent variables (their demographic characteristics) and Syrian asylum seekers' average attitude scores about their situation in Turkey.

Table 4. *Pearson Correlation Coefficient of Attitudes of the Sample Group According to Their Demographic Variables (n= 233)*

	Home city	How many years lives in Turkey	Gender	Age	Education level	Marital status	Income rate	Housing conditions	Number of people being cared for
Factor 1: Have a positive opinion about Turkey	0.137*	0.049	0.042	0.022	-0.011	-0.009	0.049	-0.105	0.074
Factor 2: Uncomfortable living as an asylum seeker	-0.140*	-0.127	-0.063	0.053	-0.016	0.028	-0.124	0.105	0.005
Factor 3: Agree that some of the problems caused by the Syrians in Turkey(-)	0.181**	-0.028	-0.068	0.097	0.236***	-0.019	-0.039	0.076	0.320***

*p<0.05

**p<0.01

***p<0.001

Home city:

1=Istanbul

2=Osmaniye

Gender:

1=Woman

2=Man

Marital status:

1=Single

2=Married

According to Table 4, Syrians who were living in the camps in Osmaniye have more positive attitude about Turkey than Syrians who were living with their own means in İstanbul (r = 0.137; p <0.05). But Syrians who were living in Istanbul are more disturbed as an asylum seeker (r= -0.140; p<0.05) and they seriously don't accept about the problems that arise from the Syrians in Turkey more than Syrians who were living in Osmaniye (r= -0.181; p<0.01).

In addition, the sample group of highly educated ones ($r= 0.236$; $p<0.001$) and who are responsible to take care of less people ($r= -0.320$; $p<0.001$) absolutely didn't accept the problems that arise from the Syrians in Turkey.

The findings supported the hypotheses regarding the city of residence, education level of respondent and the number of people being cared for (1, 4, 8); but did not support the other hypotheses (2,3,5,6,7).

DISCUSSION AND CONCLUSION

In this section, the information and findings about the Syrian asylum seekers are discussed under the subtitles in the light of the literature.

1. Reasons of Syrians' Asylum to Turkey

The main reason why Syrian asylum seekers left their home country was mostly life threatening (76.0 %). This was followed by keeping the family together (18.0 %), the economic reasons (10.3 %), avoiding work (5.6 %), the transition to European Union countries (3.9 %) and going to university (3.0 %) (see Table 1). When other researches on this subject are examined, life safety and economic reasons are at the top of the list (Apak, 2014; Kariman, 2015; Özkarslı, 2014). Especially in a research conducted by Özkarslı (2014) in the province of Mardin, 65 percent of Syrian asylum seekers' reason of coming to Turkey was finding a job and 28 percent of the male population in particular evaluated the job opportunities directly. As a result, these studies support the findings of our research.

As it is seen in Table 1, the second reason for the Syrians to leave their country were "to keep the family together" (18.0%). As a matter of fact, more

than half of the respondents came to Turkey with their relatives (54.5 %). Also the majority of the asylum seekers who came with their relatives stated that their relatives were effective in adapting to the country (89.8 %) (see Table 1). Likewise in Apak's (2014) survey, more than half of the participants (54.5%) stated that they had relatives in Mardin. Also 34.1% of respondents immigrated to Turkey, because their relatives were living in the same country. Already in the case of immigration, it is important to have relatives or fellow citizens in that area in order to be able to easily adapt and be in solidarity. This situation causes immigrants to gather in certain neighborhoods in cities (Erdem, 2006: 335).

2. Problems Syrians Live in Turkey

One of the major problems experienced by Syrians in our country is the problem of "subsistence and housing" that the state aid and free services are not enough for the crowded families who were living outside the camps. As a matter of fact, in the analysis of needs in Istanbul, it was determined that Syrian asylum seekers has the most basic human needs. These needs are nutrition, health, shelter, education, hygiene, new-born-mother needs, safety, cleaning, warming and non-food products (Acar, et al., 2015). In our study 0.9 % of the asylum seekers reported that they had problems of subsistence and housing (see Table 1). The reason for the low number of living and housing problems is that more than half of the sample group (58.4%) reside in camps under state protection.

Syrian asylum seekers also have difficulties at university; this may be due to both the language problem and the educational system difference between the two countries. As a matter of fact, in our study, the majority of the people who lived problem; experienced difficulty in being in different languages (3.0 %)

and in different cultures (2.2 %). This was followed by “negative words about asylum seekers” (0.9 %), “the problem of subsistence and housing” (0.9 %), “difficulty in university” (0.4 %), “being harassed in the minibus” (0.4 %), and “the problem with the host” (0.4 %) (see Table 1).

In addition, the education level of the asylum seekers in our country is low and it is not possible for them to find jobs as qualified staff; that forces their living conditions. But in our study 32.2% of our respondents were high school graduates and 15.9% were university graduates because of Syrians who live in İstanbul were chosen from TÖMER (see Table 1). In other studies, it was found that almost half of the Syrian asylum seekers were primary and lower educated, and very few were university graduates and the total level of education was low (ORSAM Raporu, 2015b; Yıldız, 2013). It has been observed that the number of students in schools in the cities where the Syrians settled has increased. Although the training opportunities provided by Turkey, there are some problems related to bilingual education and some Syrian children’s school absenteeism. As regards asylum-seekers, problems such as teacher training, provision of educational curricula / materials, type of education (mixed, male / female education), adaptation problem, economic concerns and child labor remain. Asylum seekers who do not speak Turkish, especially in high school age, try to contribute financially to their families by not going to school (Korkmaz, 2016, p. 98). Also the cultural differences with the Syrians are seen in the work life (for example, they don’t want to work after 3 o’clock pm; men don’t want to work after the age of 45-50 years, because of that they send their school age sons to work). Differences in working ethics and culture make it difficult to keep up with the length of work hours and work tempo. This situation opens up a number of different problems, such as child labor, child neglect and abuse (KTO, 21 Nisan 2017, p.5). In other words, it causes a generation with low levels of education from father to son and permanent poverty.

The Turkish state needs to plan how to benefit from this unqualified manpower. In this context, measures should be taken to ensure the adaptation of school-aged Syrian children to schools. For example, it should be taken into consideration that having more than five Syrian students in each class complicates Turkish learning. For this purpose, Syrian students should be regularly distributed to each school and provided service for students. In addition, children with peer bullying should be identified in schools and awareness should be established in students, teachers, school management and families regarding peer bullying by guidance counselors and school social workers.

In this study, while other problems are not mentioned by asylum seekers but determined in other studies: In Doğan's (2011) study among the Syrians, those of different religions thought they were subject to double discrimination. In Özkarslı's (2014) survey, 33.0% of Syrians stated that local people reacted to them because they did not fight for their country, and 26.0% said that local people reacted because they worked cheaper (as they lower the value of labor in the labor market)

It is very important to take steps to facilitate the adaptation of immigrants to the country by giving them the opportunity to prevent their exploitation in various ways and to protect their own culture. Women and children, particularly vulnerable to sexual and labor exploitation, should be considered in a separate category. In order to eliminate these negative effects, special supportive / protective measures should be developed for women and children. For example, women and children living in distress can be provided with shelter. In addition, psychosocial support should be offer to Syrian asylum seekers to erase the traces of violence experienced in their country and to deal with problems which they experience in Turkey (Yılmaz, 2014, p.1698-1699).

3. Syrians' Attitudes about Turkey

According to the results of the research sample group has a positive opinion about Turkey in general ($\bar{X}= 3.40$) (see Table 3). However, the asylum seekers living in the camps in Osmaniye are more satisfied than the refugees living in Istanbul with their own means ($p<0.05$) (see Table 4). This difference in satisfaction may be due to the fact that the asylum-seekers living in the camp can benefit more from their accommodation and state aids. Also the Syrians living in the camps, to have more positive attitudes about Turkey may be due to less exposure to second culture. Thus in other studies, it has been determined that the presence of acquaintances belonging to the same language, religion, ethnic origin, common historical ties, kinship ties, or members of the same tribe (ethnic group) and the presence of common cultural characteristics play an important role in the adoption of the city and establishing relations with the natives (Deniz and Etilan; 2009; Özkarslı, 2014).

Similarly in some other studies it found that Syrian asylum seekers living in the camp (Güneş, 2013) or living outside camps (Apak, 2014; Erdoğan, 2015; Deniz et al., 2016a; Karasu, 2016; Kaya, 2015; Kaypak and Bimay, 2016) were satisfied to be in Turkey. The Syrians reported that they pleased with the community's general attitude with regards to them (Özkarslı, 2014) and they had no problems of adaptation because they shared the same religious structure (Özmen, 2012: 81; Apak, 2014). There were also those who expressed help from the Turks (Kariman, 2015). In addition, among the asylum seekers, the Turkmens perceive the assistance provided to them as the brotherly sharing of the same religion and nationality. Also support for participation in the workforce by providing vocational courses of asylum seekers has caused them to think positively about Turkey (like giving "greenhouse courses within the scope of emergency support project to support crop production") (Habertürk, 25 Eylül 2018). In terms of psychological support and attention, the Minister

of Interior visits some families living in the Temporary Housing Center at home (Star, 28 Ocak 2018).

4. Discomfort from Living as an Asylum Seeker

According to the research findings, Syrians who are residing in Istanbul with their own means feel more discomfort than the asylum seekers living in the camps in Osmaniye ($p < 0.05$) (see Table 4). Although Syrians who are residing in Istanbul can benefit from nutrition, shelter, health, education and other social benefits within the scope of the “Temporary Protection Regulation” 2014/6883, it is obvious that they feel more discomfort than living as an asylum seeker in the camps in Osmaniye because living conditions are more challenging in big city conditions. In fact, some studies have found that Syrian asylum seekers have problems with fundamental rights (citizenship, working rights, residence permits) and public rights (municipal, health, education, social, political) (Özdemir, 2017; Arslan et al., 2017; Tunç, 2015; Sandal et al., 2016; Paksoy and Şentöregil, 2018).

Also in some other researches, while the majority of Syrians was pleased to live in Turkey but they want to return back when conditions improve in their country (Boyras, 2015; Güneş, 2013; Özkarslı, 2014). According to the report of the Center for Socio-Political Field Studies (2019), 66% of the asylum seekers living in the cities on the Syrian border want to return to their country (Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi, 2019). Because the Syrians in our country often have problems in basic services such as housing, health and education (Gün, 2011: 272; ORSAM Raporu, 2015a: 16; Ataman, 2015: 29). In addition, Syrians have difficulty in learning Turkish as an asylum seeker, adapting to a foreign culture and communicating with Turks. Also, the supporters of the pro-government and extremist groups who initiated the

civil war in Syria have fostered the separation between the two communities by organizing aggressive campaigns targeting Syrian asylum seekers on social networking sites. The purpose of these groups is to make Syrians angry against the Turkish people and the government through false news and statements. Thus, they want to encourage Syrians to rebel against the Turkish people and government by portraying the Turks as colonists and exploiters (İNSAMER 2019). Such incitement campaigns increase the anxiety and insecurity of Syrians. Some Turkish media outlets exaggeratedly publish individual events / crimes involving Syrians (beating children, leaving children alone at home, violence against women and so on) and blame them for every problem (like Hakan, 8 Şubat 2018). On the other hand, the positive aspects and successes of the Syrians are ignored or not properly reflected. Events such as the arrest and deportation of large numbers of Syrians without official identity documents also contribute to the spread of such negativities. This situation adversely affects the cohesion between the two peoples (Deniz et al., 2016b: 32-33; Erdoğan, 2015: 120-121).

As a result, the problems arising from the difference of language, culture and lifestyle between asylum seekers and local people in Turkey are an important reason for the reactions of local people (ORSAM Raporu, 2015a: p.16). In fact, according to Yaşar's (2014) study, it is noteworthy that although Syrians living in the border provinces of the region have a cultural identity very close to the region, local people express serious cultural differences between themselves and asylum seekers and call Syrians incompatible. In addition, there is a perception among the people of the region that the Syrians do not pay attention to cleanliness, are lazy, do not fulfill their promise, make a lot of noise and are rude (Erdoğan, 2015: 117).

5. Disagree that Some of the Problems Caused by the Syrians in Turkey

In general, the sample group did not attend the problems caused by the Syrians in Turkey ($\bar{X}= 3.44$). Especially those living in Istanbul ($p < 0.01$), those with a high level of education ($p < 0.001$) and the ones who has responsible to take care of less people ($p < 0.001$) absolutely didn't accept the problems that arise from the Syrians in Turkey. Because those who have a higher education level and who are responsible for the care of fewer people can be more defensive because they are less dependent on the protection of the Turkish State. In addition, the Syrians who living in large cities with limited support from the state and with their own means are more likely to communicate to local people than those living in the camps and may be more defensive because they face discrimination from time to time (Aksoy, 2012; Biner and Soykan, 2016; Kömürcü et al., 2011; Tatlılıoğlu, 2012; Yaşar, 2014). Also Center for Socio-Political Field Studies (2019) reported that 15 percent of Syrians who lives in the cities on the Syrian border faced a negative situation such as discrimination and exclusion (Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi, 2019).

In fact, in the first years of migration, the society evaluated Syrian asylum seekers within the framework of basic values such as neighborhood and brotherhood. They helped Syrians who are in a difficult situation and exhibited a positive attitude with regards to them (Erdoğan, 2015, Karasu, 2016). Among Turkish citizens, there were those who argued that Syrian asylum seekers were religious brothers and guests, and that accepting them was a duty of humanity (Erdoğan, 2014; Gözübüyük Tamer, 2016) and that asylum seekers should be given the opportunity to receive education (Erdoğan, 2014; Göde et al. 2014). There are also those who have reported that they helped Syrians with goods (food, clothing, etc.) and cash (money) (Güçer et al., 2013: 24; Atasoy and Demir, 2015; Döner, 2016; Topkaya and Akdağ, 2016; Kabaklı Çimen and Ersoy Quadir, 2018).

Besides that, because of the instability in Syria, the continuing unresolved turmoil and the asylum seekers' prolonged duration of live in Turkey, some controversies and problems come to the fore in Turkish society. These debates and problems change the attitudes of local people with regards to asylum seekers. In other words, it can be said that this emotional change in the public is caused by Syrians' prolonged of stay and the political process that maintains the uncertainty.

Indeed, the "Refugee Survey" report by BAREM (2016), the positive perception with regards to refugees in Turkey 29 %, while the negative perception is reported to be 64 % (BAREM, 2016). According to the report of the Center for Socio-Political Field Studies (2019), 83% of the citizens living in the cities on the Syrian border reported that their security level decreased due to Syrians and 77% of them said that they don't want Syrians in their country (Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi, 2019). Kabaklı-Çimen and Ersoy-Quadir (2018) found that university students had negative thoughts about Syrian refugees. In addition, the vast majority of citizens of the Republic of Turkey do not want Syrian asylum seekers to be granted citizenship for fear that they will stay here and become economically burdensome (BAREM, 2016; Çiftçi, 2018; Erdoğan, 2014, 2015; Gülyaşar, 2017: p.678, Özdemir, 2017, p.132; Saçan et al., 2017: 28; Sandal et al., 2016: p.480; Paksoy and Şentöregil, 2018: p.237; Tunç, 2015: p.58; Tümtaş, 2018: p.26; Varyans Araştırma Danışmanlık Şirketi, 2016). In the research findings obtained: 83% of Turkish people didn't approve the citizenship issue of Syrians (Metropoll Araştırma Şirketi, 2016). Local people believe that Syrians lead to major problems in Turkey (Erdoğan, 2014) and they have dispute with asylum seekers (Nasirova, 2014). They don't want to help Syrians (Erdoğan, 2014) or they were undecided on this issue (Ersoy Quadir and Kabaklı Çimen, 2018). Also they don't want to be neighbor with one of the Syrians (Erdoğan, 2014; Sosyal Politika Saha Araştırmaları

Merkezi, 2019); they want from government to create a buffer zone on the territory of the border to accommodate the Syrians there (Demir, 2015; Gözübüyük Tamer, 2016).

Other negative thoughts expressed by the Turkish people: Syrian asylum seekers are triggering terrorism and creating security problems (Türkoğlu, 2011; Erdoğan, 2014; Göde et al., 2014; Ercan, 2016; Çetin 2017); the rights and opportunities granted to them are numerous (Karasu, 2016; Karataş, 2015; Topkaya and Akdağ, 2016); they adversely affect the environment and healthy living (Karadeniz, 2016; Kaypak and Bimay, 2016); some Syrians are disturbing the public by engaging in immoral crimes such as theft, begging, violence, prostitution and smuggling (Boyraz, 2015; Erdoğan, 2014-2015; Döner, 2016); they bring economic burden to the country with population growth and increase the cost of living (such as the increase in house prices and rents) (Atasoy and Demir, 2015; Çetin 2017; Döner, 2016; Ercan, 2016; Erdoğan, 2014; Karasu, 2016; Kaypak and Bimay, 2016; Transatlantik Eğilimler 2013 Raporu; ORSAM Raporu, 2015a; Topkaya and Akdağ, 2016); they increase unemployment and job loss (Erdoğan, 2014-2015; ORSAM Raporu, 2015b; Atasoy and Demir, 2015; Döner, 2016; Karasu, 2016; Kaypak and Bimay, 2016; Topkaya and Akdağ, 2016; Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi, 2019).

Whereas the expectations of asylum seekers from the society in this process; enhanced psychological well-being, economic support and independence, the power to control and lead their lives, the continuation of culture, language and religion, and communication with the host society (UNHCR, 1994, p.14). In this context, the fact that the Association of Refugees published the right-

known mistakes about Syrian asylum seekers in the media is an effective practice in calming the local people (Some of the examples that the Syrians did not receive salary from the state or that the Syrian tradesmen gave taxes to the state or that the Syrians did not enter the university they wanted without examination, and that not every Syrian student in the university received a scholarship) (Mülteciler Derneği, 10 Aralık 2019).

As Yılmaz (2014, p.1698, 1699) states, first of all, migration is a social event. Today, the biggest mistake of the states is that the migration is considered as “security” oriented. Policies on international migration need to be examined in three dimensions, namely “control”, “international relations” (the relationship between sovereignty, national security and foreign policy and international migration) and the “harmonization of immigrants” (the impact of immigration on citizenship, political developments). In other words, the development of policy regarding to only one of these dimensions will not be sufficient to address the issue of international migration. It will be much more appropriate to address the problems that arise with the migration process through multifaceted policies and approaches.

REFERENCE

- Abu-Bader, S.H. (2011). Using Statistical Methods in Social Science Research: With a Complete SPSS Guide. (Second Edition) New York: Oxford University Press.
- Acar, C., Sandıklı, B., Mücaz, M., Ülger, Z., Torun, P. (2015). İstanbul'da Yaşayan Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: İhtiyaç Analizi Raporu. İstanbul: Bezmialem Vakıf Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı Yayını.
- Akgül, R., Polat Uluocak, G. (2000). Evlilikte Etkili İletişim ve Problem Çözme: Bir Toplum Merkezindeki Kadınlarla Gerçekleştirilen Grup Çalışması. Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, 6 (23), 9-22.
- Aktaş, A. (2016). Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Kadın Mülteciler: Kilis Örneği, (Unpublished Master's Thesis). Bilgi University, Social Sciences Institute, İstanbul.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(20), 292-303.
- Angay, H. (2012). Doğu ve Güneydoğu İllerinden İzmir'e Göç Eden Ailelerin Çocuklarının Okul Sorunlarının İncelenmesi, (Unpublished Master's Thesis). Ege University Social Sciences Institute, İzmir.
- Apak, H. (2014). Suriyeli Göçmenlerin Kente Uyumları: Mardin Örneği. Mukaddime, 5(2), 53-70.
- Arslan, İ., Bozgeyik, Y., Alancıoğlu, E. (2017). Göçün Ekonomik ve Toplumsal Yansımaları: Gaziantep'teki Suriyeli Göçmenler Örneği, İlahiyat Akademi Dergisi, 3 (4): 129-148.
- Ary, D., Jacobs, L. C., Razavieh, A., Sorensen, C. K., (2009). Introduction to Research in Education. (8th Edition). United States: Wadsworth Cengage Learning.
- Ataman, H. (2015). Mülteci mi, sığınmacı mı, misafir mi? Görüş Dergisi, (88), 26-33.
- Atasoy, A., Demir, H. (2015). Suriyeli Sığınmacıların Kırıkhan'a (Hatay) Etkileri. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (38), 457-470.
- Barın, H. (2015). Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Toplumsal Bağlamda Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri. Göç Araştırmaları Dergisi, 1(2), 10-56.
- BAREM. (2016). Mülteciler sorunu Dünya'yı böldü. Retrieved April 25, 2019 from the <http://www.barem.com.tr/multeciler-sorunu-dunyayi-boldu/>

- Bayraktar, E.B. (1999). Köyden Kente Göç Olgusuna Bağlı Olarak Diyarbakır İl Merkezindeki İlköğretim Okullarında Ortaya Çıkan Sorunlara İlişkin Öğretmen Algıları (Unpublished Master's Thesis). Dokuz Eylül University Institute of Education Sciences, İzmir.
- Biner, Ö., Soykan, C. (2016). Suriyeli Mültecilerin Perspektifinden Türkiye'de Yaşam. AB Türkiye Delegasyonu Sivil Düşün Programının desteği ile yürütülen Çeşitlilik ve Stratejik Davalama Ağı Projesi. İstanbul: Mülteci-Der ve Sivil Düşün Yayını.
- Bingöl, A.S. (2006). Almanya ve Hollanda'da Türk Göçmen İşçi Çocuklarına Dönük Eğitim Politikaları ve Uygulamaları (Unpublished Master's Thesis). Gazi University Institute of Education Sciences, Ankara.
- Boyras, Z. (2015). Türkiye'de Göçmen Sorununa Örnek Suriyeli Mülteciler. Zeitschrift für die Welt der Türken (Journal of World of Turks), 7 (2), 35-58.
- BMMYK (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği). (1994). Kentsel Mülteciler İçin Sosyal Hizmetler, Cenevre: BMMYK Yayınları.
- Çetin, S. (2017). İzmir'deki Yerel Halkın Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Algısı, (Unpublished Master's Thesis). Afyon Kocatepe University Social Sciences Institute, Afyonkarahisar.
- Çiftçi, H. (2018). Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutum, Algı ve Empatik Eğilimlerinin Analizi, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7(3), 2232-2256.
- Demir, O. Ö. (2015). Göç Politikaları, Toplumsal Kaygılar ve Suriyeli Mülteciler. Ankara: Global Politika ve Strateji Yayını.
- Deniz, O., Etlan, E. (2009). Kırdan kente göç ve göçmenlerin uyum süreci üzerine bir çalışma: Van örneği. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. 6(2), 472- 498.
- Deniz, A. Ç., Hülür, A. B., Ekinci, Y. (2016a). Göç, strateji ve taktik: Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayat Deneyimleri. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9 (42), 1077-1087.
- Deniz, A.Ç., Ekinci, Y., Hülür, A.B. (2016b). Suriyeli Sığınmacıların Karşılaştığı Sosyal Dışlanma Mekanizmaları, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 14(27),17-40.
- Doğan, M. (2011). Türkiye'de Mültecilerin ve Sığınmacıların Uluslararası Hukuk Çerçevesindeki Temel Haklarının Sağlanması (Unpublished Master's Thesis). Çanakkale Onsekiz Mart University Social Sciences Institute, Çanakkale.

- Döner, H. (2016). Suriyeli Göçmenlerle Yaşanan Sorunlar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Hatay İli Örneği (Unpublished Master's Thesis). Fırat University Social Sciences Institute, Elâzığ.
- Durgel, E., Yağmurlu, B. (2014). Türk Göçmen Ailelerde Sosyalleştirme Hedefleri ve Ana Babalık: Okul Öncesi Döneme Detaylı Bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17 (34), Aralık, 3-12.
- Emmen, R., Malda, M., Mesman, J., Ekmekci, H., Van Ijzen-doorn, M. (2012). Sensitive Parenting as a Cross-Cultural İdeal: Sensitivity Beliefs of Dutch, Moroccan, and Turk-ish Mothers in the Netherlands. *Attachment & Human Development*, 14; 601-619.
- Ercan, Ö. (2016). Medyanın Kitleleri Etkilemedeki Gücü: Suriye Savaşı Üzerinden Yazılı Basın İncelemesi (Unpublished Master's Thesis). Bahçeşehir University Social Sciences Institute, İstanbul.
- Erdem, T. (2006). Yoksulluk. Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavram ve Süreçler. Tevfik Erdem (Ed.), (Birinci Baskı), Ankara: Lotus Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2014). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması. Ankara: Hacettepe University Migration and Politics Research Center Publication.
- Erdoğan, M. M. (2015). Türkiye'deki Suriyeliler Toplumsal Kabul ve Uyum. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ersoy Quadir, S., and Kabaklı Çimen, L. (2018). Türk vatandaşlarının Suriyeli sığınmacılarla ilgili görüşleri (Konya ili örneği). *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53(2), 327-345.
- Ghazali, D. (2008). Kesahan dan Kebolehpercayaan Dalam Kajian Kuantitatif dan Kualitatif. *Jurnal Institut Perguruan Islam*. April.
- Göde, B., Taşgın, C., Uysal, E., Meral, M.R., Çetinkaya, M., Çakır, R.C., ve Aydın, Ş. (2014). Suriyeli Sığınmacılar Raporu İstanbul Örneği. İstanbul: İstanbul Fikir Enstitüsü Yayını. Retrieved 10.01.2020, from the https://www.academia.edu/9690038/Suriyeli_S%C4%B1%C4%9F%C4%B1nmac%C4%B1lar_Raporu.
- Gözübüyük T. M. (2016). Trabzon Kamuoyunun Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilere Bakış Açısı (Türkiye-Trabzon örneği). *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2 (2), 180-211.

- Karakuş, E. (2006). Göç Olgusu ve Eğitime Olumsuz Etkileri (Sultanbeyli Örneği,) (Unpublished Master's Thesis). Sakarya University Social Sciences Institute, Sakarya.
- Karataş, M. (2015). Türk yazılı basınında Suriyeli Sığınmacılar ile Halk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Göç Araştırmaları Dergisi, 1(2), 112-151.
- Karasu, M. A. (2016). Şanlıurfada Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların Kentle Uyum Sorunu. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21, 995-1014.
- Karadeniz, M. (2016). Kilis'te Yaşayan Suriyeli Sığınmacıların İl Ekonomisine Etkisi, (Unpublished Master's Thesis). Kilis 7 Aralık University Social Sciences Institute, Kilis.
- Kariman, S. (2015). Türkiye'ye Göç Eden Mültecilerin Sosyal Hayata Uyum Sürecinin İncelenmesi: Isparta Örneği (Unpublished Master's Thesis). Süleyman Demirel University Social Sciences Institute, Isparta.
- Kaya, M. (2015). Komşuda Misafirlik: Suriyeli Sığınmacılarca Kurulmuş Mülteci Derneklerinin Perspektifinden Türkiye'de yaşamak. International Journal of Social Science, 39, 263-279.
- Kaypak, Ş., and Bimay, M. (2016). Suriye Savaşı Nedeniyle Yaşanan Göçün Ekonomik ve Sosyo- Kültürel Etkileri: Batman örneği. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 6, 84-110.
- Koçancı, M. (19 Şubat 2018). Antalya Haberleri: Büyük Şehirlerdeki Suriyeli Gettolari Endişesi. Hürriyet Gazetesi, Retrieved May 29, 2019 from the <https://www.haberler.com/buyuk-sehirlerdeki-suriyeli-gettolari-endisesi-2-10579982-haberi/>
- Korkmaz, A. (2016). Suriyeli Sığınmacılardan Kaynaklanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Akademik Hassasiyetler, 3(6), 83-116.
- Kömürcü Y, Özsoy R, Çobanoğlu A. (2011). Kadın Sığınmacılar: Uluslararası Göçün Sessiz Tanıkları. Onlar Bizim Hemşehrimiz: Uluslararası Göç ve Hizmetlerin Kültürlerarası Açılımı. E Esen, Z Yazıcı (Eds). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- KTO (Karatay Üniversitesi). (21 Nisan 2017). Konya'da yaşayan Suriyeliler: güncel sorunlar ve çözüm önerileri çalıştayı sonuç raporu. Retrieved August, 31, 2019 from the https://www.karatay.edu.tr/duyurular/haberDetay.php?haber_id=1253
- MAZLUMDER. (2014). Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacıların Raporu. İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği Yayını. Retrieved April, 10, 2019 from the

- <http://istanbul.mazlumder.org/tr/main/yayinlar/yurt-ici-raporlar/3/mazlumder-kamp-disinda-yasayan-suriyeli-kadin/1116>)
- Metropoll Araştırma Şirketi. (07 Temmuz 2016). Anket sonucuna göre Suriyelilere vatandaşlık verilmesine halk ne diyor? Metropoll Araştırma Şirketi'nin Mart 2016 Araştırması, Retrieved August, 11, 2019 from the <http://www.sonsayfa.org/guncel/anket-sonucuna-gore-suriyelilere-vatandaslik-verilmesine-halk-ne-diyor-1359>)
- Mülteciler Derneği. (10 Aralık 2019). Suriyelilerle İlgili Doğru Bilinen Yanlılar. Mülteciler Derneği. Retrieved January, 17, 2020 from the <https://multeciler.org.tr/suriyelilerle-iligili-dogru-bilinen-yanlislar/>)
- Mülteciler Derneği. (30 Aralık 2019). Türkiye'deki Suriyeli Sayısı Aralık 2019. Retrieved January, 10, 2020 from the <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>).
- Nasirova, A. (2014). Şartlı Mültecilerin Yerel Halka Yönelik Görüşleri: Afyonkarahisar Örneği (Unpublished Master's Thesis). Hacettepe University Social Sciences Institute, Ankara.
- Oral, M., Tuncay, T. (2012). Ruh Sağlığı Alanında Sosyal Hizmet Uzmanlarının Rol ve Sorumlulukları. Toplum ve Sosyal Hizmet, 23 (2), 93-114.
- ORSAM (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi) Raporu. (2015a). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri. (Haz: Oytun, O. ve Gündoğar, S. S.) Ankara: ORSAM- TESEV Yayını (No: 195) (ISBN: 978-605-4615-95-7). Ocak 2015, Retrieved September, 06, 2019 from the <https://www.tesev.org.tr/tr/research/suriyeli-siginmacilarin-turkiyeye-etkileri/>
- ORSAM (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi) Raporu. (2015b). Suriyeli Mültecilerin Türkiye'ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme. (Haz: Öztürkler, H., ve Göksel, T.) Ankara: ORSAM Yayını (No: 196) (ISBN: 978-605-4615-98-8) Ocak 2015, Retrieved September, 06, 2019 from the http://www.orsam.org.tr/eski/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201519_rapor196tur.pdf.
- Önen, C, Güneş, G., Türeme, A., and Ağaç, P. (2014). Bir Mülteci Kampında Yaşayan Suriyelilerde Depresyon ve Anksiyete Durumu. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6, 223-230.
- Özer, S., and Şirin, S. R. (2013) Suriyeli Mülteci Çocuklar-Saha Araştırması Sonuç Raporu. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayını, Retrieved May, 15, 2019 from the www.gib.icisleri.gov.tr/default_B0.aspx?id=180 .

- Özdemir, E. (2017). Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki algıları. *Journal of Defense Sciences*, 16(1), 115-136.
- Özkarlı, F. (2014). Suriye'den Türkiye'ye Göç ve Suriyelilerin Enformel İstihdamı (Mardin Örneği) (Unpublished Master's Thesis). Artuklu University Social Sciences Institute, Mardin.
- Özmen, N. (2012). Çokkültürlü Toplumda Sosyal Entegrasyon ve Din. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Paksoy, A. F., Şentöregil, M. (2018). Türk basınında Suriyeli sığınmacılar: İlk beş yılın analizi (2011-2015). *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 11(1), 237-256.
- Polat-Uluocak, G. (2009). İç Göç Yaşamış ve Yaşamamış Çocukların Okulda Uyum. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 26-44.
- Saçan, S., Cizdan G., Tabak Hikmet , D. (2017). Aydın halkının Suriyeli Göçmenlere Yönelik Bakış Açısının İncelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(1), 28-38.
- Sandal, E. K., Hançerkıran, M., Tıraş, M. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler ve Gaziantep İlindeki Yansımaları, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(2), 461-483.
- Sosyo Politik Saha Araştırmaları Merkezi (2019). Sınır Kentlerinde Mülteciler ve Yerleşik Halk Arasındaki ilişki, Uyum ve Kabul Problemleri Araştırma Raporu. Retrieved January 17, 2020 from the <https://sahamerkezi.org/sinir-kentlerinde-multeciler-ve-yerlesik-halk-arasindaki-iliski-uyum-ve-kabul-problemleri-arastirmasi-ocak-2019/>
- Star. (28 Ocak 2018). İçişleri Bakanı Soylu, Osmaniye'de. *Star Gazetesi*. Retrieved January 17, 2019 from the, <https://www.star.com.tr/yerel-haberler/icisleri-bakani-soylu-osmaniye-207394/>
- Tatlılıoğlu, D. (2012). Göç sosyolojisi açısından hicret. İstanbul: Asitan Yayını.
- Teber, S. (1993). Göçmenlik Yaşantısı ve Kişilik Değişimi. Ortadoğu Verlag, Oberhausen.
- Topkaya, Y., Akdağ, H. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Suriyeli Sığınmacılar Hakkındaki Görüşleri (Kilis 7 Aralık Üniversitesi Örneği). *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 767-786.

- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (01 Mart 2019). TÜİK verileri açıkladı: İşte 2018 Evlenme ve Boşanma İstatistikleri. Retrieved December, 15, 2019 from the <https://yenikapihaber.com/tuik-verileri-acikladi-iste-2018-evlenme-ve-bosanma-istatistikleri-101700h.htm>)
- TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu). (02 Mart 2018) Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2017 yılı evlenme ve boşanma istatistiklerini açıkladı. Retrieved January 15, December 2019 from the, <https://www.trthaber.com/haber/yasam/evlenme-bosanma-istatistikleri-353356.html>
- Transatlantik Eğilimler. (2013). Transatlantic Trends Key Findings 2013, The German Marshall Fund of the United States Strengthening Transatlantic Cooperation. Retrieved March 15, 2019 from the <http://trends.gmfus.org/files/2013/09/TT2013-Key-FindingsReport-in-Turkish.pdf> .
- Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme, TESAM Akademi Dergisi, 2 (2), 29-63.
- Tümtaş, M. S. (2018) Toplumsal dışlanmadan vatandaşlık tartışmalarına Suriyeli kent mültecileri. Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(37), 26-47.
- Türkoğlu, O. (2011). Mülteciler ve Ulusal/Uluslararası Güvenlik. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 30 (2), 101-118.
- Uzun, A. (2015). Günümüzün sosyal ve ekonomik sorunu olan Suriyelilerin mülteci ve ekonomi hukuku bakımından değerlendirilmesi. Ankara Barosu Dergisi 2015/ 1, 107-120.
- Varyans Araştırma Danışmanlık Şirketi (Ocak-Şubat 2016). Türkiye'deki Suriyeli Göçmenlerin Toplumsal Kabul ve Uyumlarına İlişkin Rapor. Retrieved January 20, 2019 from the <https://www.chp.org.tr/Public/0/Folder//65204.pdf>).
- Yaşar, R. (2014). Kilis'te Sığınmacı Algısı Toplumsal Otizm ve Ötekileştirmenin ilk Görünümleri, Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Matbaası.
- Yıldız, Ö. (2013). Türkiye Kamplarında Suriyeli Sığınmacılar: Sorunlar, Beklentiler, Türkiye ve Gelecek Algısı. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 16 (1), 140-169.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası göç: çeşitleri, nedenleri ve etkileri. Turkish Studies – International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 9 (2), 1685-1704.

YOKSUL BİREYLERİN BAKIŞ AÇISI İLE SOSYAL DIŞLANMA: DENİZLİ İLİ SEVİNDİK MAHALLESİ ÖRNEĞİ

Kerem BERKMAN¹

Handan KUMAŞ²

Öz

Çeşitlenen, karmaşıklaşan ve yapısal değişim gösteren yoksulluk, birey açısından önce sosyal dışlanmaya daha sonra yoksulluk-sosyal dışlanma sarmalına neden olabilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, sosyal dışlanma ve yoksulluk arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmaktır. Çalışmanın sorunu, yoksul bireylerin sosyal dışlanmayı nasıl değerlendirdikleridir. Araştırmanın kuram bölümü yazın taraması, uygulama bölümü ise nitel araştırma yöntemine dayanmaktadır. Alan araştırmasında veriler, nitel araştırma tekniklerinden biri olan, yarı yapılandırılmış soru formu üzerinden derinlemesine görüşme aracılığı ile elde edilmiştir. Çalışmanın kapsamını, Denizli İlinde yoksul hanelerin yoğun olarak yaşadığı, Sevindik Mahallesi'nde ikamet eden, 24 yoksul birey oluşturmuştur. Katılımcılara göre yoksulluk, sosyal dışlanmaya ve gelir adaletsizliğine neden olmaktadır. Bulgulara göre, yoksul bireylerin temel, ekonomik ve sosyal haklara ulaşamaması, iyi bir işte çalışmasını, şehrin daha iyi ortam veya alanlarına ulaşmasını engellemekte ve yoksulluk-sosyal dışlanma döngüsü yaşamalarına neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal dışlanma, yoksulluk, sosyal içerme, yoksunluk

¹Doktora Öğrencisi ve YÖK 100/2000 Doktora Projesi Bursiyeri Kerem Berkman, T.C. Pamukkale Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, E-posta: berkmankerem@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8766-2733

²Prof. Dr., T.C. Pamukkale Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, E-posta: hkumas@pau.edu.tr, ORCID: 2146-0000-2146-7854

BERKMAN, K. , KUMAŞ, H. (2021). Yoksul Bireylerin Bakış Açısı İle Sosyal Dışlanma: Denizli İli Sevindik Mahallesi Örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(50), 44-88. DOI: 10.21560/spcd.vi.619670

SOCIAL EXCLUSION FROM THE PERSPECTIVE OF POOR INDIVIDUALS: THE CASE OF SEVİNDİK NEIGHBORHOOD IN DENİZLİ

Abstract

Poverty, which is differentiated, complicated and structurally changing, in terms of the individual, can first lead to first social exclusion and then to the spiral poverty and social exclusion. The aim of this study is to reveal the relationship between social exclusion and poverty. The problem of the study is how poor individuals evaluate social exclusion. The theoretical part of the research is based on the literature review and the application part is based on the qualitative research method. In the field research, the data were obtained from in-depth interviews, with semi-structured questionnaire, which is one of the qualitative research techniques. The scope of the research consisted of 24 poor individuals living in Sevindik Neighborhood of Denizli. According to the participants, poverty leads to social exclusion and income injustice. As a result of the findings, poor individuals' inability to gain access to basic, economic and social rights prevents them from working in a good job and accessing better locations or areas of the city.

Keywords: *Social exclusion, poverty, social inclusion, deprivation*

GİRİŞ

Sosyal dışlanma kavramı, Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Avrupa Birliği (AB) tarafından ve yazında yoksulluk ekseninde veya odağında açıklanmaktadır. Küreselleşme sürecinde dış ticaretin ve doğrudan yabancı sermayenin yönünün değişimi ve yeni teknolojilerin yaygınlaşması ile artan yoksulluk sosyal, kültürel, sağlık ve siyasi boyutlarıyla da derinleşmekte ve kronikleşmektedir. Artan yoksullukla birlikte, sosyal dışlanma yaşayan kişi, grup veya haneler dışlanma biçimleri açısından çeşitlenmekte ve sayısal artış göstermektedir. İlgili yazında yoksulluk, ekonomik kaynaklara erişememe dolayısı ile düşük düzeyde mal ve hizmet tüketimi olarak ele alınmaktadır. Sosyal dışlanma da bireylerin, hanelerin veya grupların sermaye birikiminin dışında kalması ve ekonomik büyümeden (Sapançalı, 2005, s. 22) ve ulusal gelirden eşit ve adil ölçülerde yararlanamaması boyutları ile yoksulluk ile iç içe geçmiş bir durumdur. Bu bağlamda çalışmanın sorusu, yoksulluk ve sosyal dışlanma arasındaki ilişkinin neden ve nasıl olduğudur.

Çalışmanın amacı kuram bölümünde yazın taraması yöntemi ile yoksulluk ve sosyal dışlanma arasındaki ilişkiyi yazın ve uluslararası kuruluşlar açısından irdelemek ve uygulama bölümünde, Denizli ilinde yoksul hanelerinin diğer yerleşim yerlerine göre daha yoğun olarak yaşadığı Sevindik mahallesi örneği ile söz konusu ilişkiyi analiz etmektir. Nitel analize dayalı uygulama bölümü, 24 yoksul birey ile derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak elde edilen bulguları içermektedir. Çalışma kapsamındaki 16 hane ve 24 katılımcıya muhtarlık kayıtları aracılığı ile ulaşılmıştır.

1.Sosyal Dışlanma Olgusu

Tanımlanmasında tam bir görüş birliği bulunmayan (Farrington, 2002, s 1-2), günümüzde de tartışması süren sosyal dışlanma kavramı, ilk olarak 1974 yılında Fransa'da Chirac Hükümeti döneminde Sosyal İşlerden Sorumlu

Devlet Bakanı Rene Lenoir tarafından “Dışlanmışlar: On Fransız’dan Biri” adlı kitabında kullanılmıştır. Küreselleşme süreci ile birlikte kavram öncelikle AB tarafından yaygın biçimde kullanılmaya başlamış, 2000’li yıllarla birlikte sosyal koruma yazınında etkili bir biçimde yerini almıştır (Gökbayrak, 2005). Örneğin; Silver (1994, s. 535) sosyal dışlanmayı çok sayıda ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel kavramlarla iç içe geçmiş ve içinde bulunan toplumsal modele bağlı olarak değişebilen bir olgu olarak ifade etmiş, sosyal dışlanmayı sosyal tabakalaşma ve yoksulluk ile ilişkilendirmiştir. Sosyal tabakalaşma, her toplumun yapısına göre farklılaşmakta ve genel refahtan dışlanan bireyler sosyal dışlanma yaşamaktadır (Silver, 2015, s. 2-6).

Sen (2005, s. 5) ise sosyal dışlanma kavramını, yoksulluğun neden olduğu “yapabilirlik/ulaşabilirlik” yoksunluğu bağlamında açıklamaktadır. Sen’e benzer biçimde sosyal dışlanmayı yoksunluk ile açıklayan Muddiman (2004, s. 4-5) kavramı, bireylerin hayatlarının belirli dönemlerinde yaşadıkları toplumla uyum sağlayamama sorunu olarak ele almaktadır. Bu bağlamda sosyal dışlanma, yurttaşlık haklarına erişilememesi, fırsat eşitliğinin sağlanamaması ve farklılıklara saygı gösterilmemesine bağlı olarak ortaya çıkan bir uyumluluk sorunudur.

Arjan (1998, s. 12-15) sosyal dışlanma kavramını zıttı ile incelemiş, sosyal bütünleşmenin tersi bir anlama sahip olduğunu ifade etmiştir: “Sosyal dışlanma çeşitli kurumlar, mekanizmalar ve aktörlere bağlı oluşan dinamik bir süreçtir ve dışlanmaya neden olan tüm oluşumlar ile sosyal bütünleşme bağlamında değerlendirilmelidir”. Atkinson, Guio ve Marlier’de (2017, s. 44-45), Arjan’a benzer biçimde, kavramı sosyal bütünleşme ile birlikte değerlendirmiş ancak sosyal bütünleşme ve dışlanmayı bölüşüm sorunları üzerinden tanımlamıştır. Levitas ve diğer araştırmacılar (Levitas, 1999, s. 13; Levitas, Pantazis, Fahmy, Gordon, Lloyd-Reichling, Patsios, 2007, s. 18-25), sosyal dışlanmanın yoksulluğun bir sonucu olduğunu, bireylerin çalışma

yaşamına dahil olup olmamasının ve ahlaki söylem ve alt kültürün, sosyal dışlanmaya neden olduğunu ileri sürmektedir.

Sosyal dışlanma kavramı, uluslararası yazında daha sık araştırılıp, tartışılırken, ulusal yazında ilgili araştırma sayısı son derece sınırlıdır. Sapançalı (2005, s. 28) sosyal dışlanmayı; çok boyutları olan ve bireyin toplumla bütünleşmesinde engel oluşturan, bireyin kendi geleceğini şekillendirmesinde fırsatlara erişimini engelleyen, temel gereksinimlerden yoksun kalmaya bağlı olarak haklara da erişememe durumu ve süreci olarak tanımlamıştır. Tartanoğlu (2010, s. 6) ise Sen'in yaklaşımına benzer biçimde sosyal dışlanmayı yoksunluk ile tanımlamıştır: Yapısal süreçlerin neden olduğu yetersiz sosyal bütünleşmenin sonunda yaşanan yoksunluk, sosyal dışlanmayı ifade etmektedir. Çağlar ve Keyder (2006, s. 21), sosyal dışlanmayı Tartanoğlu gibi yoksunluk üzerinden açıklamakta, yoksunluğu ise haklara erişmeme, toplumsal yaşama dahil olamama ve karar süreçlerinde yer alamama olarak değerlendirmektedir. Çakır (2002, s. 84) da sosyal dışlanmayı; sosyal bütünleşmeyi sağlayan sosyal, politik, kültürel ve ekonomik sistemlerin tümünden, tamamen veya kısmen yoksun kalınan dinamik bir süreç olarak ifade etmiştir.

İlgili yazına benzer biçimde uluslararası kuruluşlar da sosyal dışlanmayı yoksulluk ve yoksunluk ekseninde tanımlamaktadır. BM'ye göre sosyal dışlanma kavramı büyük ölçüde, yoksulluk tanımına tepki olarak ortaya çıkmıştır ve "Genel olarak, bireylerin ekonomik, sosyal, politik ve kültürel hayata tam olarak katılamadıkları bir durumu ve buna yol açan ve devam eden istemsiz bir süreci" ifade etmektedir (UNESCO, 2019).

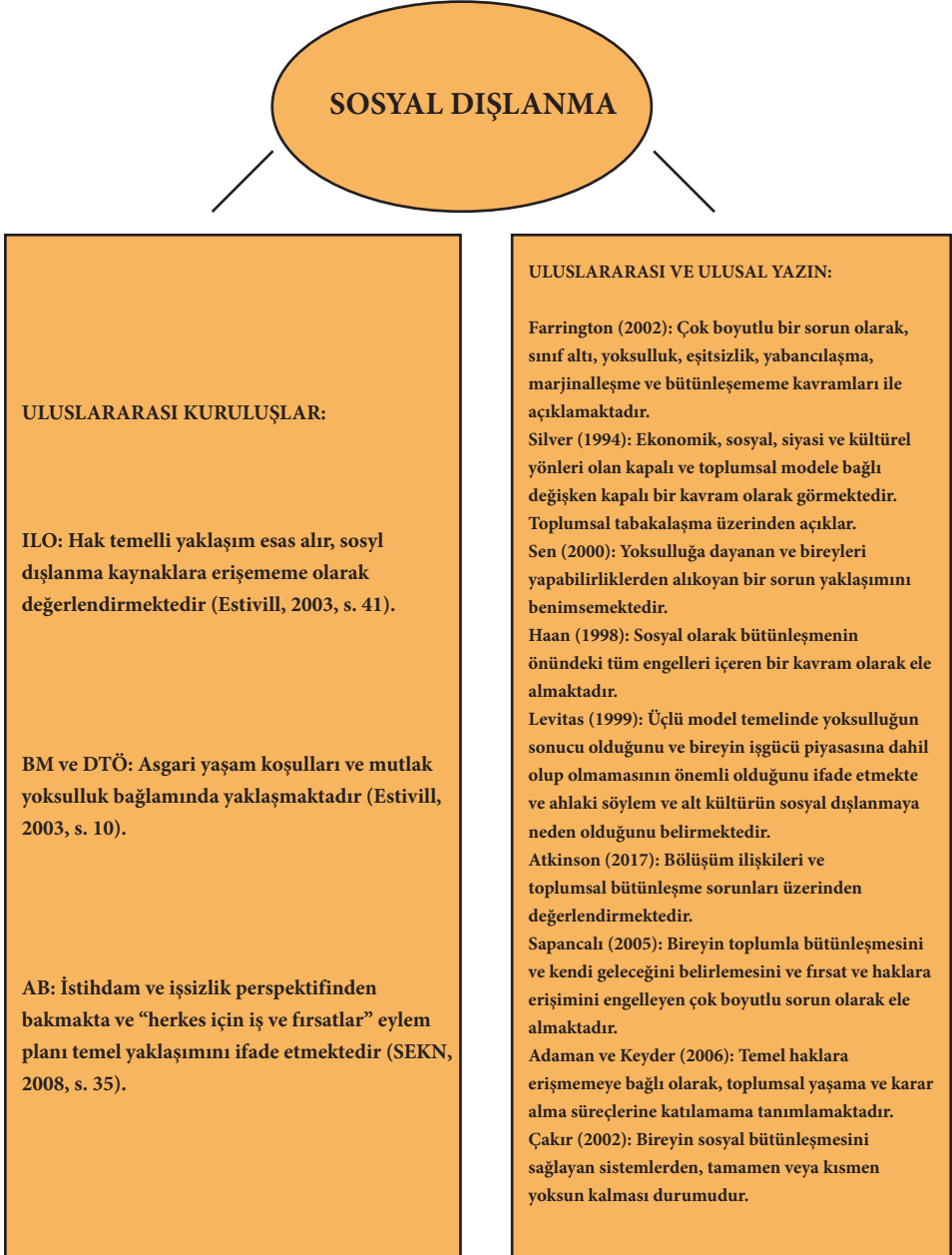
³Yoksunluk, kabaca, bir şeye sahip olamama durumudur. Mutlak yoksunluk yiyecek, giyecek, barınma gibi yaşamı sürdürecektel temel ihtiyaçların olmaması ya da kaybedilmesini ifade ederken; görel yoksunluk kavramı, bireyin kendisini başkalarıyla kıyasladığında yoksun olduğu şeyleri ifade etmektedir (Marshall, 1999, s.828).

ILO ve AB, BM'nin yaklaşımına benzer biçimde sosyal dışlanmayı hak ve yoksunluk ile birlikte değerlendirmektedir. ILO'ya göre sosyal dışlanma bireylerin, grupların ve toplumların güç merkezlerine, kaynaklara, değerlere ve haklara erişimindeki yoksunluk durumudur (Estivill, 2003, s. 41). AB'de sosyal dışlanma ile ilgili Birlik düzeyinde doğrudan bir tanım bulunmamaktadır. Bununla birlikte AB Komisyonu kavramı, Avrupa 2020 Stratejisi çerçevesi ile ele almakta ve bireylerin topluma katılmada ve kaynaklara erişimde engellenmesine veya zorlanmasına bağlı olarak yaşadıkları gelir, yaşam standartları ve yaşam kalitesinin yetersizliğine yol açan yoksulluğu sosyal dışlanma olarak tanımlamaktadır (WHO SEKN, 2008, s. 170). Avrupa 2020 Stratejisi'ne göre; AB'de 120 milyondan fazla kişi yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altındadır. Avrupa liderleri, ulusal yoksulluk sınırında yaşayan yaklaşık 20 milyon insanı yoksulluktan ve sosyal dışlanmışlıktan kurtarma sözü vermiştir. Yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelenin odağında ise akıllı, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir büyüme yer almaktadır (European Commission, 2018).

Yazına ve uluslararası kuruluşlara göre, sosyal dışlanma kavramı temelinde yoksulluk, yoksunluk, haklara erişememe, toplumla bütünleşememeyi içermektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Yazının ve Uluslararası Kuruluşların Sosyal Dışlanma Olgusuna Bakışı

Yazında sosyal dışlanma kavramı sınıf altı, yoksulluk, eşitsizlik, yabancılaşma, irtibatsızlık, yoksunluk, marjinallik, sosyal bütünleşememe gibi terimlerle de birlikte kullanılmaktadır. Avrupa'dan daha çok ABD'de kullanılan (Levitas, 2005, s. 21) 'Sınıf Altı' kavramı genel olarak, ABD'nin büyük kent merkezlerinde yoğunlaşan ve istihdamın azalmasına paralel olarak çalışma veya iş arama konusunda isteksiz davranan, formel ekonomik sistemin dışında kalan, söz konusu koşulların etkisiyle de diğer toplum kesimlerinden farklı davranış biçimleri ve davranış bozuklukları sergileyen, sosyal açıdan izole olma gibi diğer yoksul kesimlerden de ayrı özelliklere sahip birey ve grupları ifade etmektedir (Şenses, 2017, s. 90-91).

Yazın ve uluslararası kuruluşların yaklaşımları analiz edildiğinde kavram, geniş anlamı ile "Bireylerin ya da hanelerin kaynaklardan ya da toplumla sosyal bağlar kurmaktan yoksun bırakılması sürecidir (Marshall, 1999, s. 150), diğer bir ifade ile bireylerini hanelerin ve/veya grupların yaşadığı yoksunluk ve yetersizlik durumudur" (Sapançalı, 2003, s. 19).

Sosyal dışlanma kaynakları, nedenleri, sonuçları, türleri ve çözümleri açısından çok boyutlu, karmaşık ve dinamik bir süreci ifade etmektedir. Bireyin, grubun ve hanenin özelliklerine, yaşadığı coğrafyaya ve vatandaşı olduğu ülkeye göre türleri ve şiddeti değişebilmektedir.

2. Sosyal Dışlanmanın Nedenleri ve Biçimleri

Sosyal dışlanma Room (1999, s. 170)'a göre, günümüz dünyasındaki güce bağlı ilişkilerin doğal bir sonucudur. Küreselleşme ise gelir ve bölüşümle ilgili tüm dinamikleri olumsuz yönde etkilemektedir. Olumsuzlukların en temelinde işsizlik ve istihdam ilişkileri bulunmaktadır. DB ve Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin yapısal uyum politikaları kapsamında özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşanan işsizlik ve tarım sektöründeki dönüşümler, kırsal yoksulluğun kırdan kente göçü tetiklemesi (Yılmaz, 2008, s. 168-171), kırdan

mülkiyet hakkından dışlanmaya neden olmaktadır. (Özkaplan vd., 2005, s. 87-89). Sosyal dışlanmanın, yoksullukla ilintili olarak alt nedenlerini oluşturan ekonomik krizler, enflasyon ve vergi adaletsizlikleri, daha çok bireyi öncelikle yoksul ve yoksun, daha sonrasında ise dışlanmış kılmaktadır. (Dağdemir, 1999, s. 26; Yalçın, 2008, s. 14). Ayrıca, gelir dağılımındaki adaletsizliklerin oluşturduğu yoksulluk, sosyal dışlanmayı hem üreten hem de sürekli hale getiren bir koşula dönüşmektedir. Bu bağlamda, yoksul birey eğitim, barınma, sağlık hizmetlerine ve kamusal mal ve hizmetlere ulaşamamadan kaynaklı, ekonomik ve toplumsal hayattan dışlanma yaşamaktadır. Üstelik dünyanın yarısından fazlasını yoksul bireylerin oluşturduğu günümüzde, sosyal güvencesi olmayan öncelikle kadın ve çocuklar olmak üzere, dışlanmış kesim sürekli bir artış göstermektedir. Sosyal güvence haklarından yoksun olma emeklilik ve sağlık haklarından yararlanamamaya ve dışlanmaya neden olmaktadır (Gökbayrak, 2010, s. 62-66).

Küresel veya makro nedenlerin dışında bireyin yaşadığı coğrafya ve üyesi olduğu ailenin özellikleri sosyal dışlanma biçimlerini değiştirebilmekte veya aynı anda birden fazla sosyal dışlanma biçimi yaşanmasına neden olabilmektedir. Bireyin yaşadığı fiziki çevre, doğa ve iklim koşulları yoksulluğu yaratmakta, istihdam olanaklarına erişimi ciddi biçimde sınırlamakta, kamu hizmetlerinden yararlanmayı düşük düzeyde tutmakta, altyapı ve konut gibi çevresel etmenler yetersiz kalmakta (Yılmaz, 2008, s. 168-171) ve ekonomik, toplumsal ve siyasal alandan dışlanmaya neden olmaktadır.

Sosyal dışlanmaya neden olan bir diğer durum, hanehalkının gelirini sağlayan kişinin eğitim durumu ve eğitime bağlı yoksulluktur. Hanehalkının gelirini sağlayan bireylerin eğitim düzeyi arttıkça yoksulluk oranının ve sosyal dışlanmanın da genellikle azaldığı gözlemlenmektedir. Aksi durumda, örneğin gelir düzeyi düşük olan ailelerin çocuğunun eğitim masraflarını karşılayamaması, çocuklarının fırsat eşitsizliği (Şenses, 2017, s. 160, Rycroft, 2018, s. 245-246)

ve sosyal dışlanma yaşamasına neden olmaktadır. Ailenin sosyal, ekonomik, kültürel vb. koşullarına bağlı olarak en çok sosyal dışlanma yaşayan gruplar yaşlılar, parçalanmış ailelerin çocukları ve tek ebeveynli ailelerdir. Toplumda ve ailede dayanışma ağlarının zayıflaması veya tamamen ortadan kalkması, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşlıları yoksulluk ve sosyal dışlanma ile karşı karşıya bırakmaktadır. Ayrıca, boşanmış aile çocukları özellikle daha ileri yaşlarda aile kurumunun dayanışma mekanizmalarından yoksun kalmaları nedeniyle, ekonomik ve sosyal risklere karşı korunmasız kalarak sosyal dışlanma yaşamaktadırlar (Şenses, 2017, s. 111-114). Ayrıca, ailenin yapısal özellikleri dışında toplumsal değerlerden kaynaklanan ayrımcılık, bireylerin ve grupların fırsat ve olanaklara erişememesine, işgücü piyasasında rekabet edememelerine veya istihdam edilseler bile düşük ücretli işleri kabullenmelerine neden olabilmektedir.

Özellikle ekonomik alandan/hayattan dışlanma, temelde toplum içerisinde hem sosyal katılım hem de gelir sağlayan çalışma ve istihdam edilebilirlikten yoksunluğu ortaya çıkarmaktadır. Gıda, barınma, sağlık, eğitim gibi temel gereksinimleri karşılamada yoksunluk, birey ve ailesi için toplumsal yaşama katılamamayı beraberinde getirmektedir. İşsizlik özellikle uzun süreli işsizlik ve kötü çalışma koşulları ekonomik dışlanmanın temel kaynağını oluşturmaktadır (Silver, 1994, s. 549). Toplumsal cinsiyetçi bakış açısı ise özellikle kadınları ekonomik hayattan ve işgücü piyasasından dışlamakta, bu durum kadınlar için yoksulluk ve sosyal dışlanma sarmalına neden olabilmektedir.

Sosyal dışlanma biçimleri, işgücü piyasasından, ekonomik, toplumsal ve siyasal alandan dışlanma başlıkları altında toplanabilir (Şekil 2). Toplumsal alandan dışlanma, mülkiyet hakkından, konuttan, sosyal refah hizmetlerinden ve kültürel hayattan dışlanmayı içermektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından mülkiyet üretim, gelir, barınma ve güvence anlamı taşımaktadır. Gelir kaynağı olmanın yanı sıra sosyal olarak ilişkilerin kurulmasını ve

gelişimini de sağlamasından dolayı mülkiyetten yoksun olma, yoksulluk ve güvencesizliği beraberinde getirmektedir. Benzer biçimde barınma hakkı, bireyin sosyal ilişkilere dahil olmasını, istihdama katılımını, sosyal refaha ulaşımını ve sağlığının korunmasını etkilemekte ve sosyal bütünleşmesinde önem taşımaktadır (Sapançalı, 2005, s. 168-171).

Şekil 2. Sosyal Dışlanma Biçimleri

Kaynak: Sapançalı, 2005, s. 127-207; Estivill, 2003; Szeles ve Tache, 2008, s. 369-380; Bryne, 2005, s. 2-5'den esinlenilerek yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Toplumsal alandan dışlanmanın diğer boyutu sosyal refah hizmetlerinden dışlanmadır. Kamu tarafından sunulan sosyal koruma, eğitim ve sağlık gibi haklardan bireylerin yararlanamaması, sosyal dışlanmanın hem nedeni hem de sonucu olabilmektedir. Kültürel dışlanmadan en çok etkilenenler göçmenler ve azınlıklardır. Söz konusu grupların diğer sosyal gruplardan dışlanmaları, bireysel olarak çok büyük zararlar verebilmekte; toplumda katılabildikleri

sosyal etkinlikleri azaltarak, dışlanmanın şiddetinin artarak devam etmesine neden olabilmektedir (Şahin, 2009, s. 75-77).

İşgücü piyasasından dışlanma çalışma hakkından dışlanmayı beraberinde getirerek, gelir yokluğu ve yoksunluğunun, yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın temel nedenlerinden bir olmakta ve tüm sosyal dışlanma biçimlerinin yaşanmasına kaynaklık etmektedir.

Siyasal alandan dışlanma, yurttaşlık haklarının ve siyasi hakların yetersizliği veya kullanılmaması ile ortaya çıkmaktadır. Siyasal olarak dışlanmaya ise düşünce özgürlüğü, siyasi katılım, fırsat eşitliği ve kanun önünde eşitlik gibi hakların eksikliği neden olmaktadır. Dışlanma yaşayan bireyler politik güç odaklarına ulaşmamakta ve hak talepleri için yeterli etkiyi sağlayamamaktadır (Sapancalı, 2005, s. 195-201; Şahin, 2009, s. 77). Küresel boyutta, siyasal dışlanmayı yurttaşlara göre daha yoğun yaşayanlar azınlıklar, göçmenler ve/veya mülteciler olmaktadır.

3. Sosyal Dışlanmaya Bakış Açısı ile Yoksulluk Olgusu

Yoksulluk, yazında ve uluslararası kuruluşlarca, gelir yokluğu ve yoksunluğu ve tüketememe koşulları ile birlikte açıklanmaktadır. Kavram ve ölçüm boyutlarıyla yoksulluk; “Mutlak, göreceli, öznel, maddi yoksunluk, birincil, ikincil, gelir, ultra, aşırı, kronik, kent, barınma ve insani yoksulluk, çok boyutlu ve çalışan yoksulluğu” terimleri/sıfatları ile birlikte kullanılmakta ve gruplandırılmaktadır.

BM yoksulluğu gelir ve tüketime bağlı olarak tanımlama yaklaşımını sergilemektedir. Örneğin UNESCO (2019)’ya göre mutlak yoksulluk; “Gıda, giyim ve barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanması için gerekli para miktarının olmamasıdır”. Mutlak gelir yoksulluğu ise “ülkeden ülkeye farklılık

göstermekle birlikte ülke için belirlenmiş bir gelir eşiğinin karşılanamadığı bir durumdur. Gelir yoksulluğu genellikle birey temelli değil, aile temelli biçimde ölçülür ve ailedeki insan sayısına göre hesaplanır. Uluslararası anlamda mutlak/aşırı yoksulluk standardı günde 1\$'ın altında gelire sahip olmayı ifade etmektedir” (UNESCO, 2019).

UNESCO mutlak yoksulluk tanımında, bireylerin sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını dikkate almamaktadır (UNESCO, 2019). Mutlak yoksulluk kavramının bireyin tüm ihtiyaçlarını kapsamaması, yoksulluğu farklı biçimde ele alan göre(ce)li yoksulluk kavramının geliştirilmesine neden olmuştur: “Göreceli yoksulluk, yoksulluğu toplumun diğer üyelerinin ekonomik durumuna göre tanımlamaktadır. Bireyin geliri/yaşam kalitesi ve düzeyinin toplumun genel yaşam veya gelir düzeyinin altına düşmesidir” (UNESCO, 2019). Bu düzey/oran BM ve Türkiye’de %50, AB’de %60 düzeyindedir (European Commission, 2011, s. 6). UNESCO (2019)’ya göre, günümüzde yoksulluk sadece ekonomik boyutuyla analiz edilmemelidir. Çünkü yoksulluğun aynı zamanda sosyal, politik ve kültürel boyutları bulunmaktadır. Aynı zamanda yoksulluk, ekonomik (çalışma ve yeterli gelir elde etme), sosyal (sağlık hizmetlerine ve eğitime erişim), politik (düşünce, ifade ve örgütlenme özgürlüğü) ve kültürel (bireyin kültürel kimliği ve bir topluluğun kültürel yaşamına dahil olma) yoksunluğunu da içermektedir.

BM Kalkınma Programı (UNDP) tarafından 1997 yılında çok boyutlu yoksulluğu ölçmek ve ‘İnsani Gelişme Endeksi’ ile gelir yoksulluğunu insani yoksulluktan ayırmak için ‘İnsani Yoksulluk Endeksi’ geliştirmiştir. ‘İnsani Yoksulluk Endeksi’ göreceli yoksulluğu okuryazarlık, yaşamdan yoksun kalma, bireyin sosyal ve ekonomik olanaklara sahip olup/olmaması gibi göstergeler ile açıklamaktadır (UNDP, 1997).

DB yaklaşımı ile mutlak yoksulluk, hanehalkı ya da bireylerin biyolojik anlamda olağan yaşamlarını sürdürebilmeleri için ihtiyaç duydukları minimum düzeydeki yiyecek, barınak ve sağlık hizmetlerini karşılayabilecekleri gerekli asgari gelir ve harcama düzeyinin gerçekleştirilememesi durumudur. Birey, Dünya Sağlık Örgütü'nün belirlediği 'Asgari Gıda Yaklaşımı (açlık sınırı)' ile günlük 2400 kalorinin altında gıda harcaması yapıyorsa mutlak yoksuldur (The World Bank, 2015, s. 20).

Ulusal boyutta yoksulluğu analiz eden TÜİK kavramı, dar ve geniş anlamda tanımlamaktadır (TÜİK, 2017a): "Dar anlamda yoksulluk, açlıktan ölme ve barınacak yeri olmama durumu iken, geniş anlamda yoksulluk bireyin gıda, giyim ve barınma gibi olanakları yaşamlarını devam ettirmeye yettiği halde, toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmayı ifade etmektedir". TÜİK yoksulluğu uluslararası kuruluşlara benzer biçimde mutlak ve göreceli yoksulluk türlerine göre de sınıflamaktadır (TÜİK, 2017a)'e göre "Mutlak yoksulluk, hanehalkı veya bireyin yaşamını sürdürebilecek en az refah düzeyini yakalayamaması durumudur". Göreceli yoksulluk ise "Bireylerin, toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olması, bireyin veya hanehalkının toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olmasıdır" (TÜİK, 2017a). TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'nda toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir veya harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı göreceli anlamda yoksul sayılmakta ve eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirlere göre, yoksulluk sınırı medyan gelirin %70'ine kadar geliri olanları içermektedir (TÜİKb).

Aşırı yoksulluk (extreme poverty), yoksulluk düzeyinin ve türünün tanımlanmasında kullanılan bir diğer terimdir. Aşırı yoksullar, genellikle aynı biçimde doğar ve ölürler (Felix, 1994'den aktaran Dieterlen, 2005, s. 19). Yetersiz beslenme, fiziksel ve zihinsel yetersizlik yaşanmasına dolayısıyla aşırı yoksulların eğitim ve işgücü piyasasından dışlanmasına neden olmaktadır.

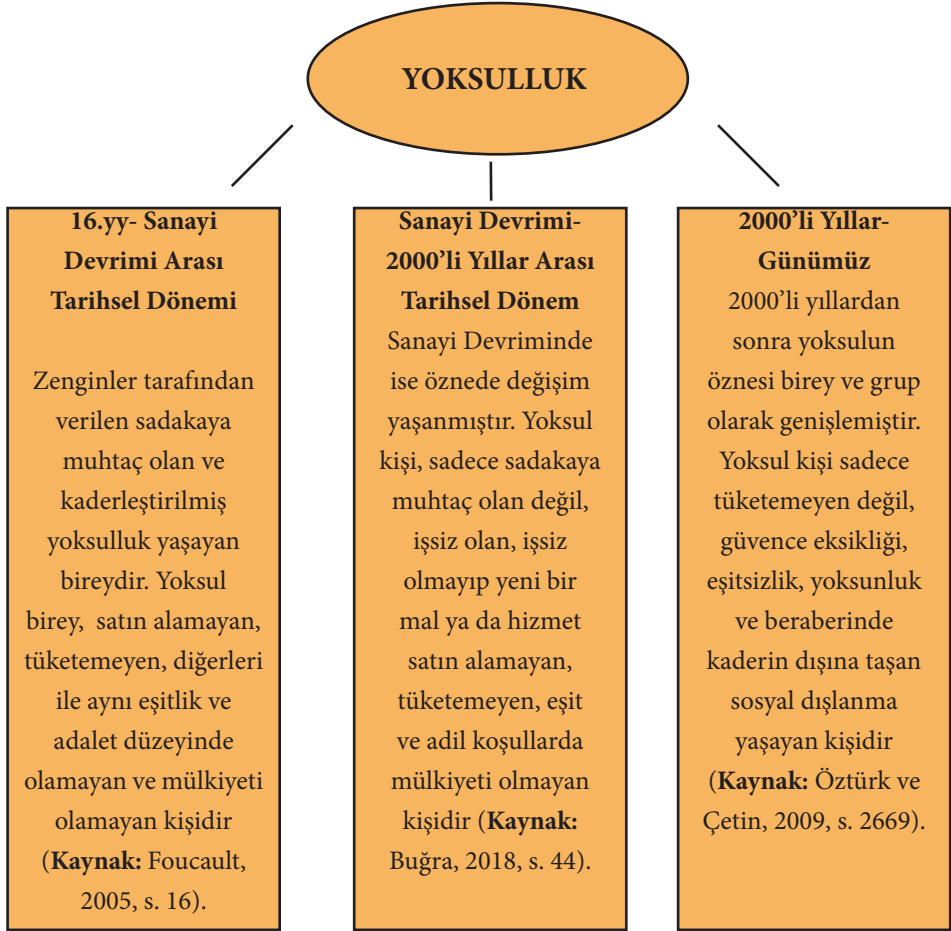
Bireylerin yoksulluk içine doğmaları ve yoksulluklarından kurtulma olasılıklarının çok güç olduğu durum ise kronik yoksulluğu (chronic poverty) ifade etmektedir. Kronik yoksullar, sosyal yardım sistemlerinin boşlukları arasında ve toplumsal refah düzeyinin oldukça gerisinde kalmış ve yakın gelecekte yoksulluktan kurtulma olasılıkları düşük olan bireyleri temsil etmektedir. Aynı zamanda kronik yoksullar, ciddi boyutta yoksunluk yaşayan kişilerdir. Çünkü kronik yoksullarda aşırı yoksullara benzer biçimde beceri ve fiziksel güç yoksunlukları yaşamaktadırlar. Üstelik sosyal yardım ve hizmetlerden düşük düzeyde yararlanmaktadırlar, sürekli gelir yetersizliği ve olumsuz koşullar nedeniyle zihinsel anlamda uzun dönemde sağlıklı karar almada da yetersizlikleri söz konusudur (Banerjee, Banebou ve Mookherjee, 2006'dan aktaran Vakıf, Rigolini ve Lucchetti, 2015, s. 9-10).

Çok boyutlu/yönlü yoksulluk ise tanımdan daha çok bir ölçüm yöntemi ve yaklaşımıdır ve "Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi" ile ölçülmektedir. Endeks ile 104 ülkedeki insanlar için çok temel hizmetlerin ve temel insani fonksiyonların yoksunluğu ve yoksunluk kümesi ölçülmekte ve gelir yoksulluğundan farklı bir yoksulluk modeli ortaya konulmaktadır. Çok yönlü yoksulluk yaşam standardı, eğitim ve sağlık olmak üzere üç boyutta hanehalkı düzeyinde örtüşen yoksunlukları tanımlamakta ve yoksul insanların sayısı ile yoksul hanelerin yaşadıkları yoksunlukları göstermektedir (UNDP, 2019; Alkire ve Santos, 2010, s. 7).

Sen de (2000, s. 26) çok boyutlu yoksulluğu, yoksunluk yaklaşımı ile analiz etmektedir. Gelir sağlama, yaşamı sürdürebilmede önemli bir koşul olmakla birlikte, nitelikli yaşam veya kaliteli yaşam bağlamında tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Söz konusu yaklaşımla yoksulluk, uzun sürelerle uygun bir hayat yaşama yeteneğinden yoksunluk durumu biçiminde ve kapasite yoksunluğu olarak açıklanmaya başlanmıştır.

İlgili yazında yoksulluk kavramının evrimleştiği gözlenmektedir. 1990'lı yıllardaki uluslararası çalışmalar yoksulluğu eşitsizlik, yoksun olma, güvence eksikliği, sınıf, yoksun bırakma, ihtiyaç ve yaşam standardı gibi kavramlarla birlikte açıklarken (Gorden ve Spicker, 1999, s. 153-157'den aktaran Ak, 2016, s. 298); kavram 2000'li yıllardan itibaren marjinalleşmiş, dışlanmış ve toplumla bütünleşememiş gruplarla birlikte ele alınmaktadır (Yörük, 2017, s. 320).

Günümüzde küreselleşme, IMF'in yapısal uyum programları, özelleştirmeler, işgücü piyasalarındaki kuralsızlaştırma uygulamaları yoksulluğu sürekli hale getirmekte (Chossudovsky, 1998, s. 15-31), sosyal dışlanma yaşayan birey ve grupları çeşitlendirmekte (Dağdemir, 1999, s. 25) ve derinleştirmektedir. Sosyal dışlanma yaşayan birey, grup ve hanelerin artışı özellikle 2000'li yılların başından itibaren yoksulluğa olan ilgiliyi arttırmış, sosyal ve siyasal bir içerik kazanmasına neden olmuştur (Şenses, 2017, s. 53). Tarihsel süreçte değişen yoksulluk tanımına benzer biçimde 'yoksulun' tanımı da değişmiş ve 'yoksul birey' farklı koşullar ile nitelendirilmiştir. Sanayi devrimi öncesinde yoksullar, zenginler açısından cennete gitmek için yardım yapılması gereken kişilerdir. Yoksul birey ise bu durumu, boyun eğilmesi gereken bir kader olarak kabul etmektedir. Sanayi devriminden, küreselleşmenin sonuçlarının yaşanmaya başladığı 2000'li yılların başına kadar yoksullar, zorunlu çalışması gereken bir işgücü ordusu olarak görülmüştür (Oğuz, 2018, s. 171-173).

Şekil 3. Yoksulluk Kavramının Birey Açısından Tarihsel Akışı

Yoksul öznesi ile yoksulluk birlikte değerlendirildiğinde, süreç içerisinde değişenin sadece yoksul tanımı olmadığı, yoksulluğunda kavramlaştırılmasının değiştiği ve bireyden gruplara giden yayılma gösterdiği, günümüzde 16. yüzyıldan farklı biçimde yoksulluğun kaderin dışına taşan sosyal dışlanma ve yoksunluğa bürünen bir yapıya sahip olduğu ifade edilebilir (Bakınız Şekil 3).

4. Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Etkileşimi/İlişkisi ve Sosyal İçerme

Uluslararası kuruluşların yaklaşımına ve ilgili yazına göre yoksulluk ve sosyal dışlanma arasında güçlü bir ilişki vardır (De Haan 2001, s. 7-8; Dowling 1999, s. 246; Burchard 2009, s. 5-6). Dowling (1999, s. 246) ve Burchard (2009, s. 5-6)'a göre yoksulluk, düşük gelir ve kaynak yokluğu nedeniyle topluma dahil olamayan bireyleri tanımlarken, sosyal dışlanma topluma dahil olamayan bireyi hem gelir ve kaynak yoksunluğu hem de kültürel farklılık, ayrımcılık, engellilik, kronik hastalık gibi çeşitli özellikler ile tanımlanmaktadır. Sosyal dışlanma yoksulluğa neden olan çok boyutlu dezavantaj içeren bir süreçtir (Şahin, 2009, s. 87). Diğer yandan, Dowling (1999, s. 246), Burchard (2009, s. 5-6) ve De Haan (1998, s. 14)'a göre, yoksulluk mevcut durağan bir durumu ifade eden terim iken, sosyal dışlanma birden fazla boyutu olan hareketli bir süreçtir. Sosyal dışlanma güç ilişkileri, kimlik, işgücü piyasası gibi konulara odaklanmaktadır (De Haan, 1998, s. 13). Room (1999, s. 167)'a göre, 1990'lardan sonraki araştırmalarda sosyal dışlanma kavramsal olarak yeniden yapılandırılmakta ve yoksulluğun ötesinde beş temel boyutuna vurgu yapılmaktadır. Beş temel boyut ise finansal yaklaşımdan, çok boyutlu dezavantajlara; durağan analizden, hareketli analize; bireylerin ve hanehalkının kaynaklarına odaklanmaktan, yerel toplulukların kaynaklarına odaklanmaya; bölüşümden, tabakalaşmanın ve dezavantajlılığın ilişki boyutuna ve sürekli eşitsizliklerden, yıkıcı ve yoğun çöküşe yönelmedir.

Sosyal dışlanma bakış açısıyla yoksulluk, çok katmanlı ve birçok unsurla etkileşimi olan dinamik bir olgudur. Sosyal dışlanma cinsiyet, etnik köken, ırk, cinsel yönelim, engelli olma, marjinalleşme ve işsizlikle ilgilidir. Birçok sosyal grubun toplumla bütünleşmesinde yaşadıkları yetersizlikler ve yoksunluklar, yoksulluğun hem nedeni hem de sonucu olmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde yoksulluk sadece gelire ilişkilendirilmemesi gereken, çok sayıda unsurla bağlantılı halde karmaşık bir olgudur (Laderchi vd., 2004, s. 258).

Sosyal dışlanma yaklaşımı, diğer yoksulluk yaklaşımlarından farklı bir biçimde yoksulluğu bir süreç olarak değerlendirmektedir. Bireyin içinde bulunduğu olumsuz koşullar sosyal dışlanma yaşamasına neden olmakta bu durum da bireyi toplumsal refaktan uzaklaştırmakta, sonuç olarak çok katmanlı kalıcı olumsuz koşullar ortaya çıkmaktadır (Eurostat, 1998'den aktaran Laderchi vd., 2004, s. 258). Bu nedenle sosyal dışlanma yaklaşımı ile yoksulluğun bir süreç olarak değerlendirmesi hem zaman içinde bireylerin ve hanelerin yoksulluk içine düşebileceklerini veya yoksulluktan çıkabileceklerini ortaya koymakta hem de bazı insanların yoksulluğu geçici olurken, diğerlerinin devamlılık göstermesinin farklı nedenlerini açıklamaktadır. (Riddell, 2004, s. 4-5).

Yoksulluk ve sosyal dışlanmanın ikiz terimler gibi birlikte kullanılması, ortaya çıkma nedenleri ve sonuçlarının benzerliğine dayanmaktadır. Her iki koşulda küreselleşme, gelir adaletsizliği, işsizlik gibi makroekonomik koşullar ve bireysel özellikler ortak nedenlerdendir. Ekonomik ve sosyal koşullar yoksulluğa, yoksulluk ise sosyal dışlanmaya neden olabilmektedir (Bakınız Tablo 1).

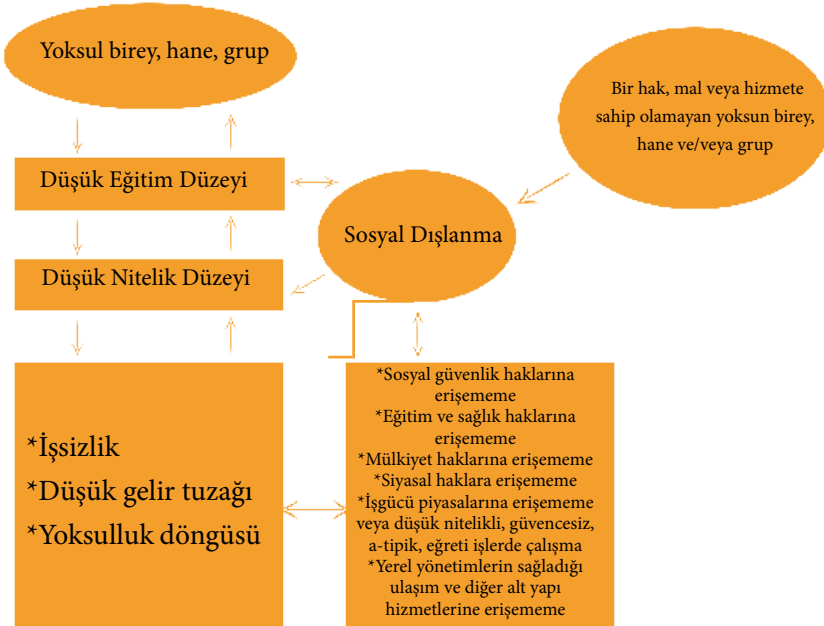
Tablo 1. Yoksulluk ve Sosyal Dışlanmanın Nedenlerinin Benzerliği

OLGULAR	NEDENLER		YOKSULLUK VE SOSYAL DIŞLANMANIN ORTAK NEDENLERİ
YOKSULLUK	*Gelir yetersizliği	*İşgücü piyasalarındaki değişim	<ul style="list-style-type: none"> •Küreselleşme •Gelir yetersizliği •Göç •İşsizlik •İşgücü piyasalarındaki değişim •Ayrımcılık •Coğrafik yer •Cinsiyet, yaş, eğitim durumu •Aile yapısındaki ekonomik ve sosyal değişim •Yoksunluk ve haklara erişememe
	*Göç	*Küreselleşme	
	*Adaletsiz gelir dağılımı	*Ayrımcılık	
	*Cinsiyet, yaş, eğitim durumu	Aile yapısındaki ekonomik ve sosyal değişim	
	*Adaletsiz vergi sistemi	*Sosyal korumanın gerilemesi	
	*Enflasyon	*Ekonomik krizler	
	*İşsizlik	*Yoksunluk ve haklara erişememe	
	*Coğrafik yer	* Sosyal dışlanma	
SOSYAL DIŞLANMA	*Gelir yetersizliği	*Yoksulluk	<ul style="list-style-type: none"> •Cinsiyet, yaş, eğitim durumu •Aile yapısındaki ekonomik ve sosyal değişim •Yoksunluk ve haklara erişememe
	*Göç	*Yoksunluk ve haklara erişememe	
	*İşsizlik	*Eşitsizlikler	
	*Coğrafik yer	*Aile yapısındaki ekonomik ve sosyal değişim	
	*İşgücü piyasalarındaki değişim	*Cinsiyet, yaş, eğitim durumu	
	*Küreselleşme	*Sosyal, kültürel ve siyasi bütünleşme sorunları	
	*Ayrımcılık	* Dezavantajlı birey, hane veya topluluğun üyesi olma	

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Kavramlaştırma ve neden-sonuç boyutu ile iç içe geçmiş olsalar da yoksulluk ve sosyal dışlanma yaşanma biçimleri ile farklılık gösterebilmektedir. Yoksulluk doğrudan ekonomik koşullar ile ifade edilebilirken, sosyal dışlanma ekonomik, sosyal, kültürel, ahlaki, coğrafik vb. koşullar ile de açıklanmaktadır. Oysa sosyal dışlanma doğrudan yoksunluk ile ilgili bir durumdur. Gelire bağlı yoksulluk sağlık, ekonomik istikrarsızlık, işsizlik ve sosyal refah sorunları ile ilişkili iken, yoksunluk gelir yoksulluğu olmasa da bazı mal ve hizmetlere erişememe veya eksik erişmeden kaynaklanan sosyal refah sorunları ile ilişkilidir. Söz konusu durumlar da sosyal dışlanmaya da neden olabilmektedir (Larsson ve Halleröd, 2008, s. 15-16). Ayrıca, sosyal dışlanma yaşayan birey veya gruplar yoksul olmayabilir. Örneğin, birey ekonomik haklardan veya mülkiyet hakkından dışlanmamakla birlikte, içinde bulunduğu grup veya hane ayrımcılığa uğradığı için siyasal haklarından dışlanmaktadır (Şekil 4).

Şekil 4. Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Etkileşimi

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Sosyal dışlanmanın zıt anlamı olan sosyal içerme, genel anlamda sosyal dışlanmanın olumsuz etkilerini ortadan kaldırmaya yönelik politika ve süreçlerden oluşmaktadır. DB, sosyal içerme kavramını kararlara katılım ve temel haklara erişimi garantiye alan süreç olarak ele almakta ve yoksulluk ekseninde tanımlayarak, AB'nin yaklaşımı ile benzerlik göstermektedir (The World Bank, 2007). DB'ye göre sosyal içerme; *“Yoksulluk riskiyle ve toplumsal dışlanmayla karşı karşıya olanların, ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşama bütünüyle katılmaları ve içinde yaşadıkları toplumda normal kabul edilen yaşam ve refah standartlarından yararlanmaları için gereken fırsat ve kaynakları kazanmalarını sağlayan süreçtir”* (The World Bank, 2007).

AB sosyal içermeyi toplumsal bütünleşmeyi ve herkes için fırsatların sağlanmasında ve düzgün yaşam standartlarının oluşturulmasında bir araç olarak değerlendirmektedir. AB'de 2006'dan bugüne, sosyal içerme kavramı yerini 'aktif içerme' kavramına bırakmıştır: Aktif içerme, özellikle en dezavantajlıları içerecek biçimde yurttaşların tamamının bir iş sahibi olarak topluma katılımını ifade etmektedir. Sosyal içermenin bu çerçevede hedefleri ise yeterli gelir desteği, kapsayıcı bir işgücü piyasası ve kaliteli kamu hizmetidir (European Commission, 2011, s. 88).

Genel anlamı ile sosyal içerme, sosyal dışlanma ve yoksulluk riski yaşayan birey, hane ve grupların topluma ekonomik, sosyal ve kültürel olarak katılabilmelerini ve yüksek yaşam standardını sağlayacak olan fırsat ve olanaklara erişimlerini sağlamayı amaç edinen bir süreçtir (Taşgın, 2010, s. 156).

5. Denizli İli Sevindik Mahallesi Örneği ile Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk Etkileşimi

5.1. Amaç ve Alan

Kavram ve neden ve sonuç açısından birbirinin tamamlayıcısı nitelikte olan yoksulluk ve sosyal dışlanma arasındaki ilişkinin daha fazla alan araştırması ile analiz edilmesi, söz konusu ilişkiden kaynaklanan sorunların önlenmesi ve doğru sosyal politikaların geliştirilmesi anlamında katkı sağlayabilecektir. Bu bağlamda, çalışmanın amacı, yoksulluk ve sosyal dışlanma ilişkisini yoksul bireyler ile yüz yüze görüşerek tespit etmektir.

Araştırmanın alanı, Denizli İlinde yoksul hanelerin ve bireylerin daha yoğun yaşadığı Sevindik Mahallesi'nde ikamet eden 24 bireyden/katılımcıdan oluşmaktadır. Araştırma 2018 yılı Nisan-Mayıs döneminde yapılmıştır. Katılımcılara Sevindik Mahallesi muhtarlığı kayıtları aracılığı ile ulaşılmıştır. İlgili mahalledeki en yoksul 136 haneden, 24 hane ve 24 birey rastlantısal olarak seçilmiştir.⁴

5.2. Yöntemi ve Sınırlılıkları

Çalışma, nitel araştırma yöntemine dayanan betimleyici bir analizdir. Nitel araştırmanın amacı derinlemesine betimleme yapmak ve katılımcıların bakış açısını ortaya çıkarmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 57). Betimleme bir ortamdaki olay, yer ve insanlar hakkındaki bilginin detaylı bir yorumunu içermek ve bir olayı ayrıntılı bir biçimde ortaya konulabilmesi için “ne, nedir” sorularına yanıt aramayı ifade etmektedir (Erkuş, 2016, s. 39). Betimsel analiz, durum çalışması, etnografi ve anlatı projeleri için detaylandırılmış betimlerin tasarımında yarar sağlamaktadır. Bulguların aktarımında

⁴06.05.2018 tarihinde Sevindik Mahallesi Muhtarlığı ile yapılan yüz yüze görüşme sonucu, mahallede kayıtlı 3.400 hane, 4.625'i kadın, 4.875'i erkek olmak üzere 9.500 kişinin ikamet ettiği bilgisine ulaşılmıştır. Söz konusu bilgiler, Merkezefendi Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından Muhtarlığa verilen ve 136 hanenin yoksul olduğu bilgisinin yer aldığı liste ile elenerek, yoksul hane ve bireylere ulaşılmıştır.

betimlemenin zenginliğinin kullanımı, araştırmayı inceleyen açısından araştırma ortamının aktarılmasını ve araştırma deneyimlerinin tartışmasını sunabilmektedir. Betimsel analiz nitel araştırmada bir tema hakkında birçok perspektif sunduğundan, sonuçların daha gerçekçi olmasını sağlar ve onu zenginleştirir (Cresswell, 2017, s. 199-202). Bu bağlamda betimsel gerçeklik, nitel araştırmanın amaçlarından biri olarak fenomenin, durumun veya grubun doğru biçimde tespitini sağlamaktadır (Christensen, Johnson ve Turner, 2015, s. 404). Dolayısıyla bu çalışmada, sosyal dışlanmanın yoksul bireyler açısından değerlendiriliş biçimi söylemler aracılığı ile analiz edilerek, sosyal dışlanma ve yoksulluk etkileşimi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Alan çalışmasında veriler, nitel araştırma tekniklerinden biri olan yarı yapılandırılmış soru formu ile derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Derinlemesine görüşme tekniği detaylı verilere ulaşma olanağı sağlarken, yarı yapılandırılmış soru formuna bağlı görüşmeler, içeriği açısından olağan bir konuşmadan farklı olmamakla birlikte, yanıtlarda herhangi bir kısıtlama getirmemekte ve detaylı verilere ulaşılmasını sağlamaktadır. Bu noktada yarı yapılandırılmış soru formu ile araştırma problemine yönelik tüm boyutlar ve sorunlar kapsanmaya çalışılmaktadır. Araştırmacı soruların yapısını ve sırasını değiştirerek, konuyu detaylandırmak için daha çok sohbet biçiminde bir görüşme yöntemini benimseyebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 133). Görüşme metni ile katılımcılara 15 soru yöneltilmiştir: On bir soru, sosyo-demografik özelliklerini, dört soru ise sosyal dışlanmaya bakış açılarını içermektedir. Derinlemesine görüşmenin olumsuz yönü, örneklemin küçük seçilmesi ve elde edilen sonuçların genelleme yapma olanağı vermemesidir. Derinlemesine görüşmede örneklem büyüklüğüne ulaşmada genel eğilim, konuların, yanıtların ve öykülerin birbirini tekrarlaması durumunda yeterli olacağı yönündedir (Boyce ve Neale, 2006, s. 4).

Çalışmada kadın bireylerin görüşmeyi kabul etmemesi veya hanehalkı adına erkek katılımcının görüşmeyi kabul etmesi gibi nedenlerden dolayı cinsiyete göre sayısal dağılımda eşitlik sağlanamamıştır. Bu çalışmada da katılımcı sayısı yanıtların tekrara dönüşmesi nedeni ile 24 kişi ile sınırlı kalmıştır.

5.3. Araştırma Bulguları

5.3.1. Katılımcıların Demografik ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri⁵

Çalışmada, katılımcıların sosyal dışlanmaya bakış açılarında etkili olup-olmadığının tespit edilmesi amacı ile sosyo-demografik özelliklerine yönelik sorular yönlendirilmiştir. Araştırma kapsamındaki 24 katılımcının, 9'u kadın 15'i erkektir. Kadın katılımcıların tamamı (23-64 yaş aralığında), erkek katılımcıların 12'si çalışma çağındaki nüfus grubu içinde yer almaktadır (27-52 yaş aralığı). Katılımcıların çoğu evlidir (17 kişi). Diğer katılımcıların medeni durumu, 1 erkek katılımcı bekar, 3 kadın ve 1 erkek katılımcı boşanmış biçimindedir, bir kadın katılımcının ise eşi vefat etmiştir. Kadın katılımcıların 7'si ilkokul mezunu iken, 1'i ilkokul ve 1'i ise ortaokul terktir. Erkek katılımcıların ise 5'i ilkokul, 4'ü ortaokul, 2'si lise mezunu ve 1'i ilkokul terk, 2'si ortaokul terk ve 1'i lise terk düzeyinde eğitime sahiptir.

Araştırmanın yapıldığı tarihi itibari ile 5 katılımcı (2 kadın, 3 erkek) ücretli, 5 katılımcı (1 kadın, 4 erkek) yevmiyeli bir işte ve 2 erkek katılımcı kendi hesabına olmak üzere toplam 12 katılımcı (3 kadın, 9 erkek) işgücü piyasası içinde yer almaktadır. Dört katılımcı iş aramaktadır (2 kadın, 2 erkek); emekli 2 erkek, ev işleri ile meşgul 4 kadın, engelli 1 erkek ve yaşlılık aylığı alan 1 erkek olmak üzere 8 katılımcı işgücüne dahil olmayan grupta yer almaktadır.

TÜİK 2017 Gelire Dayalı Yoksulluk İstatistikleri “Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Geliri”ne göre fert başına mutlak yoksulluk sınırı yıllık

⁵ Katılımcıların sosyo-ekonomik özellikleri EK: Tablo 2'de yer almaktadır.

6.355,00 TL'dir (TÜİK, 2017a). Diğer bir ifade ile bireyin aylık geliri 529,58 TL ise mutlak yoksuldur. Katılımcıların aylık net gelirlerine göre 10 (4 kadın, 6 erkek)'ü mutlak yoksuldur: Bir işte çalışmayan 6 katılımcıdan en düşük aylık net gelire sahip K5'nin hane geliri 350 TL'dir ve hanede 2 kişi yaşamaktadır; en yüksek aylık net gelire sahip olan K4'ün hane geliri ise 1.600 TL'dir ve hanede 4 kişi yaşamaktadır. Mutlak yoksulluk yaşayan ve yevmiyeli olarak çalışan 2 katılımcıdan en düşük aylık net gelire sahip olan K13'ün hane geliri, 500 TL'dir ve hanede 4 kişi yaşamaktadır; en yüksek aylık net gelire sahip olan K22'nin hane geliri ise 1.400 TL'dir ve hanede 3 kişi yaşamaktadır. K3, hanede tek başına yaşamakta ancak gelirini sık sık işsiz oğlu ile paylaştığı için mutlak yoksulluk (aylık net geliri 550 TL) yaşamaktadır.

TÜİK verilerine göre "Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Geliri"ne göre fert başı görel yoksulluk sınırı %50'ye göre yıllık 7.944 TL, aylık ise 662 TL'dir (TÜİK, 2017a). Katılımcıların aylık net gelirlerine göre 14 (5 kadın, 9 erkek)'ü görel yoksuldur: Bir işte çalışmayan K17, 1.200 TL emekli aylığı almaktadır. Bir işte çalışan ve görel yoksulluk yaşayan en yüksek aylık gelire sahip K19'un hane geliri 2.500 TL'dir ve hanede 4 kişi yaşamaktadır; en düşük aylık gelire sahip olan K6'nın geliri 1.600 TL'dir ve hanede 3 kişi yaşamaktadır. K1, K7, K8, K9 ve K12'nin aylık net gelirleri, TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması yoksulluk hesaplanmasına göre ortanca gelirin %70 (aylık 926,75 TL)'inden düşüktür. K20 ise tek başına yaşamakla birlikte, kiralık bir evde (500 TL) oturduğu ve nafaka ödediği için görel yoksuldur.

TÜİK 2017 Sosyal Koruma İstatistikleri'ne göre, Türkiye'de 847.000 kişi engelli/malul maaşı; 9.094.000 kişi emekli/yaşlı maaşı; 3.660.000 kişi dul/yetim maaşı olmak üzere 13.847.000 kişi sosyal koruma kapsamında yardım ve maaş almaktadır (TÜİK, 2017c). TÜİK "Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Geliri İstatistikleri"ne göre yıllık ortanca gelirin %40'ı, mutlak yoksulluk; %50'si ise görel yoksulluk sınırındır. 15.887,50 TL olan yıllık ortanca gelirin

%40'nın (6.355,00 TL) altında gelire sahip 5.865.000 kişi; %50'sinin altında (7.944 TL) gelire sahip 10.622.000 kişi bulunmaktadır (TÜİK, 2017a). TÜİK "Gelire Dayalı Yoksulluk İstatistikleri"ne göre, eğitim ile yoksulluk arasında doğrusal bir ilişki vardır: Göreli yoksulların %47,1'i okur-yazar olmayan ve bir okul bitirmeyenler iken, sadece %1,5'i yükseköğretim mezunudur (TÜİK, 2017a). Yedi katılımcı sosyal güvence kapsamında iken, 17 katılımcının sosyal güvencesi yoktur. İki erkek katılımcı Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı (SYDV)'ndan engelli aylığı (K11) ve yaşlılık aylığı (K15) almaktadır.

5.3.2. Katılımcıların Yoksulluk Kavramına ve Yoksulluklarına Bakışı

Katılımcılara kendi bakış açıları ile yoksulluk tanımları ve kendilerini yoksul olarak algılayıp algılamadıklarına yönelik iki soru sorulmuştur. On yedi (10 erkek; 7 kadın) katılımcının yoksulluk tanımı, yazına ve uluslararası kuruluşlarının mutlak yoksulluk tanımına benzerdir. Kadın katılımcılardan K1, K2, K3, K5, K7 ve K8 mutlak yoksulluğu yeterli beslenememe, barınamama ve tüketmeme ifadeleri ile açıklamışlardır:

"Aç kalmak, evsiz kalmak ve hiçbir şeyi satın alamamaktan dolayı yoksul kalmak." (K3, 64 yaşında vefat eden işçi emeklisi, eşinden dolayı ölüm aylığı bağlanmıştır)

"Aç kalmak, her zaman et alamamak, şehir merkezindeki yerlere (alışveriş merkezi, restoran, kafe, vb.) gidememek. Zamanımız fabrika ve mahallede geçiyor. İşimiz olduğunda çarşıya gidiyoruz."(K8, 23 yaşında, kadın, işsiz, eşi ücretli olarak çalışmaktadır)

"Yoksul insan istediği şeyi alamaz. Geliri yetmediğinden birçok şeyi yapamaz. İstedğim zaman kıyafetin yenisini alamıyorum; bir lokantada yemek yiyemiyorum." (K1, 34 yaşında, kadın, iş arıyor)

“Evi olmayan demektir. Maddi geliri yetersiz, sigortasız, açlık kimsedir. Çocuklarını okutamayan, bizim gibi Sevindik gibi gariban yerlerde oturanlardır.” (K2, 37 yaşında, kadın, boşanmış/bekar, engelli çocuklarına baktığı için engelli maaşı almaktadır)

K1, K2, K7, K8 ve K9’un; tüketmekten yoksun kalma, kentsel dokunun yoğun olduğu yerlerde olamama, nitelikli eğitime erişememe, seyahat özgürlüğünden yoksun olma, kent merkezindeki sosyalleşme ortamlarına dahil olamama, toplumun genel refah düzeyinin altında kalma ifadeleri göreceli yoksulluk ve Sen (2000, s. 3)’in yoksulluk ve yoksunluk tanımı ile örtüşmektedir. K9’a göre eğitim, ulaşım gibi kamu hizmetlerini kullanamama yoksulluktan kaynaklanmaktadır:

“Çocukları iyi yerlere (üniversite) gönderememek, istediğin zaman memleketime bile gidemiyorum. Çok pahalı otobüs! En kötüsü kuru ekmek yemek zorunda kalınması. Kocam maaşlı ben de temizliğe gidiyorum ama az kazanınca zor oluyor.” (K9, kadın)

Erkek katılımcıların yoksulluk tanımı (10 katılımcı), yazının ve kadın katılımcıların (7 katılımcı) mutlak yoksulluk tanımına benzemektedir:

“Yoksulluk aç uyumak, kiranı ve faturanı ödemekte zorluk çekmek.” (K20, 36 yaşında)

“Kuru ekmeğe muhtaç olmaktır. Yemek yardımı gelmese her gün aç kalırım.” (K10, 79 yaşında, çalışma yaşamı boyunca kayıt dışı çalışmıştır)

Beş erkek katılımcının (K11,K16,K18,K19,K21) temel ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte, toplumdaki genel refah düzeyini sağlayan tüketimi gerçekleştirememeye ifadeleri, kadın katılımcılara benzer biçimde göreceli yoksulluğa vurgu yapmaktadır:

“Giderlerimi karşılamakta güçlük çekiyorum. Fatura ve kredi kartlarımı ödeyememek yoksulluk.” (K11, 50 yaşında, işsiz)

“Arabanın olamaması, çok çalışmak zorunda kalmak ve yazın bir kez bile tatile gidememek yoksul olmaktır.” (K21, 29 yaşında, erkek, ücretli tekstil işçisi)

Kendilerini yoksul hissedip hissetmedikleri sorusuna verilen yanıtlar, kadın ve erkek katılımcılar açısından farklılık göstermiştir: Dokuz kadın katılımcının 5’i kendisini yoksul olarak hissederken; 4 kadın katılımcı kendini yoksul hissetmemekte, 15 erkek katılımcının 13’ü ise kendisini yoksul olarak görmektedir.

Araştırmada yoksulluk tanımı ile eğitim düzeyi arasında bir ilişki olduğu gözlenmiştir: Lise altı eğitime sahip 17 katılımcı yoksulluğu mutlak yoksulluk olarak tanımlamış; 18 katılımcı ise kendisini yoksul olarak hissettiğini ifade etmiştir. Keyder ve Adaman (2006, s. VII)’ın altı ildeki gecekondu mahallesinde ikamet eden 1863 kişiyi kapsayan çalışmasında, eğitimsizlik ve yoksulluğun birbirinin nedeni ve sonucu olduğu saptanmıştır.

Katılımcıların ifadelerine göre kayıtlı çalışma, mutlak yoksulluğu azaltan bir koşuldur. Kayıtlı çalışan 5 katılımcının (ücretli, emekli/ 2 kadın, 3 erkek) ortalama fert geliri 1.550 TL’dir. Çalışma yaşamı boyunca yevmiyeli olarak kayıt dışı çalışan K10 (erkek, 79 yaşında, aylık geliri 600 TL’dir ve hanede 2 kişi yaşamaktadır) mutlak yoksul iken, K15 (erkek, 80 yaşında, 1.800 TL ve hanede 3 kişi yaşamaktadır) görece yoksuldur.

İstanbul ilinde Es ve Güloğlu (2004, s. 84)’nın gelir dağılımını ve Keyder Adaman (2006, s. 48)’in yoksulluk ve sosyal dışlanmayı inceledikleri araştırmalarında kayıt dışı istihdam ve niteliksiz işgücü ile yoksulluk arasında

anlamalı bir ilişki tespit edilmiştir. Karadeniz ve Durusoy Öztepe (2013, s. 92)'nin TÜİK 2009-2010 Hanehalkı Bütçe Anketi Mikro Veri Seti'nden elde ettikleri verilere göre yaşlı yoksulluğunun en önemli nedeni, yaşam boyu kayıtsız işlerde çalışmaktır.

5.3.3. Katılımcıların Sosyal Dışlanmaya ve Sosyal Dışlanma Biçimlerine Bakışları

Araştırma kapsamında katılımcıların sosyal dışlanmaya ve sosyal dışlanma biçimlerine bakış açılarını tespit etmek amacı ile iki soru yöneltilmiştir. Katılımcıların sosyal dışlanmaya yönelik görüşleri; Kennett ve Mizuuchi (2010, s. 111-118)'nin Çin, Hong Kong ve Japonya'da konut güvencesizliğini; Li ve Rose (2017, s. 20-30)'un kentsel sosyal dışlanmayı; Arslan (2013, s. 2-45)'in İzmir Narlıdere'de sosyal dışlanmayı ve Adaman ve Keyder (2005, s. 65-123)'in yoksulluk ve sosyal dışlanmayı inceledikleri araştırma bulguları ile benzerlik göstermiştir.

Kadın katılımcıların 4'ü ekonomik alandan dışlandığını; 4'ü ise hem ulaşım erişimindeki maddi zorluklar hem de gelir düşüklüğü nedeniyle kentteki sosyal alandan dışlandığını düşünmektedir.

Ekonomik dışlanma yaşadığını düşünen K1'e göre, toplum onu yoksul olduğu ve kötü giyindiği için dışlamaktadır:

“Toplumun sizi geliriniz az, kıyafetiniz kötü diye hakir görmesi.” (K1, kadın, 34 yaşında, kadın, iş arıyor)

Üç kadın katılımcı, yaşam biçimleri ve bireysel özelliklerine göre sosyal ve kültürel dışlanma yaşadığını düşünmektedir:

“Boşandım, oğlumla yaşıyorum ama çevredeki ailelerin kötü gözle baktığını düşünüyorum. Bir yere de gittiğimiz çok yok. Böyle yaşamakta zor oluyor!” (K6, 47 yaşında, asgari ücretli bir işte çalışmaktadır)

“Herkesin gittiği yerlere gidememek, insanların kıyafet-konuşmaları ile dalga geçmek.”(K7, 33 yaşında, boşanmış/bekar, asgari ücretli bir işte çalışmaktadır)

“Toplumdan kopuk olarak yaşıyoruz, ilişkilerimiz zayıf. Yaşlılar otobüsü bile kullanamıyor/kullanmıyor. Cahil de çok, biri olmadan otobüse binemiyor.” (K3, 64 yaşında, eşi üzerinden aldığı ölüm aylığı banka kredisi borcu nedeniyle kesilmektedir)

Diğer bir kadın katılımcı K2, sosyal dışlanmanın sadece yoksul olmayan, ‘diğerleri’ tarafından değil, kendisi gibi yoksul olan, ‘benim gibiler’ tarafından da yapıldığını düşünmektedir:

“Engelli çocuk sahibi olunca dışlanıyorsunuz. Başta aslında anne ve babaları dışlıyor. Mahalle olarak da küçümsendiğimizi ve çevreden dışlandığımızı düşünüyorum.” (K2, 37 yaşında, eşinden ayrılmış, engelli çocuklarından dolayı çalışmamaktadır)

Erkek katılımcıların sosyal dışlanmaya yönelik görüşleri, kadın katılımcılar ile benzerlik göstermektedir. Sekiz erkek katılımcı ekonomik dışlanma, yedi erkek katılımcı ise toplumsal ve kültürel alandan dışlanma yaşadığını düşünmektedir. K18 ve K19, ekonomik ve sosyal alandan dışlanmalarını tüketememe ile açıklamıştır:

“Herkesin yaşadığı (şehir merkezindeki) gibi yaşayamayınca dışlanıyorsun. Bu mahalleyi dışladıklarını düşünüyorum. Hizmet geliyor. Orası ayrı burası ayrı sonuçta!” (K18, 27 yaşında, ücretli olarak çalışmaktadır)

“Mahalleden çıktığımız sayılı. Bir mesirelik yere bile zor gidiyoruz. Alışveriş yerleri çok pahalı, pek çıkmıyoruz.” (K19, 40 yaşında, kendi hesabına çalışmaktadır)

K13 sağlık ve sosyal refah hizmetlerinden yararlanmama ve ekonomik dışlanma arasındaki ilişkiye vurgu yaparak sosyal dışlanma yaşadığını düşünmektedir;

“Eşim hasta, çalışıyorum düzenli kazancım çok azaldı. Çalıştığım zaman 2000 TL kazanırdım. Şimdi 500 TL zor kazanıyorum. Ulaşım pahalı bir yerden bir yer gitmek, çocuğumun ekmek parasından almak gibi geliyor. Hanımı da iki saatte de bir kontrol etmem gerekiyor. Hiçbir şey yapamıyoruz. Mahalleye ilk geldiğimde 84’de, Kürt olduğum için ev bulmakta zorlanmıştım. Ev vermiyorlardı. Dışlanmış hissediyor insan!” (K13, 38 yaşında, yevmiyeli olarak inşaat işlerinde çalışmakta ve tamir işleri yapmaktadır)

K23 ise eğitimsizlik ve kötü iş arasındaki ilişkiye vurgu yaparak, sosyal dışlanmaya dikkat çekmektedir;

“Okumamış olmak. Biz sanayidekiler hep okumamışlara ceza olarak gösteriliyor! Onun gibi düşünüyorum. İş yeri ve mahallede geçiyor hayatımız, pek karışmıyoruz topluma aslında.” (K23, 46 yaşında, kendi hesabına çalışmaktadır)

K10'a göre yaşlı olmak ekonomik ve kamu hizmetlerine erişmelerini engelleyerek sosyal dışlanmalarına neden olmaktadır;

“Yoksuluz ve gelirim i yükseltecek herhangi bir şey yapamam bu yaşta. Hiçbir yere gidemiyorum; evimin önü yokuş, durak uzak, biletler de pahalı. Eski evde oturuyorum, başka bir şey yok!” (K10, 79 yaşında, yalnız yaşamakta, yaşlılık aylığı ve sosyal yardımlar ile geçimini sağlamaktadır,)

Özellikle yaşlı katılımcılar (K15, K17 ve K10) şehir içi ulaşım ağını sağlayan otobüs ve dolmuşların güzergahlarının evlerine uzak olması veya evlerinin yokuşta olması nedeniyle mahallelerinden çıkmamaktadır. Katılımcıların yaklaşık yarısı, otobüs ve dolmuş ücretlerinin yüksek olması nedeniyle kent merkezine çok fazla gidemediğini ifade etmiştir. Hernandez ve Titheridge (2016, s. 161-163)'nin Bogota/Soacha bölgesindeki sosyal dışlanmayı inceledikleri araştırmasında da yaşlı bireylerin hem gelir yetersizliği hem de ulaşımdaki yetersizlikler nedeniyle bu çalışmaya benzer biçimde sosyal dışlanma yaşadıkları tespit edilmiştir.

Katılımcıların ifadeleri, işgücü piyasasından dışlanmanın sosyal dışlanmanın nedeni olduğunu vurgular niteliktedir. İşsiz olduğu ve niteliksiz olduğu için işgücü piyasalarından dışlandığını düşünen ve kayıt dışı çalışan 11 katılımcı (5 kadın, 6 erkek) sosyal dışlanma yaşadığını ifade etmiştir. Yedi kadın ve on erkek olmak üzere on yedi katılımcı sosyal dışlanma yaşadığını düşünmektedir. Sosyal dışlanma yaşayan 17 katılımcının 6'sı (2 kadın, 4 erkek) mutlak yoksulluk yaşarken, 4 katılımcı (1 kadın, 3 erkek) görel i yoksulluk yaşamaktadır.

5.3.4. Katılımcıların Sosyal İçermeye Yönelik Önerileri

Katılımcılara sosyal dışlanmayı önlemek için ne tür çözüm önerilerinin geliştirilmesi gerektiği ve devlet ve/veya yerel yönetimlerden neler bekledikleri ile ilgili iki soru yöneltilmiştir.

On katılımcı (3 kadın, 7 erkek), sosyal yardım ve hizmetlerin iyileştirilmesini ve vatandaşların eşit ve adil biçimde yararlandırılmasını, beş katılımcı (1 kadın, 4 erkek) ücretlerin artırılmasını sosyal içerme önerisi olarak belirtmiştir:

“Daha iyi şartlarda çalışmak istiyorum. İş sağlanmalı, insanlar çalışmıyor çok fakir. Gelir desteği sağlanmalı.” (K5, 34 yaşında, kadın, iş arıyor, sosyal yardım başvurusu reddedilmiş)

“İşimde daha yüksek ücret almam hayatıma da yansır. Maaş alınsa da yoksul insanlara para yardımı yapılmalı, çalışıyorlar çok az kazanıyorlar.” (K7, 33 yaşında, kadın, asgari ücretli bir işte çalışmaktadır)

K17, emekli aylığının düşük olmasından dolayı kağıt toplayıcılığı yapmak zorunda kaldığını, yaşadığı özellikle yaşlı yoksulluğunun engellenmesi için yaşlı bireylerin de çalışmasını kolaylaştıracak önlemlerin alınması gerektiğini düşünmektedir:

“Yaşlılara da iş sağlanmalı, iş verilmesi lazım.” (K17, 69 yaşında, banka borcuna kefil olması nedeniyle emeklilik aylığında kesinti olduğu için kağıt toplayıcılığı ile ek gelir sağlamaktadır. Herhangi bir sosyal yardım almamaktadır)

K5, K7, K12 ve K17 sosyal içerme önlemi olarak gelir desteğinin verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Çalışan on iki katılımcının on biri, asgari ücret ile geçinemediklerini, gelirlerinin en az düzeyde bile olsa kira, gıda, giyecek,

sağlık ve ısınma gibi temel giderlerini karşılamaya yetmediğini ifade etmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu, asgari ücretin arttırması veya asgari ücretle geçinen hanelere de sosyal yardım sağlaması gerektiğini düşünmektedir. Sosyal içerme önlemi olarak geliştirilen bir diğer önlem, eğitimidir. K6, yoksulluğun eğitim gibi temel haklara erişememeye neden olduğunu, eğitimsizliğinde iyi işlerde çalışmayı ve yüksek gelir elde etmeyi engellediğini dolayısıyla eğitim hakkının eşit ve adil biçimde sağlanmasının yoksulluğu ve sosyal dışlanmayı önleyebileceğini düşünmektedir:

“Çocuğumun okumasının çok etkili olacağını düşünüyorum. İş için daha yüksek maddi kazanç sağlar. Yardım sağlayarak eğitiminin sağlanmasını isterim.” (47 yaşında, boşanmış/bekar kadın ve asgari ücretli bir işte çalışmakta, oğlu ile birlikte yaşamaktadır) K1 ve K10 sosyal içerme önerisi olarak sosyal yardım ve hizmetlerin güçlendirilmesini ve eşzamanlılığını ve denetimlerinin daha sık yapılmasını, K13 ve K14 sosyal yardım ve hizmetlerde kayırmacı politikaların terk edilmesini ifade etmiştir:

“Genelde mahalleye yardımlar yeterli gibi ama alamıyorum diyenler oluyor. Fabrika sahipleri daha çok sahip çıkmalı; sadece bayramlarda değil, diğer zamanlarda da yardım yapılmalı. Sosyal hizmetlerden nadir geliyorlar. Komşumun durumu kötü, hiç bakmaya gelmiyorlar!” (K1, 34 yaşında, kadın, iş arıyor, sosyal yardım almamaktadır)

“Yaşlılara maddi destek ve bakım hizmetleri yapılmalı, çocuğuma iş bulunması lazım. İnsan gibi yaşamak istiyorum.” (K10, 79 yaşında, erkek)

“Asgari ücret düşük, hastanede masraflar çok, yardımlarda denetim olmalı ihtiyacı olmayanlar alıyor, kimse iletişim kurmuyor, sizin gibi gelip bakmaları lazım. Eşim kanser hastası bakımı gerektiğinden çok az çalışıyorum.” (K13, 38 yaşında, sadece kömür yardımı almaktadır)

“Çok çalışması gerekiyor, daha iyi iş, daha iyi gelir. Siyasi görüşlere göre yardım yapılmamalı, ihtiyaçların ne olduğuna bakılmalı!” (K14, 42 yaşında, erkek, yevmiyeli olarak çalışmaktadır, sosyal yardım almamaktadır)

Katılımcıların çoğu sosyal hizmet görevlilerinin mahallerini yeterince ziyaret etmediğini, yoksul bireylerle yeterli iletişim kurmadığını ve incelemelerin yetersiz olduğunu düşünmektedir. On katılımcı, özellikle kamu tarafından sağlanan gıda, erzak, yakacak ve maddi yardımların kayırmacı yaklaşımlarla, “potansiyel oy verecekler” dağıtıldığını ifade etmiştir. Aynı zamanda, özel sektör tarafından yapılan yardımlarda herhangi bir araştırma yapılmadığını, yardımların mahalle meydanında dağıtıldığını ve yoksul hanelere ulaşmadan, yardımın geldiği yerdeki kişiler tarafından paylaşıldığını ifade etmiştir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yoksulluk olgusu, çok boyutlu koşullara bağlı olarak değişim ve dönüşüm geçirmekte ve yeni kavramlarla birlikte değerlendirilmektedir. Genel olarak gelir yoksunluğu yaşayan birey, hane ve gruplar ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanda hak ve fırsatlara erişmede yoksun kalmakta ve sosyal dışlanma yaşamaktadır. Bu çalışmada da, yoksulluk ve sosyal dışlanma arasındaki ilişki yazın taraması ve alan araştırması yöntemleri ile analiz edilmeye çalışılmıştır. Betimleyici bir analiz olan çalışma yoksul birey ve hanelerin yoğun olarak yaşadığı Denizli Sevindik Mahallesi’nde ikamet eden 24 bireyi kapsamaktadır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada alan araştırması bulguları, derinlemesine görüşme tekniği ile elde edilmiştir.

Çalışma kapsamındaki katılımcılara yoksulluk ve sosyal dışlanma arasındaki etkileşimi ortaya çıkarılmaya yönelik 4 soru sorulmuş ve görüşler gruplandırılarak analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, katılımcıların yoksulluk ve sosyal dışlanmayı birbirinin nedeni ve sonucu olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Aynı zamanda katılımcıların yoksulluk ve yoksunluğa bakış açıları uluslararası kuruluşlarının ve ilgili yazının yaklaşımını destekler niteliktedir:

-Katılımcıların 17'sinin yoksulluk tanımı Birleşmiş Milletler ve TÜİK'in mutlak yoksulluk tanımı ile uyumaktadır. Katılımcıların çoğu, mutlak yoksulluk tanımlarında yaşamları için gereken (gıda, barınma, vb.) tüketim mallarını tüketememeyi ifade etmiş ve 18 katılımcı kendisini 'yoksul' olarak tanımlamıştır.

-Katılımcıların 14'ü sosyal dışlanmayı ekonomik dışlanma boyutu ile tanımlamıştır. Bireylerin gelir yokluğu veya eksikliği, tüketememeye bağlı bir ekonomik dışlanma yaratmaktadır. Çalışmanın bulguları Adaman ve Keyder (2005, s. 65-123)'in, yoksulluk ve sosyal dışlanmayı inceledikleri araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir.

-Katılımcıların 12'sinin bakış açısıyla sosyal dışlanmanın nedeni, ekonomik alandan dışlanmadır. Yaşadıkları toplumun bireyi olan ancak tüketime dahil olamayan bireyler, sosyal alandan da dışlanmaktadır.

-Katılımcıların 7'si düşük ücretli, güvencesiz ve kayıt dışı işlerde çalışmaktadır. Çalışan 12 katılımcının gelirleri ve/veya gelirlerinin hanedeki kişi sayısına bölünmesi onları çalışan yoksul yapmakta ve bu durum işgücü piyasasından, ekonomik ve sosyal alandan dışlanmalarına neden olmaktadır. Çalışmanın bulguları; Adaman ve Keyder (2006, s. 48)'in, kayıt dışı istihdam ve niteliksiz işgücü ile yoksulluk arasındaki anlamlı ilişki ve Karadeniz ve

Durusoy Öztepe (2013, s. 92)'nin, yaşlı yoksulluğu ve kayıt dışı çalışma arasındaki anlamlı ilişki tespitlerini destekler niteliktedir.

-Sekiz katılımcı sosyal alandan dışlandığını düşünmektedir. Mahalledeki kapalı sosyal yaşam, kentle bütünleşmeyi engellemekte, onları kentin bir parçası olmaktan uzaklaştırmakta, kendi yoksulluk kültürünü oluşturmakta ve devam ettirmektedir.

-Katılımcıların sosyal içerme önerileri: sosyal yardım ve hizmetlerin arttırılması ve denetlenmesi, ücret artışı, iyi işlerde çalışma ve haklara erişim (eğitim, sağlık vb.) başlıklarında toplanmıştır. On bir katılımcı sosyal içerme önerisi olarak, sosyal yardım ve hizmetlerin arttırılmasını ve kayırmacılığın önlenmesini, denetimlerin sık ve etkin biçimde yapılmasını geliştirmişlerdir. Beş katılımcı sosyal içerme önerisi olarak ücretlerin artırılmasını, 4 katılımcı ise daha iyi işlerde çalışma fırsatının yaratılmasını ifade etmiştir.

-Katılımcılar siyasal alandan dışlandıklarına yönelik görüş bildirmemiştir.

Bu çalışmada, gerek uluslararası kuruluşların gerekse ilgili yazının yoksulluk ve sosyal dışlanma sarmalı tespitini destekleyecek bulgulara ulaşılmıştır. Gelecekteki çalışmaların farklı yaş gruplarını içerecek biçimde ve yoksul olmayan birey, hane ve gruplar ile yapılması, bilimsel sonuçların geçerliliğini arttırabilecek ve sosyal politikacılar için öngörülebilir çözümler geliştirebilecektir.

Tablo 2. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Katılımcı	Cinsiyeti	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durumu	İşteki Durumu	Aylık Hane Geliri	Hanedeki Kişi Sayısı	Kişi Başına Aylık Gelir
K1	Kadın	34	İlkokul	Evli	İş arıyor	3.000 TL	4	750
K2	Kadın	37	İlkokul	Boşanmış	Çalışmıyor	1.000 TL	2	500
K3	Kadın	64	İlkokul terk	Eşi vefat etmiş	Çalışmıyor	1.100 TL	1	1.100
K4	Kadın	31	Ortaokul terk	Evli	Çalışmıyor	1.600 TL	4	400
K5	Kadın	34	İlkokul	Evli	İş arıyor	350 TL	2	175
K6	Kadın	47	İlkokul	Boşanmış	Ücretli	1.600 TL	3	533
K7	Kadın	33	İlkokul	Boşanmış	Ücretli	1.600 TL	2	800
K8	Kadın	23	İlkokul	Evli	Çalışmıyor	1.850 TL	2	925
K9	Kadın	49	İlkokul	Evli	Yevmiyeli	2.500 TL	3	833
K10	Erkek	79	İlkokul terk	Eşi vefat etmiş	Çalışmıyor	600 TL	2	300
K11	Erkek	50	Lise terk	Evli	Çalışmıyor	1.600 TL	4	400
K12	Erkek	32	Ortaokul terk	Evli	Ücretli	1.600 TL	2	800
K13	Erkek	38	İlkokul	Evli	Yevmiyeli	500 TL	4	125
K14	Erkek	42	Lise	Evli	Yevmiyeli	1.800 TL	3	600
K15	Erkek	80	İlkokul	Evli	Çalışmıyor	1.800 TL	3	600
K16	Erkek	42	İlkokul	Evli	Çalışmıyor	1.000 TL	3	333
K17	Erkek	69	İlkokul	Evli	Emekli	1.200 TL	2	600
K18	Erkek	27	Ortaokul	Evli	Ücretli	1.850 TL	3	616
K19	Erkek	40	Ortaokul terk	Evli	Kendi hesabına çalışan	2.500 TL	4	625
K20	Erkek	36	Ortaokul	Boşanmış	Yevmiyeli	1.500 TL	1	1.500
K21	Erkek	29	Lise	Bekar	Ücretli	1.600 TL	2	800
K22	Erkek	52	Ortaokul	Evli	Yevmiyeli	1.400 TL	3	466
K23	Erkek	46	İlkokul	Evli	Kendi hesabına çalışan	2.500 TL	5	500
K24	Erkek	53	Ortaokul	Evli	Emekli	1.100 TL	2	550

KAYNAKÇA

- Adaman, F., Keyder, Ç. (2006). *Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*, Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019, http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf.
- Ak, M. (2016). Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk. *Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 54(3), 296-306.
- Alkire, S., Santos, M. E. (2010). *Acute Multidimensional Poverty: A New Index For Developing Countries*, Erişim Tarihi: 20 Mart 2019, https://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/OPHI-wp38_with_note.pdf.
- Arslan, H. (2013). Kentsel Dönüşüm ve Sosyal Dışlanma: Narlıdere Kentsel Yenileme Projesinin Sosyal Dışlanma Ekseninde İncelenmesi. *Journal of Sociological Research*, 16, 1-45.
- Atkinson, A.B., Guio, A.C., Marlier, E. (2017). *Monitoring Social Inclusion In Europe*. Luxembourg: Statistical Book.
- Boyce, C., Neale, P. (2006). *Conducting In-Depth Interviews: A Guide for Designing and Conducting In-Depth Interviews for Evaluation Input*, Erişim Tarihi: 21 Şubat 2019, http://www2.pathfinder.org/site/DocServer/m_e_tool_series_indepth_interviews.pdf.
- Bryne, D. (2005). *Social Exclusion*. New York: McGraw Hill.
- Buğra, A. (2018). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Burchardt, T. (2009). Agency Goals, Adaptation and Capability Sets. *Journal of Human Development and Capabilities: A Multi-Disciplinary Journal for People-Centered Development*, 10(1), 3-19.
- Can, Y. (2017). Yoksulluk, Yerel ve Küresel Eşitsizlikler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(63), 1111-1126.
- Chossudovsky, M. (1999). *Yoksulluğun Küreselleşmesi*. (N. Domaniç, Çev.), İstanbul: Çiviyazıları Yayınları.

- Christensen, L.B., Johnson R.B., Turner, L.A. (2015). *Araştırma Yöntemleri Desen ve*
- Cresswell, W.C. (2017). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. (M. Bütün, Çev.) Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(3), 83-104.
- Dağdemir, Ö. (1999). Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 23-40, Erişim Tarihi: 15 Şubat 2019, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/324260>.
- Dieterlen, P. (2005). *Poverty A Philosophical Approach*. Amsterdam: Rodopi Philosophical Studies.
- Dowling, M. (1999). Social Exclusion, Inequality and Social Work. *Social Policy & Administration*, 33(3), 245-261, Erişim Tarihi: 16 Ocak 2019, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1467-9515.00149>.
- Erkuş, A. (2016). *Bilimsel Araştırma Süreci*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Es, M., Güloğlu T. (2004). Bilgi Toplumuna Geçişte Kentlileşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 79-93, Erişim Tarihi: 16 Şubat 2019, <https://dergipark.org.tr/download/article-file/301123>.
- Estivill, J. (2003). *Concepts and Strategies for Combating Social Exclusion: An Overview [Elektronik Sürüm]* Geneva: International Labour Organization, Erişim Tarihi:05 Mart 2019, <https://www.ilo.org/public/english/protection/socsec/step/download/96p1.pdf>.
- European Commission. (Mayıs, 2018). *Europe 2020 Indicators - Poverty And Social Exclusion*, Erişim Tarihi: 20 Mart 2019, https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-preventioncorrection/europesemester/framework/europe-2020-strategy_en.
- European Commission. (2011). *The Measurement of Extreme Poverty in The European Union*, Erişim Tarihi: 20 Mart 2019, <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?newsId=982&langId=en&catId=89furtherNews=yes>.
- Farrington, F. (2002). *Towards a Useful Defination: Advantages and Criticisms of SocialExclusion*, Erişim Tarihi: 16 Şubat 2019, GEOView.<http://geoview.iag.org.au/index.php/GEOView/article/view/12/13>.

- Foucault, M. (2005). *Büyük Kapatılma*. (I. Ergüden ve T. Birkan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gökbayrak Ş. (2005). *Sosyal Dışlanma Sorunsalına Türkiye Düzleminde Geliştirilen Model Uygulamaları*, Erişim Tarihi: 14 Ocak 2019, <https://sosyalpolitika.fisek.org.tr/sosyal-dislanma-sorunsalina-turkiye-duzleminde-gelistirilen-model-uygulamalar-fisek-enstitusu-calisan-cocuklar-bilim-ve-eylem-merkezi-vakfi-faaliyetleri-26112005-istanbul/#more-43>.
- Gökbayrak Ş. (2010). *Refah Devletinin Dönüşümü ve Özel Emeklilik Programları*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- De Haan, A. (2001). *Debate On Social Exclusion In The South: What Have They Contributed To Our Understanding Of Deprivation?. In Uppingham Conference*. Erişim Tarihi: 22 Mart 2019, <http://www.uppinghamseminars.co.uk/responses2001.pdf>.
- De Haan, A. (1998). 'Social Exclusion': An Alternative Concept For The Study Deprivation. *IDS Bulletin*, 29(1), s. 10-19, Erişim Tarihi: 13 Şubat 2019, <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/handle/123456789/9184?show=full>.
- Hernandez, D.O., Titheridge, H. (2016). Mobilities of The Periphery: Informality, Access and Social Exclusion In The Urban Fringe In Colombia. *Journal of Transport Geography*, 55, 152-164.
- İktisadi Kalkınma Vakfı. (Nisan 2014). *Avrupa 2020 Stratejisi (Rapor No:269)*, Erişim Tarihi: 29 Ocak 2019, <https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=262>.
- Karadeniz, O., Öztepe, D.N. (2013). Türkiye'de Yaşlı Yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum*, 3(38), 77-102, Erişim Tarihi: 12 Şubat 2019, <http://calismatoplum.org/sayi38/karadeniz-oztepe.pdf>.
- Kennett, P., Mizuuchi, T. (2010). Homeless, Housing Insecurity and Social Exclusion In China, Hong Kong and Japan. *Journal of City, Culture and Society*, 1, 111-118.
- Laderchi, C.R., Saith, R., Stewart, F. (2003). Does It Matter That We Do Not Agree On The Definition of Poverty? A Comparison of Four Approaches. *Oxford Development Studies*, 31(3), 243-274.
- Levitas, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd-Reichling, E., Patsios, D. (2007). *The Multi-dimensional Analysis of Social Exclusion*, Erişim Tarihi: 11 Mart 2019, <https://dera.ioe.ac.uk/6853/1/multidimensional.pdf>.

- Levitas R. (2005). *Three Discourses of Social Exclusion in The Inclusive Society*, New York: Palgrave MacMillan.
- Levitas, R. (1999). Defining and Measuring Social Exclusion: A Critical Overview Of Current Proposals. *Radical Statistics*, 71, 10-27.
- Li, J., Rose, N. (2017). Urban Social Exclusion and Mental Health of China's Rural –Urban Migrants- A Review an Call For Research. *Journal of Health and Place*, 48, 20-30.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Muddiman, D. (2000). *Theories of Social Exclusion and Public Library*, Erişim Tarihi: 13 Ocak 2019, <http://eprints.rclis.org/7118/>.
- Oğuz, S. (2018). Marx Yeniden: Yedek İşgücü Ordusunu İncelemek Üzerine Kısa Bir Not. *Mülkiye Dergisi*, 42(1), 171-173.
- Özkaplan, N., Yücesan-Özdemir, G., Özdemir, A.M. (2005). Sosyal Dışlanma “Ne”yi Dışlar? Avrupa Üzerine Notlar. *Mülkiye Dergisi*, Cilt: XXIX, (248), 77-94, Erişim Tarihi: 07 Mart 2019, <http://dergipark.gov.tr/mulkiye/issue/248/1011>.
- Öztürk, M., Çetin, B.I. (2009). Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluk ve Kadınlar, *Journal Of Yaşar University*, 3(11), 2661-2698.
- Riddell, R. (2004). *Approaches To Poverty A Note From The Development Perspective*, Erişim Tarihi: 07 Mart 2019, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.604.5820&rep=rep1&type=pdf>.
- Room, G.J. (1999). Social Exclusion, Solidarity and The Challenge of Globalization. *International Journal of Social Welfare*, 8, 166-174, Erişim Tarihi: 08 Şubat 2019, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/1468-2397.00080>.
- Rycroft, R.S. (2009). *The Economics of Inequality, Discrimination, Poverty and Mobility*. New York: Routledge Press.
- Sapançalı, F. (2005). *Sosyal Dışlanma*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Sen, A. (2000). *Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny*. Manila: Asian Development Bank.
- Silver, H. (2015). The Contexts of Social Inclusion. *United Nations Department of Economic&Social Affairs Working Paper*, No.144, Erişim Tarihi: 12 Ocak 2019, https://www.un.org/esa/desa/papers/2015/wp144_2015.pdf.

- Silver, H. (1994). Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms. *International Labour Review*, 133(4), 532-578, Erişim Tarihi: 13 Mart 2019, [http://www.bristol.ac.uk/poverty/ESRCJSPS/downloads/research/uk/1%20UKPoverty,%20Inequality%20and%20Social%20Exclusion%20\(General\)/Articles%20\(UK%20general\)/Silver-Social%20Exclusion%20and%20Social%20Solidarity.pdf](http://www.bristol.ac.uk/poverty/ESRCJSPS/downloads/research/uk/1%20UKPoverty,%20Inequality%20and%20Social%20Exclusion%20(General)/Articles%20(UK%20general)/Silver-Social%20Exclusion%20and%20Social%20Solidarity.pdf).
- Szeles, M.R., Tache, I. (2008). The Forms And Determinants Of Social Exclusion In The European Union: The Case Of Luxemburg. *International Atlantic Economic Society*, 14, 369-380.
- Şahin, T. (2009). *Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi*. (Yayınlanmamış Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi). Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Şenses, F. (2017). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları,
- Tartanoğlu, Ş. (2010). Sosyal Dışlanma: Küreselleşme Perspektifinden Bir Kavramsallaştırma Çabası. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 42, 1-13, Erişim Tarihi: 11 Ocak 2019, <http://dergipark.gov.tr/iusoskon/issue/9546/119217>.
- Taşğın, Ş.N. (2010). *Refah Devleti ve İnsan Hakları Açısından Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- The World Bank (2015). *Measuring Poverty In Lebanon Using 2011 HBS*, Erişim Tarihi: 05 Mart 2019, <http://documents.worldbank.org/curated/en/868551485966301657/pdf/112376-P154569-PUBLIC-Measuring-poverty-in-Lebanon-using-2011-HBS-technical-report.pdf>.
- The World Bank (2007). *Social Inclusion*, Erişim Tarihi: 05 Mart 2019, <http://www.worldbank.org/en/topic/socialdevelopment/brief/social-inclusion>.
- TÜİK, (2017a). *Gelir, Yaşam, Tüketim ve Yoksulluk İstatistikleri, Yoksulluk İstatistikleri, Gelire Dayalı Yoksulluk İstatistikleri*. Erişim Tarihi: 20 Mart 2019, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013.
- TÜİK, (2017b), *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması*, Erişim Tarihi: 20 Mart 2019, http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011.
- TÜİK, (2017c). *Sosyal Koruma İstatistikleri*, Erişim Tarihi: 06 Mart 2019, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1040.

- UNDP, (2019), Human Development Report, What is the Multidimensional Poverty Index?, Erişim Tarihi: 08 Aralık 2019, <http://hdr.undp.org/en/content/what-multidimensional-poverty-index>.
- UNDP, (1997). UNDP *and The Concept And Measurement of Poverty*, Erişim Tarihi: 02 Mart 2019, <https://www.undp.org/content/dam/undp/library/Sustainable%20Development/ISSUE%20BRIEF%20UNDP%20and%20the%20concept%20and%20measurement%20of%20poverty%20pc%20V2.pdf>.
- UNESCO. *Social and Human Sciences*, Erişim Tarihi: 02 Mart 2019, <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/international-migration/glossary/poverty>.
- WHO SEKN. (Şubat 2008). *Understanding and Tackling Social Exclusion*, Erişim Tarihi:17 Mart 2019, https://www.who.int/social_determinants/knowledge_networks/final_reports/sekn_final%20report_042008.pdf.
- Yalçın, N. (2008). *Sivil Toplum Kuruluşları ve Yoksulluk*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Yıldırım, A., Şimşek H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, C. (2008). Kentsel Yoksulluk: Dayanışma, Güven ve Risk İlişkisinin Dönüşümü. Optik, N. (Ed.), *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları* (ss.163-206). İzmir: Yakın Yayınevi.
- Vakis, R., Rigolini, J., Lucchetti, L. (2015). *Left Behind Chronic Poverty In Latin America And The Caribbean*, Erişim Tarihi: 15 Kasım 2019, https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/LAC/chronic_poverty_overview.pdf.
- Yörük, E. (2017). Söylem, Temsil, Faillik ve Anlatı: Yeni Yoksulluk Literatürünün Bir Eleştirisi. *Social Sciences Research Journal*, 6(4), 319-330.

SAĞLIK KURUMLARINDA ŞİDDET: GAZETE HABERLERİ ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA*

Emel İŞTAR IŞIKLI¹
Tuba ARSLAN²

Öz

Sağlıkta şiddet, kamusal bir sorun olma bağlamında anlaşılıp açıklanmasında yazılı basının önemli bir temsil alanı olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle sektörel bir sorun olarak tanımlanan ve hastalar ile sağlık çalışanlarının ilişkisi sonucu ortaya çıkan şiddet haberleri, yazılı basın açısından önemli bir haber nesnesi haline dönüşmektedir.

Yapılan çalışmada sağlık çalışanlarına yönelik şiddet haberlerini tespit etmek için Hürriyet, Milliyet ve Cumhuriyet gazeteleri incelenmiştir. Verileri analiz edebilmek için gazetelerin resmi internet sayfalarında yer alan mevcut arşivlerine yeniden eskiye sıralanarak ulaşılmıştır. Araştırmada gazetelerin, 1 Ocak 2017- 21 Mayıs 2019 tarihleri arasında günlük yayım yapan sağlıkta şiddet konusunu ele alan toplam 501 gazete haberine erişilmiştir. Gazete haberlerinden 143 tanesi "sağlıkta şiddete yönelik yaşanan" haberleri kapsarken, 358 tanesi "sağlıkta şiddete yönelik tepkide bulunan" haberleri kapsamaktadır. Toplanan verileri ise analiz edebilmek için MAXQDA 2018 nitel veri analiz programına yüklenilmiş ve betimsel istatistiki yöntemler sayesinde analizi gerçekleştirilmiştir. MAXQDA 2018 nitel veri analiz programında tematik kodlama yapılarak içerik analizi değerlendirilmiş ve bulgular yorumlanmıştır. Çalışmanın sonucuna göre ise gazete haberlerinde sağlık çalışanlarına yönelik şiddet sıklığı, Türkiye'nin genelini yansıtabilecek çalışmalarda saptananlarla benzerlik gösterebilecek şekilde oldukça yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Şiddet, Sağlık Sektörü, Gazete Haberleri, Saldırganlık*

*Bu çalışma "Sağlık Kurumlarında Şiddet: Gazete Haberleri Üzerinde Bir Araştırma" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹Doç. Dr., Düzce Üniversitesi İşletme Fakültesi Sigortacılık ve Sosyal Güvenlik Bölümü, E-posta: emelistar@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3439-0871

²Öğr. Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, E-posta: tubaarslan@kilis.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6183-9262.

İŞTAR IŞIKLI, E. , ARSLAN, T. (2021). Sağlık Kurumlarında Şiddet: Gazete Haberleri Üzerinde Bir Araştırma. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(50), 89-128 DOI: 10.21560/spcd.vi.621293

VIOLENCE IN HEALTH SECTOR: AN INVESTIGATION ON NEWS

Abstract

It is possible to say that print media is an important field of representation in understanding and explaining violence in health in the context of being a public problem. Violence news, which is defined as a sectoral problem and arises as a result of the relationship between patients and health workers, becomes an important news object for the print media.

In this study, Hürriyet, Milliyet and Cumhuriyet newspapers were examined to determine the news of violence against health workers. In order to analyze the data, the existing archives of the newspapers on the official web pages have been accessed by reordering. In the research, a total of 501 newspaper articles were published, covering the issue of violence in health, published daily between January 1, 2017 and May 21, 2019. 143 of the newspaper news items cover ‘ violence against health ’, while 358 ‘ news that react to health violence’. In order to analyze the collected data, it was loaded into the MAXQDA 2018 qualitative data analysis program and analyzed through descriptive statistical methods. In the qualitative data analysis program MAXQDA 2018, content analysis was evaluated and the findings were interpreted by thematic coding. According to the results of the study, the frequency of violence for health care workers in the newspaper reports, Turkey may be similar to those found in studies to reflect the general has emerged as the quite high.

Keywords: *Violence, Health Sector, News, Aggression*

GİRİŞ

Son yıllarda çalışma hayatının en önemli sorunlarından biri şiddet olgusudur. Şiddet kavramı etimolojik olarak incelendiğinde kökeni Latince 'ye dayanmaktadır (Can, 2007, s. 14). Latince 'deki "violentia ya da violare" kelimelerinden türemiştir (Yengin, 2010, s. 57). Violentia; şiddet, sertlik, katılık, kurallara karşı koyma, acımasız bir şekilde güç kullanmak anlamlarına gelmektedir (Çetin, 1999: 140). Şiddet kelimesi, İngilizcede kanundışıılık, haksızlık anlamlarına gelirken, Fransızcada baskı uygulamayı ifade etmektedir (Tanrıverdi, 2006, s. 25). Şiddet sözcüğü Türkçeye Arapçadan giren bir sözcüktür (Dursun, 2011, s. 3). Arapçadan Osmanlıca 'ya, Osmanlıcadan da Türkçe 'ye dinsel metinler aracılığıyla, 15. yy'de geçtiği düşünülmektedir. Şiddet kelimesinin tekil anlamda kullanımı "şidd", çoğul anlamda kullanımı ise "şiddat"tır. Anlamca çeşitlenen şiddet kelimesi, "sertlik, katılık, fazlalık" anlamlarında kullanılmıştır (Er, 2006: 9). Fakat günümüzde bu tanımlamalardan ziyade, insana zarar veren tüm edimler (erken ölümler, yaralanmalar, sakatlıklar vs.) şiddet olarak değerlendirilmektedir (Mercy vd., 1993: 8).

Sağlık kurumlarında şiddet, evrensel bir problemdir (Us-Coşkun ve Erdem, 2016, s. 17). Sağlıkta şiddet hastalardan, hasta yakınlarından veya herhangi bir hizmet alıcısından gelen ve tehdit barındıran sözel, fiziksel veya cinsel saldırıları içermektedir (Annagür, 2006, s. 162). Sağlık sektörü, iş yerinde şiddet riskinin en fazla yaşandığı sektör olarak kabul edilmektedir (Kuruöz, 2016, s. 1). Elliott'a göre sağlık sektörü diğer hizmet sektörlerinden 16 kat daha fazla riskli bulunmaktadır (Şenyurt, 2008, s. 9). Avcı-Balcı (2014, s. 35)'ya göre ise, sağlıkta şiddet diğer hizmet sektörüne göre 26 kat daha fazla risklidir. Endüstriyel İlişkiler Servisi'ne (Industrial Community Service-ICS) göre ise, sağlık hizmet sektöründe çalışanlar diğer alanlarda çalışan personellere göre 4 kat daha fazla şiddet riskiyle karşılaşmaktadır (Altıntaş, 2006, s. 22).

Şiddet, hem hastaneler de hem de toplum temelli sağlık hizmetlerinde çeşitli meslek dallarını etkileyen önemli bir sorundur (Akça vd., 2014, s. 2). Kahveci ve arkadaşlarına (2017, s. 51) göre ise sağlık çalışanlarının %50'den fazlası şiddete maruz kalmaktadır. İlhan ve arkadaşlarının (2009, s. 15) yaptığı araştırma sonucunda da doktorların %60,9'u çalışma hayatları boyunca en az bir kez şiddete maruz kaldığı ortaya çıkmıştır.

Sağlık çalışanları fiziksel şiddetten psiko-sosyal şiddete kadar değişik boyutlar da şiddete maruz kalmaktadırlar (Akça vd., 2014, s. 2). Taş ve Çevik (2005, s. 62)' in bu konuyla ilgili yaptıkları araştırmada sağlık çalışanlarının genellikle fiziksel, sözel ve cinsel şiddete uğradığını ifade etmiştir. Sarıbiyik (2012, s. 10) ise, sağlık çalışanlarına en fazla sözel şiddet uygulandığını düşünmektedir. İlhan ve arkadaşlarının (2009, s. 15) yaptığı araştırmaya göre ise sağlık çalışanlarının en fazla sözel ve psikolojik şiddete maruz kaldığı ortaya çıkmıştır. Kavak ve Ekinci (2013, s. 296)'nin yaptığı araştırma sonucuna göre ise sağlık çalışanlarının %71,7'si sözel şiddete uğramakta iken, %28,3'ü fiziksel şiddete uğramaktadır. Deniz ve arkadaşlarının (2017, s. 34) yaptığı araştırma sonucuna göre ise sağlık çalışanlarının %10,2'si iş yerinde şiddete maruz kalmaktadır. Yaşanan şiddet olaylarının tümü (%100) ise sözel şiddete yöneliktir. Sağlık-Sen (2013, s. 55-76)'in yaptığı araştırma sonucuna göre ise bir sene içerisinde sağlık çalışanlarının fiziksel şiddete maruz kalanların oranı %23,7, psikolojik ya da sözel şiddete uğrama oranı %98,3, cinsel şiddete uğrama oranı ise %5,2 olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca cinsiyetlere göre kadın çalışanların fiziksel şiddete maruz kalma oranı %18,7 iken, erkek çalışanlarda %35,7 olduğu ortaya çıkmıştır.

Toplumdaki şiddet kültürü, cinayetler, adalet mekanizmasının sanık lehinde duruşu, yasaların ve hukukun istenmeyen kararlar vermesi ya da "kendi adaletini kendin yarat" düşüncesi şiddeti başlatmaya yönelik etmenlerden birkaçıdır. Bu sebepten ötürü sağlıkta şiddetin önüne geçebilmek, yalnızca teknik alt yapıyla mümkün değildir. (Kuruöz, 2016, s. 7).

Günümüzde özellikle gazetelerde yayınlanan sağlık çalışanlarına dayalı haberler ilgi görmektedir. Sağlık personellerini kötüye yoracak haberler yayımlandığında, toplumda ciddi derecede bir tepkisellik ve ajitasyon meydana gelmektedir. Siyasetçilerin bu konuyla ilgili açıklamaları ise, sağlık personellerinin toplumun gözünde iyice değersizleşmesine sebep olmaktadır (Kuruöz, 2016, s. 7-8).

Medyanın sorunları sağlık çalışanlarına atfetmesi, sağlık çalışanlarını ayırt etmeden suçlaması sağlıkta hizmet ve kişisel başarısızlıklarının oluşmasına yol açmaktadır. Özellikle sağlık çalışanlarının tanınan kişiler olmalarından ötürü kötü bir geçmişe sahip bir kişi olarak tanınmasına da sebebiyet vermektedir (Kuruöz, 2016, s. 7-8). Ayrıca sağlıkta şiddetin yaşanmasında medyadaki provakatif haberlerin de etkisi olduğu söylemek mümkündür (Bıçkıcı, 2013: 48). Duğan (2017, s. 403)'a göre ise medya gündeminde sağlık çalışanlarına yönelik sürekli ve yoğun olarak olumsuz haberler yer almaktadır. Bu durumda toplumun haberlerden etkilenme potansiyeli yüksektir. Büyükbayram ve Okçay (2013, s. 50)'ın bu konuda görüşü ise; medyanın sağlık alanındaki eksiklikleri yansıtırken reel ve tarafsız olmadığı, isteyerek ya da istemeyerek sağlık çalışanlarını hedef gösterdiği, sağlık çalışanlarını günah keçisi haline getirdiği ve tıbbi hata ile komplikasyon arasındaki fark tanım olarak insanlar tarafından bilinmediği yönündedir.

Medyaya düşen görev; sansasyondan uzak durmaktır. Medya, şiddeti yeniden üretmeyen yayınlar sunmalı ve şiddet kurbanlarına karşı daha duyarlı bir dil kullanılmalıdır. Kar maksimizasyonunun önüne geçerek, ticari olmayan yayıncılık anlayışını benimsemelidir. Ayrıca bu hususta medya içeriklerine karşı bireylerin de eleştirel medya okuryazarı ya da sağlık hizmeti kapsamında hakları ve sorumluluğunu bilen sağlık okuryazarları olabilmeleri konusunda çaba harcamaları gerekmektedir. Bu yönde de politikalar oluşturulmalı ve

eğitim-öğretim çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Buna karşılık medyaya yönelik yayınların üretim sürecine dâhil olan kişilerin de sağlık iletişimi, sağlık haberciliği gibi konularda eğitim almaları ve basılan yayınların sorunlu dil yapısını düzeltmesi gerekmektedir (Küçük-Durur, 2017, s. 58). Büyükbayram ve Okçay (2013, s. 50)'a göre ise medya, sağlık çalışanlarıyla ilgili olumsuz haberleri ve davranışları sıklıkla gündeme getirmemelidir. Ayrıca medya sağlık çalışanına şiddet yerine, şiddet uygulayanın cezalandırıldığı ve sonuçların gündeme getirildiği yayınlara yönelmelidir. Özçakmak (2009, s. 35-36)'a göre ise medya hekime şiddete yönelik yalan yanlış haber sunmak yerine halkı bilgilendirmek için doğru bilginin peşinde koşmalıdır. Ayrıca gazete haberlerinde hasta ve çalışan güvenliğine yönelik hassas bir dil kullanılmalıdır. Çınarlı ve Yücel (2013, s. 44-48)'e göre ise medya sağlıkta şiddeti yüreklendirmemeli, aksine kınamalıdır. Sağlık personellerine şiddet uygulayan kişilere verilen cezalara ilişkin haberlere de yer verilmelidir. Gazete haberlerinde başlık seçiminde ise dikkatli davranılarak okurda yanlış bir izlenim oluşturmamaya çalışılmalıdır. Gazetelerde şiddet, kamuoyuna seyirlik hatta neredeyse eğlencelik bir durum halinde yansıtılmamalıdır. Ayrıca "sağlık iletişimi ve sağlık haberciliği yayın ilkelerine" yönelik rehber oluşturulmalıdır. Pehlivan (2015, s. 87)'a göre ise medya şiddeti eğlendirici bir unsur olarak değil, önemli ve çarpıcı bir şekilde sunulmalıdır. TBMM (2013, s. 191)'nin yaptığı araştırmaya göre ise medya, sağlık çalışanlarından onay almadan haber yapmamalıdır. Sağlık Bakanlığı ve ilgili kurumlar yanlış ve taraflı yapılan her habere ilişkin gereken davaları açarak takipte kalmalıdır. Sağlık-Sen (2013, s. 148)'in yaptığı araştırmaya göre ise medya sağlık personellerinin haklarını ve saygınlığını arttıracak kamu spotları düzenlemelidir.

YÖNTEM

Araştırmada yöntem olarak, nitel araştırmalarda kullanılan içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizini gerçekleştirebilmek için de MAXQDA 2018 programından yararlanılmıştır. Bu programın kullanılmasının nedeni, gazetelerde yayınlanan sağlıkta yaşanan şiddet haberleri ve sağlıkta şiddete yönelik tepki haberlerini, birbirine benzeyen temalar dâhilinde bir araya getirerek rakamsal ve grafiksel olarak değerlendirme imkânına ulaşılabilmek olmaktadır.

1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

1 Ocak 2017- 21 Mayıs 2019 tarihleri arasında yayınlanan günlük gazeteler çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmada 1 Ocak 2017- 21 Mayıs 2019 tarihleri arasında günlük yayım yapan sağlıkta şiddet konulu gazete haberleri değerlendirilmektedir.

Araştırmanın örneklemi; Hürriyet, Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinin sağlıkta şiddet içeren haberlerinden oluşmaktadır. Bu gazetelerin seçilmiş olmasının nedeni, gazetelerin internet adresleri üzerinden arşiv bölümünde, sağlıkta şiddet konulu çok fazla habere erişebilme imkânına sahip olunmasından kaynaklıdır. Bu bağlamda toplamda 501 gazete haberi incelenmiştir. İncelenen sağlıkta şiddet konulu haberlerin 162 tanesi Hürriyet, 252 tanesi Milliyet ve 87 tanesi Cumhuriyet gazetesinde yer almaktadır. Gazete haberlerinden 143 tanesi sağlıkta şiddete yönelik yaşanan hadiseleri kapsarken, 358 tanesi şiddete yönelik tepkide bulunan kurumlara veya bürokratlara yönelik haberlerden oluşmaktadır.

2. Araştırma Verilerinin Toplanması ve Analizi

Araştırmada sağlık çalışanlarına yönelik şiddet haberlerini tespit etmek için gazete haberlerinden elde edilen veriler Excel dosyasında kaydedilmiştir. Toplanan verileri ise analiz edebilmek için MAXQDA 2018 programına

yüklenilmiştir. Yüklenen verilerin programda doğru bir şekilde girilebilmesi için araştırmacı tarafından elde edilen bilgiler doğrultusunda belirlenen kodlar, tematik kodlama halinde programa tanımlanmıştır. Profesyonel bir kodlayıcıya başvurmanın getireceği zaman ve parasal maliyet sebebiyle kodlama cetveli ikinci bir kişi tarafından yapılamamıştır. Çalışmada, güvenilirliğin sağlanması amacıyla farklı zaman dilimlerinde üç kez kodlama yapılmış ve elde edilen bulgular birbiriyle uyumlu bulunmuştur.

Verilerin, MAXQDA 2018 programında kod değişkenleri istatistiği sayesinde içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Programa yüklenirken ilk olarak sağlıkta yaşanan şiddete yönelik haberler analiz edilmiştir. Daha sonra ise sağlıkta şiddete yönelik tepki haberleri analiz edilmiştir.

BULGULAR

Gazete haberlerinden 143 tanesi “sağlıkta şiddete yönelik yaşanan” haberleri kapsarken, 358 tanesi “sağlıkta şiddete yönelik tepkide bulunan” haberleri kapsamaktadır. Bu sebeple önce ‘sağlıkta şiddete yönelik yaşanan’ haberler incelenirken, daha sonra ‘sağlıkta şiddete yönelik tepkide bulunan’ haberler incelenmiştir. Verilerin analizinden elde edilen sonuçlar ise yüzde (%) şeklinde ifade edilerek, ilgili kategorilere göre gruplandırılıp, tablollaştırılmış ve analiz sonuçlarına dayalı yorumlar getirilmiştir.

1.Sağlıkta Yaşanan Şiddete Yönelik Haberlerin Analiz Edilmesi

Sağlık çalışanlarına yönelik şiddet haberlerini analiz edebilmek için Hürriyet, Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinde 1 Ocak 2017- 21 Mayıs 2019 tarihleri arasında yayınlanan 143 tane gazete haberine erişilmiş ve MAXQDA 2018 nitel veri analiz programıyla içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Sağlıkta şiddet arama motoru üzerinden gazetelerin arşivlerine ulaşılan haberlerin 143 tanesi (%100) “sağlıkta yaşanan şiddete yönelik” haberlerden oluşmaktadır. Haberlerin içinde Hürriyet gazetesinden 53 haber (%37,1), Milliyet gazetesinden 58 haber (%40,6) ve Cumhuriyet gazetesinden 32 habere (%22,4) ulaşılmıştır.

Tablo 1. Sağlıkta Yaşanan Şiddete Yönelik Haberlerde Kod Matris Tarayıcısı

Kod Sistemi	Hürriyet	Milliyet	Cumhuriyet
İl	53	58	32
Mağdurun Mesleği	53	58	32
Uygulayıcı	53	58	32
Uygulayıcının Cinsiyeti	53	58	32
Şiddetin Türü	53	58	32
Şiddetin Nedeni	53	58	32
Mağdurun Cinsiyeti	53	58	32
Mağdurun Yaşı	25	14	15
Mağdurun İş Tecrübesi	25	14	15
Mağdurun Eğitim Düzeyi	53	58	32
Mağdurun Medeni Durumu	32	27	25
Şiddet Aracı	53	58	32
Şiddetin Yaşandığı Departman	43	46	25
Kamu / Özel	53	58	32
Sağlık Kurumunun Türü	53	58	32
Şiddet İle İlişkili Kelime	53	58	32
Önlem	53	58	32

Gazetelerden elde edilen veriler sonucunda analiz edilen konular ise; şiddetin yaşandığı il, şiddeti uygulayan kişi, şiddet mağduru, şiddetin sebebi, şiddet için kullanılan araç, şiddetin yaşandığı sektör, kurum ve departman, ve şiddetle ilişkili kullanılan kelimeler ve şiddet hakkında önlem alınıp alınmadığına yönelik bilgilerden oluşmaktadır.

Kod matris tarayıcısı; yapılan araştırmada belirli tematik kodların ne sıklıkla kullanıldığını tespit etmek için kullanılır. Tablo 1’de gösterilen “sağlıkta yaşanan şiddete yönelik” haberlerde belirli tematik kodların ne sıklıkla kullanıldığı, Kod Matris Tarayıcısı yardımıyla tespit edilmiştir. Tabloya göre şiddetin yaşandığı il, uygulayıcıya yönelik bilgi, şiddetin nedeni, şiddet türü, şiddet için kullanılan araç, şiddet ile ilişkili en fazla kullanılan kelime, şiddetin yaşandığı sektör ve sağlık kurumu, önlemin olup olmadığı Hürriyet (53 haberde), Milliyet (58 haberde) ve Cumhuriyet (32 haberde) gazetelerinde yer verilmektedir. Mağdura ilişkin bilgiler ise; mağdurun cinsiyeti ve eğitim düzeyi Hürriyet gazetesinde 53 haberde, Milliyet gazetesinde 58 haberde ve Cumhuriyet gazetesinde 32 haberde yer verilirken, yaşı ve iş tecrübesi Hürriyet gazetesinde 25 haberde, Milliyet gazetesinde 14 haberde ve Cumhuriyet gazetesinde 15 haberde yer verilmektedir. Mağdurun medeni durumu ise Hürriyet gazetesinde 32 haberde, Milliyet gazetesinde 27 haberde ve Cumhuriyet gazetesinde 25 haberde yer verilmektedir. Ayrıca şiddetin yaşandığı departman Hürriyet gazetesinde 43, Milliyet gazetesinde 46 ve Cumhuriyet gazetesinde ise 25 haberde yer verilmektedir.

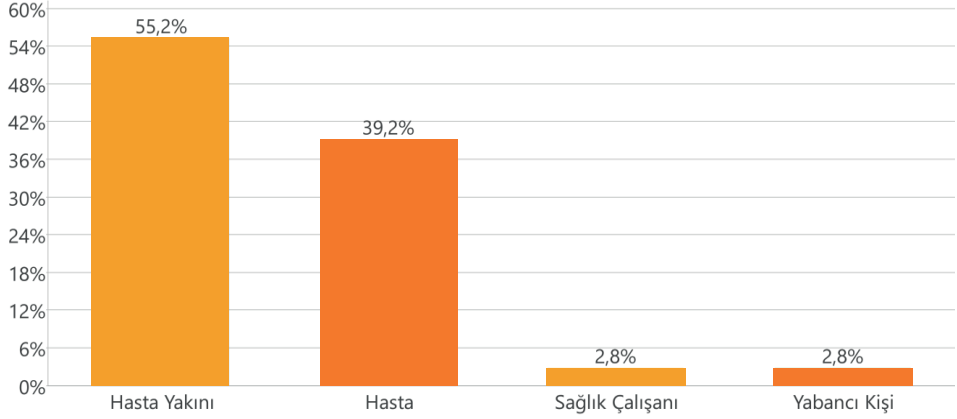
Tablo 2. Sağlıkta Şiddetin Yaşandığı İllerin Dağılımı

İl	Frekans	%	İl	Frekans	%	İl	Frekans	%
Antalya	16	11,2	Konya	3	2,1	Kırşehir	1	0,7
İzmir	14	9,79	Mardin	3	2,1	Kars	1	0,7
Manisa	9	6,29	Aydın	3	2,1	Düzce	1	0,7
İstanbul	8	5,59	Ağrı	3	2,1	Trabzon	1	0,7
Kayseri	6	4,2	Iğdır	3	2,1	Denizli	1	0,7
Ankara	6	4,2	Giresun	3	2,1	Adana	1	0,7
Elazığ	6	4,2	Kırkkale	2	1,4	Rize	1	0,7
Balıkesir	5	3,5	Aksaray	2	1,4	Tekirdağ	1	0,7
Diyarbakır	5	3,5	Şırnak	2	1,4	Sakarya	1	0,7
Mersin	5	3,5	Artvin	2	1,4	Toplam	143	100
Samsun	5	3,5	Bitlis	2	1,4			
Şanlıurfa		3,5	Ordu	2	1,4			
Bursa	5	3,5	Ardahan	2	1,4			
Edirne	5	3,5	Adıyaman	2	1,4			

Gazetelerde yer verilen haberlerin 143'ünde (%100), şiddetin yaşandığı şehir hakkında bilgilere ulaşılmaktadır. Analiz sonuçlarına göre şiddetin en fazla yaşandığı iller; 16 haberde (%11,19) Antalya, 14 haberde (%9,79) İzmir, 9 haberde (%6,29) Manisa ve 8 haberde (%5,59) İstanbul olduğu tespit edilmiştir.

Gazetelerde yer verilen haberlerin 143'ünde (%100) sağlıkta şiddeti başlatan kişiye yönelik bilgilere ulaşılmıştır. Analiz sonuçlarına göre en fazla şiddet uygulayıcılarının; 79 haberde hasta yakını ve 56 haberde hastaların olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda şekil 1'de ise şiddeti başlatan kişilerin yüzdelik dilimleri istatistiksel olarak gösterilmektedir.

Şekil 1. Sağlıkta Şiddet Uygulayıcılarının Analizi

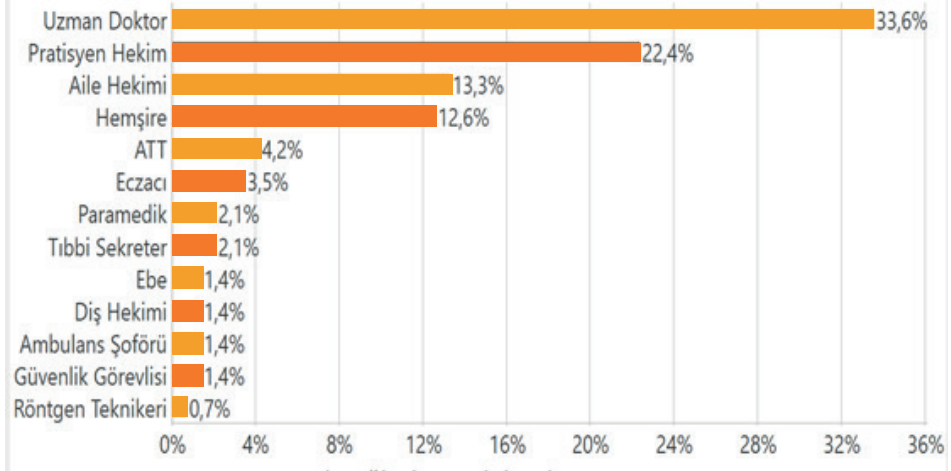

Sağlıkta yaşanan şiddet haberlerine yönelik 143 haber içerisinde şiddeti başlatan kişiler MAXQDA 2018 nitel veri analiz programı sayesinde analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre ise; %55,2 oranında hasta yakınlarının ve %39,2 oranında hastaların en fazla sağlıkta şiddeti başlattığı ortaya çıkmıştır.

Gazetelerde yer verilen haberlerin 143'ünde (%100) sağlıkta şiddeti başlatan kişilerin cinsiyetine yönelik bilgilere ulaşılmıştır. Analiz sonucuna göre; 114 haberde erkek ve 29 haberde kadınların sağlıkta şiddeti başlattığı tespit edilmiştir. Buna göre, sağlıkta şiddeti başlatan kişilerin cinsiyetleri %79,7 oranında erkek ve %20,3 oranında kadın olduğu ortaya çıkmıştır.

Gazetelerde yer verilen haberlerin 143'ünde (%100) sağlıkta şiddet mağdurunun mesleğine yönelik bilgilere ulaşılmıştır. Analiz sonuçlarına göre en fazla şiddet mağdurlarının; 48 haberde uzman doktor, 32 haberde pratisyen hekim, 19 haberde aile hekimi ve 18 haberde hemşirelerin olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda şekil 2'de ise şiddet mağduru olan kişilerin mesleği yüzdelik dilimler halinde istatistiksel olarak gösterilmektedir.

Şekil 2. Sağlıkta Şiddet Mağdurların Mesleğinin Analizi

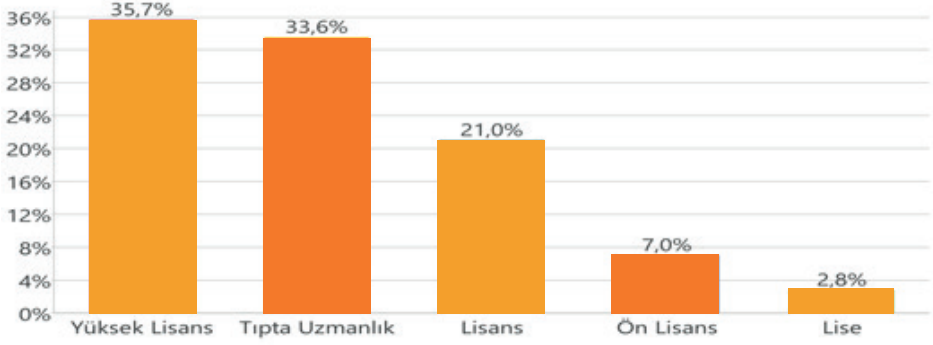

Sağlıkta yaşanan şiddet haberlerine yönelik 143 haber içerisinde şiddet mağduru olan kişilerin meslekleri MAXQDA 2018 nitel veri analiz programı sayesinde analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre ise %33,6 oranında uzman doktor, %22,4 oranında pratisyen hekim, %13,3 oranında aile hekimi ve %12,6 oranında hemşirelerin en fazla şiddet mağduru olduğu tespit edilmiştir.

Gazetelerde yer verilen haberlerin 143'ünde (%100) sağlıkta şiddet mağdurunun cinsiyetine yönelik bilgilere ulaşılmıştır. Analiz sonuçlarına göre; 89 haberde erkek ve 54 haberde kadınların sağlıkta şiddete mağdur edildiği tespit edilmiştir. Aşağıda şekil 4'de ise şiddet mağduru olan kişilerin cinsiyeti yüzdelik dilimler halinde istatistiksel olarak gösterilmektedir. Buna göre, sağlıkta şiddet mağduru olan kişilerin %62,2 oranında erkek ve %37,8 oranında kadın olduğu tespit edilmiştir.

Gazetelerde yer verilen haberlerin 143'ünde (%100) sağlıkta şiddet mağdurunun eğitim düzeyine yönelik bilgilere ulaşılmıştır. Analiz sonuçlarına göre en fazla; 51 haberde yüksek lisans, 48 haberde tıpta uzmanlık ve 30 haberde lisans mezunlarının şiddete maruz kaldığı tespit edilmiştir. Aşağıda şekil 3'de ise şiddet mağduru olan kişilerin eğitim düzeyleri yüzdelik dilimler halinde istatistiksel olarak gösterilmektedir.

Şekil 3. Sağlıkta Şiddette Mağdurların Eğitim Düzeyinin Analizi

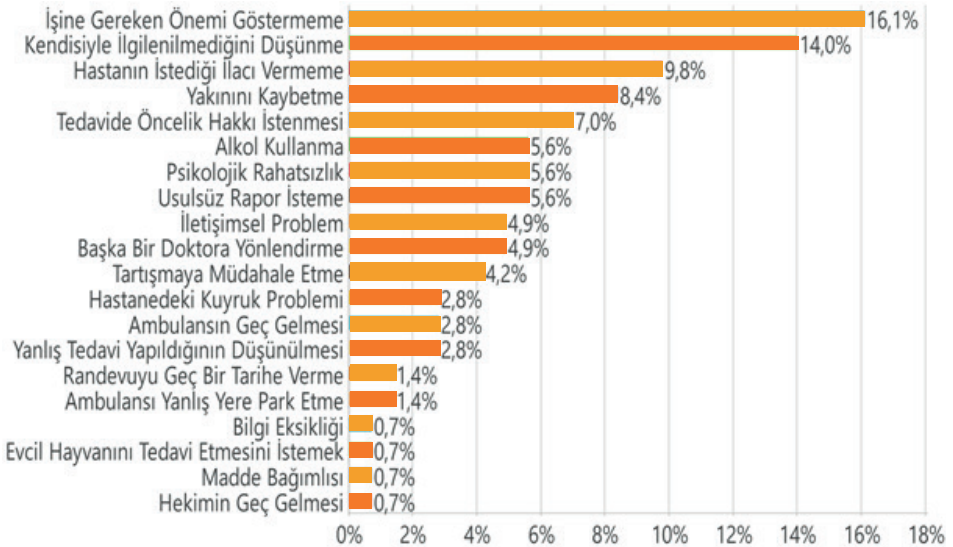
Araştırmada şiddet mağduru olan kişilerin eğitim düzeyleri analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre ise; %35,7 oranında yüksek lisans, %33,6 oranında tıpta uzmanlık ve %21 oranında lisans mezunlarının en fazla şiddete maruz kaldığı tespit edilmiştir.

Gazetelerde yer verilen haberlerin 54'ünde (%37,76) sağlıkta şiddet mağdurunun yaşına yönelik bilgilere ulaşılmıştır. Veri toplama sırasında ise istenilen bilgiye ulaşılamayan 89 adet haber (%62,24) bulunmaktadır. 143 adet haber dikkate alınarak yapılan analiz sonucuna göre en fazla; 6 haberde (%4,2) 30 yaşındaki sağlık çalışanları ve 5 haberde (%3,5) 27 ve 25 yaşındaki sağlık çalışanlarının şiddete maruz kaldığı tespit edilmiştir. Şiddete maruz kalan kişilerin toplam yaş ortalaması ise 37,518 olarak hesaplanmıştır.

Sağlıkta yaşanan şiddet haberlerine yönelik 54 haber içerisinde şiddet mağduru olan kişilerin yaşları MAXQDA 2018 nitel veri analiz programı sayesinde analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre ise en fazla şiddete maruz kalan sağlık çalışanlarının %11,1'i 30 yaşında ve %9,3'ü 27 ve 25 yaşında oldukları tespit edilmiştir.

Gazetelerde yer verilen haberlerin 54'ünde (%37,76) sağlıkta şiddet mağdurunun iş tecrübesine yönelik bilgilere ulaşılmıştır. Veri toplama sırasında ise istenilen bilgiye ulaşılamayan 89 adet haber (%62,24) bulunmaktadır. 143 adet haber dikkate alınarak yapılan analiz sonucuna göre şiddete maruz kalan sağlık çalışanlarının en fazla 6 haberde (%4,2) 3 yıl ve 6 yıl iş tecrübesine sahip oldukları tespit edilmiştir. Şiddet mağduru kişilerin toplam iş tecrübesi ortalaması ise 13,703 yıl olarak hesaplanmıştır. 54 haber içerisinde şiddet mağduru olan kişilerin iş tecrübeleri MAXQDA 2018 nitel veri analiz programı sayesinde analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre ise şiddete maruz kalan sağlık çalışanlarının en fazla %11,1'i 3 yıl ve 6 yıl iş tecrübesine sahip olduğu tespit edilmiştir. Gazetelerde yer verilen haberlerin 143'ünde (%100) sağlıkta şiddetin nedenine yönelik bilgilere ulaşılmıştır. Analiz sonucuna göre en fazla 23 haberde sağlık çalışanlarının işine gereken önemi göstermediklerinden dolayı şiddete maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Aşağıda şekil 4'te ise şiddetin nedeni yüzdelik dilimler halinde gösterilmektedir.

Şekil 4. Sağlıkta Şiddetin Nedenlerinin Analizi

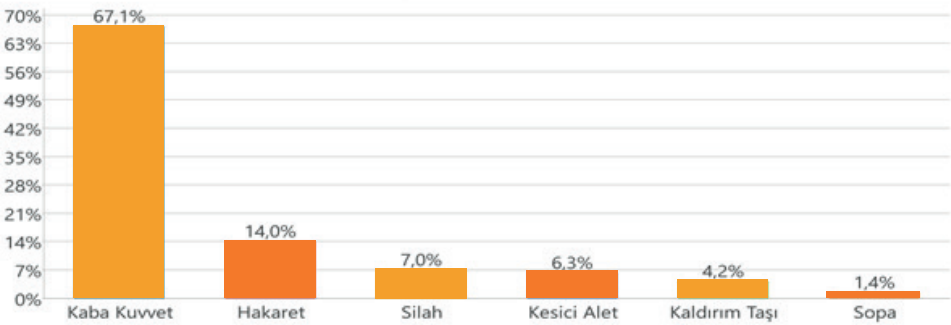

Sağlıkta yaşanan şiddet haberlerine yönelik 143 haber içerisinde şiddetin nedeni MAXQDA 2018 nitel veri analiz programı sayesinde analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre ise %16,1 oranında sağlık çalışanlarının işine gereken önemi göstermedikleri gerekçesiyle en fazla şiddet yaşandığı tespit edilmiştir.

Gazetelerde yer verilen haberlerin 143'ünde (%100) sağlıkta şiddetin türüne yönelik bilgilere ulaşılmıştır. Analiz sonucuna göre ise; 122 haberde fiziksel şiddet ve 21 haberde sözel şiddet yaşanmaktadır. Analiz sonucuna göre ise; %85,3 oranında fiziksel şiddet ve %14,7 oranında sözel şiddetin yaşandığı tespit edilmiştir.

Gazetelerde yer verilen haberlerin 143'ünde (%100) şiddet aracına yönelik bilgilere ulaşılmıştır. Analiz sonucuna göre ise en fazla şiddet aracı olarak 96 haberde kaba kuvvet ve 20 haberde hakaret kullanıldığı tespit edilmiştir. Aşağıda şekil 5'te ise şiddet aracı yüzdelik dilimler halinde istatistiksel olarak gösterilmektedir.

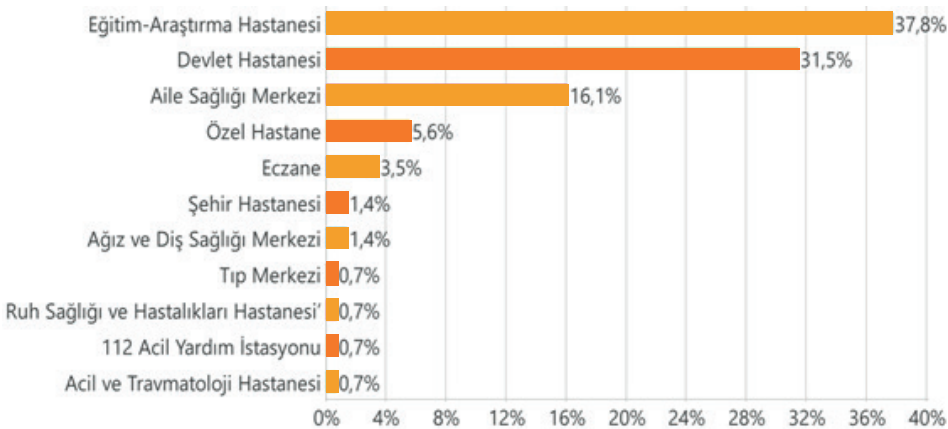
Şekil 5. Sağlıkta Şiddet Araçlarının Analizi

Sağlıkta yaşanan şiddet haberlerine yönelik 143 haber içerisinde şiddet aracı MAXQDA 2018 nitel veri analiz programı sayesinde analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre ise en fazla şiddet aracı olarak % 67,1 oranında kaba kuvvet ve %14 oranında hakaret kullanıldığı tespit edilmiştir. Gazetelerde yer verilen haberlerin 143'ünde (%100) sağlıkta şiddetin yaşandığı sektöre yönelik bilgilere ulaşılmıştır. Analiz sonucuna göre ise; sağlıkta şiddet 130 haberde kamu sektöründe yaşanırken, 13 haberde özel sektörde yaşandığı ortaya çıkmıştır. Buna göre, şiddet %90,9 oranında kamu sektöründe yaşanırken, %9,1 oranında özel sektörde yaşandığı tespit edilmiştir. Gazetelerde yer verilen haberlerin 143'ünde (%100) şiddetin yaşandığı sağlık kurumunun türüne yönelik bilgilere ulaşılmıştır. Analiz sonucuna göre ise en fazla şiddetin yaşandığı kurumlar 54 haberde eğitim-araştırma hastaneleri, 45 haberde devlet hastaneleri ve 23 haberde aile sağlığı merkezleri olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda şekil 6'da ise şiddetin yaşandığı sağlık kurumlarının türlerinin yüzdelik dilimleri istatistiksel olarak gösterilmektedir.

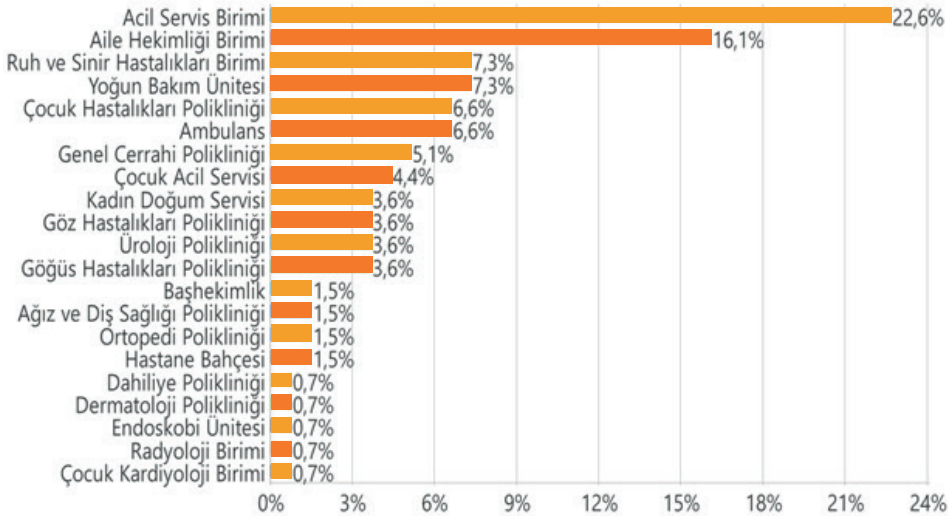
Şekil 6. Sağlıkta Şiddetin Yaşandığı Sağlık Kurumlarının Analizi

Sağlıkta yaşanan şiddet haberlerine yönelik 143 haber içerisinde şiddetin yaşandığı sağlık kurumunun türü MAXQDA 2018 nitel veri analiz programı sayesinde analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre ise en fazla %37,8 oranında eğitim-araştırma hastanelerinde, %31,5 oranında devlet hastanelerinde ve %16,1 oranında aile sağlığı merkezlerinde şiddetin yaşandığı tespit edilmiştir.

Gazetelerde yer verilen haberlerin 137'sinde (%95,8) sağlıkta şiddetin yaşandığı departmana ait bilgilere yer verilmiştir. Veri toplama sırasında ise 6 adet haber (%4,2) hakkında bilgiye ulaşılamamaktadır. 143 adet haber dikkate alınarak yapılan analiz sonucuna göre en fazla; 31 haberde (%21,68) şiddetin acil servis biriminde yaşandığı, 22 haberde (%15,38) ise şiddetin aile hekimliği biriminde yaşandığı ve 10 haberde (%6,99) ise şiddetin ruh ve sinir hastalıkları biriminde yaşandığı tespit edilmiştir. Aşağıda şekil 7'de ise 137 haber içerisinde şiddetin yaşandığı departmanların yüzdelik dilimlerini istatistiksel olarak gösterilmektedir.

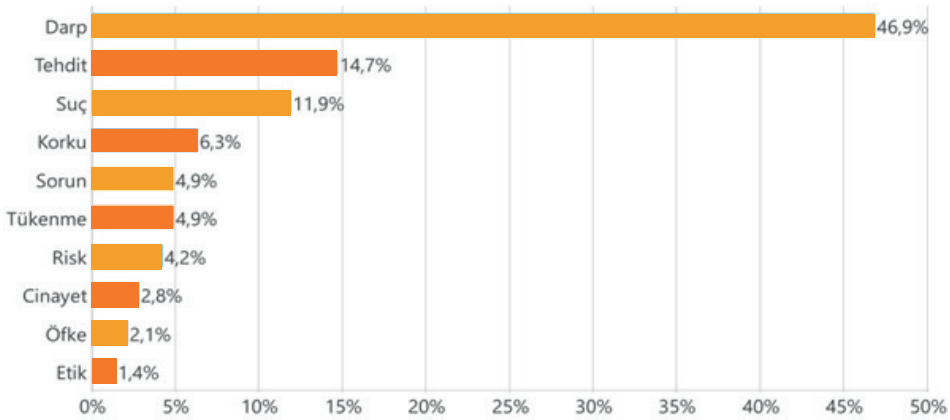
Şekil 7. Sağlıkta Şiddetin Yaşandığı Departmanların Analizi

Sağlıkta yaşanan şiddet haberlerine yönelik 137 haber içerisinde şiddetin yaşandığı sağlık kurumunun türü MAXQDA 2018 nitel veri analiz programı sayesinde analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre en fazla; %22,6 oranında acil servis biriminde, %16,1 oranında aile hekimliği biriminde, %7,3 oranında ruh ve sinir hastalıkları birimi ve yoğun bakım ünitelerinde şiddetin yaşandığı tespit edilmiştir.

Gazetelerde yer verilen haberlerin 143'ünde (%100) şiddetle ilgili en fazla kullanılan kelimelere yer verilmiştir. Analiz sonucuna göre ise şiddetle alakalı en fazla kullanılan kelimeler; 67 haberde darp, 21 haberde tehdit ve 17 haberde ise suç olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda şekil 8'de ise şiddetle alakalı kullanılan kelimelerin yüzdelik dilimleri istatistiksel olarak gösterilmektedir.

Şekil 8. *Şiddetle İlişkili En Fazla Kullanılan Kelimelerin Analizi*

Sağlıkta yaşanan şiddet haberlerine yönelik 143 haber içerisinde şiddetle ilgili en fazla kullanılan kelimeler MAXQDA 2018 nitel veri analiz programı sayesinde analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre ise en fazla %46,9 oranında darp, %14,7 oranında tehdit ve %11,9 oranında suç kelimelerinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Gazetelerde yer verilen haberlerin 143'ünde (%100) şiddetle ilgili bir önlemin alınıp alınmadığıyla ilgili bilgiye ulaşılmaktadır. Analiz sonucuna göre ise; 124 haberde şiddete yönelik önlem alınmadığı ve 19 haberde şiddete yönelik önlem alındığı tespit edilmiştir. Buna göre, %86,6 oranında şiddete yönelik önlemlerin alınmadığı ve %13,4 oranında şiddete yönelik önlemlerin alındığı tespit edilmiştir.

2. Sağlıkta Şiddete Yönelik Tepkilerin Analiz Edilmesi

Sağlıkta şiddete yönelik tepki haberlerini analiz edebilmek için Hürriyet, Milliyet ve Cumhuriyet gazeteleri incelenmiştir. Çalışma kapsamında 1 Ocak 2017- 21 Mayıs 2019 tarihleri arasında 358 adet gazete haberine erişilmiş ve MAXQDA 2018 nitel veri analiz programıyla içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Gazetelerden elde edilen veriler sonucunda analiz edilen konular ise; şiddete yönelik tepkinin yaşandığı il, şiddete yönelik tepkide bulunanlar, şiddete yönelik tepkide bulunanların açıklama aracı, şiddete yönelik tepkide bulunanların açıklama konusu (öneri/kınama) ve şiddetle ilişkili kullanılan kelimelerden oluşmaktadır.

Sağlıkta şiddet arama motoru üzerinden gazetelerin arşivlerine ulaşılan haberlerin 358 tanesi (%100) "sağlıkta şiddete tepkide bulunanlara yönelik" haberlerden oluşmaktadır. Haberlerin içerisinde Hürriyet gazetesinden 109 haber (%30,45), Milliyet gazetesinden 194 haber (%54,19) ve Cumhuriyet gazetesinden 55 habere (%15,36) ulaşılmıştır ve MAXQDA 2018 programıyla analiz edilmiştir. Aynı zamanda MAXQDA 2018 programının Kod Matris

Tarayıcısı yardımıyla “sağlıkta şiddete tepkide bulunanlara yönelik” haberlerde belirli kodların ne sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 3. Sağlıkta Şiddete Tepkide Bulunanlara Yönelik Haberlerde Kod Matris Tarayıcısı

Kod Sistemi	Hürriyet	Milliyet	Cumhuriyet
Şiddetle İlişkili Kelime	109	194	55
İl	109	194	55
Açıklamayı Yapan Kim?	109	194	55
Öneri veya Kınama var mı?	109	194	55
Açıklama Aracı	109	194	55

Kod matris tarayıcısı; yapılan araştırmada belirli tematik kodların ne sıklıkla kullanıldığını tespit etmek için kullanılır. Tablo 3’te gösterilen “sağlıkta şiddete yönelik tepkide bulunan” haberlerde belirli tematik kodların ne sıklıkla kullanıldığı, Kod Matris Tarayıcısı yardımıyla tespit edilmiştir. Yukarıdaki tabloda da önceden belirlenen araştırma sorularına cevap aramaya yönelik 5 adet tematik kod kullanılmıştır. Araştırma örneklemini ise Hürriyet, Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinden oluşmaktadır. Tabloya göre şiddetin yaşandığı il, tepkide bulunan/açıklama yapan kişi, açıklama aracı, öneri veya kınamaya yönelik bir bilgi ve şiddetle ilişkili en fazla kullanılan kelimeler Hürriyet (109 haberde), Milliyet (194 haberde) ve Cumhuriyet (55 haberde) gazetelerinde yer verilmektedir.

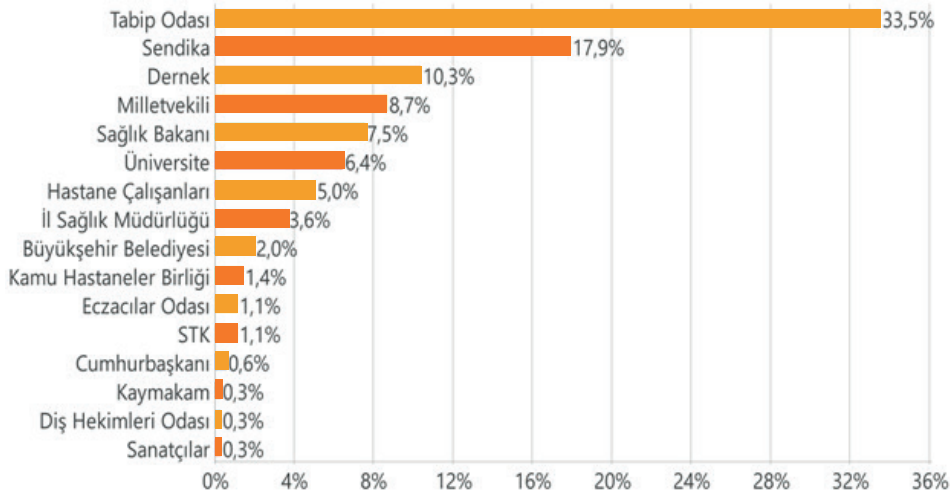
Tablo 4. Sağlıkta Şiddete Yönelik Tepkilerin Yaşandığı İllerin Dağılımı

İl	Frekans	Yüzde	İl	Frekans	Yüzde
Ankara	57	15,92	Tekirdağ	2	0,56
İstanbul	51	14,25	Tokat	2	0,56
İzmir	33	9,22	Gümüşhane	2	0,56
Antalya	21	5,87	Hatay	2	0,56
Samsun	20	5,59	Denizli	2	0,56
Aydın	19	5,31	Bartın	2	0,56
Adıyaman	13	3,63	Çankırı	2	0,56
Kayseri	10	2,79	Çorum	2	0,56
Bursa	10	2,79	Kırklareli	2	0,56
Edirne	9	2,51	Osmaniye	1	0,28
Gaziantep	9	2,51	Elazığ	1	0,28
Diyarbakır	8	2,23	Rize	1	0,28
Manisa	7	1,96	Şırnak	1	0,28
Sakarya	6	1,68	Van	1	0,28
Adana	6	1,68	Siirt	1	0,28
Eskişehir	6	1,68	Burdur	1	0,28
Konya	6	1,68	Nevşehir	1	0,28
Sivas	4	1,12	Muş	1	0,28
Malatya	4	1,12	Mardin	1	0,28
Muğla	4	1,12	Iğdır	1	0,28
Kırşehir	4	1,12	Erzincan	1	0,28
Erzurum	4	1,12	Kütahya	1	0,28
Trabzon	3	0,84	Bitlis	1	0,28
Şanlıurfa	3	0,84	Kastamonu	1	0,28
Mersin	2	0,56	Hakkâri	1	0,28
Balıkesir	2	0,56	Niğde	1	0,28
Ordu	2	0,56	Toplam	358	100

Gazetelerde yer verilen haberlerin 358'inde (%100) şiddetin yaşandığı şehre ait bilgiye ulaşılmıştır. Analiz sonuçlarına göre en fazla şiddete yönelik tepkinin yaşandığı iller; 57 haberde (%15,92) Ankara, 51 haberde (%14,25) İstanbul, 33 haberde (%9,22) İzmir, 21 haberde (%5,87) Antalya, 20 haberde (%5,59) Samsun ve 19 haberde (%5,31) Aydın olduğu tespit edilmiştir.

Gazetelerde yer verilen haberlerin 358'inde (%100) şiddete tepkide bulunan kişiler veya kurumlara yönelik bilgiye ulaşılmaktadır. Analiz sonucuna göre ise en fazla sağlıkta şiddete yönelik tepkide bulunanlar 120 haberde tabip odası, 64 haberde sendikalar ve 37 haberde dernekler olduğu tespit edilmiştir. Aşağıda şekil 9'da ise şiddete yönelik tepki gösterenlerin yüzdelik dilimleri istatistiksel olarak gösterilmektedir.

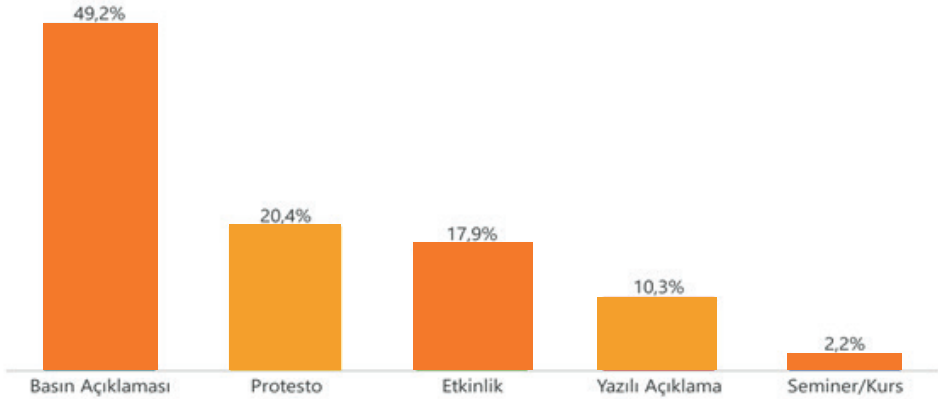
Şekil 9.. Sağlıkta Şiddete Yönelik Tepkide Bulunanların Analizi

Sağlıkta şiddete yönelik tepki gösterilen 358 adet gazete haberi içerisinde tepki gösteren kişiler veya kurumlar MAXQDA 2018 nitel veri analiz programı sayesinde analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre ise sağlıkta şiddete yönelik tepkide bulunanlar %33,5 oranında tabip odası, %17,9 oranında sendikalar ve %10,3 oranında dernekler olduğu tespit edilmiştir.

Gazetelerde yer verilen haberlerin 358'inde (%100) sağlıkta şiddete yönelik tepki araçları hakkında bilgiye ulaşılmaktadır. Analiz sonucuna göre ise sağlıkta şiddete yönelik açıklama aracı olarak en fazla 176 haberde basın açıklaması, 73 adet haberde protestolar ve 64 haberde etkinlikler düzenlendiği ortaya çıkmıştır. Aşağıda şekil 10'da ise şiddete yönelik tepki araçlarının yüzdelik dilimleri istatistiksel olarak gösterilmektedir.

Şekil 10. Sağlıkta Şiddete Yönelik Tepki Araçlarının Analizi

Sağlıkta şiddete yönelik tepki gösterilen 358 gazete haberi içerisinde tepki araçları MAXQDA 2018 nitel veri analiz programı sayesinde analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre ise en fazla şiddete yönelik tepkide bulunanlar %49,2 oranında basın açıklaması, %20,4 oranında protestolar ve %17,9 oranında etkinlikler düzenlendiği ortaya çıkmıştır.

Gazetelerde yer verilen haberlerin 358'inde (%100) sağlıkta şiddete yönelik tepkide bulunanların açıklamalarında kınama veya öneriye yönelik bilgi

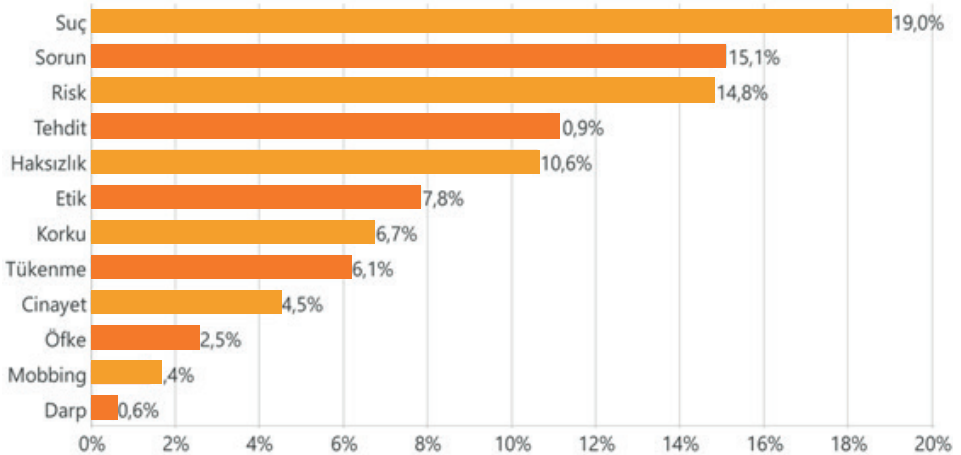

verdiğine ulaşılmaktadır. Analiz sonucuna göre ise; 185 haberde sağlıkta şiddet kınanırken, 173 haberde sağlıkta şiddetle ilgili öneri verilmektedir. Buna göre ise gazete haberlerinde; %51,7 oranında sağlıkta şiddet kınanırken, %48,3 oranında sağlıkta şiddete yönelik öneriler getirildiği tespit edilmiştir.

Gazetelerde yer verilen haberlerin 358'inde (%100) sağlıkta şiddete yönelik tepkide bulunanların şiddetle ilişkili en fazla kullandıkları kelimelere ulaşılmaktadır. Analiz sonucuna göre ise en fazla sağlıkta şiddete yönelik tepkide bulunanların şiddetle ilişkili kullandıkları kelimeler 68 haberde suç, 54 haberde sorun ve 53 haberde risk kavramlarının kullanıldığı tespit edilmiştir. Aşağıda şekil 11'de ise şiddetle ilişkili kavramların yüzdelik dilimleri istatistiksel olarak gösterilmektedir.

Sağlıkta şiddete yönelik tepki gösterilen 358 gazete haberi içerisinde şiddetle ilişkili kavramlar MAXQDA 2018 nitel veri analiz programı sayesinde analiz edilmiştir. Elde edilen veriler programda tematik kodlama sayesinde tanımlanmış ve kod değişkenlerin istatistiği yardımıyla analiz edilmiştir. Analiz sonucuna göre ise şiddetle ilişkili en fazla kullanılan kelimeler; %19 oranında suç, %15,1 oranında sorun ve %14,8 oranında risk olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 11. Sağlıkta Şiddete Yönelik Tepkide Bulunanların Şiddetle İlişkili Kullandıkları

SONUÇ VE ÖNERİLER

1. Sonuçlar

Şiddet, hem yurt içi hem de yurt dışında yaşanan evrensel problemlerden bir tanesidir. Aynı zamanda toplumları kuşatan büyük bir problem olarak da kabul edilmektedir. Sağlık hizmetleri ise, doğrudan bakımı gerektiren bir hizmet sektörüdür. Sağlık çalışanlarının da öncelikli amacı, hastalara kaliteli bir hizmet sunabilmektir. Bu amacını gerçekleştirmek isteyen sağlık çalışanları, hastalarla sürekli etkileşim halinde bulunmaktadır. Bu sebeple sağlık çalışanları şiddet açısından en fazla riskli iş kolları arasında olması da kaçınılmazdır.

Bu çalışmada sağlık çalışanlarına yönelik şiddet haberleri; Hürriyet, Milliyet ve Cumhuriyet gazeteleri doğrultusunda incelenmiştir. 1 Ocak 2017-21 Mayıs 2019 tarihleri arasında 501 sağlıkta şiddet konulu gazete haberine ulaşılmıştır.

Yapılan araştırmada sağlıkta şiddet kavramı ele alınarak, gazetelerde 2017-2019 yılları arası “sağlık kurumlarında yaşanan şiddet” ve “sağlık kurumlarında yaşanan şiddete yönelik tepki” haberleri olmak üzere iki gruba ayrılmış, tablolar ve grafikler halinde incelenmiştir. 2017-2019 yılları arasında Hürriyet, Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinde yayınlanan 501 haberin 143’ü (%28,55) “sağlık kurumlarında yaşanan şiddet” haberlerini kapsarken, 358’i (%71,45) “sağlıkta şiddete yönelik tepki gösterilen” haberleri kapsadığı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ülkemizde hem sağlıkta şiddetin yoğun olarak yaşandığı hem de sağlıkta şiddete yönelik çok fazla tepki gösterildiği söylenebilmektedir.

Hürriyet, Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinde sağlık çalışanlarına yönelik şiddet haberlerinin incelendiği bu çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda şu sonuçlar ortaya çıkmıştır: Araştırmada ortaya çıkan bulgular sayısal bazda değerlendirildiğinde “sağlıkta yaşanan şiddete yönelik haberler” Hürriyet gazetesinde 53 (%37,1), Milliyet gazetesinde 58 (%40,6)

ve Cumhuriyet gazetesinde 32 haber (%22,4) yayınlandığı ortaya çıkmıştır. Bu sonuç Milliyet ve Hürriyet gazetesinin Cumhuriyet gazetesine göre sayısal olarak daha fazla sağlık çalışanlarına yönelik şiddet haberlerine yer verdiğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda "sağlıkta şiddete yönelik tepki haberlerinde" ise Hürriyet gazetesinde 109 (%30,45), Milliyet gazetesinde 194 ve Cumhuriyet gazetesinde 55 haber (%15,36) yayınlandığı ortaya çıkmıştır. Bu durumda ise yine Milliyet ve Hürriyet gazetesinin Cumhuriyet gazetesine göre sayısal olarak daha fazla sağlıkta şiddete yönelik tepki haberlerine yer verdiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Sağlıkta şiddet mağdurunun kim olduğunun sorusu incelenen gazetelerdeki haberlere göre, 48 haberle en fazla uzman doktorlar (%33,5), 32 haberle pratisyen hekimler (%22,3), 19 haberle aile hekimleri (%13,2) ve 18 haberle hemşireler (%12,5) olarak belirlenmiştir. Sağlıkta şiddet mağdurlarının cinsiyetleri ise 89 haberde erkek (%62,2) ve 54 haberde kadın (%37,7) olduğu tespit edilmiştir. Şiddet mağdurlarının eğitim düzeyleri ise 51 haberle en fazla yüksek lisans (%35,6), 48 haberle tıpta uzmanlık (%33,5) ve 30 haberle lisans mezunu (%20,9) oldukları ortaya çıkmıştır. Şiddet mağdurlarının yaşları ise 6 haberle en fazla 30 yaşında (%11,1) oldukları belirlenmiştir. Şiddet mağdurlarının iş tecrübesi ise 6 haberle en fazla 3 yıl ve 6 yıl deneyime (%11,1) sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Mutlu (2010, s. 20-21)'nin yaptığı araştırmaya göre ise 27-36 yaş arasında (%60), 1-4 yıllık iş tecrübesine sahip (%70), cinsiyeti erkek (%58,7) ve araştırma görevlisi (%26,6) olarak çalışan sağlık personellerinin şiddete maruz kaldığını tespit etmiştir. Altıntaş (2006, s. 76)'ın hemşireleri baz alarak yaptığı araştırmasında ise en fazla 19-29 yaş grubundaki (%49,5), ön lisans mezunu (%38,2) ve 5 yıldan az deneyime sahip olan (%30,6) çalışanların şiddete maruz kaldığını tespit etmiştir. Çamcı ve Kutlu (2011, s. 10-11)'nin yaptığı araştırma sonucuna göre ise 20-29 yaş arasındaki (%55,6), lisans mezunu (%30,4), 1-5 yıllık iş tecrübesine sahip (%43,7) cinsiyeti kadın (%82,6) olan ve hemşirelik (%79,3) mesleğini sürdüren çalışanların şiddete maruz

kaldığı tespit edilmiştir. Dursun (2012, s. 108)'un yaptığı araştırma sonucuna göre ise üniversite mezunu (%65,6) ve kadın olan (%68,3) sağlık çalışanlarının şiddete maruz kaldığı tespit edilmiştir. Yakut ve arkadaşlarının (2012, s. 150) yaptığı araştırma sonucuna göre ise 2-5 yıl iş tecrübesine sahip (%48,2) ve hemşirelik (%27,3) mesleğini sürdüren sağlık çalışanlarının şiddete maruz kaldığı tespit edilmiştir. Kavak ve Ekinici (2013, s. 294)'nin yaptığı araştırma sonucuna göre ise lise mezunu (%50) ve 0-5 yıl iş tecrübesine sahip (%38,3) sağlık çalışanlarının şiddete maruz kaldığı tespit edilmiştir.

Sağlıkta şiddeti başlatan tarafın kim olduğunun sorusu incelenen gazetelerdeki haberlere göre, 79 haberle en fazla hasta yakınları (%55,2) ve 56 haberle hastalar (%39,1) olduğu belirlenmiştir. Şiddet uygulayıcılarının cinsiyetleri ise 114 haberle erkek (%79,7) ve 29 haberle kadın (%20,2) olduğu tespit edilmiştir. İlhan ve arkadaşlarının (2009, s. 18) yaptığı araştırma sonucuna göre ise şiddeti başlatan tarafın çalışanın kendisinden üst kademli personellerin olduğu (%50,5) belirlenmiştir. Mutlu (2010, s. 48)'nin yaptığı araştırma sonucuna göre ise şiddeti başlatan tarafın hasta yakınları (%87,5) olduğu tespit edilmiştir. Çamcı ve Kutlu (2011, s. 10-11)'nin yaptığı araştırma sonucuna göre ise sözel şiddeti başlatan tarafın hasta yakını (%89,9) olduğu ve fiziksel şiddeti başlatan tarafın ise hastalar (%11,2) olduğu tespit edilmiştir. Akça ve arkadaşlarının (2014, s. 7) yaptığı araştırma sonucuna göre ise cinsiyeti erkek (%76,2) ve hasta (%45,5) olanların sağlıkta şiddeti başlattığı ortaya çıkmıştır. Karaca (2014, s. 43)'nin yaptığı araştırma sonucuna göre ise şiddeti başlatan tarafın 35-39 yaş aralığında (%19,2), cinsiyeti erkek (%81,3) ve hasta yakını (%74,4) olduğu tespit edilmiştir. Çatel (2015, s. 79)'in yaptığı araştırma sonucuna göre ise şiddeti başlatan tarafın 30-39 yaş aralığında (%27,6), cinsiyeti erkek (%54,8) ve hasta yakını (%17,4) olduğu tespit edilmiştir. Çuvadar (2017, s. 31)'in yaptığı araştırma sonucuna göre ise şiddeti başlatan tarafın 31-40 yaş aralığında (%33,6), cinsiyeti erkek (%55,7) ve hasta yakını (%44,3) olduğu tespit edilmiştir.

Sağlıkta şiddetin en fazla hangi ilde yaşandığı sorusu incelenen gazetelerdeki haberlere göre, 16 haberle en fazla Antalya (%11,1), 14 haberle İzmir (%9,7), 9 haberle Manisa (%6,2) ve 8 haberle İstanbul (%5,5) olarak belirlenmiştir. Bu durum illerin nüfus sayısı ile sağlıkta şiddet olaylarının doğru orantılı olduğunu düşündürmektedir.

Sağlık çalışanları hangi tür şiddete uğradığı sorusu incelenen gazetelerdeki haberlere göre, 122 haberle en fazla fiziksel (%85,3) ve 21 haberle sözel şiddet (%14,6) türü yaşandığı belirlenmiştir. Altıntaş (2006, s. 76)'ın konuyla ilgili yaptığı araştırmasında ise sağlık kurumlarında ise en fazla fiziksel şiddetin yaşandığı (%79,5) tespit edilmiştir. Taş ve Çevik (2005, s. 64)'in yapmış olduğu çalışmada ise sağlık kurumlarında sözel şiddetin (%67,4) yaşandığı tespit edilmiştir. Duğan (2015, s. 160)'ın yaptığı araştırma sonucuna göre ise gazete haberlerinde yer verilen sağlıkta şiddet konulu haberlerde en fazla fiziksel şiddet (%23,3) yaşandığı tespit edilmiştir. Savaş (2016, s. 29)'ın yaptığı araştırma sonucuna göre ise sağlık çalışanlarının en fazla sözel şiddete (%62,9) maruz kaldığı tespit edilmiştir. Çamcı ve Kutlu (2011, s. 10-11)'nin yaptığı araştırma sonucuna göre ise hastanelerde en fazla sözel şiddet (%98,5) yaşandığı tespit edilmiştir. İlhan ve arkadaşlarının (2013, s. 7) yaptığı çalışmaya göre ise şiddet türü olarak en fazla sözel şiddet (%79,4) yaşandığı tespit edilmiştir. Çatel (2015, s. 80)'in yaptığı araştırma sonucuna göre ise iş yaşamları boyunca sağlık çalışanlarının en fazla sözel şiddete (%79,4) maruz kaldığı tespit edilmiştir. Atik (2013, s. 4)'in yaptığı araştırma sonucuna göre ise sağlık çalışanlarının en fazla sözel şiddete (%90) maruz kaldığı tespit edilmiştir.

Sağlıkta şiddet aracı olarak ne kullanıldığı sorusu incelenen gazetelerdeki haberlere göre, 96 haberle en fazla kaba kuvvet (%67,1), 20 haberle hakaret (%13,9) ve 10 haberle silah (%6,9) kullanıldığı belirlenmiştir. Yavuz (2014, s. 90)'un yaptığı araştırma sonucuna göre ise en fazla psikolojik şiddet aracı olarak hakaret (%48,6) kullanıldığı tespit edilmiştir. Çatel (2015, s. 80)'in yaptığı araştırma sonucuna göre ise en fazla fiziksel şiddet aracı olarak

sıkma, sıkıştırma (%5,9) ve en fazla sözel şiddet aracı olarak ise bağırma (%50,7) kullanıldığı tespit edilmiştir. Duğan (2015, s. 171)'in yaptığı araştırma sonucuna göre ise en fazla şiddet aracı olarak fiziksel güç (%28,4) kullanıldığı tespit edilmiştir. Çuvadar (2017, s. 31)'in yaptığı araştırma sonucuna göre ise sözel şiddet aracı olarak hakaret (%41,4) ve fiziksel şiddet aracı olarak kaba kuvvet (%62,5) kullanıldığı tespit edilmiştir.

Sağlıkta şiddetin meydana gelme sebebinin ne olduğunun sorusu incelenen gazetelerdeki haberlere göre, 23 haberle en fazla sağlık çalışanlarının işine gereken önemi göstermediği (%16) ve 20 haberle kendisiyle ilgilenmediğinden kaynaklı (%13,9) yaşandığı belirlenmiştir. Taş ve Çevik (2005, s. 66)'in konuyla ilgili yaptığı çalışmada ise şiddet nedeni olarak en fazla hastaların ve hasta yakınlarının eğitim seviyesinin düşük olmasından (%88,4) kaynaklı yaşandığı tespit edilmiştir. Mutlu (2010, s. 50)'nun yaptığı araştırma sonucuna göre ise sağlık çalışanlarının aşırı iş yükünden (%77,2) kaynaklı şiddetin yaşandığı tespit edilmiştir. İlhan ve arkadaşlarının (2013, s. 7) yaptığı çalışmaya göre ise en fazla beklemekten kaynaklı (%62,7) şiddetin yaşandığı tespit edilmiştir. Karaca (2014, s. 50)'nin yaptığı araştırma sonucuna göre ise şiddet nedeni olarak en fazla şiddet uygulayıcılarından gelen haksız isteklerin reddedilmesinden (%42,7) kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. Çatel (2015, s. 82)'in yaptığı çalışmaya göre ise şiddetin en fazla yetersiz personellerden kaynaklı (%46,3) yaşandığı sonucuna varılmıştır. Yaşar (2016, s. 145)'in yaptığı çalışmaya göre ise medyada hekim karşıtı yayınların yer almasından (%60,9) kaynaklı şiddetin yaşandığı sonucuna varılmıştır. Kuruöz (2016, s. 17)'ün yaptığı araştırma sonucuna göre ise sağlık çalışanlarına göre en fazla hastanelerdeki bekleme sürelerinden (%79,5) kaynaklı şiddetin yaşandığı tespit edilmiştir.

Sağlıkta şiddetin en fazla yaşandığı sektörler sorusu incelenen gazetelerdeki haberlere göre, 130 haberle en fazla kamu sektörüne bağlı kurumlar (%90,9) ve 13 haberle özel sektöre bağlı kurumlar (%9) olarak belirlenmiştir. Altıntaş (2006, s. 76)'ın konuyla ilgili yaptığı araştırma sonucuna göre ise şiddetin en fazla yaşandığı sektör kamuya bağlı kurumlar (%57,8) olduğu tespit edilmiştir.

Sağlıkta şiddetin en fazla hangi sağlık kurumunda yaşandığı sorusu incelenen gazetelerdeki haberlere göre, 54 haberle en fazla eğitim-araştırma hastaneleri (%37,7), 45 haberle devlet hastaneleri (%31,4) ve 23 haberle aile sağlığı merkezleri (%16) olarak belirlenmiştir. Duğan (2015, s. 163)'ın konuyla ilgili yaptığı araştırma sonucuna göre ise en fazla şiddetin yaşandığı kurumların devlet hastaneleri ve tıp fakülteleri (%32,8) olduğu tespit edilmiştir. Taş ve Çevik (2005, s. 64)'in yaptığı araştırmada ise en fazla devlet hastanelerinde (%38,9) şiddetin yaşandığı tespit edilmiştir. İlhan ve arkadaşlarının (2013, s. 7) yaptığı araştırmaya göre ise şiddetin en fazla yaşandığı kurum devlet hastaneleri (%55,5) olduğu sonucuna varılmıştır. Karaca (2014, s. 46)'nın yaptığı araştırma sonucuna göre ise en fazla özel hastanelerde (%95) şiddetin yaşandığı tespit edilmiştir. Takak (2017, s. 28)'in yaptığı araştırma sonucuna göre ise en fazla devlet hastanelerinde (%70,5) şiddetin yaşandığı tespit edilmiştir.

Şiddetin sağlık kurumlarında en çok hangi departmanda yaşandığı sorusu incelenen gazetelerdeki haberlere göre, 31 haberle en fazla acil servis birimleri (%22,6), 22 haberle aile hekimliği birimleri (%16), 10 haberle ruh ve sinir hastalıkları birimleri (%7,3) ve yoğun bakım üniteleri (%7,3) olarak belirlenmiştir. İlhan ve arkadaşlarının (2013, s. 7) konuyla ilgili yaptığı araştırmaya göre ise en fazla şiddetin yaşandığı departmanın acil servisler (%56,3) olduğu sonucuna varılmıştır. Altıntaş (2006, s. 76)'ın yaptığı araştırma sonucuna göre ise sağlıkta şiddetin yaşandığı departman en fazla dahiliye polikliniği (%30) ve psikiyatri servisi (%19,5) olduğu tespit edilmiştir.

Eğici ve Öztürk (2018, s. 227)'ün yaptığı araştırma sonucuna göre ise en fazla şiddetin yaşandığı departmanın acil servisler (%57,9) olduğu tespit edilmiştir. Akça ve arkadaşlarının (2014, s. 7) yaptığı araştırma sonucuna göre ise en fazla şiddetin yaşandığı departmanın muayene odaları (%45,5) olduğu tespit edilmiştir. Çatel (2015, s. 80)'in yaptığı araştırma sonucuna göre ise en fazla şiddetin yaşandığı departmanın hastanenin yönetim odası (%25,6) olduğu tespit edilmiştir. Öksüz, Uyğun ve Özdem (2016, s. 108)'in yaptığı araştırma sonucuna göre ise en fazla şiddetin yaşandığı departmanın çocuk acil servis birimlerinin (%23,3) olduğu tespit edilmiştir. İlhan ve arkadaşlarının (2009, s. 17) yaptığı araştırma sonucuna göre ise en fazla şiddetin yaşandığı departman yataklı servis birimleri (%47,6) olduğu tespit edilmiştir. Atik (2013, s. 4)'in yaptığı araştırma sonucuna göre ise en fazla şiddetin yaşandığı departman dahili klinikler (%85,4) olduğu tespit edilmiştir. İlhan ve arkadaşlarının (2013, s. 5) yaptığı araştırma sonucuna göre ise sağlık çalışanlarının acil serviste (%56,3) şiddete maruz kaldığı ortaya çıkmıştır.

Gazete haberlerinde şiddetle ilişkili olarak en fazla hangi kelimelerin kullanıldığı sorusu "sağlıkta yaşanan şiddete yönelik" incelenen gazetelerdeki haberlere göre 67 haberle darp kavramı (%46,8), 21 haberle tehdit kavramı (%14,6) ve 17 haberle suç (%11,8) kavramlarının kullanıldığı belirlenmiştir. "Sağlıkta şiddete yönelik incelenen tepki haberlerine" göre ise 68 haberle suç (%18,9), 54 haberle sorun (%15) ve 53 haberle risk kavramlarının (%14,8) kullanıldığı belirlenmiştir.

Sağlıkta şiddete yönelik bir önlemin alınıp alınmadığı sorusu incelenen gazetelerdeki haberlere göre, 124 haberle en fazla şiddete yönelik bir önlem alınmadığı (%86,6) ve 19 haberde şiddete yönelik bir önlemin alındığı (%13,3) belirlenmiştir. Bıçkıcı (2013, s. 44)'nın konuyla ilgili yaptığı araştırma sonucuna göre ise sağlıkta şiddete yönelik bir önlem alınmadığı ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucunda önlem alınabilmek için sağlık çalışanlarına

yönelik hakların artırılması gerektiği (%31,4) tespit edilmiştir. Alioğlu (2014, s. 35)'nin yaptığı araştırmaya göre ise önlem olarak acil servislerde silah taramasının yapılmadığı (%97,3) ve şiddete yönelik bir eğitimin alınmadığı (%95,2) tespit edilmiştir.

Sağlıkta şiddete yönelik tepki en fazla hangi ilde yaşandığının sorusu incelenen gazetelerdeki haberlere göre, 57 haberle en fazla Ankara (%15,9), 51 haberle İstanbul (%14,2), 33 haberle İzmir (%9,2), 21 haberle Antalya (%5,8), 20 haberle Samsun (%5,5) ve 19 haberle Aydın (%5,3) olarak belirlenmiştir.

Sağlıkta şiddete yönelik tepki gösterenlerin kim olduğu sorusu incelenen gazetelerdeki haberlere göre, 120 haberle en fazla tabip odaları (%33,5), 64 haberle sendikalar (%17,8), 37 haberle dernekler (%10,3) ve 31 haberle milletvekilleri (%8,6) olarak belirlenmiştir.

Sağlıkta şiddete yönelik tepki gösterenlerin tepki aracı olarak ne kullanıldığının sorusu incelenen gazetelerdeki haberlere göre, 176 haberle en fazla basın açıklaması (%49,1), 73 haberle protesto (%20,3) ve 64 haberle etkinliklerin (%17,8) düzenlendiği belirlenmiştir.

Sağlıkta şiddete yönelik tepki gösterenlerin açıklamalarının konusu ise incelenen gazetelerdeki haberlere göre, 185 haberle en fazla kınamaya dayalı açıklamalar (%51,6) ve 173 haberle öneriye dayalı açıklamalar (%48,3) olduğu belirlenmiştir.

2. Öneriler

Şiddetin hızla artması ve yaygınlaşmasındaki en önemli etken sağlık çalışanlarının değersizleştirilmesi ve sağlıkta yaşanan sorunların sebebi olarak sağlık çalışanlarının hedef gösterilmesidir. Sağlıkta yaşanan şiddetin çözümü için temel nedenlerin doğru tespit edilmesi önemlidir. Bu bağlamda sağlıkta şiddeti azaltabilmek için şu öneriler getirilebilir;

1.Sağlık hizmetlerinin sunumunda temel unsur, insandır. Sağlık personelleri eğitim ve meslek hayatları boyunca insanların sağlığını korumak, hastalıkları tedavi etmek gibi birçok konuda eğitim almıştır. Fakat sağlık çalışanlarına hastalarla doğru bir iletişimin nasıl kurulması gerektiğiyle ilgili eğitimler ve seminerler verilmemektedir. Bu nedenle hastane yönetimi sağlıkta şiddete yönelik eğitimler, kurslar ve seminerler düzenleyerek sağlık çalışanlarının katılmasını amaçlamalıdır.

2.Hastane yönetimi şiddetten korumak için sadece sağlık çalışanlarına yönelik eğitimsel desteklerle sınırlı kalmamalıdır. Sağlık çalışanlarını şiddetten koruyabilmek için şiddet uygulayıcılarına yönelik eğitim çalışmalarına da ihtiyaç vardır. Bu hususta araştırmada da görüldüğü gibi, şiddet uygulayıcılarında sağlık çalışanları hakkında işine gereken önemi göstermediği düşüncesi yer almaktadır. Bunun için şiddet uygulayıcılarına yönelik yanlış algıya dayalı eğitim ve seminerler düzenlenmelidir.

3.Hastane yönetimine şiddetle başa çıkabilmek için güvenlik konusunda da görevler düşmektedir. Araştırmada da görüldüğü gibi şiddet aracı olarak silah, sopa, kesici alet veya kaldırım taşı gibi unsurların hastanede yer aldığı görülmektedir. Bu sebeple öncelikle hastanenin güvenliği sağlanmalıdır. Bu hususta güvenlik kameralarının ya da güvenlik elemanlarının sayısı artırılabilir. Hastanelere şiddet anını haber verebilmek için acil çağrı butonları yerleştirilebilir. Hastanenin giriş-çıkışı daha sıkı bir denetim altına alınarak, X-Ray cihazları yerleştirilebilir. Beyaz kod sisteminde de yapılandırmalar yapılarak, kod sistemi daha etkin bir hale getirilebilir.

4.Hastane yönetiminin şiddetle başa çıkabilmek için bir diğer görevi ise, sağlık personellerinin görüşlerine başvurarak çalışma saatlerini düzenlenmesidir. Çünkü sağlık çalışanları, iş yükü çok ağır olan riskli bir sektörde çalışmaktadır. Bunun için personellerin mesai saatleri düzenlenmeli,

nöbetlerde aşırıya kaçmadan nöbet aralıkları belirlenmeli ya da personel sayısı artırılarak çalışanların iş yükü azaltılmalıdır.

5.Hastane yönetiminin bir diğer görevi ise, “kuyruk probleminde” dayalı çözümler sunmak olmalıdır. Çünkü hastaların bekleme süresinde sinir ve stres düzeyleri daha da artmaktadır. Bunun için bu süre zarfında hastaların ve hasta yakınlarının can sıkıntısını giderecek televizyon, gazete, dergi gibi materyaller hastanelerin bekleme salonlarında yer almalıdır. Ayrıca bu süre zarfında hasta ve hasta yakınlarına yönelik çay, kahve gibi ikramlara da yer verilebilir.

6.Hastane yönetiminin görevlerinden biri ise, hastanelerde fiziki ortama ilişkin düzenlemeler gerçekleştirmektir. Bu bağlamda yapılan araştırmada da şiddetin en fazla yaşandığı departmanın acil servis birimleri olduğu görülmüştür. Bunun için hastanelerde şiddetin azaltılması yönünde fiziksel ortama ilişkin düzenlemeler de, acil servis birimlerinden başlanabileceği söylenebilir.

7.Hastanelerde şiddete yönelik risklerin başarılı bir şekilde yönetilebilmesi gerekmektedir. Bunun için bütüncül, disiplinli ve önleyici bir mevzuatın oluşturulduğu, raporlama ve izleme sürecinin zorunlu olduğu bir eylem planına ihtiyaç bulunmaktadır. Hastanelerde şiddete yönelik risk yönetimine dayalı çalışmalar yapılarak, bir eylem planı hazırlanabilir.

8.Hastaneler, şiddeti yaşayan mağdura yönelik tıbbi bakım ve psikolojik destek sunmalı ve yaşanan şiddet olayı belgelendirmelidir. Şiddet mağduru olan kişi yaşadığı olaya yönelik bir şikâyette bulunmak isterse, gereken tüm işlemler için yönetsel ve hukuksal destek hastane tarafından sağlanmalıdır.

9.Sağlık Bakanlığı, sağlık çalışanlarının haklarıyla ilgili düzenlemeler gerçekleştirmeli ve sağlık çalışanlarının haklarını genişletmelidir. Bu doğrultu

da sağlık çalışanları, saldırgan bir hastayla karşılaştığında hastayı reddetme hakkına sahip olmalıdır. Özellikle hastanelerde “hasta daima haklıdır” mantığından vazgeçilmelidir. Ayrıca sağlık çalışanlarının görev ve sınırlılıkları belirlenerek, hasta ve hasta yakınlarının da bu sınırlılıkları bilmesi yönünde de çalışmalar yapılabilir.

10.Türkiye’de sağlıkta şiddete yönelik yeterince yasal düzenlemeler, hukuki ve cezai yaptırımlar bulunmamaktadır. Bunların yanı sıra yargının şiddet olayı karşısında çok uzun sürede karar vermesi yine başka bir sorundur. Bu sebeple yapılacak yeni yasal düzenlemelere ihtiyaç vardır. Bunun için sağlık çalışanlarına şiddet uygulayanlara karşı hapis veya para cezası gibi caydırıcı cezalar verilebilir.

11.Medyada sağlıkta şiddete yönelik her geçen gün olumsuz içerikli ve taraflı yayınlar yapılmaktadır. Aynı zamanda olayların perde arkası yeterince araştırılmadan ve incelenmeden sağlık çalışanlarını yargılayan bir tarzda kamuoyuna haber olarak sunulmaktadır. Bu bağlamda medyanın üzerine düşen birtakım görevler bulunmaktadır. İlk olarak medya, sansasyondan uzak durmalıdır. Medya şiddeti yeniden üretmeyen yayınlar sunmalı ve şiddet mağdurlarına yönelik daha hassas bir dil kullanılmalıdır. Daha sonra kar maksimizasyonunun önüne geçerek, ticari olmayan yayıncılık anlayışını benimsemelidir. Bunun için medya sağlık çalışanlarına yönelik şiddet yerine, şiddet uygulayıcılarının cezalandırıldığı yayınlara yönelebilir. Ayrıca medya içeriklerine karşı bireylerin de eleştirel medya okuryazarlığı ve sağlık okuryazarlığı konusunda eğitimsel destek alması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akça, N., Yılmaz, A. ve Işık, O., (2014), Sağlık Çalışanlarına Uygulanan Şiddet: Özel Bir Tıp Merkezi Örneği, *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13 (1), 2-7.
- Alioğlu, M. (2014). *Acil Tıp Uzmanlık Öğrencilerine Karşı Şiddet: Düzeyi, Nedenleri ve Sonuçları*. Uzmanlık Tezi, Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi, Mersin.
- Altıntaş, N. (2006). *Sağlık Kurumlarında Çalışan Hemşirelere Yönelik Şiddetin Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Annagür, B. (2010). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet: Risk Faktörleri, Etkileri, Değerlendirilmesi Ve Önlenmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2 (2), 162.
- Atik, D. (2013). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Olgusunun Bir Devlet Hastanesi Örneğinde İncelenmesi. *Medical Sciences*, 8 (2), 4.
- Balcı, S. A. (2014). *Hastane Öncesi Acil Sağlık Hizmetlerinde Çalışanların Tükenmişlik Düzeyleri İle Maruz Kaldıkları Şiddet Arasındaki İlişkinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bıçkıcı, F. (2013). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet ve Neden Olan Faktörler: Bir Devlet Hastanesi Örneği. *Sağlıkta Performans Ve Kalite Dergisi*, 5 (1), 44-48.
- Büyükbayram, A. ve Okçay, H. (2013). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddeti Etkileyen Sosyo-Kültürel Etmenler. *Journal of Psychiatric Nursing / Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 4 (1), 50.
- Can, Y. (2007). *İlköğretim Okullarında Şiddet (Öğrenci, Öğretmen ve Yöneticilerin Yaklaşımları)*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çamcı, O. ve Kutlu, Y. (2011). Kocaeli'nde Sağlık Çalışanlarına Yönelik İşyeri Şiddetinin Belirlenmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 2 (1), 10-11.
- Çatel, M. (2015). *Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Olgusunun Bir Üniversite Hastanesi Ölçeğinde İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çetin, Z. (1999). Kitle İletişim Araçları ve Şiddet. *Marmara İletişim Dergisi*, 140-141.

- Çınarlı, İ. ve Yücel, H. (2013). Sağlık İletişiminin Bakış Açısı ile Türkiye’de Sağlık İşyeri Ortamında Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet, *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (3), 44-48.
- Çuvadar, A. (2017). *Edirne Merkez İlçede Yataklı Tedavi Kurumlarında Çalışan Hekim Ve Hemşirelere Yönelik Şiddetin Boyutu Ve Nedenleri Edirne/2013*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Edirne.
- Deniz, S., Kurt, B., Akbaba, M., Nayir, T. ve Başaralı, M.K. (2017). Evaluation of Occupational Risks of Employees Working in Primary Health Care Services in Malatya/Akçadağ, *The Turkish Journal of Occupational / Environmental Medicine and Safety*, 2 (1 (4)), 34.
- Duğan, Ö. (2015). *Sağlıkta Şiddet Haberlerinin Basına Yansımaları*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Duğan, Ö. (2017). Analysis Of Violence In Health News: An Examination On Newspaper Reports, *Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 403.
- Dursun, S. (2012). İşyeri Şiddetinin Çalışanların Tükenmişlik Düzeyi Üzerine Etkisi: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 3 (1), 108.
- Dursun, Y. (2011). Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir? *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (12), 3-6.
- Durur, E.K. (2017). Medyada Şiddetin Bir Başka Yüzü: ‘Doktora Saldırı’ Haberleri. *Atatürk İletişim Dergisi*, (14), 58.
- Eğici, M.T. ve Öztürk, G.Z. (2018). Beyaz Kod Verileri Işığında Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet. *Ankara Medical Journal*, 18 (2), 227.
- Er, E. (2006). *Sinemada Kadına Yönelik Şiddet ve Tecavüz Doksanlı Yıllar Ve Sonrasında Kadına Yönelik Şiddet ve Tecavüz Filmleri*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- İlhan, M.N., Çakır, M., Tunca, M. Z., Avcı, E., Çetin, E., Aydemir, Ö., Tezel, A. ve Bumin, M.A. (2013). Toplum Gözüyle Sağlık Çalışanlarına Şiddet: Nedenler, Tutumlar, Davranışlar. *Gazi Medical Journal*, 24 (1), 5-7.
- İlhan, M.N., Özkan S., Kurtcebe Z.Ö. ve Aksakal, F.N. (2009). Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesinde Çalışan Araştırma Görevlileri ve İntörn Doktorlarda Şiddete Maruziyet ve Şiddetle İlişkili Etmenler. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 28 (3), 15-18.

- Kahveci, R., Yasar, I., ve Başer, D. A. (2017). Comparison Of Quality and Content of Violence Guidelines For The Health Care Sector. *Journal of Clinical and Experimental Investigations*, 9 (1), 51.
- Karaca, B.K. (2014). *Samsun İlinde Hekimlerin Şiddete Uğrama Sıklığı, Uğradıkları Şiddetin Özellikleri Ve Şiddet Konusundaki Düşünceleri*. Uzmanlık Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi, Samsun.
- Kavak, F. ve Ekinci, M. (2013). Psikiyatri Servisinde Çalışan Hemşirelere Yönelik Şiddet, *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2 (3), 294-296.
- Kuruöz, G. (2016). *Acil Serviste Hasta Ve Hasta Yakınlarına Göre Sağlıkta Şiddet*. Uzmanlık Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Tıp Fakültesi, Aydın.
- Mutlu, A. (2010). *Eğitim Hastanelerindeki Acil Servis Çalışanlarına Yönelik Şiddet Olaylarının Ve Acil Servislerdeki Güvenlik Durumunun İncelenmesi*. Uzmanlık Tezi, Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi, Kayseri.
- Öksüz, P.E., Uyğun, A. ve Özdem, Ş. (2016). Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet: Bir Kamu Hastanesindeki Şiddet Olaylarının Araştırılması. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 108.
- Özçakmak, Ş. (2009). Medyada Sağlık Haberciliği ve Sorunları. (Düzenleyen: Hasan Oğan). *Hekime Yönelik Şiddet Çalıştayı*. İstanbul: İstanbul Tabip Odası, 35-36.
- Pehlivan, M. (2015). *Hastanelerde Çalışanlara Yönelik Şiddet Ve Önlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sağlık-Sen (Sağlık Ve Sosyal Hizmet Çalışanları Sendikası). (2013). *Sağlık Çalışanları Şiddet Araştırması*. Ankara: Sağlık-Sen.
- Sarıbıyık, M. (2012). *Malatya Merkez Sağlık Ocaklarında Çalışan Hekim, Hemşire Ve Ebelerin Şiddet Deneyimleri Ve Kadına Yönelik Şiddetle İlgili Tutum Ve Davranış Düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Savaş, N.Ş. (2016). *Acil Servislerde Yaşanan Şiddet Olaylarının Sağlık Profesyonelleri Tarafından Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Şenyurt, M. (2008). *Psikiyatri Kliniklerinde Yaşanan Şiddet Olaylarının Kayıtlara Yansımalarının Ve Ele Alınışının İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Genelkurmay Başkanlığı Gülhane Askeri Tıp Akademisi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Takak, S.Ö. (2017). *Ankara Atatürk Eğitim Ve Araştırma Hastanesi'ne Başvuran Hasta Ve Hasta Yakınlarının Sağlık Çalışanlarına Yönelik Şiddet Konusundaki Görüş*

Ve Tutumları İle Bunlara Etki Eden Faktörlerin Değerlendirilmesi. Uzmanlık Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.

Taş, F. ve Çevik, Ü. (2005). Konya İlindeki Pediatri Hemşirelerinin Şiddete Maruz Kalma Durumları. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9 (3), 62-66.

TBMM (2013). *Sağlık Çalışanlarına Yönelik Artan Şiddet Olaylarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu.* (Sıra Sayısı: 454). Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi.

Us N. C. ve Erdem, R. (2016). Şiddet ve Sağlık. 10. Sağlık ve Hastane İdaresi Kongresi.1-3 Aralık. Ankara.

Yakut, H.İ., Burhan, B.Y., Çiftçi, A. ve Orhan M.F. (2012). Sağlıkta Güvenlik Ve Fiziksel Şiddet: Ankara Çocuk Sağlığı Ve Hastalıkları Hematoloji Onkoloji Eğitim Ve Araştırma Hastanesi'nden Bir Çalışma, *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 6 (3), 150.

Yaşar, Z.F. (2016). Sağlık Çalışanlarında Şiddet: Nedenler, Tutumlar, Davranışlar. *Adli Tıp Dergisi*, 30 (2), 145.

Yavuz, A.İ. (2014). *Sağlık İşletmelerinde İş Sağlığı Ve Güvenliği Kapsamında Çalışanlara Yönelik Şiddet (Dr. Behçet Uz Çocuk Hastalıkları Ve Cerrahisi Eğitim Ve Araştırma Hastanesi Örneği).* Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yengin, D. (2010). *Dijital Oyunlarda Şiddet Kavramı: Yeni Şiddet.* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

GENÇLERİN ESRAR KULLANIMINDA AKRAN/ARKADAŞLIK İLİŞKİLERİNİN ETKİSİ: BİNGÖL İLİ ÖRNEĞİ

Veysi AKA¹

Hakan KARAMAN²

Ömer Miraç YAMAN³

Öz

Diğer madde kullanım örneklerine kıyasla esrar, genellikle daha ağır maddeleri deneme sürecinde bir geçiş maddesi olarak kabul edilmektedir. Öte yandan kullanıcılar açısından bağımlılık yapmadığına dair bir algı söz konusudur. Bu yönüyle madde kullanım türleri açısından özel bir konumu bulunmaktadır. Akran/arkadaş çevresi ise esrarın bu özel konumu içinde kullanıma başlama ve sürdürme konusunda etkili olan önemli parametrelerden biridir. Bu çalışma, akran ve arkadaş gruplarının esrar kullanımını üzerindeki etkisini incelemek üzere kurgulanmıştır. Nitel araştırma desenine göre hazırlanan bu çalışmada 15-25 yaş arası 10 gençle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmeler akran/arkadaş grubunun etkisini açıklayan tematik bir yöntemle yorumlanmıştır. Buna göre akran/arkadaş grubunun esrara başlama, kullanımı teşvik etme, özendirme ve hatırlatma gibi etkilere sahip olduğu bulunmuştur. Diğer yandan kullanım sürecinde bir ekonomik destek ve güvenlik unsuru olarak kabul edildiği ve buna bağlı olarak kullanım sıklığının ve miktarının artmasına neden olduğu öğrenilmiştir. Sonuç olarak akran/arkadaşlık ilişkilerinin esrar kullanımına başlama ve kullanımın sürdürülmesinde önemli düzeyde etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Genç, Madde Kullanımı, Esrar, Akran, Arkadaş

¹Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa (Doktora Öğrencisi), Sosyal Hizmet, E-Posta : vaka@bingol.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2646-8755

²Arş. Gör. , İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sosyal Hizmet, E-Posta: karamannhakann@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5729-6012

³Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sosyal Hizmet, E-Posta: omy@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9989-8575

AKA, V. KARAMAN, H., YAMAN, Ö. (2021) Gençlerin Esrar Kullanımında Akran/Arkadaşlık İlişkilerinin Etkisi: Bingöl İli Örneği. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(50), 129-161. DOI: 10.21560/spcd.vi.621418

THE EFFECT OF PEER/FRIENDSHIP RELATIONS ON THE USE OF CANNABIS WITHIN YONGSTERS: THE CASE OF BİNGÖL

Abstract

Cannabis is generally regarded as a transitional substance in the process of testing heavier substances compared to other substance use examples. On the other hand, there is a perception that it is not addictive. In this respect, it has a special position in terms of substance use types. On the other hand, peer/friend effect is one of the important parameters that are effective in starting and continuing to use cannabis. This study was designed to examine the effect of peer and friends circle on cannabis use. In this study, which was prepared according to qualitative research design, in-depth interviews were conducted with 10 young people aged between 15-25. The interviews were interpreted with a thematic method explaining the effect of peer / friends circle. Accordingly, it was found that peer / friend group had effects such as initiating, encouraging and reminding use of cannabis. On the other hand, it has been saw that it is accepted as an economic support and security element in the process of useage and consequently increases the frequency and amount of useage. As a result, it is understood that peer / friendship relationships have a significant effect on the initiation and maintenance of cannabis use.

Keywords: *Young, Substance Use, Cannabis, Peer, Friends*

GİRİŞ

Bağımlılık yapıcı bir madde olarak esrarın kullanımını oldukça eski dönemlere dayanmaktadır. Bilinen en eski kullanım formlarının milattan önce 4000’li yıllarda Asya’da olduğu bildirilirken özellikle bugünkü Çin ve Hindistan’ın bulunduğu coğrafyada hem eğlence hem de tıbbi amaçlı kullanımından söz edilmektedir. Bu bölgelerdeki dini ritüellerin bir parçası olarak da geliştiği bildirilirken yaygın bir kültürel form kazandığı aktarılmaktadır. Batı dünyasındaki ilk kullanım örnekleri ise tıbbi amaçlı olarak 19. yüzyılın ortalarından itibaren görülmeye başlanırken 1960’lı yıllarla birlikte ABD başta olmak üzere birçok batı ülkesinde keyif verici bir madde olarak kullanım oranı çok hızlı biçimde yükselmiştir (Kandel, 1984: 200; Zuardi, 2006: 154).

Günümüz itibariyle esrar kullanımını sigara ve alkolden sonra dünya genelinde en çok görülen madde kullanım türüdür (UNODC, 2018). 2010 yılında dünya çapında yaklaşık 13 milyon kişinin esrar bağımlısı olduğu ve bağımlıların en çok 20-24 yaş aralığında bulunduğu ifade edilmektedir (Degenhardt ve ark., 2013: 5). Esrarı yaşamları boyunca en az bir kere deneyen kişi sayısı ise 2016 yılında 192 milyon kişi olarak tahmin edilmiştir (UNODC, 2018). Uyuşturucuyla ilişkili suçlarda da yine esrar ilk sırada gelen madde konumundadır. Avrupa Birliği’ne bağlı ülkelerin raporlanan verilerinde 2006’dan 2016’ya olan süreçte uyuşturucuyla ilişkili suç oranı yaklaşık %33 artmıştır. 2016 yılındaki bu suçların %74’ü kullanma ve bulundurma suçu iken bunların %77’si esrarla ilişkilidir (EMCDDA, 2018). İlgili verilerin seyri Türkiye için de benzer şekilde ilerlemektedir. TUBİM (2018) verilerine göre Türkiye’de yaşam boyu en az bir kez madde deneyen bireylerin en çok kullandığı madde esrar olarak bulunmuştur. Yine TUBİM 2015, 2016 ve 2017 verilerine göz atıldığında uyuşturucuyla ilişkili olaylar arasında esrara bağlı olarak gelişen olayların oranı 2015 yılında %49,1’le, 2016 yılında %49,2’yle ve 2017 yılında %42,7’yle ilk sırada yer almıştır (TUBİM, 2017; 2017; 2018). Dolayısıyla Türkiye’deki esrar kullanımını dünya genelinde olduğu gibi en çok görülen madde kullanım türü olmuştur.

Esrar kullanımında genellikle esrarın bağımlılık yapmadığına yönelik bir algı mevcuttur (Greydanus, 2013: 1199). Bu algı esrarın daha zararsız olduğu inancını beslemekte ve buna bağlı olarak diğer madde türlerine kıyasla daha öncül ve yaygın kullanımına neden olabilmektedir. Madde bağımlısı gençlerin ve yetişkinlerin madde kullanımına genellikle esrar ile başladığı görülürken, esrar kullanıcılarının diğer madde kullanımlarına geçme riskinin kullanmayanlara kıyasla 140 kat daha yüksek olduğu bildirilmektedir (Arseneault ve ark., 2004: 114). Bir başka araştırmada ise esrar kullanıcılarının eroin ve kokain gibi diğer ağır maddeleri kullanma riskinin esrar kullanmayanlara göre 70 kat fazla olduğu ifade edilmiştir (Ögel ve ark., 2000: 2). Bu yönüyle esrar, sigara ve alkolden sonra en çok tüketilen madde olmakla birlikte (Alıcı ve Uzbay, 2006: 141) diğer uyuşturucu maddeleri kullanmadan önce bireylerin çoğu kez denediği bir geçiş maddesi olarak kabul edilmektedir (Ögel ve ark., 2000: 7; Lynskey ve ark., 2003: 427).

Bireylerde esrar kullanımının gelişimine yönelik birçok açıklama söz konusudur. Genel madde kullanımı çerçevesinde ele alındığında esrar kullanımı da diğer madde kullanımları gibi aile ilişkilerinden ve travmalarından etkilenen, bireylerin sorunlarla baş etme becerileriyle yakından ilgili olan ve onların sosyal bağlamıyla doğrudan ilişkili bir eylemdir. Özellikle gençler açısından arkadaşlık ilişkilerindeki profilin etkin olduğu ve maddenin kolay temin edildiği, merak, arkadaş baskısı, kullanımın onaylanması, kabul görme, kimlik kazanımı gibi sosyal parametrelerin önem arz ettiği bir madde kullanım alanıdır (Hammersly ve ark., 2001: 133; Başkurt, 2003: 99; Ögel, 2010: 6). Bu yönüyle arkadaşlık ve akran ilişkilerinin esrar kullanımına başlamada ve sürdürmede öne çıkan unsurlardan olduğu ifade edilebilmektedir.

Bireylerin arkadaş çevresinin şekillenmesinde sahip olunan ortak noktalar ve benzerlikler etkili olmaktadır. Yaş ve cinsiyet gibi bedensel özelliklerin yanı sıra ilgi alanlarının ve yeteneklerin benzer olması önemli etkenlerdendir. Bu benzerliklerin bütünü arkadaş ve akran gruplarının dinamiğinin oluşmasına yardımcı olmaktadır. Bu gruplar içinde bireyler düşünce ve davranış düzeyinde birçok ortak refleks geliştirirken oluşan

grup dinamiği içinde bireyler bu ortaklığın olmadığı anlarda dahi arkadaş gruplarının düşüncelerini ve davranışlarını sergileyebilmektedir (Kızıloluk ve Uğurlu, 2017: 864). Madde kullanımları açısından bakıldığında arkadaş gruplarının bu dinamiği bireylerin madde kullanımını model almasına ve kullanım yönünde cesaretlendirmesine neden olmaktadır (Newcomb ve Bentler, 1989: 245).

Bu çalışma en temelde akran ve arkadaş gruplarının esrar kullanım sürecindeki etkinliğini araştırmak amacıyla yapılmıştır. Bu anlamda gençler arasındaki esrar kullanımında ilk deneyimde ve kullanımı sürdürme sürecinde akran ve arkadaşlık ilişkilerinin karşılık geldiği nokta anlaşılmaya çalışılmıştır. Konuya ilişkin Türkçe literatürde esrar kullanımında doğrudan akran ve arkadaşlık ilişkilerini araştıran bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Dolayısıyla bu çalışma, esrar kullanımında akran ve arkadaşlık ilişkileri özelinde yürütülen öncü çalışmalardan biri olmakla birlikte kullanıcılarla yürütülmüş bir nitel çalışma olması itibariyle özgün bir niteliğe sahiptir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışma, esrar kullanıcısı olan gençlerin akran ilişkilerine ve bu ilişkilerin esrar kullanımı üzerine olan etkisini ortaya çıkarmayı amaçlayan ve nitel araştırma desenlerinden olan olgu bilim (fenomenoloji) araştırmasıdır. Olgu bilim (fenomenoloji) araştırmaları farkında olunan ancak hakkında detaylı bilgiye sahip olunmayan olguları, olguyu deneyimleyen bireylerin kendi yorumları üzerinden anlamaya ve betimlemeye çalışmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 224). Bu çalışmada da olgu bilim araştırma deseni, kullanıcıların arkadaşlık ilişkilerine dair düşüncelerini keşfetmeye ve bu düşüncelerin ardındaki dinamikleri anlamaya yardımcı olacağı inancıyla tercih edilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Bingöl ilindeki 15-25 yaş aralığında ve aktif kullanıcı veya en fazla 6 aydır remisyonunda olan esrar kullanıcısı bireyler oluşturmaktadır. Çalışma grubu olarak 15-25 yaş aralığının seçilmesindeki amaç bu yaş aralığının gençlik dönemi olarak kabul edilmesi⁴ ve madde kullanım

⁴Bakınız: <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/youth/youth-definition/>

oranının en yüksek olduğu dönem olmasıdır⁵. Bingöl ilinin örneklem olarak seçilmesindeki temel etken ise araştırmacılar açısından verilere ulaşmanın daha mümkün olmasıdır. Nitekim nitel araştırmalarda herhangi bir genelleme çabası söz konusu olmamakla birlikte veri toplama sürecinin temel dinamiği araştırmacının kendisidir (Creswell, 2016b: 185). Bunun yanında literatürde Bingöl ilinde gençler arasında esrar kullanımına dair ulaşılan veriler örneklemin Bingöl olarak seçilmesi konusunda destekleyici bir unsur oluşturmuştur⁶. Diğer yandan katılımcı sayısının 10 ile sınırlandırılmış olması nitel araştırmalarda verilerin doygunluğa ulaşması durumunda araştırmanın sonlandırılmasıyla ilişkilidir. Nitekim nitel çalışmalarda kaç kişi ile görüşüleceği ile ilgili temel nokta verilerin doygunluğa ulaşması ve yeni bakış ve özelliklerin ortaya çıkmaması durumunda sonlandırılması önerilmektedir (Creswell, 2016b: 189). Bu bağlamda çalışma grubu hem araştırmacıların ulaşabileceği katılımcı grubunun sınırlı olması hem de verilerin doygunluğa eriştiği düşüncesiyle 10 görüşmeciyle sınırlı kalmıştır. Görüşme yapılan bireylerin demografik bilgilerinin yanı sıra eğitim ve madde kullanma durumları aşağıdaki tabloda verilmiştir. Katılımcıların gizliliği açısından görüşme yapılan bireylerin isimlerine yer verilmemiştir.

İsim	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Maddeye başlama yaşı	Madde Kullanma Durumu
E-1	Erkek	23	İlkokul	15	Aktif Kullanıcı
E-2	Erkek	24	Lise	16	Aktif Kullanıcı
E-3	Erkek	24	Üniversite	15	Remisyonda
E-4	Erkek	21	Üniversite Okuyor	13	Aktif kullanıcı
E-5	Erkek	19	Lise terk	14	Aktif Kullanıcı
E-6	Erkek	20	Lise terk	14	Aktif Kullanıcı
E-7	Erkek	21	Üniversite Okuyor	15	Aktif Kullanıcı
E-8	Erkek	21	Lise okuyor	15	Remisyonda
E-9	Erkek	20	Lise	15	Aktif Kullanıcı
E-10	Erkek	25	Lise	18	Aktif Kullanıcı

⁵Sağlık Bakanlığı'na bağlı madde bağımlılığı tedavi merkezlerinde 2017 yılında yatarak tedavi gören hastaların madde ile ilk tanışma yaşının 15-24 yaş, tedaviye başvuran kişilerin ise 20-29 yaş aralığında yoğunlaştığı görülmektedir (TUBİM, 2018: 42).

⁶Solak'ın (2016)Bingöl ili sosyal analiz çalışmasında ulaşılan verilerde katılımcıların %11,2'si madde kullanmış, denemiş veya kullanmayı düşünmüştür. Aynı çalışmanın odak gruplar aracılığıyla ulaşılan sonuçlarında gençler arasında madde kullanımının, özellikle de esrar maddesinin kullanımının yoğun olduğu düşüncesi hâkimdir.

Veri Toplama Aracı

Çalışmada veri toplama yöntemi olarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşmeler nitel araştırmalarda görünür olan sosyal problemlerin özüne inmeyi, detaylı bir biçimde kavramayı ve bütüncül olarak anlamayı olanaklı kılan bir veri sağlama aracıdır (Kümbetoğlu, 2015: 72). Bu çalışmada da veri toplama aracı olarak derinlemesine görüşmelerin kullanılması sorunu daha derinlikli konuşmaya ve konuya ilişkin detayların alınmasına yardımcı olmuştur. Veri toplama aracı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formları ise araştırmacıya tutarlı bir sırada soru sorma, görüşmeciye ise soruların dışına çıkma özgürlüğü tanımaktadır (Berg ve Lune, 2015: 136). Bu çalışmada katılımcıların madde kullanım hikâyesini, bu hikâyede akran ve arkadaş gruplarının etkisini, kullanım yeri, zamanı, miktarı ve ortamı gibi detayları ve kullanıma bağlı olarak arkadaşlık ilişkilerindeki sorunları ve değişimleri araştıran ve açık uçlu 11 soruyu içeren yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu soruların yanında katılımcıların cinsiyet, yaş ve eğitim durumunu içeren demografik bilgileri de alınmıştır. Açık uçlu soruların hazırlanması sürecinde genel madde kullanımında akran ve arkadaş ilişkilerinin etkisine ilişkin literatür incelenmiş; bu süreçte belirlenen temel dinamikler esrar kullanımı özelinde revize edilmiştir. Görüşme formun son hali ise araştırmacıların konuya ilişkin kişisel birikimlerinden hareketle soru formu üzerinde sırayla çalışarak belirlenmiştir.

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri 2019 yılının 23 Mart-5 Mayıs tarihleri arasında 44 günlük bir süre zarfında toplanmıştır. Görüşme yapılacak bireylerin belirlenmesinde amaçlı örneklem yöntemlerinden olan kartopu örneklem yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örneklem odaklanılan konuyla ilgili örneklemin önceden belirlenmesi ve tasarlanmasını ifade etmektedir (Punch, 2014: 183). Kartopu örneklem ise belirli kişilerden diğerlerine ulaşmayı, ulaşılan kişiler üzerinden ise durumlara ulaşmayı sağlayan böylece durumların tanımlanmasıyla bilgilerin zenginleştirilmesini sağlamaktadır (Creswell, 2016a: 158). Görüşmelere başlamadan önce katılımcılara çalışmanın

konusu, amacı ve yöntemi hakkında sözel bilgilendirmeler yapılmış; kişisel bilgilerin gizli kalacağı aktarılmıştır. Her görüşmenin başında ses kaydı için katılımcılardan sözlü izin alınmıştır. Yapılan 10 görüşmede toplamda 5 saat 15 dakikalık ham veri toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmanın verileri betimsel analiz yöntemine göre incelenmiştir. Betimsel analiz elde edilen verileri araştırmacının yorumlarıyla birlikte sunulmasına imkân tanımaktadır. Bu süreçte araştırma öncesinde öngörülen temalar araştırmacının katkısıyla genişletilebilmekte ve veri sunumunu güçlendirmek için doğrudan alıntılara yer verilebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 256). Verilerin analiz sürecine ilişkin olarak ise Creswell'in (2016b: 197) veri analiz süreci takip edilmiştir. Buna göre veri analizi süreci *ham verilerin çözümlenmesi, verilerin analiz için düzenlenmesi, verilerin okunması, kodlama, temaların bağlantılanması ve yorumlama* olmak üzere 6 aşamadan oluşmaktadır. Bu çalışmada da öncelikli olarak elde edilen 5 saat 15 dakikalık ses kayıtları deşifre edilerek yazılı olarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Ardından görüşme formundaki soruların sunduğu tematik çerçeveye göre metinler düzenlenmiştir. Düzenlenen metinler araştırmacılar tarafından tekrarlı biçimde okunmuş; araştırma sorularının sunduğu tematik çerçeve genişletilerek son temalar oluşturulmuştur. Bu süreçte herhangi bir analiz programı kullanılmamış olup araştırmacılar MS Word üzerinde çalışmıştır. Yine bu süreçte metin içinde kullanılacak doğrudan alıntılar da belirlenmiştir. Oluşturulan alt temaların araştırmanın bütünlüğü açısından uygunluğuna değerlendirilmiştir. Son olarak veriler, belirlenen temalar altında doğrudan alıntılara da yer vererek yorumlanarak sunulmuştur.

Etik Süreç

Görüşme formu hazırlandıktan sonra Bingöl Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kuruluna etik uygunluk açısından başvurulmuştur. 14.03.2019-E.5842 tarih ve sayı ile kurul tarafından çalışmanın araştırma etiğine uygun olduğuna karar verilmiştir.

BULGULAR

Gençlerin esrar kullanımında akran ve arkadaş gruplarının etkisini araştıran bu çalışmada elde edilen veriler 6 tema altında incelenmiştir. İlk temada madde kullanım hikâyesinin başlamasında ve akran/arkadaş grubundan etkilenme sürecinde önemli bir parametre olan aile olgusu ele alınmıştır. Sonraki temada akran/arkadaşlık ilişkilerinin ilk esrar kullanım hikâyesindeki etkisi ortaya koyulmuştur. Bu iki tema aslında katılımcı grubunun esrarı ilk deneme hikâyelerini ortaya koymaktadır. Diğer temalar ise esrar kullanımının yoğunlaştığı süreçte akran/arkadaş etkisini ortaya koymakta iken bunlardan ilkinde akran/arkadaş grubunun bir teşvik unsuru olarak etkinliğini yansıtmaktadır. Diğer üç tema ise kullanım davranışının yerleştiği dönemde akran/arkadaş grubunun karşılık geldiği durumu açıklamaktadır. Bu temalarda sırasıyla kullanım sürecinde akran/arkadaş gruplarının ekonomik destek unsuruna dönüşmesi, kullanım keyfini arttıran bir ortam oluşturması ve güvenli bir kullanım alanına karşılık gelmesi izah edilmiştir.

1) İlk Madde Kullanımını Gösteren ve Akran/Arkadaş Grubunun Etkisini Arttıran Bir Faktör Olarak Aile⁷ :

Aile olgusu birçok türdeki madde kullanımının ve bağımlılığının gelişiminde etkili olan bir faktördür. Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde ailenin esrar kullanımını doğrudan öğretme ve özendirme gibi bir etkisi söz konusu olmakla birlikte aileyle yaşanan problemlerin kişinin esrar kullanım davranışını destekleyen problemlerle arkadaş çevresine yönelmesinde etkili olduğu görülmektedir. Bu anlamda ailenin doğrudan esrar kullanımına yönelmesinde etkili olan katılımcılar bu durumu şu cümlelerle ifade etmektedirler:

⁷Bu tema, her ne kadar ilk bakışta doğrudan konuyla ilişkili görünmüyor gibi olsa da akran ve arkadaş grubunun kişi üzerindeki etkisini doğru değerlendirmek adına önem arz etmektedir. Zira madde kullanımına ilişkin aile deneyimlerinin olduğu gençlerle ailesinde madde deneyimi olmayan gençleri ve olumsuz aile deneyiminin olduğu gençlerle olmayan gençleri akran/arkadaş grubunun etkisi açısından aynı düzeyde değerlendirmenin eksik kalacağı düşünülmüştür. Zira araştırmaya dâhil olan katılımcılar açısından böylesi farklılıklar söz konusudur. Bu tema, araştırmacıların bu farklılığın dikkatinde olduğunu ve katılımcı grubunun aile deneyimlerinin akran/arkadaş grubundan etkilenmesinde bir etken olabileceğinin farkında olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bu anlamda diğer temaların yorumlanması açısından da temel bir çerçeve oluşturmaktadır.

“İlkokul 3. Sınıftan beri içiyorum. Hani oda baba sürekli içiyordu. Ee evin en küçüğü olarak sürekli dükkâna gidip sigara alan ben oluyordum sürekli git al git al bu sefer heves başlıyor. Heves başladıktan sonra artık kişileri takip ediyorduk acaba kim nerde bir izmarit atacak bi tadına bakalım yani. Öyle oldu.” (E-1, Aktif kullanıcı, 23).

“10-11 yaşından beri. Yani içmek için heves etmemiştim. Büyükleler içiyor diye 13-14 yaşlarında başladım. Bi heves başladı dedim bi içeyim bakayım nasıl, öyle bağımlı oldum.” (E-6, Aktif kullanıcı, 20).

“...Hani abim falan da kullanıyor. Aslında bi nevi aileden kaynaklanan bir şey. Şimdi benim abim kullanmasıydı ben de belki kullanmazdım. O kullandı diye şey yapıyordu biz de ondan öğrendik işte.” (E-6, Aktif kullanıcı, 20).

“...Bir gün Erzincan'a çalışmaya gitmiştik babamla. Yol kenarında durdu. Kovayı bana verdi tut dedi bana, orada gözümün önünde kullandı. Annemle babam ayrıldıktan sonra bazen annemle bazen de babamda kalıyordum. Babam evde de sürekli kullanıyordu. Ev sürekli duman altıydı. Belki o kullanmamış olsaydı ben de başlamamış olurdu.” (E-8, Remisyonda, 21).

Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde E-1'in sigara kullanımının ilkokul 3. sınıftan itibaren olduğu görülürken bunun gelişiminde babasının sigara kullanımının ve sigara temini için kendisini dükkâna göndermesinin etkili olduğunu belirtmiştir. Zira bu davranışlar E-1 üzerinde sigarayı özendirici bir etki oluşturmakla birlikte babasının da kullanıyor olması ve kendisini satın almaya gönderiyor olması sigaraya ulaşması noktasında etkili olmuştur. Diğer katılımcılardan E-6 ise sigarayı 10-11 yaşlarından beri kullandığını ve bu süreçte “büyüklerinin” onu özendirdiğini belirtmiştir. Aynı şekilde esrarı ilk tanınmasında etkili olan faktörün ise aile içinde abisinin kullanımını göstermiştir. Nitekim “...abim kullanmasaydı ben de kullanmazdım” ve “biz de ondan öğrendik” ifadeleriyle ailenin madde kullanımında koruyucu bir faktör olduğunu göstermiş; ailenin koruyucu ol(a)madığında riskin asıl kaynağı olabileceğini örneklemiştir. Yine katılımcılardan E-8'de esrar kullanımının

gelişiminde babasının kullanımının etkili olduğunu belirtmiş; “gözümün önünde kullandı”, “sürekli kullanıyordu”, “ev sürekli duman altıydı” gibi cümlelerle babasının bu davranışının kendi üzerindeki etkilerini ifade etmiştir. Ayrıca “belki o kullanmamış olsaydı ben de başlamamış olurum” ifadeleriyle de ailenin model olma ve koruyucu etki oluştur(a)mama etkisine atıf yapmıştır.

Ailenin madde kullanımında etkili olduğu bir başka nokta ise katılımcıların yaşamlarında stres kaynağına dönüşmesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Bu anlamda aile ortamı beklenen huzur ve güven ortamını içermediğinde bireylerin baş etmeye çalıştıkları birçok sorunun kaynağına ve çoğu kez aile dışındaki sosyal ortamlara korumasız biçimde iten bir faktöre dönüşmüştür:

“Yani ilk başlama hikâyem ailem mesela bir ayrılık oldu annemle babam ayrıldı o anda mesela yuva dağıldı bende o arada çok yıprandım. Yani başlama sebebim o oldu.” (E-8, Remisyonunda, 21).

“Mesela ailevi sıkıntılar yaşıyorlar çok. Mesela atıyorum mesela arkadaş cigara migara (esrar) içiyor babası diyor içme içersen seni bi daha evime almam evlatlıktan reddederim çocuk içmeye devam edince babası da evlatlıktan reddediyor eve almıyor o çocuk ne oluyor daha da çamurun içine bulaşıyor. Çocuk daha da cigara (esrar) içmeye başlıyor kötü işlere giriyor alım satım yapıyor bu şekil.” (E-2, Aktif kullanıcı, 24).

“Arkadaş çevresiyle başladım. Ailemden de uzaktım, kavgalıydım halende aram iyi değil o yüzden başladım.” (E-4, Aktif kullanıcı, 21).

“Aile sıkıntıları vardır. Çok mesela kalabalık aile, maddi sıkıntıları vardır çözemiyordur, baş edemiyordur.” (E-5, Aktif kullanıcı, 19).

Katılımcılardan E-8 ilk esrar kullanımından bahsederken kendisi 16 yaşında iken anne ve babasının boşandığını, bu sürecin kendisini çok

yıprattığını ve bunun sonucunda esrara başladığını belirtmiştir. Diğer bir örnekte ise katılımcılardan E-2 gençlerin ebeveynleriyle yaşadığı tartışma(lar) sonucunda evden uzaklaştıklarını, sonrasında “çamurun içine bulaşıyor çocuk” şeklinde ifade ettiği problemleri sosyal çevreyle ilişki geliştirmeleriyle birlikte kullanım davranışının geliştiğini; bunun da ötesinde torbacılık yapmaya başlayabildiklerini ifade etmiştir. Yine katılımcılardan E-5 aile içinde baş edilemeyen sorunların sonucunda gençlerin arkadaşlarıyla daha yakın ilişki kurmaya başladığını; katılımcı E-4 ise ailesiyle arasının iyi olmamasından hareketle arkadaş ortamında esrar kullanımına başladığını belirtmiştir.

2) İlk Kullanım Deneyiminde Arkadaşlık/Akran İlişkileri:

Katılımcıların esrarı ilk deneyim hikâyelerinde arkadaş ortamının etkisi oldukça dikkat çekicidir. Gerçekleştirilen görüşmelerin hepsinde katılımcılar arkadaş ortamının esrarı ilk tanıma, özendirme, teşvik etme ve temin etmede kolaylık sağlama gibi unsurlar neticesinde önemli bir risk alanı olarak kabul edildiğini göstermiştir. Bu anlamda tüm katılımcıların esrarı ilk kullanımlarında arkadaş ortamı önemli bir neden olarak var olmuştur. Konuya ilişkin katılımcılardan bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

“Genelde arkadaş çevresinden oluyor zaten. Heves başlıyor ilk başta. İlk içiş hoşunuza gidiyor. Ondan sonra içmeye başlıyorsunuz. Farklı farklı ortamlar oluyor. Farklı farklı arkadaşlar. Ee sürekli o işle meşgul oluyorsun.” (E-1, Aktif kullanıcı, 23).

“8. Sınıftayken bir kaç tane arkadaşımın aslında farkındaydım içtiklerinden de. Bir gün içerken tabi gördüm o ara sigara kullanıyordum tabi. Nasıl içileceğini de bilmiyordum onu da onlardan öğrenmiş oldum. Sigaraya ne kadar benzese de farklı bir şey. Meraktan onların yanında 1 2 derken baktım ki içiyorum.” (E-3, Remisyonda, 24).

“Yani zaten en büyük etken arkadaş ilişkileridir. Çünkü dediğim gibi yani ben bu zamana kadar işte ben gidip de başlayayım ya da merak ediyorum diyeni hiç görmedim. Hani merak ediyorum der ama kullanan bir arkadaşı vardır o söylüyordur o kullanıyordur veya o çağırıyordur öyle kullanıyordur.” (E-4, Aktif kullanıcı, 21).

“Bulduğum ortamda arkadaşlar sürekli içtiği için hiç ısrar etmiyorlardı ben zaten ilkin kendi isteğimle başladım. Yani onlar sürekli içiyordu. Bende onların yanında bulunduğum için ister istemez hevesim oluyordu.” (E-8, Remisyonda, 21).

Katılımcılardan E-1 gençlerin ilk esrar kullanım deneyimlerini anlatırken arkadaş çevresinin etkili olduğunu ve “heves” üzerine ilk kullanımın gerçekleştiğini belirtmiştir. Devam eden süreçte ise sürekli içmeye başlanıldığını ve kullanıma bağlı olarak “ortamların” çeşitlendiğini ifade ederek bağımlılık gelişim sürecinde ilk kullanımdan sonra esrar merkezinde yeni ilişkiler geliştirildiğini örneklemiştir. Bir diğer katılımcı E-3 ise arkadaşını kullanırken gördüğünü ve merak ettiğini; devam eden süreçte ise denediğini ifade etmiştir. Burada E-3’ün esrardan önce hâlihazırda bir sigara kullanıcısı olması ve henüz ne olduğunu bilmediği esrarı sigara üzerinden tanımlamaya çalışması dikkat çekicidir. Arkadaş etkisini ifade eden katılımcılardan E-8 ve E-4 ise benzer şekilde arkadaş ortamının kendilerinde oluşturduğu içme heveslerini ifade etmekle birlikte E-4’ün “...Kullanan bir arkadaşı vardır o söylüyordur, o kullanıyordur veya çağırıyor” ve E-8’in “...arkadaşlar sürekli içtiği için hiç ısrar etmiyorlardı” ifadeleri arkadaş ortamının görüşmecilerde oluşturduğu heves ve merakın yanında kullanıma davet etmelerini de göstermeleri açısından kıymetlidir. Nitekim E-4 “...o çağırıyordur” ifadesiyle doğrudan bu noktaya temas ederken E-8 “...hiç ısrar etmiyorlardı” ifadesiyle ısrarcı olunmasa da bir davetin varlığından bahsetmiştir.

Arkadaş ortamının görüşmecilerin esrarı merak etmesindeki etkisinin ötesinde kullanıma yönelik bir ısrar ve baskı unsuru oluşturduğu görülmektedir. Bu noktada katılımcılardan E-2 “... Arkadaş diyordu bi nefes vur bir şey olmaz.

Bi nefes vur bir şey olmaz. Bi nefes bi nefes bizi buralara kadar getirdi şu an.” ve E-5 “...Arkadaşlarla gidip bi bahçeye oturuyorduk. İşte herkes içiyordu. Ben içmedim hatta içmem bunu dedim. Sonra dediler işte bir kereden bir şey olmaz dediler, bir kere dediler sonrası gelmedi.” ifadeleriyle arkadaş baskısına maruz kaldıklarını ve gençlerin madde kullanımına başlamada yaygın noktalardan biri olan “bir kereden bir şey olmaz” fikrinin esrara başlamalarında da tezahür ettiğini göstermektedir. Bu ifadeler arasında dikkat çeken detaylardan birisi katılımcıların esrara ilk başlamalarındaki sorumluluğu büyük oranda arkadaş ortamlarına yüklemelerine yönelik ifadelerin sıklığı olmuştur. Katılımcılardan E-2 ve E-5’in ifadeleri esrarı ilk kullanımalarında kendileri tarafından gelişen bir arzu ve isteğin varlığından bahsetmezken arkadaş ısrarının öne çıktığını göstermektedir. Bu detayı destekleyecek diğer görüşmelerde E-3 “...Tabi birazda onu geçim kaynağı edinmiş arkadaşlarım öyle bir çevremizin olması temin etmemizde çok kolay oluyordu.” ifadesiyle arkadaş ortamının sağladığı kolaylıktan dolayı kullanım davranışının geliştiğini açıklamıştır. Yine bir başka örnekte ise katılımcı E-6 “...Arkadaş çevresi filan farklı olsaydı eminim şu anda liseyi de okumuştum. Üniversitedeydim öyle. Arkadaş çevresi olmasaydı daha farklı olurdu. Esrar içmezdik ortamı bilmezdik.” ifadeleriyle arkadaş ortamının kendisi açısından esrar başlamadaki etkilerini açıkça ortaya koymuş; bu sürecini büyük oranda arkadaş ortamı üzerinden açıklamaya çalışmıştır.

3) Teşvik Edici Bir Unsur Olarak Arkadaş/Akran İlişkileri:

Katılımcıların esrarı ilk deneyimden sonra kullanımın devam etmesi süreci incelendiğinde arkadaş ve akran ortamının etkisi oldukça fazladır. Genel olarak bakıldığında çoğu kez arkadaş ortamı üzerinden ya da arkadaşlarla beraber gerçekleşen ilk deneyim bir “deneme” olarak kabul edilse de arkadaşlık ilişkileri üzerinden kullanım davranışının sıklaştığı ve süreklilik kazandığı ve çeşitli kullanım ortamlarının parçası olduğu görülmektedir. İlk kullanımdan sonra arkadaşlık ilişkilerinin öne çıkan niteliklerinden biri esrarı hatırlatma ve teşvik etmesi olmuştur. Arkadaşlık ilişkilerinin bu yöndeki etkilerini katılımcılar şu şekillerde ifade etmişlerdir:

“Canım çekmiyor ama onlar gelip içmeye gidelim dedikleri zaman ben yok desem de aklım beni o tarafa çekiyor.” (E-1, Aktif kullanıcı, 23).

“Hiç hoş karşılamaz beni aralarına ortamına almazlar. Gittiği yerde beni istemezler. Der sen içmiyon yanımıza da gelme... (araştırmacı nedenini soruyor). Ortama ayak uydurmak için. Mesela onlar içtiği zaman hızlı oluyorlar ben içmediğim zaman kendi hayatım da kendi kafamda böyle sakin yürümeye başlıyorum ya onlarda diyor bize yetişmen için illa içecen diyor. İlla sende içecen. Kardeşim ben içmiyorum. Zorla mı? Yoksa da yanımıza da gelme. Ha ben bu sigaraya onun için başladım. Köydeydim o zaman köye yeni gelmiştim arkadaş dedi sigara içmiyorsan yanımıza gelme 20 tane insanla ben tek kalmışım ee mecbur bir nefes bir nefes şu an paket cebimizde artık gün geliyor.” (E-2, Aktif kullanıcı, 24).

“İçme yönünde teşvik dediğim şekilde tahrik edip gelen arkadaş varsa içerdim tabi. İçen adamda buna yok demez yani. Etkiledikleri oluyordu. Beraber gidip içiyorduk (E-3, Remisyonda, 24).

Katılımcılardan E-1 arkadaş ortamının etkisini ifade ederken arkadaşlarının kendisine esrarı hatırlattığını ve esrar içme arzusu uyandırdığını ifade etmiştir. Burada “...ben yok desem de aklım beni o tarafa çekiyor” söylemleri kendi iradesinin dışında gelişen bir içme arzusunun varlığını göstermekte; bu arzunun da arkadaşlarının hatırlatmaları ve teklifleri üzerinden tetiklendiğini örneklemektedir. Bir diğer katılımcı E-2 ise “...der sen içmiyon yanımıza da gelme” ifadeleriyle esrar kullanmamış olsaydı arkadaş ortamından dışlanacağını ifade etmiştir. Bunun nedeni sorulduğunda ise söylemleri arasından dikkat çeken ifadelerden biri “ortama ayak uydurma” olmuştur. E-2 esrar kullanmadığında arkadaşlarının ortamına ayak uyduramayacağını ve arkadaşları tarafından reddedileceğini belirtmiş; esrarın arkadaş ortamına katılma ve ortama uyum sağlama konusunda gerek şartlardan biri olarak algılandığını göstermiştir. Diğer görüşmecilerden E-3 ise arkadaşlarının kendisini esrar kullanma konusunda etkilediklerini, daha kendisini “tahrik” ettiklerini belirtmiştir. Bu

noktayı “...*tahrik edip gelen arkadaş*” ifadeleriyle anlatması esrar kullanımında kendi içinden gelişen isteğin dışında arkadaşlarının kullanım arzusunu uyandırdığını göstermekte; arkadaş ortamının esrar kullanımın sürgit bir davranışa evrilmesindeki etkisini örneklemektedir.

Arkadaş/akran ortamının sürekli olarak esrarı hatırlatan bir ilişki ağına dönüşmesi nedeniyle katılımcılar, bırakmak isteyen bir kişinin “çevresini de bırakmak” zorunda oldukları fikrini sıklıkla ifade etmişlerdir. Nitekim katılımcıların hemen hepsi esrarı bırakmak konusunda arkadaş ortamına öncelikli olarak değinmişlerdir. Bunu örnekleleyen bir alıntı olarak katılımcılardan E-4 çevresinde kullanıcı olan birinin bırakmasının imkânsız olduğunu ve “...*bırakmak istiyorsa önce çevreyi bırakması...*” ifadeleriyle bırakmak isteyen bir kişinin teşvik unsuru olan çevreden ayrılması gerektiğini belirtmiştir. Yine bir başka örnekte katılımcı E-9 “...*içmeyen insanlarla oturup kalktın mı zaten içmezsin...*” ve “...*içenlerle oturdun mu muhabbetini açarlar içersin gördün mü dayanmazsın...*” söylemleriyle kullanıcı çevresinden ayrılmadan esrar kullanımını sonlandırmanın zor olduğunu belirtmiş; bu konuda arkadaş çevresinin öncelenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır.

4) Ekonomik Destek Alanı Olarak Arkadaş/Akran İlişkileri:

Katılımcıların esrar kullanımını devam ettirmelerinde arkadaş ortamının öne çıkan özelliklerinden bir diğeri de esrar temininde ekonomik olarak sağladığı destek ve kaynaklık olmuştur. Katılımcıların hemen hepsi esrarı arkadaşlarıyla birlikte iken kullandığını ifade ederken bu birlikteliğin maddi kaynağının yine ortaklaşa oluşturulduğunu şu cümlelerle ifade etmişlerdir:

“*Hani mesela cepten 50 lira çıkıyorsa beş kişi oldu mu 10 lira çıkar. Bu konudan da hani biraz daha insan rahatlıyor.*” (E-1, Aktif kullanıcı, 23).

“*Tabi mesela öyle diyorum ya hani ben 50 milyon (50 tl kastediliyor) götürüp vereceğime 4-5 tane arkadaşla bir araya gelirim. Adam başı 10-15*”

milyon veriyorum oturuyok bicigara (esrar) içiyok. Ama tek başına versen hem güvenliğin olmaz hem maddi sıkıntın olur yani cebinde ki parayı verirsin bide kullandıktan sonra içinde ne olup olmadığını bilmiyorsun.” (E-2, Aktif kullanıcı, 24).

“Mesela ben on çıkarırım sen on çıkarırsın o şekil paylaşım da olur ortada öyle daha güzel olur.” (E-10, Aktif Kullanıcı 25).

“Hani hiçbir zaman para verme durumum olmadı. İstedğim zaman insanlar veriyor nasıl oluyorsa geliyordu ben bırakmayayım diye. Peşimden bir şekil geliyordu yani.” (E-3, Remisyonunda, 24).

“...Ya öyle bir şey yok çünkü hani bunu içen herkes biliyor her gün üzerinde olmayabiliyor. İşte o getiriyor bu getiriyor bugün o misafir ediyor diğer gün diğeri misafir ediyor. Öyle böyle her gün geçiyor işte.” (E-5, Aktif kullanıcı, 19).

Alıntılar incelendiğinde katılımcılardan E-1 ve E-2 arkadaş ortamının esrarın temininde masrafları bölüştüren, dolayısıyla kişinin daha ucuza esrar kullanmasına yardımcı olan bir görev üstlendiğini ifade etmişlerdir. E-10 da benzer şekilde ekonomik açıdan arkadaşlıkların desteğini ifade etmekle birlikte “...paylaşım da olur ortada öyle daha güzel olur” söylemiyle birlikte arkadaşlık ilişkilerinin aynı zamanda bir paylaşım ortamı sağladığını ve bunun daha etkili bir sinerji oluşturduğunu belirtmiştir. E-3 ise diğerlerinden biraz daha farklı olarak esrar kullanacağı zaman para vermediğini; bunun yerine bırakmasını diye çevresindekilerin ona esrar temin ettiğini belirtmiştir. Diğer katılımcılar genellikle karşılıklı bir şekilde birbirlerini desteklediklerini ifade ederken E-3 arkadaş ortamına ekonomik açıdan katkı sunmasa da arkadaş ortamının onu esrar kullanımına devam etmesi adına taşıdığını belirtmiş; bu ifadeyle arkadaş ortamının kullanıcıya ekonomik açıdan sağladığı kolaylığı ve kullanımı devam ettirmedeki etkisini örneklemiştir. Yine bir diğer katılımcı E-5 ise “...bunu içen herkes biliyor her gün üzerinde olmayabiliyor” söylemleriyle esrar kullanıcılarının sahip olduğu bir anlayışa işaret etmiştir.

Madde temini noktasında bu anlayış çerçevesinde kullanıcıların birbirlerini “misafir” etmeleri kurulan ekonomik destek ağını örnekleyen anlatımlardan biri olmuştur.

Kullanıcıların arkadaşlık ilişkileri paylaşımına dayalı bir anlayışı içermesinin yanında kişisel çıkarların da korunduğu bir zemin olduğu görülmüştür. Katılımcılar arkadaşlık ilişkilerinde destek anlayışını ön plana çıkarmış olsalar da bu yöndeki bir arkadaşlığın gerektirdiği bazı şartları da ifade ederek paylaşım ile birlikte bir takım “zorunluluklardan” bahsetmişlerdir. Buna ilişkin olarak katılımcı E-1 “...yardımcı olmak zorundalar, çünkü ben de yardım ediyorum” şeklindeki ifadeleriyle bu yardım ilişkisinin kullanıcıların isteğine bağlı olmasından öte bir mecburiyet olduğunu ifade etmiştir. Yine katılımcılarından E-2 “...Mesela der ya da şu şekilde kaçınırlar sende para vermiyorsun gelme. Hani nedir ben para verecem sen benim paramla mal içecen ben içemeyecem yanında oturacam sap gibi ben niye paramı sana vereyim? Olay odur.” ifadeleriyle para veril(e)mediğinde madde paylaşımının olmadığını, bu paylaşım için kişinin maddi katkı sunması gerektiğini göstermiştir. Bu açıdan arkadaşlık ortamındaki ekonomik ilişkilerin bir destek ağı olmasının yanında kullanıcıların çıkarlarını da gözettiği ilişkiler olabildiğini örneklemiştir. Bir başka anlatımda ise katılımcılardan E-9 arkadaşlık ilişkilerinin odağında çıkar ve menfaat ilişkisi olduğunu belirtmiş; bu konudaki diğer anlatımlardan daha sert bir yaklaşım göstermiştir. Konuya ilişkin olarak “...mesela bilseler bende var, benim peşimdeler, kimde varsa onun peşimdeler” ve “...örnek veriyorum desem açım bana bi yemek ısmarla yok der ama desem para ver madde içeyim mesela çıkartıyorlar abe. Öyle çıkarları var bir araya geldiğinde” ifadeleriyle kullanıcılar arasında gelişen arkadaşlık ilişkilerinin odağında kişisel çıkarlarının olduğunu belirtmiş; bu açıdan esrar teminindeki ekonomik şartların arkadaşlık ilişkilerini şekillendirmede önemli bir belirleyici olduğunu göstermiştir.

5) “Ortam” Olarak Arkadaşlık/Akran İlişkileri:

Esrar kullanımının genellikle arkadaşlarla birlikte yapılan bir etkinlik olması ve bu süreçte kullanıcıların arkadaşlık ilişkilerinin niteliği oldukça dikkat çekicidir. Katılımcıların hepsi esrarın yalnızken değil arkadaşlarıyla birlikte

içmeyi tercih ettiğini belirtirken bunun nedenini en temelde birlikte yapılan kullanımın esrardan alınan hazzı arttırdığına ilişkin ifadelerle açıklamışlardır:

“Valla hocam kafasını arkadaşla yaşamak başka oluyor muhabbet falan. Muhabbet çok samimi geliyor. Hatta gülme... sırf ben birileriyle güleyim diye, çoğu ben istedim diye.” (E-3, Remisyonda, 24).

“Konu konuyu açıyor işte. Biri bir şey diyor ondan sonra ardı arkası gelmiyor zaten. Düşünce de olmadığı için onu içtikten sonra konu dağılıyor gidiyor bir yerlere.” (E-5, Aktif kullanıcı, 19).

“Ya ben zaten içmediğim zamanlar bende şey yapmıyordu. Hani illa içeceksin değil ortama girdiğim zaman oluyor.” (E-5, Aktif kullanıcı, 19).

“Tek kullandığında yani nasıl diyeyim moralin bozuk gibi oluyor yani keyfin yerinde değil hani böyle 2-3 kişi oturunca daha farklı oluyor.” (E-6, Aktif kullanıcı, 20).

“Mesela genelde biz öyle ortamda beraber olduğumuz zaman hep sevinçli neşeli hani o ona takılıyor o ona espri yapıyor. Hani ortamı güzeldir. Hani bi elin nesi var iki elin sesi var. Aynı onun gibi örnek verebiliriz.” (E-10, Aktif kullanıcı, 25).

Katılımcıların ifadelerine bakıldığında esrarın arkadaşlarla birlikte kullanıldığında daha eğlenceli ve keyif verici bir etkinlik olarak algılandığı öne çıkmaktadır. Katılımcılardan E-3 esrar kullanım esnasında oluşan muhabbet ortamını öne çıkarırken bu muhabbet ortamını daha samimi bulduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu esnada çok sık güldüklerini belirtmiş; *“...sırf ben birileriyle güleyim diye, çoğu ben istedim diye”* ifadelerinde görüldüğü üzere yalnızca gülmek için dahi arkadaş ortamında esrar kullanabildiğini ifade etmiştir. Yine katılımcılardan E-10 arkadaşlarıyla birlikte, “ortam”da esrar kullanırken hep neşeli olduklarını belirtmiş; birlikte gerçekleştirilen kullanımın kişinin yalnız

başına gerçekleştirdiği kullanımda göre daha keyifli olduğunu “...bi elin nesi var iki elin sesi var” söylemleriyle ifade etmiştir. Katılımcı E-5 ise benzer noktaları ifade ederken “Düşünce de olmadığı için onu içtikten sonra konu dağılıyor gidiyor bir yerlere” söylemiyle kullanıcının düşüncelerinden uzaklaştıkça kullanımdan daha çok keyif alabildiğine işaret etmiştir. Aynı şekilde E-6 da tek kullanıldığında kişinin moralinin daha bozuk olduğunu, bunun yerine 2-3 kişiyle daha farklı olduğunu belirtmiş; dolayısıyla arkadaşlarla birlikte gerçekleştirilen kullanımın daha keyif verici olduğunu işaret etmiştir. Benzer biçimde bir başka alıntıda katılımcılardan E-10 “işte tek başına... Daha çok düşünürsün, seni düşündürür, örneğin ben tek takıldığım zaman hiç gülmem. Düşünürsün bunalıma girersin.” ifadeleriyle düşünceden uzaklaştıkça esrardan alınan keyfin arttığını; arkadaş ortamında gerçekleştirilen kullanımın “düşünceyi ve kafayı” dağıttığı için daha haz verici bir etkinlik olduğunu belirtmiştir. Bir başka anlatımda ise E-5 arkadaş ortamı olmadan kendisini kullanmak zorunda hissetmediğini ancak “ortama” girdiğinde kullandığını belirtmiş; arkadaş ortamının başlıca bir kullanım nedeni olabileceğini göstermiştir.

6) “Güvenlik” Olarak Arkadaşlık/Akran İlişkileri:

Esrarı arkadaş ortamında kullanma konusunda öne çıkan motivasyonlardan biri de kullanıma bağlı olarak yaşanabilecek olumsuzluklara karşın ortamın koruyucu bir mekanizma işlevi görmesi olmuştur. Zira katılımcılar esrarın etkisine bağlı olarak yaşayabilecekleri sorunların farkında olduklarını göstermiş; bu sorunlara karşın arkadaşlarıyla birlikte kullanımı öncelediklerini belirtmiştir. Bu anlamda arkadaş ortamındaki esrar kullanımının daha güvenli bir kullanım formu olduğu anlaşılmıştır. Katılımcıların konuya ilişkin örnek alıntıları ise aşağıdaki gibidir:

“...insana kafayı yedirtebilecek seviyede. İçersin yanında biri olmaz öyle tripler yaşatır sana, yerinden kalkamazsın olduğun yerde kalırsın ama biri olduğu zaman bazen ister istemez ağızdan bir kelimedede çıksa kendini tatmin edebiliyorsun. Genelde de insanlar esrar konusunda yaşadıkları trip korku oluyor. Eee biri oldu mu korkuyu yenersin ama biri olmadığı zaman eee korku

olduğunda ya kalkıp kendini rahatsız edersin bir yerlerden kendini atarsın bir uçuruma falan kaçarsın dağa kaçarsın. Genelde de böyle oluyor.” (E-1, Aktif kullanıcı, 23).

Görüldüğü üzere katılımcılardan E-1 esrar kullanımına bağlı olarak kişinin yerinden kalkamaz bir hale gelebildiğini, başta korku olmak üzere birçok trip yaşatabildiğini veya kişinin kendisini bir yerlerden dahi atabileceğini; bu nedenle yanında birisi varken kullanımın daha güvenli olduğunu ifade etmiştir. Yine bir başka anlatımda katılımcılardan E-2 şunları ifade etmiştir:

“Ya tek içilmiyor hocam. Misal tek içtiğin zaman yani ister istemez bunalıma giriyor. Kızınca kendini doğruyor. Benim arkadaşlarım var tek başına oturmuş mesela hap atıyor cigara (esrar) içiyor kollarını paramparça etmiş. Paramparça ha o dakika bunalıma sokuyor.” (E-2, Aktif kullanıcı, 24).

“Mesela benim yanımda da öyle biri denk geldi. Benle çocukluk arkadaşım yan yana oturuyorduk bi tane cigara (esrar) içtik baktım kalktı eline bi neşteri almış diyo ben atacam. Olum neyine atacan niye kendine zarar veriyon. Yok ben atacamabe. Valla bi kulağının dibine vurdum direk oturdu yerine. Ya bi nevi hani güvenlik amaçlı. Ya birinin yanında bulunmasıdır.” (E-2, Aktif kullanıcı, 24).

Benzer biçimde E-2 de tek başına gerçekleştirilen kullanımın, esrarın oluşturduğu “bunalım” etkisinden dolayı kişinin kendisine zarar verebildiğini, bu nedenle tehlikeli olduğunu belirtmiştir. Buna karşın güvenlik amacıyla yanında birisi varken kullanım olmasının gerektiğini belirtmiştir. Yine katılımcılardan E-3 bu güvenlik endişesinin kullanım sürecini nasıl etkilediğini ise katılımcı E-3 şu ifadelerle açıklamaktadır:

“Şimdi hocam her sürüye bir çoban lazım. Yani şimdi içersen her içimde nasıl bir etki yaratacağını bilmezsin. Bizim her zaman ortamda aramızda böyle duyarlı birini illaki bulundururduk. İllaki yani. Olurda öyle kaldık ya da bi havale falan geçiririz müdahale eden bir arkadaş ortamı olmalı yani (E-3, Remisyonda, 24).

“İllaki yani birimizin çok fazla... ya hiç içmemesi yada hiç içmeyen biriyle yada birine çok fazla yüklenmezdik. Bırakmazdık çok fazla için. Olur biri havale falan geçirir bir şey olur.” (E-3, Remisyonda, 24).

“Biri illaki ne bileyim polis falan denk gelir diye ne bileyim kafası çok fazla gelir yolumuzu bulamayız diye birini bulundururduk.” (E-3, Remisyonda, 24).

E-3’ün anlatımlarında görüldüğü üzere kullanıma bağlı olarak gelişebilecek sorunlara karşın ortamda müdahale edebilecek düzeyde ayık birinin olmasına dikkat edilmektedir. Tedbir amaçlı bulundurulmuş bu kişinin de *“İllaki yani birimizin çok fazla... ya hiç içmemesi yada hiç içmeyen biriyle yada birine çok fazla yüklenmezdik”* ifadelerinde görüldüğü gibi ortamda kullanıcılar arasından biri olduğu anlaşılmaktadır.

Arkadaş ortamının sağladığı daha güvenlik alanının, kullanıcıların arkadaşlarıyla birlikte iken daha yüksek düzeyde esrar kullanmalarına da neden olduğu da dikkat çeken bir diğer noktalarından biri olmuştur. Konuya ilişkin olarak katılımcı ifadelerinden örnekler aşağıdaki gibidir:

“Bazen arkadaşlar fazla olunca bilerek fazla içiyordum çünkü bir şey olsa bile en azından onlar yanımda ama tek olunca fazla kaçırınca derdim şimdi bir şey olur kendimi de yakarım. Kimse yanımda yok.” (E-8, Remisyonda, 21).

“Duyguların seni bastırıyor ne biliyim düşünceler olsun tek başına mantıklı değil abe. Tek başına olmaz. Ha nasıl olur dersin ben 10 dakikaya otururum

kafamı güzel ederim bi iki tane vururum gelirim. Onun dışında gidersin gelirsin ama tek başına oturduğun zaman sıkıntı olur.” (E-10, Aktif kullanıcı, 25).

Anlatımlarda görüldüğü üzere E-8 yalnız kullanım sağladığında kendisine zarar vermekten korktuğu için daha düşük düzeyde esrar kullandığını; ancak arkadaş ortamındayken bilerek daha yüksek düzeyde kullanım gösterdiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla arkadaş ortamınınsağladığı güvenli alanın esrar kullanıcıların esrar kullanım düzeyini yükselttiği görülmektedir. Yine katılımcı E-10 esrarın oluşturduğu hislerden dolayı tek başına kullanım göstermekten çekindiğini belirtmiş; dolayısıyla asıl kullanımının arkadaş ortamıyla birlikte gerçekleştiğini işaret etmiştir.

TARTIŞMA

Bu çalışma 15-25 yaş aralığında bulunan gençlerin esrar kullanımı ve bağımlılığında arkadaş ve akran gruplarının etkilerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde arkadaş gruplarının esrarın ilk kez tanınması ve kullanımın sürdürülmesi süreçlerinde etkili olduğu görülmüş; devam eden süreçlerde teşvik, ekonomik destek ve güvenlik unsuru olarak algılandığı belirlenmiştir.

Aile, madde kullanımında bireylerin ilk kullanım deneyimlerinden bırakma evresine kadar mutlaka atıf yapılması gereken bir alandır. Zira aile olgusu bireylerin yaşamlarında sürekli olarak anlamlı bir zemine karşılık gelmektedir. Bu zeminde bireylerin aile deneyimleri yaşamlarında olumlu ya da olumsuz olarak mutlak etki oluşturan unsurlardır. Genel madde kullanım nedenleri arasındaki en önemli etkenlerden biri maddenin aile içinde öğrenilmesi ve normalleştirilmesidir. Aile içinde özellikle ebeveynler tarafından madde kullanımı söz konusu ise bu durum ailenin çocuk ve ergen üyeleri için davranışın kabul edilebilir olarak algılanmasına; bu durum da ailenin koruyucu kimliğinin zayıflayıp bir risk alanı olarak var olmasına neden olmaktadır (Ögel, 2010: 235). Nitekim bu çalışmada esrarı tanıma hikayesinden bahseden katılımcılar ailelerinde sigara ve esrar kullanımlarına

dair örnekleri aktarmıştır. Bu anlamda E-1'in çocukluğunda babasının sigara kuryeliğini yapması, E-6'nın sigara kullanımı için "abim kullanmasaydı kullanmazdım" söylemi ve E-8'in babasının sürekli evde esrar kullandığı belirtmesi, aile geçmişinde bulunan madde kullanım örneklerinin gençlerin esrar kullanım sürecinde etkili olduğunu göstermiştir.

Aileye ilişkin önemli olan bir diğer unsur da gençlerin akran/arkadaş gruplarına yakınlaşma sürecindeki rolüdür. Gençlerin aile ile olan bağının zayıfladıkça akranlarından etkilenme ihtimali yükselmekte ve bu durum da madde kullanımı açısından bir risk faktörüne dönüşmektedir (Miller, 1997: 126). Yine ebeveynleri tarafından anlaşılmadığını düşünen gençlerin aile üyeleriyle bağlarının zayıfladığı ve akran/arkadaş gruplarıyla yakınlaştığı bildirilmektedir (Brook ve ark., 1986: 105; Mason ve ark., 1994: 723; Demir ve ark. 2005: 83). Bu süreç ise gencin, ailenin sağladığı korumadan mahrum kalarak kendisini riskli davranışlara yöneltebilecek sosyalleşme pratiklerine daha hızlı katılmasına neden olmaktadır (Zastrow, 2013). Uyuşturucu madde bağımlısı gençlerin aile içi ilişkilerini inceleyen bir çalışmada ise Yaman (2014: 99) aile ilişkilerinden uzaklaşan gençlerin madde kullanımı ve suç alt kültürüne yakınlaştığını belirtmiştir. Bu çalışmada da katılımcılardan E-8'in ailesinde boşanmanın olması, E-2'nin sürekli yaşanan tartışmalardan dolayı evden ayrılması, E-4'ün ailesiyle arasının sürekli bozuk olması gibi unsurların neticesinde arkadaş ortamında esrarla tanıştığı anlaşılmıştır. Yine katılımcı E-4 ve E-8 aileyle yaşanan sorunlardan dolayı arkadaş gruplarıyla daha çok vakit geçirmeye başladığını ifade ederek aile ve arkadaş grubu arasındaki gencin riskli sosyalleşme pratiklerine olan yönelimini literatürle uyumlu olarak göstermiştir.

Bireylerin maddeyi ilk kullanım dönemlerindeki yüksek riskli dönem olan ergenlik, gençlerin akran baskısını güçlü biçimde hissettiği bir evredir. Arkadaş çevresinin sahip olduğu profile göre ergenlerin arkadaşlık ilişkileri üzerinden riskli davranışlara yönelme ihtimali artabilmekle birlikte gencin sosyalleştiği bu çevre onu riskli davranışlardan koruyan bir faktör haline de gelebilmektedir (Schuler, 2019: 104). Bu anlayış üzerinden gelişen sosyalleşme süreçlerinde

madde kullanıcısı arkadaşlara sahip gençlerin madde kullanım riski daha yüksek olmaktadır. Özellikle maddeyi ilk öğrenme ve deneme sürecinde gençlere maddeyi gösteren, tanıtan, özendirilen ve gençleri ilk kullanıma cesaretlendiren bir unsur olarak arkadaş grupları önemli bir risk alanı olarak kabul edilmektedir (Bachman ve ark., 2002: 179; Erdem ve ark., 2006: 115). Nitekim bu çalışmada da gençlerin esrarla ilk tanışma süreçlerinde akran ve arkadaş baskısının etkin olduğu görülmekte; merak etme, maddeye ulaşma, özendirme ve dışlanma gibi süreçlerin esrarı ilk kullanımlarında etkin olduğu anlaşılmaktadır. Zira katılımcıların “...bir nefes vur bir şey olmaz dediler”, “... çevremizden dolayı temin etmemiz kolay oldu”, “...hevesle başladım”, “... bir arkadaşı vardır o çağırıyordur” gibi ifadeleri esrarı ilk kullanma sürecinde arkadaş ortamlarının ana risk unsuru olduğunu sunmaktadır. Bu veriler arkadaş gruplarının gençlerin madde kullanım sürecindeki risk alanlarından biri olduğunu doğrulamaktadır. Diğer yandan yerel bir araştırma olarak Bozkurt ve Ziyalar’ın (2019: 121) Bingöl ilinde yürüttüğü ve esrarın en çok kullanılan madde olduğu belirtilen saha çalışmasında ulaştığı merak, özendirme, maddenin kolay temin edilmesi gibi arkadaş grupları üzerinden gelişen süreçlere ilişkin verilerle de uyumlu bulunmuştur.

Esrar kullanımına başlamada öne çıkan risklerden bir diğeri ise esrar kullanımının sigara kullanımıyla benzer düşünülmesi olmuştur. En temelde gençlerin esrarı denemeden önce birer sigara kullanıcıları olmaları ve esrarın da sigara şeklinde sarılarak kullanılması ilk esrar deneyimini kolaylaştıran bir etki oluşturmuştur. Nitekim katılımcılardan E-2, E-6 ve E-10 esrarı “sigara” olarak adlandırdıklarını, E-3 ve E-7 esrar kullanımının sigaraya benzediğini ve yine E-10 sigaraya benzediği için merak edip kullandığını ifade etmiştir. Esrarın sigarayla olan bu benzerliği dolayısıyla gençler arasında esrarın diğer uyuşturucu maddelere kıyasla daha az zararlı olduğu fikrinin gelişmesine, bağımlılık yapmayacağına düşünülmesine ve daha kolay denenmesine neden olduğu söylenebilmektedir. Benzer bir veriye Özmen ve Kubanç’ın (2013: 369) Elâzığ ili liselerinde yürüttüğü bir çalışmada ulaştığı görülmektedir. Bu çalışmada öğrencilerin esrarı genellikle sigaraya sararak içtiği ve sigara kullanan öğrencilerin esrar kullanmakta zorluk çekmediği ifade edilmiştir. Bu

açından esrar kullanımının sigara kullanımıyla ilişkili bir madde kullanım türü olduğu kabul edilmiştir.

Arkadaş gruplarının esrar kullanımının sürdürülmesinde de etkili bir unsur olduğu bilinmektedir. Beck (2009: 5) esrarla ilişkili yürüttüğü çalışmasında esrar kullanımına devam etme nedenleri arasında ergenlerin arkadaş ortamına devam etme ve uyum sağlama isteğinin etkili olduğunu belirtmektedir. Yine bir başka çalışmada sigara, alkol ve esrar gibi maddelerin sosyal ortamlardaki saygınlığı yükselteceği fikrini taşıyan gençlerin kullanım açısından daha riskli gruplar olduğu ifade edilmektedir (Uğur ve Evcin, 2014: 8). Bu çalışmada da gençlerin özellikle esrar kullandıktan sonraki arkadaşlıklarında esrar kullanmanın arkadaşlık için gerek şartlardan birine dönüştüğü; esrar merkezinde gelişen arkadaşlık ilişkilerinde “ortama” uyum sağlamak için esrar kullanımının geliştiği görülmüştür. Bu noktada gençlerin kompulsif bir davranış olarak esrar kullanımına yönelmesinden ziyade “ortam” gereği esrar kullanımına yöneldikleri görülmekte; dolayısıyla arkadaş gruplarının esrarı hatırlatan ve kişi dışı bir unsur olarak esrarı teşvik eden bir kimliğe büründüğü görülmektedir. Bu durum da esrar kullanımının süreklilik kazanmasında önem arz etmektedir. Nitekim herhangi bir madde kullanımını sonlandırmak için problemi teşvik eden sosyal ortamların değiştirilmesinin gerekliliği bilinmektedir (Polat, 2014: 145). Dolayısıyla arkadaş gruplarının maddeyi ve maddeyle beraber duyulan hazları hatırlatan bir hüviyete bürünmesi bağımlılık döngüsünün devamlılığını sağlayan bir etki oluşturmaktadır.

Arkadaş gruplarının esrar kullanımında dikkat çekici etkilerinden bir diğeri de maddeden duyulan etkinin farklılaşması üzerinedir. Katılımcılar esrarı daha çok arkadaş ortamıyla birlikte kullandıklarını ifade ederken bunun gerekçesi olarak birlikte kullanımın daha “keyifli ve eğlenceli” bir kullanım formu olduğunu belirtmişlerdir. Tek başına kullanımlarda ise eğlence ve haz yerine gençlerin problemleri üzerine düşünmeye sevk eden etki oluşturmaktadır. Bu durum Johnston ve Malley’in (1986: 34) çalışmasında belirttiği esrarın daha çok eğlence amaçlı ve rahatlatıcı etkisini hissetmek amacıyla arkadaş ortamında alınan bir madde olduğu fikriyle uyumlu bulunmuştur. Bu durum esrarın bir

“ortam” maddesi olduğu fikrini güçlendirmekle birlikte katılımcıların daha çok arkadaşlarıyla birlikte ya da sadece arkadaşlarıyla birlikte kullandıkları bir madde olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla arkadaş gruplarının özellikle esrar kullanımının sürdürülmesinde ve bağımlılığının gelişiminde dikkat çekilmesi gerek bir unsur olduğunu göstermektedir.

Arkadaş gruplarının esrar kullanımı üzerindeki bir başka etkisi ise kullanım sürecini kolaylaştırması olmuştur. Zira esrar kullanımı için gerekli olan ekonomik kaynağa üyelerin hepsinin her zaman için sahip olmadığı görülmüş; bu durumda gruptaki diğer üyelerin kendi kaynaklarını paylaştığı aktarılmıştır. Bu durum grup üyelerinin kendi aralarında oluşturduğu “imece” usulü bir birliktelikle esrar kullanımının devamlılık kazanmasına ve bir kullanım kültürünün oluşmasına neden olduğu görülmüştür. Konuya ilişkin bir çalışmada 2008 AMATEM verilerine göre (akt. Özmen ve Kubanç, 2013: 366) esrar kullanımının en çok Diyarbakır ilinde gerçekleştiği bildirilirken bu duruma neden olan temel etken olarak ekonomik yoksunluk gösterilmiştir. Bu noktada bölgede esrar kullanımının tercih edilmesinde ekonomik yoksunluk bir kriter olarak ifade edilirken bu durum gençlerin esrar kullanımında oluşturdukları paylaşım kültürünün izahını da kolaylaştırmaktadır⁸. Zira ekonomik yoksunluktan dolayı kullanımın devam etmesi için böylesi bir paylaşım kültürü bir zorunluluğa karşılık gelmektedir. Dolayısıyla arkadaş gruplarıyla birlikteliğe ve paylaşıma dayalı gelişen kullanım kültürünün bölgedeki esrar kullanım formunun bir özelliği olarak yorumlanmaktadır.

Esrar kullanımında arkadaş gruplarının dikkat çeken bir diğer özelliği ise birlikte esrar kullanımının daha güvenli bir kullanım olarak kabul edilmesidir. Madde kullanımında maddenin etkisini arttıran etkenlerden biri de maddenin alındığı ortam olarak kabul edilmektedir. Çünkü birlikte yapılan kullanımlar maddenin verdiği hazzı etkilediği gibi ortamın güvenli olması alınan dozun arttırılmasına da sebep olabilmektedir (Ögel, 2010). Diğer yandan arkadaşlarla birlikte yapılan kullanım maddenin neden olacağı riskli davranışların

⁸Çalışmada yansıtılmamış bir veri olarak 10 katılımcıdan 4’ü esrarın eskisi gibi ucuz bir madde olmadığını; bu nedenle temin etmede zorluk yaşayabildiklerini belirtmiştir.

önlenmesi için emniyetli bir alan oluşturmaktadır (Kiesner ve ark., 2010: 1). Nitekim bu çalışmada da gençlerin esrarı daha çok arkadaşlarıyla birlikte alması daha güvenli bir kullanım formuna karşılık gelmektedir. Katılımcılar kullanım esnasında herhangi bir akut sağlık problemine ya da adli sorun yaşamaya sevk edecek davranışlara karşın gruptan birinin “ayık” bırakıldığını ifade etmiş; böylelikle arkadaş grupları üzerinden güvenli bir kullanım formu geliştirmişlerdir. Bununla beraber arkadaş ortamının daha güvenli kullanım alanı sunması, gençlerin diğer zamanlara kıyasla daha yüksek dozda esrar kullanımına da sevk etmektedir. Bu yönüyle arkadaş grubuyla birlikte kullanım bir yandan emniyetli kullanım yöntemiyken diğer yandan yüksek dozda kullanıma sevk ettiği için önemli bir riski de içermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma Türkiye’de ve dünyada yaygın biçimde kullanılan maddelerden biri olan esrarın kullanımında akran ve arkadaşlık ilişkilerinin etkisini araştırmaktadır. Bu amaçla cevap aranan temel soru akran/arkadaşlık ilişkilerinin esrar kullanımında nasıl bir zemin oluşturduğudur. Bu anlamda olumsuz aile deneyimlerinin söz konusu olduğu aile ortamlarının gençlerin riskli akran ve arkadaşlık ilişkilerine yönelmesinde etkili olduğu görülürken bu ortamların gençlerin esrar kullanımına başlamasında ve kullanımı sürdürmesinde bir etken olduğu görülmüştür. Bu noktada esrarın temin edilmesi, ekonomik destek ağının oluşturulması, kullanım “ortamının” oluşturulması ve kullanım sürecinde güvenliği sağlaması gibi etkenlerden dolayı akran/arkadaşlık ilişkilerinin esrar kullanımında önemli biri yeri olduğu keşfedilmiştir. Bu veriler ışığında akran ve arkadaşlık ilişkilerinin ortaya çıkardığı bu risklere karşı aşağıdaki önerilerin geliştirilmesi mümkündür:

-Riskli akran/arkadaşlık gruplarına yönelimi engellemek veya ertelemek adına aile ilişkilerinin güçlendirilmesi,

-Ailelere yönelik olarak aile ortamının madde kullanım sürecindeki etkisini gösteren önleyici çalışmaların planlanması,

-Katılımcı gençlerin maddeye başlama yaşlarının 13-18 yaş aralığında olduğundan dolayı okul ortamında koruyucu ve önleyici çalışmaların

yapılması,

-Gençlerin katılım sağlayabileceği madde kullanımının olmadığı faaliyet ortamlarının geliştirilmesi,

-Gençlerin madde kullanımı sergilediği bölgelere yönelik alternatif hizmetler sunan sokak çalışmalarının geliştirilmesi,

-Kullanım şeklinin benzerliğinden dolayı sigara kullanımının esrar kullanımını normalleştirebileceği fikrinden hareketle başta esrar olmak üzere diğer maddelerle mücadelede sigara kullanımına özel önem gösterilmesi ve bu tezi detaylandırarak akademik araştırmaların arttırılması,

-Madde bağımlılığı noktasında ele alınan çalışmalar arasında nitel çalışmaların eksikliği dikkat çekmektedir. Bu konuda nitel çalışma sayısının arttırılması.

KAYNAKÇA

- Alıcı, T. Ve Uzbay, İ. T. (2006). *Kannabinoidler: Ödüllendirici Ve Bağımlılık Yapıcı Etkilerinin Nörobiyolojisi Ve Nöropsikofarmakolojisi Üzerine Bir Gözden Geçirme*, Bağımlılık Dergisi, 7 (3), 140-149.
- Arseneault, L., Cannon, M., Witton, J., & Murray, R. M. (2004). Causal Association Between Cannabis And Psychosis: Examination Of The Evidence. *The British Journal Of Psychiatry*, 184(2), 110-117.
- Bachman JG, O”Malley PM, Schulenberg JE, Johnston LD, Bryant AL, & Merline AC (2002). The Decline Of Substance Use İn Young Adulthood: Changes İn Social Activities, Roles, And Beliefs. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers
- Başkurt, İ. (2003). Gençlik, Madde Bağımlılığı Ve Korunma Yolları (Psiko-Sosyal Bir Yaklaşım). İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 4, 73-114.
- Beck, K. H., Caldeira, K. M., Vincent, K. B., O’Grady, K. E., Wish, E. D., & Arria, A. M. (2009). The Social Context Of Cannabis Use: Relationship To Cannabis Use Disorders And Depressive Symptoms Among College Students. *Addictive Behaviors*, 34(9), 764-768.
- Berg, B. L. Ve Lune, H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Bozkurt, M. Ve Ziyalar, N. (2018). Yasadışı Madde Kullanımında Karanlık Alan: Bingöl İlinde Resmi Kayıtlara İntikal Etmemiş Yasadışı Madde Kullanım Profili. O. Celbiş (Ed.), Turaz Akademi 2018 Adli Bilimler (Ss. 107-125). Ankara: Akademisyen Kitabevi
- Brook, J. S., Whiteman, M., Gordon, A. S., Nomura, C., & Brook, D. W. (1986). Onset Of Adolescent Drinking: A Longitudinal Study Of Intrapersonal And İnterpersonal Antecedents. *Advances In Alcohol & Substance Abuse*, 5(3), 91-110.
- Büyüköztürk, Ş. , Kılıç Çakmak, E. , Akgün, Ö. E. , Karadeniz, Ş. , Demirel, F. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Creswell, J. W. (2016a). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma Ve Araştırma Deseni*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Creswell, J. W. (2016b). *Araştırma Desen Nitel, Nicel Ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. Ankara: Eğiten Kitap.

- Degenhardt, L., Ferrari, A. J., Calabria, B., Hall, W. D., Norman, R. E., Mcgrath, J., ... & Vos, T. (2013). The Global Epidemiology And Contribution Of Cannabis Use And Dependence To The Global Burden Of Disease: Results From The GBD 2010 Study. *Plos One*, 8(10), E76635.
- Demir, N.Ö.; Baran, A.G.; Ulusoy, D. (2005). *Türkiye’de Ergenlerin Arkadaş-Akran Grupları İle İlişkileri Ve Sapmış Davranışlar*: Ankara Örnekleme, Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 32, 83-108.
- EMCDDA, (2018). European Drug Report 2018: Trends And Developments. Erişim Tarihi: 01.07.2019, Erişim: [Http://Www.Emcdda.Europa.Eu/Edr2018_En](http://www.emcdda.europa.eu/edr2018_en)
- Erdem, G., Eke, C. Y., Ögel, K., & Taner, S. (2006). Lise Öğrencilerinde Arkadaş Özellikleri Ve Madde Kullanımı. *Journal Of Dependence*, 7, 111-116.
- Greydanus, D. E., & Patel, D. R. (2003). Substance Abuse In Adolescents: A Complex Conundrum For The Clinician. *Pediatric Clinics Of North America*, 50(5), 1179-1223.
- Hammersley, R., Jenkins, R., & Reid, M. (2001). Cannabis Use And Social Identity. *Addiction Research & Theory*, 9(2), 133-150.
- Johnston, L. D., & O’Malley, P. M. (1986). Why Do The Nation’s Students Use Drugs And Alcohol? Self-Reported Reasons From Nine National Surveys. *Journal Of Drug Issues*, 16(1), 29-66.
- Kandel, D. B. (1984). Marijuana Users In Young Adulthood. *Archives Of General Psychiatry*, 41(2), 200-209.
- Kızılloluk, H. & Uğurlu, C. T. (2017). *Akran-Arkadaş Gruplarına Üyelik: Anlamı, Nedenleri, Kriterleri, Çatışma Yaratan Etkenler Ve Sürekliliği*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(3), 861- 877.
- Kiesner, J., Poulin, F., & Dishion, T. J. (2010). Adolescent Substance Use With Friends: Moderating And Mediating Effects Of Parental Monitoring And Peer Activity Contexts. *Merrill-Palmer Quarterly (Wayne State University. Press)*, 56(4), 529.
- Kümbetoğlu, B. (2015). *Sosyolojide Ve Antropolojide Niteliksel Yöntem Ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları
- Lynskey, M. T., Heath, A. C., Bucholz, K. K., Slutske, W. S., Madden, P. A., Nelson, E. C., ... & Martin, N. G. (2003). Escalation Of Drug Use In Early-Onset Cannabis Users Vs Co-Twin Controls. *Jama*, 289(4), 427-433.

- Mason, C. A., Cauce, A. M., Gonzales, N., & Hiraga, Y. (1994). Adolescent Problem Behavior: The Effect Of Peers And The Moderating Role Of Father Absence And The Mother-Child Relationship. *American Journal Of Community Psychology*, 22(6), 723-743.
- Miller, P. (1997). Family Structure, Personality, Drinking, Smoking And İlicit Drug Use: A Study Of UK Teenagers. *Drug And Alcohol Dependence*, 45(1-2), 121-129.
- Newcomb, M. D., & Bentler, P. M. (1989). Substance Use And Abuse Among Children And Teenagers. *American Psychologist*, 44(2), 242.
- Ögel, K. (2010). Sigara, Alkol Ve Madde Kullanım Bozuklukları: Tanı, Tedavi Ve Önleme. İstanbul: Yeniden Yayınları.
- Ögel, K., Tamar, D., Evren, C., Çakmak, D. (2000). Bir Geçiş Maddesi Olarak Esrar. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2, 30-35.
- Özmen, F., & Kubanç, Y. (2013). Liselerde Madde Bağımlılığı--Mevcut Durum Ve Önerilere İlişkin Okul Müdürleri Ve Öğretmenlerin Bakış Açıları. *Electronic Turkish Studies*, 8(3).
- Polat, G. (2014). Madde Bağımlılığı Tedavisinde Sosyal Hizmet Mesleği. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 30 (2), 143-148.
- Punch, K. F. (2014). *Sosyal Araştırmalara Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Schuler, M. S., Tucker, J. S., Pedersen, E. R., & D'Amico, E. J. (2019). Relative Influence Of Perceived Peer And Family Substance Use On Adolescent Alcohol, Cigarette, And Marijuana Use Across Middle And High School. *Addictive Behaviors*, 88, 99-105.
- Solak, A. (Ed.). (2016). *Bingöl İli Sosyal Analiz Çalışması*. Ankara: Hegem Yayınları.
- TUBİM, (2017). 2017 Türkiye Uyuşturucu Raporu (2016 Verileri), Erişim Tarihi: 01.07.2019, Erişim: https://www.tuseb.gov.tr/enstitu/tacese/yuklemeler/ekitap/maddebagimlilik/2017_Turkiye_Uyusturucu_Raporu.Pdf
- TUBİM, (2017). EMCDDA 2016 Ulusal Raporu (2015 Veriler), Erişim Tarihi: 01.07.2019, Erişim: <http://www.narkotik.pol.tr/kurumlar/narkotik.pol.tr/arsiv/tubim/documents/turkiye%20uyusturucu%20raporu%202016.pdf>
- TUBİM, (2018). 2018 Türkiye Genel Nüfusta Tütün, Alkol Ve Madde Kullanımına Yönelik Tutum Ve Davranış Araştırması Raporu. Erişim Tarihi: 01.07.2019, Erişim: <http://www.narkotik.pol.tr/turkiyede-genel-nufusta-tutun-alkol-ve-madde-kullanimina-yonelik-tutum-ve-davranis-arastirmasi-raporu-yayimlanmistir>

- TUBİM, (2018). Türkiye Uyuşturucu Raporu 2018, Erişim Tarihi: 01.07.2019, Erişim:[Http://Www.Muhammedbalci.Com/Hukukdunyasi/Alintilar/828.Pdf](http://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/alintilar/828.pdf)
- UNODC (2018). World Drug Report 2018. [Https://Www.Unodc.Org/Wdr2018/Prelaunch/WDR18_Booklet_1_EXSUM.Pdf](https://www.unodc.org/wdr2018/prelaunch/wdr18_booklet_1_exsum.pdf).
- Ünlü, A., & Evcin, U. (2014). İstanbul'da Liseli Gençler Arasındaki Madde Kullanım Yaygınlığı Ve Demografik Faktörlerin Etkileri. *Literatür Sempozyum*, 1, 2-11.
- Yaman, Ö. M. (2014). Uyuşturucu Madde Bağımlısı Gençlerin Aile İçi İlişkilere Yönelik Görüşleri: Esenler-Bağcılar Örneği. *Addicta: The Turkish Journal On Addictions*, 1(1), 99-132.
- Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zastrow, C. (2013). Sosyal Hizmete Giriş. Editör. Çiftçi. D.B. Ankara: Nika Yayınevi.
- Zuardi, A. W. (2006). History Of Cannabis As A Medicine: A Review. *Brazilian Journal Of Psychiatry*, 28(2), 153-157.

YEREL HALKIN SURIYELİLERE YÖNELİK TUTUMUNU ETKİLEYEN DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERİN İNCELENMESİ

Hülya YİĞİT ÖZÜDOĞRU¹

Adnan KAN²

Öz

Üzerinde yaşadığımız topraklar coğrafi konumundan dolayı yüzyıllar boyunca göç hareketine maruz kalmış, göç almış, göç vermiş ya da transit geçiş yolları üzerinde bulunmasından dolayı geçiş güzergâhı olarak kullanılmıştır. 2011 yılından beri Suriye’de yaşanan iç savaş bu konumunun özelliklerini ve önemini yeniden gözler önüne sermiştir. Türkiye Suriye’den gelen kitlesel bir göç dalgasına maruz kalmıştır. Göç sonucunda topluma yeni bir grup olarak dâhil olan Suriyeliler yerel halkın dinamiklerini etkilemeye başlamışlardır. Bu yeni grubun yerel halk tarafından kabulü; halkın ve kendilerinin tutumu ile uygulanan politikalara bağlı bir şekilde şekillenmeye devam etmektedir. Tutumu etkileyen faktörler değiştikçe yerel halkın Suriyelilere karşı tutumu da değişmektedir. Bu noktadan hareketle çalışmada; yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumları ve bu tutumları ile ilişkili demografik değişkenlerin tutum üzerindeki etkisi incelenmiştir. Suriyelilere yönelik tutumları şekillendiren faktörlerin incelenmesi geliştirilecek ulusal veya yerel düzeyli politikaların şekillenmesinde rol oynayacağı düşünülmektedir. 633 kişi ile yürütülen çalışmada anket formu ve Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizi aşamasında SPSS paket programı kullanılmıştır. Bağımlı değişken tutumun bağımsız değişkenler “cinsiyet, yaş, medeni durum, gelir düzeyi, eğitim seviyesi ve çocuk sayısına göre farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için t testi ve varyans analizi (Anova) yapılmış, ardından gruplar arası farklılığı ortaya koymak için post hoc testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular yerel halkın Suriyelilere karşı tutumunun cinsiyet, yaş, gelir düzeyi, eğitim seviyesi ve çocuk sayısına göre anlamlı farklılık oluşturduğu; medeni duruma göre ise anlamlı farklılık oluşturmadığı yönündedir. Yerel halkın Suriyelilerle ilgili tutumunu olumluya çevirecek faaliyetlerin belirlenmesinde çalışmadan elde edilen bulguların katkı sağlaması beklenmektedir. Araştırmanın sonucu olarak ortaya çıkan gruplar arası farklılıkların nedenlerinin araştırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Suriyeli, Yerel Halk, Tutum Ölçeği, Demografik Değişken

¹Dr. Öğretim Görevlisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sürekli Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi, E-Posta : hulyayigit2005@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5504-1641

²Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, E-Posta : adnankan@gazi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3610-0033

YİĞİT ÖZÜDOĞRU, H. , KAN, A. (2021) Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutumunu Etkileyen Demografik Değişkenlerin İncelenmesi Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21;(50), 162-194. DOI: 10.21560/spcd.vi.630776

EXAMINING DEMOGRAPHIC VARIABLES THAT INFLUENCE THE ATTITUDES OF LOCAL PEOPLE TOWARDS SYRIANS

Abstract

The land in which we dwell has been exposed to migration movements throughout the centuries due to its geographical location, received immigrants, its people immigrated to other parts of the world, or has been used as a transit route as it is located on the migration routes. The civil war in Syria since 2011 has again demonstrated the characteristics and importance of its location. Turkey has been exposed to a mass wave of migration from Syria. The Syrians, who were incorporated into the society in Turkey as a new group in consequence of this migration, have started to influence the dynamics of the local people. Acceptance of this new group by the local people continues to be shaped depending on the attitudes of local people and the Syrian immigrants themselves, and the policies that are implemented. As the factors that influence the attitude change, the attitude towards the Syrians also changes. From this perspective, the attitudes of local people towards the Syrians and the effects of demographic variables associated with these attitudes on the attitude were examined in the study. Examining the factors that shape the attitudes towards the Syrians are thought to play a role in shaping national or local level policies to be developed. In the study, which was conducted with 633 people, survey form and the Attitude Scale of Local People Towards Syrians were used. The SPSS software was used for the data analysis. T test and variance analysis (ANOVA) were carried out to test whether the attitude, the dependent variable, varied significantly by “gender, age, marital status, level of income, educational background, and number of children,” the independent variables; then, post hoc test was conducted to reveal the inter-group difference. The findings revealed that the attitudes of local people towards the Syrians differed significantly by gender, age, level of income, educational background, and number of children, but did not differ significantly by marital status. The findings of the study are expected to make contributions in determining the actions that will turn the attitudes of local people towards the Syrians into positive. It is suggested that the causes of intergroup differences that were revealed in consequence of the study be investigated.

Keywords: *Migration, Syrian, Local People, Attitude Scale, Demographic Variable*

GİRİŞ

Göç, bir idari sınırı geçerek oturma yerini devamlı ya da uzun süreli olarak değiştirme olayını ifade etmektedir. Mekân üzerindeki hareketleri içine almasından dolayı temelde coğrafi olan göç, nüfus yapısını etkilediği için demografik, devletlerin ülkeden çıkan ya da ülkeye giren göçmen ya da mültecileri kontrol etme ya da sınırlama ihtiyaçları duyduğu yerlerde siyasal bir sorundur (Tümertekin ve Özgüç, 2016, s. 36). Göç birçok nedenden kaynaklanabilmektedir. İnsanları göçe iten bu nedenlerden birini vatanı terke zorlayan savaşlar (askeri çatışmalar) oluşturmaktadır. Çıkış ülkesi ile gidilecek ülke arasındaki mesafe ise göç akımlarının yönünü etkileyen faktörlerden biridir (Tümertekin ve Özgüç, 2016, s. 296). İki ülke arasındaki mesafenin yakınlığı, kısaca sınır komşuluğu Türkiye’yi, Suriye’de yaşanan iç savaştan en çok etkilenen ülkelerden biri haline getirmiştir. Coğrafi yakınlığın toplumsal yakınlığı zorunlu kıldığı bu savaşın başladığı günden itibaren Türkiye “açık kapı politikası” izlemiş ve Suriyelileri Geçici Koruma Statüsü altında misafir etmiştir. Türkiye’ye sığınan Suriyelilerin hukuki statüsü, konunun en çok tartışılan boyutlarından birini oluşturuyor. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91. maddesi ve çeşitli mevzuatlar kapsamında Türkiye Cumhuriyeti’nde bulunan Suriyelilerin yasal statüleri, geçici koruma sağlanan “misafir yabancı kişiler” olarak belirlenmiştir. Cenevre Sözleşmesi Mültecilerin Hukuki Durumu ile ilgili, kavramsal açıdan önemli bir belirleyicidir. Türkiye, coğrafi konumu dikkate alarak bu sözleşmeye birtakım kısıtlamalar koymuştur. Buna göre Avrupa’dan Türkiye’ye gelen yabancılar mülteci olarak tanınırken; diğer ülkelere gelen yabancılar, mülteci olarak tanınmamaktadır. Avrupa dışından gelen yabancılar, ancak sığınma talep edebilmekte, talepleri sonuçlandırılıncaya kadar da bir ilde serbest olarak ikamet etmelerine izin verilmektedir. Türkiye’de ikamet eden kişiler “iltica/sığınma başvuru sahibi” kişiler olarak ifade edilmekte ve iltica/sığınma başvuru sahipleri 52 ilde (uydu iller) serbest ikamete tabi tutulmaktadır (İmamoğlu ve Çalışkan, 2017).

Günümüzde uygulanan politikaların sonucu olarak geçici koruma kapsamındaki 3.576.059 suriyelinin 3.513.412'sinin barınma merkezleri dışında başta sınır iller olmak üzere Türkiye'nin hemen her tarafında yaşadığı bilinmektedir. Suriyelilerin, ülkede şehir, kasaba hatta köylere kadar dağılmış olmaları, Türkiye'de uzun zamandır yaşıyor olmaları, çocuk ve genç yaştaki Suriyeli sayının Türkiye'de yaşayan tüm Suriyelilerin yaklaşık 2/3'sini oluşturması, 2.264.748'inin 0-24 yaş aralığında olmaları, tamamına yakınının kamp dışında yaşamaları gibi (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [GİGM], 2020) birçok gösterge, misafirliğin kalıcılığa dönüşmeye başladığı yönünde işaret vermektedir. Öyle görünüyor ki, Suriye'de sağlanacak iç barış geciktikçe, Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin misafirliğinin kalıcılığı bağlamında geliştirilecek politikalar; ev sahibi halk ve Suriyeliler için hassaslığını korumaya devam edecektir. Yaklaşık 9 yıldır bir arada yaşadığımız Suriyelilerin, yerel halka uyum sağlayabilmesi ve yerel halk tarafından kabul görüp görmeyeceği çok yönlü araştırma gerektiren konular arasında yer almaya başlamıştır.

Şehirlerin kenar mahallelerinde göç ettikleri toplumdaki yalıtılmış bir şekilde hayat sürmeleri gibi sosyal, çarpık kentleşmeyi artırma gibi mekânsal, kayıt dışı işgücü ve çocuk işçiliği gibi ekonomik, nüfuslarının aşırı ve hızlı artması gibi demografik, vatandaşlık verilmesi gibi siyasi sorunlar çeşitli açılardan ülkemizi olumsuz olarak etkilemeye devam etmektedir. Göç bu olumsuzlukların yanı sıra toplumsal etkileşimi sağlayarak, kültürel değişim sürecini de başlatmaktadır. Bu süreç uyum sağlama süreciyle bir arada ve ortak gerçekleşmektedir. Kültürü bir yerden başka bir yere taşıyan bu bireyler, yeni duruma bilinçli bir şekilde direnç gösterebilmekte ya da çevreleriyle girdikleri etkileşim sürecinde kabul edilme ya da dışlanma gibi durumlarla karşılaşabilmektedirler. Göç edenlerin dışlanma ya da kabul edilme durumunu ve uyumlarını etkileyen faktörlerden birini de ülkede yaşayan halkın tutumu oluşturmaktadır. Özgüven (2011, s. 353) tutumu, "bireylerin belirli bir

kişiyi, grubu, kurumu veya bir düşünceyi kabul ya da reddetme şeklinde gözlenen, duygusal bir hazır oluş hali veya eğilimi”olarak ifade etmektedir. Bu bağlamda topluma yeni bir grup olarak giren Suriyelilerin toplumsal kabulünü ve Türkiye’ye uyumunu artırıcı faaliyetleri yürütme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Başta sosyal uyum politikaları olmak üzere, pek çok tedbirin alınmasının zorunlu olduğu bu dönemde, toplumun yapısını etkileyen veya belirleyen faktörlerin bilinmesi gerekmektedir. Bu alanda sağlıklı ve uygulanabilir politikaların üretilebilmesi için ise, öncelikle göç eden ve göç alan toplum dinamiklerinin analiz edilmesine, tutum, davranış, beklenti, algı ve kaygılarının tespit edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Tunç, 2015, s. 37).

Çalışmada yerel halkın tutumunu belirlemek amacıyla incelenen ve tutumunu etkileyen faktörlerden biri olan cinsiyet rolleri, toplumda yaşananlardan doğrudan etkilendiği için Suriyelilere karşı tutumda da önemli bir yere sahiptir. Çünkü kadın ve erkek rollerindeki bireylerin toplumsal yapıdaki değişimlerden etkilenmemesi ve bu değişime yönelik tutum geliştirmemesi düşünülemez. Aynı şekilde gelir düzeyi bireyin sosyo-ekonomik seviyesinin göstergesidir ve kırılğan gruplarda özellikle tutum üzerinde önemli bir gösterge belirtisi olmaktadır. Üçüncü bir faktör olan eğitim düzeyinin ise, çoğunluğun azınlık grubuna yönelik tutumlarını tahmin etme açısından güçlü pozitif bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir (Dustman ve Preston, 2001; Ford, Morrell ve Heath, 2012; aktaran Keleş, Aral, Yıldırım, Kurtoğlu, Ulaş ve Sunata, 2016). Göç etmek ve göç eden insanlara maruz kalmak, hayatın farklı dönemlerinde yaşam boyu deneyimdir ve yaş, göçmenlere/dış gruba yönelik tutumları anlamada diğer önemli faktörlerden birini oluşturmaktadır. Suriyelilere yönelik olarak yapılan çalışmalar, yerel halkın kendileri başta olmak üzere, aileleri ve çocuklarının uğrayacağı zarardan endişe duyduğunu, bu yüzden de dış grup olan Suriyelileri tehdit olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Sosyal düzenin bozulma riski taşıdığı ortamlarda bir aileye

sahip olmak, ailenin korunmasını ve devamlılığını sağlamak, çocuklarının geleceğini tasarlamak ve bunu önemsemek ile tutum arasında güçlü bir ilişki olduğu düşünülmektedir. Bu durum çalışmada medeni durum ile çocuk sayısı şeklinde tutumları anlamak için ele alınması gereken bir diğer faktör olarak incelenmiştir.

İlgili Literatür Taraması

Göç birçok disiplini ilgilendiren çok yönlü bir olgu olduğu için bu konuda yapılan çalışmaları oldukça farklı disiplinlerde görmek mümkündür. Alan yazında Türkiye’de Suriyelilerin bıraktığı ekonomik, sosyal, kültürel, siyasi ve mekânsal etkiyi ele alan hem nitel hem de nicel olarak yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Suriyelilere yönelik yapılan bu çalışmalar incelendiğinde, eğitim ve sağlık hizmetleri, ekonomi, Suriyelilere bakış açısı ve tutum, göç deneyimleri, Suriyelilerin gelecek beklentileri, hukuki statüleri, sosyal uyum ve kabul, suç ve güvenlik, şehirleşme gibi konularda yapıldığı görülmektedir.

Çalışma konusu ile ilgili alan yazın taramasında ulaşılan tez, makale, bildiriye aşağıda yer verilmiştir. Ancak literatür taraması sonucu ulaşılan çalışmalar, yerel ölçekli yapılması, hedef kitlesinin farklı olması (çoğunlukla üniversite öğrencileri) ve hedef kitleye uygulanan ölçeklerin farklılıklarından dolayı bu araştırmadan ayrılmaktadır. Kısaca çalışma grubunun özellikleri ve ölçme araçları birbirlerinden farklıdır. Ancak çalışma konuları ve yöntem olarak benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte tutum, algı ve bakış açısının ölçülmesi, örneklem grubunun Suriyelilere yönelik genel kanılarına değinmesi ve demografik değişkenlere göre incelenmiş olmaları nedeniyle bu bölüme alınmışlardır. Bu bölümde verilen çalışmaların araştırmanın bulgularını doğrudan destekleyici nitelikte olmamalarından dolayı, sonuç bölümünün ilgili literatürle desteklenememesi araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

Bunlar;

Kavlak (2011) Avrupa Birliği tarafından finanse edilen “Askıdaki Yaşamlar & Algıdaki Yaşamlar” projesi, Türkiye’nin yedi ilinde yürütölen (Ankara, İzmir, Van, Erzurum, Gaziantep, Kırklareli ve Kayseri) sığınmacı ve mülteciler için kabul, tarama ve barınma merkezlerin kurulacağı yerlerde (illerde ve illere bağlı ilçelerde) yaşayan vatandaşların ve kamu kurum-kuruluş çalışanlarının; sığınmacılar, mülteciler ve kurulacak olan merkezlerle ilgili bilgi ve algılarının tespitine yönelik bir araştırma çalışmasıdır. Her ilde 500 kişi olmak üzere toplam 3500 kişi ile görüşölmüştür. Görüşölen kişilerin sığınmacı ve mülteci algılarına dair anket sonuçları, cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir dağılımı, katılımcıların sığınmacı ve mülteci tanıdığı olup olmaması vb. değişkenlere göre değerlendirilmeye alınmıştır. Bu değerşkenlerin katılımcıların sığınmacı ve mülteci algılarında etkileyici bir rolü olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Vatandaşlarla yapılan anket sonuçlarında kararsız olarak nitelendirilebilecek tutum, katılımcılar arasında en yoğun algı biçimi olarak tespit edilmiştir.

Barem’in araştırma raporuna göre; sığınmacılar konusundaki tavır, yaş ve gelir grupları arasında önemli değerşiklikler göstermektedir. Bu rapora göre, gençlerin mültecileri yaşlılara, yüksek gelirliilerin düşük gelirliilere göre daha çok desteklediği sonucuna ulaşılmıştır (Barem, 2016).

Keleş vd. (2016) Türk gençleri üzerine yaptıkları çalışmada, gençlerin sosyo-demografik özelliklerinin tutum üzerindeki etkisini incelemişlerdir. 638 kişi ile 51 şehirden sosyal medya aracılığı ile verileri elde etmişlerdir. Bu çalışmadan elde edilen veriler; cinsiyet, gelir düzeyi, eğitim seviyesi, yaşanılan şehir ve yaşanılan şehirdeki Suriyeli nüfusun şehir nüfusuna oranı değerşkenlerine göre değerlendirilmiştir.

Aslan, Akman Dömbekci, Kırac ve Banaz'ın (2016) Sağlık Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Suriyeli Göçmenlere Karşı Bakış Açılarını İncelemeye Yönelik Bir Araştırma adlı çalışmalarının örnekleme, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesindeki 150 öğrenciden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak, Balaban (2013) tarafından geliştirilen "Tehdit Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin Suriyeli göçmenlere yönelik bakış açıları değerlendirilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet, yaş, yaşadıkları bölge ve okudukları bölüme göre anlamlı farklılık oluşturmadığı ama Suriyelilere yönelik bakış açısının olumsuz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Saçan, Cizdan ve Tabak (2017) Aydın Halkının Suriyeli Göçmenlere Yönelik Bakış Açısının İncelenmesi adlı çalışmalarında, Suriyeli göçmenlere yönelik görüşleri belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışma 2017 yılında Aydın ili Efeler ile Söke ilçesinde 240 birey ile yürütülmüştür. Araştırmanın verileri, araştırmacılar tarafından geliştirilen anket formu ile toplanmıştır. Sonuç bölümünde, yerel halkın Suriyeli göçmenlere yönelik bakış açısının genel olarak olumsuz olduğunu ancak ülke düzenini bozmadığı sürece Suriyelilere karşı olmadıkları bulgusuna yer vermişlerdir.

Sağlam ve İlksen Kanbur (2017) Sınıf Öğretmenlerinin Mülteci Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi adlı araştırmalarıyla, sınıf öğretmenlerinin mülteci öğrencilere yönelik tutumlarını incelemeyi amaçlamışlardır. Bu amaçla Mülteci Öğrenci Tutum Ölçeği geliştirilmiştir. "İletişim", "uyum", "yeterlik" alt boyutlarına sahip ölçek, 2016-2017 eğitim öğretim yılında Sakarya İlinde çalışan 501 sınıf öğretmenine uygulanmıştır. Cinsiyet, sınıfta mülteci öğrenci olup olmama durumu, okul çevresinin sosyo-ekonomik düzeyi değişkenleri analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, öğretmenlerin cinsiyetlerine göre mülteci öğrencilere yönelik

tutumlarının “yeterlik” boyutunda erkek öğretmenler lehine; okulun bulunduğu sosyo-ekonomik çevreye göre orta sosyo-ekonomik çevre lehine; sınıflarında mülteci öğrenci olup olmama durumuna göre “iletişim” boyutu hariç, sınıflarında mülteci öğrenci bulunan öğretmenler lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur.

Ankaralı, Pasin, Karacan, Tokar, Künüroğlu, Çaç, Özislam, Şahingöz (2017) tarafından yürütölen Üniversite Öğrencilerinin Türkiyedeki Suriyeli Sığınmacılara Bakış Açısı adlı çalışmada; Düzce Üniversitesinde eğitim gören belli fakültelerdeki gençlerin sığınmacılara bakış açıları, cinsiyet, yaş, geldikleri coğrafi bölge, devam ettikleri bölüm değışkenlerine göre incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular, kadınların göçmenlere yönelik tutumlarının erkeklerden daha olumlu olduğu, ailenin ve akrabaların görüşlerinin bireyin tutumlarını etkilediğini ortaya çıkarmıştır. Fiziksel yakınlıktan ötürü göçmenlerle daha sık ilişki içerisinde bulunan Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden gelen öğrencilerin göçmenlere yönelik daha olumlu tutumlar içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Bunlara ek olarak araştırmada göçmen tanıdığıının olmasının veya bir göçmenle diyalöğe girmiş olmanın göçmenlere yönelik tutumları olumlu olarak etkilediği saptanmıştır.

Çiftçi (2018) Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutum, Algı ve Empatik Eğilimlerinin Analizi adı çalışmasında, Suriyelilere yönelik Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının tutum/algı ve empatik yaklaşımlarını ölçmüştür. Çalışma toplamda 1614 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Veriler 2018 yılında yüz yüze görüşölerek anket veri toplama tekniği ile elde edilmiştir. Araştırmacı tarafından geliştirilen 9 faktörlü ölçek kullanılmıştır. Veriler cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir düzeyi, meslek ve yaşanan bölgeye göre analiz edilmiştir. Genel olarak Suriyeli sığınmacılara yönelik

olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının önyargılı olmadıkları, Suriyeli sığınmacılara yönelik çalışma hakkı verilmesi/suçta meylli olmamaları konularında daha olumlu tutum/algıya sahip oldukları tespit edilmiştir.

Ersoy Quadır ve Kabaklı Çimen (2018) Türk vatandaşlarının Suriyeli sığınmacılarla ilgili tutumlarını incelemek amacıyla bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırmanın örneklemini 2017 yılında Konya il merkezinde ikamet eden ve tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilen 400 Türk vatandaşı oluşturmuştur. Araştırmanın verileri, “Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Tutum Ölçeği” kullanılarak elde edilmiştir. Veriler cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, medeni durum, çocuk sayısı, gelir durumu ve hanedeki birey sayısı değişkenlerine göre incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, katılımcılar arasında yaşça büyük olan, evli, çocuklu ve kadınların Suriyeli sığınmacılara karşı daha duyarlı tutum sergiledikleri saptanmıştır. Ancak hanelerindeki birey sayısı arttıkça sığınmacılara karşı daha olumsuz yaklaştıkları bulunmuştur.

Karaalioğlu, Huy, Hatipoğlu, Koparan ve İlgün (2018) İstanbul Aydın Üniversitesi Öğrencilerinin Suriyeli Mültecilere Bakış Açısı adlı çalışmada, üniversite öğrencilerinin kültürleşme sürecinde Suriyeli mültecilere bakış açılarını ortaya koyan bir ölçek geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu araştırma nicel araştırma yöntemi ve yüz yüze görüşme şeklinde 400 kişi ile yürütülmüştür. Veriler İstanbul Aydın Üniversitesinde eğitim öğretim gören belli fakülte'deki öğrencilerden 2017-2018 yılları arasında toplanmıştır. Örneklem grupları tabakalı örnekleme yardımıyla oluşturulmuştur. İstanbul Aydın Üniversitesi öğrencilerinin 32 maddeden oluşan “Suriyeli Mültecilere Yönelik Bakış Açısı Ölçeği” ile Suriyeliler üzerine yaklaşımları saptanmıştır.

Koçođlu ve Salur'un (2018) araştırmalarının amacı, Eğitim ve İlahiyat Fakóltesi öğrencilerinin göç ve mülteci sorununa ilişkin tutumlarını belirlemektir. Araştırma, Malatya İnönü Üniversitesinde toplamda 400 öğrenci ile yürütölmüştür. Araştırmacı tarafından geliştirilen 3 boyutlu göç ve mülteci meselesi ölçeği kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları incelendiğinde, örneklem grubunun üyelerinin göç ve mülteci sorunu ile ilgili çalışmada belirlenen değişkenlere ilişkin farklı algılara sahip oldukları belirlenmiştir. Öđrenciler, cinsiyet, fakólte ve sınıflarına göre incelenmiştir. Katılımcıların toplumsal, ahlaki ve kültürel tutumları ile cinsiyetleri arasında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak, katılımcıların ekonomik ve göç ve mülteci sorununa ilişkin düşünceleri, cinsiyetlerine göre istatistiki olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Eser ve Uygur (2019) tarafından yürütölen, Suriyeli Mültecilere Yönelik Tutumların Sosyal Baskınlık Yönelimi Doğrultusunda İncelenmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği adlı çalışmanın amacı, Türkiyelilerin, Suriyeli mültecilere yönelik sosyal psikolojik tutumların incelenmesidir. Çalışmanın temel varsayımı Türkiyeli bireylerin cinsiyetleri, gelir düzeyleri, yaşadıkları yerde kendileri ile beraber yaşayan Suriyeli mültecilerin yoğunluğu ile kendilerini ifade ettikleri dini, etnik ve siyasal kimliklerinin, Suriyeli mültecilere yönelik tutumları üzerinde etkili olduğudur. Çalışmada alan araştırması yöntemi kullanılmıştır. Çalışmaya 1209 öğrenci katılmıştır. Çalışmanın uygulama ve sonuç kısmında gruplar arasında anlamlı farklılıklar olup olmadığına odaklanarak, konu cinsiyet, gelir düzeyi, etnik, dini, ideolojik kimlikler gibi başlıklar altında ele alınmıştır.

Tanrıkulu'da (2019) Yabancılara Türkçe Öğretimi Sertifika Programına katılan öğretmenlerin, mültecilere/sığınmacılara karşı tutumlarını ve bu tutumların, katılımcıların cinsiyet, branş, mesleki tecrübe, yaş, medeni durum ve çalıştıkları kurum değişkenlerine göre değişip değişmediğini belirlemek amacıyla bir çalışma yürütmüştür. Araştırmanın örneklemini TÖMER'de sertifika programına katılan 76 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmada, veri toplama aracı olarak Yelpaze'nin (2018) Türkçeye uyarladığı "Mültecilere/Sığınmacılara Yönelik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Öğretmenler 61 saatlik sertifika programına katılmıştır. Tutum ölçeği, deney grubuna ön test son test şeklinde uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, sertifika programına katılan öğretmenlerin mültecilere/sığınmacılara karşı tutumlarında anlamlı bir fark olduğu; öğretmenlerin cinsiyet, branş, mesleki tecrübe, yaş, medeni durum ve çalıştıkları kurum değişkenlerine göre, mültecilere/sığınmacılara yönelik tutumlarında anlamlı bir değişiklik olmadığı saptanmıştır.

Ayvaz (2019) Berlin'deki Türk Göçmenlerin Suriyeli Mültecilere Yönelik Görüş ve Tutumları Üzerine Bir Çalışma: Berlin/ Almanya örneği adlı yüksek lisans çalışmasında, Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin Suriye'den Almanya'ya göç etmiş olan Suriyeli mültecilere ilişkin görüş ve tutumlarını incelemiştir. Araştırma örneklemini en az beş yıldır Almanya'da yaşayan ve 25 yaş üstü olan, araştırmaya katılmaya gönüllü Türkiye kökenli göçmenler oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan kişilere demografik bilgi formu ile Suriyeli mültecilere bakış açısı ölçeği ve yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Araştırmanın nicel aşamasında 129 kişiye ulaşılrken, nitel çalışma 9 kişiyle yürütülmüştür. Araştırma bulgularından Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli göçmenlerin Suriyeli mültecilere bakış açıları üzerinde demografik veriler açısından anlamlı fark olmadığı saptanmıştır. Suriyeli mültecilere yönelik bakış açısı ölçeği maddeleri üzerinde, cinsiyet açısından anlamlı fark bulunamamış, eğitim düzeyi açısından incelendiğinde ise 6, 8 ve 21. maddelerde istatistiki olarak anlamlı fark saptanmıştır.

Şen ve Şimşek (2019) Türkiye'deki Kamu Yönetimi Öğrencilerinin Suriyeli Sığınmacılara İlişkin Tutumları adlı çalışmalarında, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde eğitim gören öğrencilerin Suriyeli sığınmacılara ilişkin tutumlarını ve tutumları ile ilişkili değişkenleri belirlemeyi amaçlamışlardır. "Mültecilere Ait Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Çalışmaya toplam 467 Kamu Yönetimi öğrencisi katılmıştır. Öğrencilerin cinsiyeti, yaşı, kaçınıcı sınıfta olduğu ve ekonomik gelirinin anlamlı farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir. Suriyeli arkadaşı olan ve kendini güvende hisseden öğrencilerin Suriyelilere karşı tutumlarının daha olumlu olduğu ailenin tutumunun öğrencinin tutumunu etkilediğini saptamışlardır.

Yukarıda verilen ilgili literatür incelendiğinde de görüldüğü gibi, bütüncül bir şekilde Suriyelilere karşı halkın tutumu ve bu tutum üzerinde etkili olan/veya etkili olduğu düşünülen sosyo-demografik özellikler ile ilgili bir boşluk bulunduğu gözlenmektedir. Çalışmada yerel halkın Suriyeli sığınmacılara ilişkin tutumlarını ve tutumları ile ilişkili değişkenleri belirlemek amaçlanmıştır. Buradan hareketle demografik değişkenlerin tutum üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Yukarıda verilen literatüre ve tartışmaya yönelik olarak tutumu etkileyen demografik faktörler, cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim seviyesi, gelir düzeyi ve çocuk sayısı olarak altı alt kategoride incelemiştir. Bu bağlamda çalışma, yerel halkının Suriyelilerin göçüne yaklaşımını değerlendirmede kullanılabilir güvenilir bir sonuç elde etmek amacıyla tasarlanmıştır.

Çalışmanın Suriyeliler ve yerel halk arasındaki uyum ve kabul çalışmalarında sosyal, siyasal, ekonomik açıdan alınacak kararlarla ilgili sağlıklı bir bilgi zemini oluşturacağı düşünülmektedir. Elde edilen bulgular çerçevesinde; yerel halkın Suriyelilerle ilgili tutumunu olumsuzdan olumluya çevirecek

faaliyetlerin belirlenmesinde, toplumsal uyum ve birlikte yaşama kültürünün oluşturulmasında bu araştırmanın katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmada; Suriyelilere yönelik tutum demografik özelliklere göre farklılaşmakta mıdır? sorusunu analiz edebilmek için;

a.Yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumu cinsiyetlerine göre farklılaşmakta mıdır?

b.Yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumu yaşlarına göre farklılaşmakta mıdır?

c.Yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumu medeni duruma göre farklılaşmakta mıdır, ?

d.Yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumu eğitim seviyesine göre farklılaşmakta mıdır?

e.Yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumu gelir düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

f.Yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumu çocuk sayısına göre farklılaşmakta mıdır? alt sorularına cevap aranmıştır.

Araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın ilk bölümünde giriş ve literatür taraması, ikinci bölümünde yöntem, üçüncü bölümünde bulgular ve dördüncü bölümünde sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın deseni, çalışma grubunun özellikleri, verilerin toplanması ve verilerin analizinden bahsedilecektir.

Araştırmanın Deseni

Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan betimsel analiz yapılmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışma grubu seçkisiz olmayan örneklem gruplarından uygun örneklem yöntemi (convenience sampling) ile oluşturulmuştur. Ulaşılabilir ya da bulunabilir örnekleme de denilen uygun örnekleme, çeşitli nedenlerden dolayı kolaylıkla ulaşabilecek örnekleme olarak oluşturulur. Çalışma, hemen her meslek ve yaş grubu ile farklı eğitim seviyesinden 633 kişi ile yürütülmüştür. Veriler Hatay, Kilis, Mardin, Amasya, Çorum, Trabzon, Samsun, Yozgat, İstanbul, Ankara, Düzce, Kırşehir, İzmit ve Iğdır illerinde yaşayan katılımcılardan toplanmıştır. Çalışma grubunun %31,1'i (n=197) erkek, %68,9'u (n=436) ise kadın; %58,6'i (n=371) evli, %41,4'i (n=262) bekârdır. Çalışmaya katılan kişilerin yaş aralığı 13 ile 84, eğitim seviyeleri ise ilkokul – doktora arasında değişmektedir. Çalışmaya katılanların yarıya yakını (% 44) çocuk sahibi olmadığını, 1/4'i 3000-4000 TL gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Çalışma grubuna ait demografik özellikler Tablo 1'de bir arada sunulmuştur.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

Değişken	Kategori	N	Yüzde %
Cinsiyet	Kadın	436	68,9
	Erkek	197	31,1
Medeni Durum	Evli	371	58,6
	Bekâr	262	41,4
Yaş	13-24	156	24,6
	25-36	164	25,9
	37-48	242	38,2
	49 ve Üstü	71	11,2
Eğitim Durumu	İlköğretim	34	5,4
	Orta Öğretim	97	15,3
	Ön Lisans	49	7,7
	Lisans	393	62,1
	Lisansüstü	60	9,5
Gelir Düzeyi (TL)	Geliri Yok	48	7,5
	1000 TL'ye kadar	154	24,3
	1001-2000	95	15,0
	2001-3000	82	13,0
	3001-4000	151	23,9
	4001-5000	65	10,3
	5001 ve Üstü	38	6,0
Çocuk Sayısı	0 (Yok)	276	43,6
	1	97	15,3
	2	163	25,8
	3 ve Üstü	97	15,3
Toplam		633	100

Veri Toplama Araçları

Çalışmanın bağımlı değişkeni Suriyeli sığınmacılara ilişkin tutum; bağımsız değişkenleri ise, yerel halkın demografik özellikleridir. Çalışmada araştırmacılar tarafından hazırlanan anket formu ve halkın Suriyelilere karşı tutumunu ölçmek amacıyla Özüdoğru, Kan, Uslu ve Yaman (2018) tarafından geliştirilen “Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır.

Anket Formu: Formda araştırmaya katılan bireyler hakkında genel bir fikre sahip olunması amacıyla demografik bilgileri içeren sorular sorulmuştur. Altı sorudan oluşan formda cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, gelir düzeyi ve çocuk sayısı ile ilgili sorular bulunmaktadır.

Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği: Yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumunu ölçmek amacıyla 540 kişiden toplanan verilerle geliştirilen ölçekte çalışmaya katılanların yaş ortalaması 31'dir. Likert tipi ölçeğin katılma dereceleri (1) tamamen katılıyorum, (2) katılıyorum, (3) kararsızım, (4) katılmıyorum ve (5) tamamen katılmıyorum şeklinde 5 seçenekli olarak belirlenmiştir. Çalışma grubundan elde edilen verilerle açımlayıcı (n=300) ve doğrulayıcı (n=219) faktör analizi yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda; kabul etme, tehdit ve reddetme olarak 26 maddeden oluşan üç faktörlü yapı (Kabul Etme, Tehdit ve Reddetme) belirlenmiştir. Ölçeğin tümü için elde edilen iç tutarlık katsayısı .965; KMO değeri .969 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin faktörlerinin açıkladığı toplam varyans oranı 66,335'dür. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda modelin RMSEA değeri 0.060 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin % 27 alt ve üst grupların madde puanları arasındaki farklara ilişkin olarak yapılan bağımsız gruplar için t testi değerlerinin 23.027 ile 8.714 arasında değiştiği ve $p < .01$ düzeyinde anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Madde ortalama puanları alt gruplar için en düşük 1.27 ile üst gruplar için en yüksek 4.92 arasında değişmektedir. Bu bulgular ölçeğin yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumlarını ortaya koymak için geçerli, güvenilir ve ölçülmek istenen özelliğe sahip olan ile olmayanı ayırt etme özelliğine sahip olduğunu ve yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumlarını ortaya koymak üzere kullanılabileceğini göstermektedir. Buna istinaden ölçek, Suriyeliler özelinde halkın tutumunu ölçebilecek ve halkın tutumuna ilişkin çalışmaların / politikaların boyutunun belirlenmesinde kullanılabilecek nitelikte bir araç olmasından dolayı bu çalışmada kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın evrenini Türkiye’de yaşayan 13 yaş ve üstü vatandaşlar oluşturmaktadır. Ölçek formu 13 yaş ve üstü yerel halka çalışma hakkında bilgi içeren açıklayıcı bir metinle birlikte Google anketler üzerinden elektronik olarak gönderilmiş ve çalışmaya katılabilmeleri için bir bağlantı adresi verilmiştir. Ayrıca sosyal medya hesaplarından da gruplara ulaştırılmıştır. Bunlara ek olarak bu tür kaynaklara erişemeyen, kullanmak istemeyen gibi farklı niteliklere sahip gruplara basılı materyal olarak ulaştırılmıştır. Katılımcılardan ölçekte kendileri için uygun olan seçenekleri işaretlemeleri ve anket formunu doldurmaları istenmiştir. 467 katılımcı verilen bağlantı adresi aracılığı ile ölçeği ve anket formunu çevrimiçi ortamda doldurmuştur. 166 katılımcı ise ölçek ve formu kâğıtta doldurmuştur. Toplamda 633 kişi ile veri toplama aşaması sonlandırılmıştır. Tablo 1 incelendiğinde; örneklem büyüklüğünün evreni temsil etmeye uygun olduğu ve alt örneklemelerin yeterli olduğu düşünülmektedir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizi aşamasında SPSS paket program kullanılmıştır. Ölçekte yer alan 3 olumsuz tutum ifadesi ters çevrilerek yeniden kodlanmıştır. Ölçekte olumlu tutum puan ortalamasına göre hesaplama yapılmıştır. Buna göre puan yükseldikçe Suriyelilere yönelik olumlu tutum artmaktadır. Çalışmanın bağımsız değişkenleri; yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim seviyesi, gelir düzeyi ve çocuk sayısıdır. Yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumu ile demografik değişkenlere (yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim seviyesi, gelir düzeyi ve çocuk sayısına) göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek için bağımsız gruplarda t testi ve varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Anova testi sonucunda istatistiksel olarak anlamlı bir P değeri bulunduğunda, yani $P < 0,05$ olduğunda hangi gruplar arasında fark olduğunu ortaya koymak için çoklu karşılaştırma testleri (Post-hoc testleri) kullanılmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Suriyelilere Yönelik Tutumun Yerel Halkın Demografik Özelliklerine Göre İncelenmesi

a. Kabul Etme Bileşenine İlişkin Bulgular

Suriyelilere yönelik tutum ölçeğinin kabul etme bileşenine ait puan ortalamalarının demografik özelliklere göre istatistiksel olarak farklılık gösterip göstermediğine ilişkin analiz sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Kabul Etme Bileşenine İlişkin Betimsel İstatistikler ve Test Sonuçları

Değişken	Kategori	N	Ortalama	Std.Sapma	t/F	P	Fark
Cinsiyet	Kadın	436	28.84	11.006	-3.045	0.002**	Erkek Lehine
	Erkek	197	31.72	11.005			
Medeni Durum	Evli	371	30.40	11.102	1.781	0.075	Anlamlı Fark Yok
	Bekâr	262	28.81	10.997			
Yaş	13-24	156	27.85	10.85	5.194	0.002**	37-48 ile 13-24 ve 25-36 arasında
	25-36	164	28.60	10.68			
	37-48	242	31.86	11.48			
	49 ve Üstü	71	29.74	10.08			
Eğitim Durumu	İlköğretim	34	31.50	9.54	0.662	0,619	Anlamlı Fark Yok
	Orta Öğretim	97	28.41	11.50			
	Ön Lisans	49	30.29	9.38			
	Lisans	393	29.73	11.28			
	Lisansüstü	60	30.50	11.24			
Gelir Düzeyi TL	Geliri Yok	48	29.35	8.76	1.800	0.097	Anlamlı Fark Yok
	1000TL’ye kadar	154	28.64	11.52			
	1001-2000	95	27.98	10.34			
	2001-3000	82	32.28	10.71			
	3001-4000	151	29.56	11.05			
	4001-5000	65	31.38	10.52			
	5001 ve Üstü	38	31.50	13.60			
Çocuk Sayısı	0 (Yok)	276	28.72	11.00	4.552	0.004**	3 ve üstü ile 0 ve 1 çocuğu olanlar
	1	97	27.99	10.70			
	2	163	30.66	11.93			
	3 ve Üstü	97	32.84	9.43			

** $p \leq 0.01$

Buna göre, yerel halkın kabul etme bileşenine ait puan ortalamaları cinsiyet, yaş ve çocuk sayısı değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterirken, medeni durum, eğitim durumu ve gelir düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemiştir.

Cinsiyete göre incelendiğinde, erkeklerin Suriyelilere yönelik tutum ölçeğinin kabul etme bileşeninden elde ettikleri puan ortalamaları, kadınlarınkinden istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Bu sonuç erkeklerin kadınlara göre Suriyelilere yönelik daha olumlu tutum içerisinde olduklarını göstermektedir.

Yaşa göre incelendiğinde, yerel halkın kabul etme bileşenine ilişkin puan ortalamalarının adeta yaş düzeyi arttıkça yükseldiği söylenebilir. Test sonuçlarına göre 37-48 yaş aralığındaki yerel halkın kabul etme bileşenine ait puan ortalaması, 13-24 ve 25-36 yaş aralığındaki kendilerinden daha genç halka göre, istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde daha yüksektir. Bu sonuç, yaşı daha ileri olan yerel halkın, genç nüfusa göre Suriyelilere yönelik daha olumlu tutum içerisinde olduğunu göstermektedir.

Çocuk sayısına göre incelendiğinde ise, yaş değişkenine benzer şekilde kabul etme bileşenine ait puan ortalamasının hane halkının sahip olduğu çocuk sayısı arttıkça arttığı gözlenmektedir. Test sonuçlarına göre, 3 ve üstü sayıda çocuğa sahip yerel halkın kabul etme bileşenine ait puan ortalaması, 1 çocuğa sahip ve hiç çocuğu olmayan halka göre istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde daha yüksektir. Bu sonuç, çocuk sayısı fazla olan yerel halkın Suriyelilere yönelik daha olumlu tutum içerisinde olduğunu göstermektedir.

b. Tehdit Bileşenine İlişkin Bulgular

Suriyelilere yönelik tutum ölçeğinin tehdit bileşenine ait puan ortalamalarının demografik özelliklere göre istatistiksel olarak farklılık gösterip göstermediğine ilişkin analiz sonuçları Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Tehdit Bileşenine İlişkin Betimsel İstatistikler ve Test Sonuçları

Değişken	Kategori	N	Ortalama	Std.Sapma	t/F	P	Fark
Cinsiyet	Kadın	436	28.41	28.41	-2.189	0.029*	Erkek Lehine
	Erkek	197	30.53	11.64			
Medeni Durum	Evli	371	29.66	11.49	1.558	0.12	Anlamlı Fark Yok
	Bekâr	262	28.24	10.96			
Yaş	13-24	156	27.85	11.02	3.275	0.021*	37-48 ile 49 ve üstü arasında
	25-36	164	28.85	10.31			
	37-48	242	30.68	12.15			
	49 ve Üstü	71	26.77	10.37			
Eğitim Durumu	İlköğretim	34	31.65	9.01	0.855	0.491	Anlamlı Fark Yok
	Orta Öğretim	97	28.26	10.89			
	Ön Lisans	49	30.69	11.20			
	Lisans	393	28.88	11.48			
	Lisansüstü	60	28.88	11.87			
Gelir Düzeyi TL	Geliri Yok	48	27.54	6.86	0.849	0.53	Anlamlı Fark Yok
	1000 TL'ye kadar	154	28.57	11.74			
	1001-2000	95	28.35	11.26			
	2001-3000	82	30.83	11.19			
	3001-4000	151	28.75	11.26			
	4001-5000	65	29.85	11.94			
	5001 ve Üstü	38	31.00	13.31			
Çocuk Sayısı	0 (Yok)	276	28.25	10.98	5.322	0.001**	3 ve üstü ile 0 ve 1 çocuğu olanlar
	1	97	26.80	11.33			
	2	163	29.67	11.51			
	3 ve Üstü	97	32.66	10.98			

* $p \leq 0.05$ ** $p \leq 0.01$

Buna göre, tıpkı kabul etme bileşeninde olduğu gibi, yerel halkın tehdit bileşenine ait puan ortalamaları cinsiyet, yaş ve çocuk sayısı değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterirken, medeni durum, eğitim durumu ve gelir düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemiştir.

Cinsiyete göre incelendiğinde, erkeklerin Suriyelilere yönelik tutum ölçeğinin tehdit bileşeninden elde ettikleri puan ortalamaları, kadınlarınkinden istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Bu sonuç erkeklerin kadınlara göre Suriyelilere yönelik daha olumlu tutum içerisinde olduklarını göstermektedir.

Yaşa göre incelendiğinde, yerel halkın tehdit bileşenine ilişkin puan ortalamalarının adeta yaş düzeyi arttıkça yükseldiği söylenebilir. Ancak 37-48 yaş aralığındaki yerel halkın tehdit bileşenine ait puan ortalaması, 13-24, 25-36 ile 49 ve üstüne göre daha yüksektir. Test sonuçlarına göre 37-48 yaş grubundaki yerel halkın tehdit bileşenine ait puan ortalaması 49 ve üstüne göre istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde daha yüksektir. Bu sonuç, orta yaşa sahip olan yerel halkın Suriyelilere yönelik daha olumlu tutum içerisinde olduğunu göstermektedir.

Çocuk sayısına göre incelendiğinde ise, yaş değişkenine benzer şekilde tehdit bileşenine ait puan ortalamasının, hane halkının sahip olduğu çocuk sayısı çoğaldıkça arttığı gözlenmektedir. Test sonuçlarına göre, 3 ve üstü sayıda çocuğa sahip yerel halkın tehdit bileşenine ait puan ortalaması, 1 çocuğa sahip ve hiç çocuğu olmayan halka göre istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde daha yüksektir. Bu sonuç, çocuk sayısı fazla olan yerel halkın Suriyelilere yönelik daha olumlu tutum içerisinde olduğunu göstermektedir.

c. Reddetme Bileşenine İlişkin Bulgular

Suriyelilere yönelik tutum ölçeğinin reddetme bileşenine ait puan ortalamalarının demografik özelliklere göre istatistiksel olarak farklılık gösterip göstermediğine ilişkin analiz sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Reddetme Bileşenine İlişkin Betimsel İstatistikler ve Test Sonuçları

Değişken	Kategori	N	Ortalama	Std.Sapma	t/F	P	Fark
Cinsiyet	Kadın		436	19.15	-0.669	0.029*	Anlamlı Fark Yok
	Erkek	197	19.45	5.36			
Medeni Durum	Evli	371	18.98	5.20	-1.565	0.118	Anlamlı Fark Yok
	Bekâr	262	19.62	4.94			
Yaş	13-24	156	19.54	5.09	4.703	0.003**	49 ve üst ile 13-24, 25-36 ve 37-48
	25-36	164	19.10	5.11			
	37-48	242	19.74	4.90			
	49 ve Üstü	71	17.24	5.31			
Eğitim Durumu	İlköğretim	34	17.82	4.71	3.187	0.013*	Orta öğretim ile Lisans ve Lisansüstü
	Orta Öğretim	97	17.92	5.81			
	Ön Lisans	49	18.94	5.16			
	Lisans	393	19.64	4.93			
	Lisansüstü	60	19.83	4.82			
Gelir Düzeyi TL	Geliri Yok	48	16.68	4.22	3.357	0.003**	Geliri Yok ile 1000 TL'ye kadar, 2001-3000, 4001-5000 arasında
	1000 TL'ye kadar	154	19.60	5.21			
	1001-2000	95	18.65	5.58			
	2001-3000	82	20.29	4.49			
	3001-4000	151	18.91	5.05			
	4001-5000	65	20.37	4.66			
	5001 ve Üstü	38	19.45	5.64			
Çocuk Sayısı	0 (Yok)	276	19.72	5.01	3.266	0.021*	0 ile 1 çocuğu olanlar arasında
	1	97	18.16	5.29			
	2	163	18.73	5.19			
	3 ve Üstü	97	19.82	4.85			

* $p \leq 0.05$ ** $p \leq 0.01$

Buna göre yerel halkın reddetme bileşenine ait puan ortalamaları yaş, çocuk sayısı eğitim durumu ve gelir düzeyleri değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterirken, cinsiyet ve medeni duruma göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemiştir.

Yaşa göre incelendiğinde, yerel halkın reddetme bileşenine ilişkin puan ortalamalarının yaş arttıkça azaldığı söylenebilir. Test sonuçlarına göre; 13-24, 25-36 ve 37-48 yaş aralığındaki yerel halkın reddetme bileşenine ait puan ortalaması, 49 ve üstü yaş grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde daha yüksektir. Bu sonuç, yaşı daha ileri olan yerel halkın Suriyelilere yönelik daha olumsuz tutum içerisinde olduğunu göstermektedir.

Eğitim durumuna göre incelendiğinde, yerel halkın reddetme bileşenine ilişkin puan ortalamalarının eğitim düzeyi yükseldikçe arttığı söylenebilir. Test sonuçlarına göre reddetme bileşenine ait puan ortalaması, lisans ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip yerel halkın orta öğretim düzeyinde eğitime sahip yerel halka göre istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde daha yüksektir. Bu sonuç eğitim düzeyi yüksek halkın daha olumlu tutum içerisinde olduğunu göstermektedir.

Gelir düzeyine göre incelendiğinde ise, reddetme bileşenine ait puan ortalamasının hane halkının gelir düzeyine göre değişiklik gösterdiği söylenebilir. Ancak genel olarak değerlendirildiğinde, reddetme bileşenine ait puan ortalamasının, hane halkının gelir düzeyi arttıkça arttığı gözlenmektedir. En yüksek puan ortalamasına sahip gelir grubu “4001-5000” iken, en düşük puan ortalamasına sahip grubun “geliri yok” olduğu görülmektedir. Test sonuçlarına göre; 1000 TL’ ye kadar, 2001-3000 ve 4001-5000 TL gelire sahip yerel halkın reddetme bileşenine ait puan ortalaması, geliri olmayan yerel halka göre istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde daha yüksektir. Bu sonuç, geliri düşük yerel halkın Suriyelilere yönelik daha olumsuz tutum içerisinde olduğunu göstermektedir.

Çocuk sayısına göre incelendiğinde ise, reddetme bileşenine ait puan ortalamasının hane halkının sahip olduğu çocuk sayısına göre değiştiğini söylemek mümkündür. Hiç çocuğu olmayanlar ile 3 ve üstü çocuğa sahip olanların reddetme bileşenine ait puan ortalaması 1 ve 2 çocuğa sahip olanlara göre daha yüksektir. Test sonuçlarına göre, hiç çocuğu olmayan yerel halkın reddetme bileşenine ait puan ortalaması 1 çocuğa sahip halka göre istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde daha yüksektir. Bu sonuç, çocuk sahibi olmayanların Suriyelilere yönelik daha olumlu tutum içerisinde olduğunu göstermektedir.

d. Toplam Tutum Puanına İlişkin Bulgular

Suriyelilere yönelik tutum ölçeğinin toplam puan ortalamalarının demografik özelliklere göre istatistiksel olarak farklılık gösterip göstermediğine ilişkin analiz sonuçları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Toplam Tutum Puanlarına İlişkin Betimsel İstatistikler ve Test Sonuçları

Değişken	Kategori	N	Ortalama	Std.Sapma	t/F	P	Fark
Cinsiyet	Kadın	436	79.56	25.74	-2.407	0.016*	Erkekler lehine
	Erkek	197	84.92	26.29			
Medeni Durum	Evli	371	82.22	26.33	1.137	0.256	Anlamlı Fark Yok
	Bekâr	262	79.83	25.55			
Yaş	13-24	156	78.33	25.53	4.103	0.007**	37-48 ile 49 ve üst arasında
	25-36	164	79.65	24.77			
	37-48	242	85.64	27.41			
	49 ve Üstü	71	76.23	23.10			
Eğitim Durumu	İlköğretim	34	83.91	18.48	0.696	0.595	Anlamlı Fark Yok
	Orta Öğretim	97	77.53	26.57			
	Ön Lisans	49	83.05	23.54			
	Lisans	393	81.46	26.69			
	Lisansüstü	60	82.67	26.34			
Gelir Düzeyi TL	Geliri Yok	48	76.48	16.16	1.571	0.153	Anlamlı Fark Yok
	1000 TL'ye kadar	154	79.90	27.27			
	1001-2000	95	78.17	25.11			
	2001-3000	82	86.76	24.64			
	3001-4000	151	80.43	26.14			
	4001-5000	65	84.95	26.30			
	5001 ve Üstü	38	85.18	32.63			
Çocuk Sayısı	0 (Yok)	276	79.87	25.58	4.417	0.004**	3 ve üzeri ile 0 ve 1 çocuğu olanlar
	1	97	75.87	26.22			
	2	163	82.33	27.14			
	3 ve Üstü	97	88.64	23.65			

* $p \leq 0.05$ ** $p \leq 0.01$

Buna göre, yerel halkın toplam tutum puan ortalamaları cinsiyet, yaş ve çocuk sayısı değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterirken, medeni durum, eğitim durumu ve gelir düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemiştir.

Cinsiyete göre incelendiğinde, erkeklerin Suriyelilere yönelik tutum ölçeğinden elde ettikleri toplam puan ortalamaları, kadınlarınkinden istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir. Bu sonuç, erkeklerin kadınlara göre Suriyelilere yönelik daha olumlu tutum içerisinde olduklarını göstermektedir.

Yaşa göre incelendiğinde, yerel halkın tutum ölçeğinden elde ettikleri toplam puan ortalamalarının adeta yaş düzeyi arttıkça yükseldiği söylenebilir. Ancak tutum ölçeğinden elde edilen toplam tutum puan ortalamaları, 49 ve üstünde tekrar azalmaktadır. Test sonuçlarına göre, 37-48 yaş aralığındaki yerel halkın tutum ölçeğinden elde ettikleri toplam puan ortalaması, 49 ve üst yaş grubundaki halka göre istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde daha yüksektir. Bu sonuç, orta yaş olan yerel halkın 49 yaş ve üstü halka göre Suriyelilere yönelik daha olumlu tutum içerisinde olduğunu göstermektedir.

Çocuk sayısına göre incelendiğinde ise, toplam puan ortalamasının hane halkının sahip olduğu çocuk sayısı çoğaldıkça arttığı gözlenmektedir. Ancak bir çocuğa sahip halkın toplam puan ortalaması, hiç çocuğu olmayan ve 2 ve üzeri çocuğa sahip olan halka göre daha düşüktür. Test sonuçlarına göre 3 ve üstü sayıda çocuğa sahip yerel halkın toplam puan ortalaması, hiç çocuğu olmayan ve 1 çocuğa sahip halka göre istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde daha yüksektir. Bu sonuç, çocuk sayısı fazla olan yerel halkın Suriyelilere yönelik daha olumlu tutum içerisinde olduğunu göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Göçmenlerin ve onlara yönelik uygulanan politikalarının ülkede yaşayan tüm gruplar üzerinde doğrudan ya da dolaylı bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda Suriyelilere yönelik tutumları şekillendirilen faktörlerin incelenmesi, ulusal veya yerel düzeyli politikaların geliştirilmesinde önemli role sahiptir. Buradan hareketle, yerel halkın demografik özelliklerinin tutum üzerindeki etkisinin incelendiği bu araştırmanın bulguları, tutum puan ortalamalarının gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Kabul etme, tehdit ve toplama ilişkin tutum puan ortalamaları; medeni durum, eğitim durumu ve gelir düzeyi değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu durum Suriyelilere yönelik tutumun bu üç değişkenden bağımsız olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte; cinsiyete göre erkekler lehine, yaş grubuna göre 37-48 yaş grubu lehine, çocuk sayısına göre ise 3 ve üzeri çocuğa sahip aileler lehine anlamlı farklılıklar göstermektedir. Reddetme bileşenine ilişkin tutum puan ortalamaları ise, cinsiyet ve medeni duruma göre anlamlı bir farklılık göstermezken, yaş grubuna göre 49 ve üstü aleyhine, eğitim durumuna göre lisans ve lisansüstü eğitimi tamamlayanlar lehine, gelir düzeyine göre geliri olmayanlar aleyhine ve çocuk sayısına göre çocuğu olmayanlar lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir. Medeni durumda ise tüm ölçekte istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmemektedir.

Araştırmanın bulgularının, yukarıda literatür bölümünde bahsedilen araştırmalara ait bazı bulgularla örtüşürken bazıları ile örtüşmediği görülmektedir. Aşağıda bu araştırmanın bulguları, literatürde hem örtüşen hemde örtüşmeyen araştırma bulguları ile birlikte verilmiştir. Buna göre;

Araştırmanın bulguları; yerel halkın cinsiyetlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı farkın erkekler lehine (Saçan vd., 2017; Sağlam ve İlksen Kanbur, 2017;

Koçoğlu ve Salur, 2018), eğitim seviyesi ve ortalama aylık gelir yükseldikçe olumlu algıların arttığı (Barem, 2016; Kavlak, 2011; Keleş vd., 2016; Sağlam ve İlksen Kanbur, 2017; Ayvaz, 2019) ve medeni duruma göre anlamlı farklılık olmadığı (Saçan vd., 2017; Tanrikulu, 2019) bulguları ile örtüşmektedir. Ayrıca araştırmanın yaş ve çocuk sayısı ile ilgili bulgularının, Ersoy Quadır ve Kabaklı Çimen (2018) tarafından yürütölen çalışmanın katılımcılar arasında yaşça büyük ve çocuklu olanların Suriyeli sığınmacılara karşı daha duyarlı tutum sergilediklerine dair bulgularını desteklediği saptanmıştır. Yukarıda verilmiş ve bulguları örtüşen bu çalışmaların ölkö genelinde tüm kesimlere yönelik olarak yürütöldüğünü söylemek mümkündür.

Bununla birlikte bu araştırmanın bulguları, kadınların göçmenlere yönelik tutumlarının erkeklerden daha olumlu olduğu (Ankaralı vd., 2017; Karaalioğlu vd., 2018; Eser ve Uygur, 2019); cinsiyet ve yaşın (Aslan vd., 2016; Keleş vd., 2016; Çiftçi, 2016; Ayvaz, 2019, Şen ve Şimşek, 2019; Tanrikulu, 2019), gelir düzeyinin (Keleş vd., 2016; Saçan vd., 2017; Şen ve Şimşek, 2019; Eser ve Uygur 2019), eğitim seviyesinin (Çiftçi, 2016; Saçan vd., 2017) ve çocuk sayısının (Saçan vd., 2017) anlamlı farklılık oluşturmadığı bulguları ile örtüşmemektedir. Aynı şekilde bu araştırmanın medeni durumla ilgili bulgusu, bekârlar ile evliler (çocuk sahibi) arasında anlamlı bir fark olduğu (Çiftçi, 2016; Ersoy Quadır ve Kabaklı Çimen, 2018) bulgusu ile de örtüşmemektedir.

Araştırma bulgularının örtüşmemesine iki faktörün neden olduğu düşünülmektedir. Bunların ilkinö çalışma grubu, ikincisine ise Suriyelilere yönelik hazırlanan ölçeklerdeki tutum ifadelerinin farklılıkları gösterilebilir. Bulguları örtüşmeyen bu çalışmalar yerel halk üzerinde özel bir kesimi içerecek şekilde (öğretmen, öğrenci veya sınırlı bir alanda yaşamak gibi) yürütölmüştür. Örneğın üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmaların çoğunda yaş ve gelir seviyesi anlamlı farklılık oluşturmamıştır. Bunun sebebi olarak çalışma grubunun bekâr, 18-25 yaş arası, lisans düzeyinde eğitime sahip oldukları dolayısıyla benzer özelliklere sahip homojen bir grup olması gösterilebilir. Bu

topluluk veya gruplar, çalışmamızın alt gruplarına denk gelmektedir. Çiftçi (2018) bulgularını tartışırken bulgularına dair sınırlılıkları, katılımcıların çoğunun, bekâr, gelir seviyesi düşük ve öğrenci oldukları ayrıca Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayanlardan oluştuğunu, bu durumun araştırmanın sınırlılığını oluşturduğunu vurgulamıştır. Saçan vd. (2017) bireylerin % 51.7'sinin erkek, % 48.3'ünün kadın, % 41.3'ünün 18-25 yaş, % 54.2'sinin üniversite mezunu ve %50.8'inin bekâr olduğunu belirtmiş ve bu durumun araştırmanın sınırlılığına neden olduğunu vurgulamıştır. Eser ve Uygur (2019) ise gelir düzeyinin anlamlı farklılık oluşturmadığı bulgusunun sınırlılıklarını “katılımcıların henüz iş yaşamına aktif katılımlarının olmadığı gerçekliğinden hareketle Suriyeli mülteciler meselesinin ekonomik sonuçları ile (aileleri veya yakınları üzerinden) dolaylı bir ilişkileri olduğu varsayılmıştır.” şeklinde ifade etmiştir. Dolayısıyla yukarıda bahsedilen çalışmaların bu sınırlılıkları, yürüttüğümüz bu araştırmanın bulgularının desteklenmesini de engellemiş olabileceği düşünülmektedir.

Çalışma betimsel bir araştırma olduğu için var olan bir durum var olduğu haliyle ortaya konulmuştur. Araştırmanın bulguları olan gruplar arası anlamlı farklılıkların nedenlerini belirlemek ayrı bir çalışmanın konusu oluşturmaktadır. Ancak literatüre dayanarak araştırmada ortaya çıkan gruplar arası anlamlı farklılıkların nedenleri kestirmek mümkün olabilir.

Bu doğrultuda gruplar arası anlamlı farklılıkların nedeni olarak, Suriyeli mültecilerin vasıfsız işgücü gerektiren faaliyetlerde bulunmasından dolayı oluşan ucuz işgücüne dahil olanlar arasındaki rekabet (Erçetin, Potas, Açıklan, Yılmaz, Görgülü, Çelik ve Çevik, 2018), eğitim seviyesi yüksek olanların mevcut durumu fırsata çevirmeye olan inancı ve kültürel çeşitliliğin değerli olduğuna yönelik kanıları (Şen ve Şimşek, 2019), Suriyeli genç kadınların Türk erkekleri ile evlenmelerinden dolayı boşanma ve çok eşlilikte görülen artışların başta sınır şehirlerinde yaşayan kadınlar olmak üzere, tüm kadınlar arasında ciddi kaygılar oluşturması gösterilebilir (Orhan ve Şenyücel Gündoğar, 2015).

Bu çalışmadan elde edilen bulgulara dayanarak, göçle gelen bireylerin topluma uyumunun sağlanması, en azından her iki toplum arasında kendiliğinden gerçekleşen entegrasyon sürecinin sorunsuz bir şekilde toplumsal ayrışmalara neden olmadan devam edebilmesi için hem yeni araştırmalar hemde uyum çalışmaları bağlamında bir takım öneriler sunulabilir. Bu kapsamda,

Araştırma bulguları doğrultusunda yeni araştırmalar için,

- Erkeklerin, 38-47 yaş arası grubun ve 3 ve daha fazla çocuğa sahip bireylerin tutum puanlarının yüksek olmasının nedenlerinin incelenmesi,

- Reddetme bileşeninde, 49 ve üstü yaş grubun, orta öğretim mezunlarının ve geliri olmayanların tutum puan ortalamalarının düşük olmasının nedenlerinin incelenmesi,

- Gruplar arasında oluşan anlamlı farklılıkların nedenlerinin araştırılması,

- Cinsiyet değişkeninin geniş ölçekli daha büyük bir grup üzerinde değerlendirilmesi,

- Yerel ve genel ölçekli çalışmalar yürütülmesi önerilmektedir.

Araştırmanın bulguları doğrultusunda uyum çalışmaları için;

- Gençler, gelir ve eğitim seviyesi düşük bireyler, kadınlar ile 1 veya 2 çocuklu bireylerin tutumlarına etki eden faktörlerin incelenmesi ayrıca uyum çalışmalarında bu grupların öncelikli olarak dikkate alınması, bireylerin tehdit olarak gördükleri unsurların ortadan kaldırılması için gerekli çalışmaların yürütülmesi,

- Uyum çalışmalarının yürütülmesinde erkekler, yaş, eğitim, gelir seviyesi ve çocuk sayısı fazla olan bireylerin görev alması, önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ankaralı, H., Pasin, Ö., Karacan, B., Tokar, M., Künüroğlu, M., Çaç, M., . . . Şahingöz, N. B. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılara Bakış Açısı. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(3), 122-132.
- Aslan, Ş., Dömbekci, H. A., Kıraç, R., & Banaz, M. (2016). Sağlık Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Suriyeli Göçmenlere Karşı Bakış Açılarını İncelemeye Yönelik Bir Araştırma. 1 *International Symposium On Migration & Culture*, (s. 101-109). Amasya.
- Ayvaz, Ş. (2019). *Berlin'deki Türk göçmenlerin Suriyeli mültecilere yönelik görüş ve tutumları üzerine bir çalışma: Berlin/ Almanya örneği*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Barem (2016). Dünya nüfusunun yüzde 32'si mültecilerle ilgili olumsuz düşünüyor, Erişim Tarihi: 17.11. 2019. <https://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/dunya-nufusunun-yuzde-32si-multecilerle-ilgili-olumsuz-dusunuyor/>.
- Çiftçi, H. (2018). Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutum, Algı ve Empatik Eğilimlerinin Analizi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 7(3), 2232-2256.
- Erçetin, Ş. Ş., Potas, N., Açıkalın, Ş. N., Yılmaz, P. M., Görgülü, D., Çelik, M., & Çevik, M. S. (2018). *Türkiye'deki Göçmenlerin Entegrasyonu Raporu*. Ankara: International Sience Association.
- Eser, H. B., & Uygur, M. (2019). Suriyeli Mültecilere Yönelik Tutumların Sosyal Baskınlık Yönelimi Doğrultusunda İncelenmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (22), 86-108.
- GİGM, (2020). Geçici Koruma, Erişim Tarihi: 20.01.2020. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.
- İmamoğlu, H. V. & Çalışkan, E. (2017). Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Devlet Okullarında İlkokul Eğitimine Dair Öğretmen Görüşleri: Sinop İli Örneği. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, 7 (2), 529-546.
- Karaalioğlu, Ö., Huy, O., Hatipoğlu, B., Koparan, B., & İlgün, B. (2018). İstanbul Aydın Üniversitesi Öğrencilerinin Suriyeli Mültecilere Bakış Açısı. Sosyal Hizmet Kongresi 2018: Mültecilerle Sosyal Hizmet, (s. 278-280). İstanbul.
- Kavlak, İ. V. (2011). *Askıdaki Yaşamlar & Algıdaki Yaşamlar*. Ankara: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği.

- Keleş, S. Ç., Aral, T., Yıldırım, M., Kurtoğlu, E., & Sunata, U. (2016). Attitudes of Turkish youth toward Syrian refugees in respect to youths' gender, income, education, and city: A Scale Development Study. D. C. Eroğlu içinde, *Turkish Migration 2016 Selected Papers* (s. 155-163). London: TPL.
- Koçoğlu, E., & Salur, M. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Göç ve Mülteci Sorununa İlişkin Tutumları. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19 (3), 2408-2425.
- Orhan, O., & Gündoğar, S. S. (2015). Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), 195. Erişim Tarihi: 21.01.2020. https://www.tesev.org.tr/wpcontent/uploads/rapor_Suriyeli_Siginmacilarin_Turkiyeye_Etkileri.pdf.
- Özgüven, İ. E. (2011). *Psikolojik Testler*. Ankara: Pdrem Yayınları.
- Özüdoğru, H., Kan, A., Uslu, L., & Yaman, E. (2018). Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* (40/2), 115-140.
- Quadır, S. E., & Çimen, L. K. (2018). Türk Vatandaşlarının Suriyeli Sığınmacılarla İlgili Görüşleri (Konya İli Örneği). *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 53 (2), 327-345.
- Saçan, S., Cizdan, G., & Tabak, H. D. (2017). Aydın Halkının Suriyeli Göçmenlere Yönelik Bakış Açısının İncelenmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(1), 28-38.
- Sağlam, H. İ., & Kanbur, N. İ. (2017). Sınıf Öğretmenlerinin Mülteci Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 2, 310-323.
- Şen, G., & Şimşek, H. (2019). Türkiye'deki Kamu Yönetimi Öğrencilerinin Suriyeli Sığınmacılara İlişkin Tutumları. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 1958-1974.
- Tanrıkulu, F. (2019). Yabancılar Türçe Öğretimi Sertifika Programına Katılan Öğretmenlerin Mültecilere Yönelik Tutumları . *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (46), 380-393.
- Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.
- Tümertekin, E., & Özgüç, N. (2016). İnsan, Mekan, Kültür. İstanbul: Çantay Yayınları.

MÜLTECİLERE YÖNELİK KALICI ÇÖZÜMLERDEN BİRİ OLARAK GÖNÜLLÜ GERİ DÖNÜŞ

Sema BUZ¹

Sema KORÇ²

Öz

Bugün mülteciler için yaygın olarak kabul edilen gönüllü geri dönüş, yerel entegrasyon ve yeniden yerleştirme olmak üzere üç kalıcı ve uzun süreli çözüm vardır. Geri dönüş, mülteciler için devletler arasında kalıcı ve uzun vadeli olarak görülen ve en çok arzu edilen çözüm yöntemidir. Sağlıklı bir geri dönüş sürecinin temelleri gönüllülük, güvenlik ve sürdürülebilirliktir. Ancak mültecilerin karşı karşıya kaldıkları sorunlar ve devletlerin tutumları geri dönüşleri çoğunlukla gönüllü olmaktan uzaklaştırmaktadır. Son on yılda Avrupa'da Yardımlı Geri Dönüş Programları ile geri dönüşte mültecilere finansal ve yeniden entegrasyon desteği verilmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ve ortakları tarafından uygulanan Yardımlı Geri Dönüş Programları geri dönüşü planlanan ülkelerdeki güvenlik sorunları nedeni ile geri dönüşü hızlandırma konusunda etkisiz kalmaktadır. Ayrıca geri dönen mültecilerin ülkelerindeki iktidar tarafından gördükleri muamele ve sığındıkları ülkeye tekrar dönme konusunda bir güvencelerinin olmaması mültecilerin geri dönüşe çekinceli yaklaşımlarına neden olmaktadır. Geri dönenlerin kendi ülke ekonomisi ve devletinin yeniden inşasında oynayacağı rol büyük olsa da geri dönülen ülkedeki koşullar açısından geri dönüşte gönüllülük temel alınmalı ve güvenlikleri sağlanmadan mültecilerin geri dönüşü beklenmemelidir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Mülteci, Gönüllü Geri Dönüş, Yerel Entegrasyon, Yeniden Yerleştirme

¹Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-posta: semabuz@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8326-3732

²Sosyal Hizmet Uzmanı., E-posta: korcsema1@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3987-4640

VOLUNTARY RETURN AS A DURABLE SOLUTION TOWARDS REFUGEES

Abstract

There are three permanent and durable solutions, described as voluntary return, local integration and resettlement, which are widely accepted for refugees today. Voluntary (return) is the most desired solution for refugees, which is seen as a permanent and long term among the states. The foundations of a healthy return process are volunteering, security and sustainability. Nevertheless, the problems faced by refugees and the attitudes of the states often prevent returns from being voluntarily. In the last decade, with the Assisted Return Programs in Europe financial and reintegration support is provided to refugees on return process. Assisted Return Programs implemented by the United Nations High Commissioner for Refugees and their partners are ineffective in accelerating return due to security problems in the countries that are planned to return. In addition to this, the refugees who have returned have no guarantee of being treated well by the government in their home country and returning to the country where they have been taken as refugees before causes the refugees to be reluctant to return. Although the role of the returnees in the economy of the host country and in the reconstruction of the state is great, returning should be based on voluntariness in terms of the conditions in the returned country, and the return of refugees should not be expected without their security.

Keywords: *Migration, Refugee, Voluntary Return, Local Integration, Resettlement*

GİRİŞ

1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ne göre mülteci; “ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi”, sığınmacı ise “zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişi” olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2014). Ülkelerin, topraklarında yaşayan sığınmacı, mülteci ve göçmenlere tanıdığı haklar kişilerin sahip olduğu statüye göre değişiklik göstermektedir. Devletler mülteciler için kalıcı ve uzun vadeli üç çözüm öngörmüşlerdir. Bunlar: yerel entegrasyon, yeniden yerleştirme ve gönüllü geri dönüştür. Kalıcı ve uzun vadeli çözümler ülkesini terk etmiş ya da terk etmek zorunda kalmış mülteciler için yer değiştirmenin olumsuz etkilerini en aza indirmede kritik bir öneme sahiptir. Mülteciler için kalıcı ve uzun vadeli çözümler, bir mülteci yerinden edilme ile ilgili özel bir yardım veya korumaya ihtiyaç duymadığında ve ayrımcılığa maruz kalmadan haklarından yararlanabildiğinde gerçekleşmiş olur (Dannish Refugee Council vd., 2017).

Gönüllü geri dönüş, son yıllarda, güçlü sınır yönetimi ve adil iltica süreçlerinin yanı sıra, etkili göç yönetiminin ayrılmaz bir parçası ve birçok ülkenin göç politikasının kritik bir unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Ancak köken ülkesindeki koşullar ve güvenlik sorunları mültecilerin geri dönüşe çekinceli yaklaşmasına neden olmaktadır. 2015 ve 2016 yıllarında AB, mülteci statüsü için yaklaşık 2.6 milyon sığınma talebi almış, ilk adımda %60'ının talebini kabul eden AB, 1.2 milyon sığınmacıdan geri dönmelerini isteyebileceğini ima etmiştir ancak sığınmacılar bu geri dönüş talebine olumlu yaklaşmamıştır (Dadush, 2017).

Icduygu ve Nimer (2019)'a göre mülteciler için sunulan üç ana çözüm olan gönüllü geri dönüş, yerel entegrasyon ve üçüncü ülkeye yerleştirme seçenekleri karşısında uluslararası örgütler ve üye devletlerin yaklaşımları farklıdır ve uluslararası mülteci rejiminde gözlemlenen paradigma değişimlerine paralel olarak mülteci rejimleri etkilenmektedir.

Geri dönüş oranları köken ve varış ülkelerin özelliklerine bağlı olarak büyük ölçüde değişebilmektedir. Mültecilerin geri dönüşü, köken, transit ve varış ülkeleri arasındaki ilişkileri sürdürmek için önemli olabilir. Bununla birlikte, gelişmiş bir ülkeden az gelişmiş bir ülkeye gönüllü olarak dönüş yapmak nadir görülen bir olgudur. İltica başvurusu reddedildiğinde ve resmi olarak ayrılması beklendiğinde bile çoğu sığınmacı bunu yapmaz (Petrin, 2002). Amerika'da geçmiş yıllarda geri dönmesi talep edilen sığınmacılardan sadece %40'ı geri dönmüştür (Harild vd., 2015). Menşe ülke ile kıyaslandığında ev sahibi ülkedeki refah seviyesi, sosyal haklara ve refah hizmetlerine kolay erişim söz konusuysa mültecilerin geri dönmeyi tercih etmedikleri görülmektedir. Bu nedenle geri dönüşte makro politikaların mültecilerin istekleri ve kapsamında da etkisi olduğu göz önünde tutulmalıdır.

Uygulanabilir geri dönüş için üç temel koşul gönüllülük, güvenlik ve sürdürülebilirliktir (Black vd., 2004). Gönüllülük, mültecilerin geri dönüşte hiçbir baskı altında kalmadan, kendilerine seçim hakkı tanınarak sağlanabilir. Geri dönüşte güvenlik ise yalnızca fiziksel değil ekonomik olarak da sağlanmalıdır. Sürdürebilirlik ise fiziksel, sosyoekonomik ve politik yönler dikkate alınarak ve bunlar geri dönenler açısından değerlendirilerek mümkün olabilir. İlerleyen bölümlerde bu üç temel koşula daha geniş bir şekilde yer verilecektir.

KÜRESEL ALANDA MÜLTECİLER

Savaş, siyasi çalkantılar, etnik çatışmalar ve ekonomik krizler Avrupa, Afrika, Güney Amerika, Orta Doğu ve Asya'da milyonlarca kişinin yerinden edilmesine neden olmuştur. BMMYK 2018 yılı sonu verilerine göre dünyada 70,8 milyon kişi yerinden edilmiştir, bunların 25,9 milyonu mülteci, 41,3 milyonu kendi ülkelerinde yerinden edilmiş kişi ve 3,5 milyonu ise sığınmacıdır (UNHCR, 2019b). 2019 yılı verilerine göre ise dünyada yaklaşık 272 milyon uluslararası göçmen bulunmakta ve bu rakam küresel nüfusun yüzde 3,5'ine karşılık gelmektedir (Dünya Göç Raporu, 2020).

Bu kişiler yakın komşu devletlerde ve ardından başta Avrupa olmak üzere birçok bölgede yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadır. Mülteci nüfusuna büyük ölçüde sınır komşusu ülkeler ev sahipliği yapmakla birlikte geleneksel yeniden yerleştirme ülkeleri olan Kanada, Amerika Birleşik Devletleri ve Avustralya, dünyadaki mültecilerin yeniden yerleştirmelerinin çoğunluğunu gerçekleştiren ülkeler olmaya devam etmiştir (Dünya Göç Raporu, 2020). 2015 yılında, başta Ortadoğu ve Afganistan olmak üzere Avrupa'ya bir milyondan fazla mülteci ulaşmış, sonraki yıllarda sınır geçişlerinde kısıtlamalar ve iltica politikalarının sıkılaştırılması nedeniyle gelenlerin sayısı yavaş yavaş azalmıştır. 2015'ten bu yana Avrupa'ya ulaşmaya çalışırken yaklaşık 14.000'den fazla insan Akdeniz'de ya kaybolmuş ya da boğulmuştur (Saalem, 2019). Göç edenlerin sayısındaki bu artış zorla yerinden edilmiş kişilerin varış ülkesindeki entegrasyonu, üçüncü bir ülkeye yerleşmesi ve köken ülkesine geri dönmesi gibi politikaların yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmıştır (Dadush, 2017).

1. Yerel Entegrasyon

Entegrasyon bugün politikacılar, akademisyenler, göçmenler ve birçok ilgili kişi tarafından farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Türkiye'de resmî

kurumlarda entegrasyon yerine “uyum” kavramı tercih edilmektedir. Entegrasyon IOM Göç Terimleri Sözlüğü (2014)’e göre “göçmenlerin hem birey hem de grup olarak toplumun bir parçası kabul edildiği, genellikle göçmenler ve ev sahibi toplumlar arasında iki yönlü sürece atıfta bulunan” bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Geri dönüşün mümkün olmadığı durumlarda iltica ülkesinde yeni bir hayat inşa etmek ve yerel topluma entegre olmak mülteciler için kalıcı bir çözüm olabilir. Yerel entegrasyon yasal, ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlara sahip karmaşık ve aşamalı bir süreç olup hem bireyler hem de onları kabul eden toplumlar için önemli düzenlemeler gerektirir. Azad ve Jasmin (2013)’e göre yerel entegrasyon yasal, ekonomik ve sosyokültürel düzeyde gerçekleşen aşamalı bir süreç olup, yasal düzeyde mülteciler daha geniş bir hak yelpazesinden yararlanma, ekonomik düzeyde yardımlara daha az bağımlı hale gelip, sığınma ülkesinde ekonomiye katkıda bulunabilme, sosyokültürel düzeyde ise mülteciler ve yerel topluluk arasındaki etkileşimin arttırılması yoluyla mültecilerin ayrımcı ve dışlayıcı bir muameleye maruz kalmadan ev sahibi ülkenin sosyal yaşantısına katılmalarına olanak sağlanması anlaşılmalıdır.

Uluslararası göç politikaları mültecilerin göç ettikleri ülkelere uyumunu esas almaktadır. Ancak ev sahibi devletler çoğunlukla güvenlik endişeleri ve kaynak sorunları nedeni ile mültecilerin kalıcı yerleşimine direnç göstermekte ve bu yüzden entegrasyon sürecini görmezden gelmektedir. Bazı ülkelerde mültecilerin belirli bir süre sonra vatandaşlığa kabulü standart bir uygulama olmasına rağmen, birçok ülke mültecilerin süresiz olarak topraklarında kalmalarına izin vermekten endişe duymaktadır (Azad ve Jasmin, 2013). Yerel halkın mültecilere yönelik düşmanca tepkisi ve göçü kontrol edememe korkusu da devletlerin yerel entegrasyonu görmezden gelme nedenlerine eklenebilir. 1980’lerde, özellikle Afrika’daki birçok ev sahibi ülke, yerel entegrasyona karşı çıkmalarının başlıca nedeni olarak ulusal ekonomilerini öne sürmüşlerdir.

1990'dan günümüze kadar da güvenlik sorunları yerel entegrasyona karşı çıkılması için güçlü bir bahane olmuştur (Jacobsen, 2001).

Yerel entegrasyonda yerel toplumun entegrasyona yaklaşımı çok önemlidir. Yerel toplumun entegrasyona ilişkin yaklaşımı büyük oranda ülkelerinde kendilerine yönelik hizmetlerin nicelik ve niteliğindeki değişimle ilişkili kaygılarla birlikte ele alınmalıdır. Doğru bilinen yanlışlar ve yerel halkın mültecilere sunulan haklar ile kendi haklarını kaybedeceğini düşünmeleri yerel entegrasyonu zorlaştırabilir. Bu noktada devletlerin izleyeceği entegrasyon politikaları çok önemlidir. İzlenen politikalar entegrasyonu tüm boyutları ile ele almalı ve göç eden kişilerin tam katılımını sağlamalıdır.

2. Yeniden Yerleştirme

Yeniden yerleştirme, acil durumlarda göç yönetimi için kullanılan bir stratejidir. Yerel entegrasyon ve geri dönüşün bir seçenek olmadığı durumlarda kritik bir öneme sahip olan yeniden yerleştirme, mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin ve uluslararası koruma statüsüne ihtiyaç duyanların organize bir şekilde sevk edilmesiyle ilgilidir ve bu kişilerle ilgili düzenlemeler ilgili ülkeler ve paydaşlar arasında yapılabilir (IOM, 2019).

Mültecilerin yeniden yerleştikleri ülkelere, vatandaşlarının sahip oldukları haklara benzer sivil, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklara erişim de dahil olmak üzere yasal ve fiziksel koruma sağlamaları beklenmektedir. Yeniden yerleştirme, ülkelerarası iş birliği ve yük paylaşımında etkin bir rol oynayabilir. Kalıcı bir çözüm olarak sunulan yeniden yerleştirmede ülkelerin yeniden yerleştirmede belirledikleri göçmen kontenjanlarını arttırmaları ve ilk kez yeniden yerleştirme programlarını kullanan ülkelere diğer ülkelerin destek olması beklenmektedir.

Ülkelerin, mültecilerin yeniden yerleştikleri üçüncü bir ülke olmaya olumlu bakmamaları nedeniyle dünyada yeniden yerleştirilen mülteci sayıları oldukça düşüktür. BMMYK verilerine göre 2017 yılında 102,800 mülteci yeniden yerleştirilmiştir ve bu sayı 2016 yılına oranla %54 daha düşüktür (UNHCR, 2018). 2018 yılında ise yine BMMYK verilerine göre yeniden yerleştirilen mültecilerin sayısı 81,300'dür (UNHCR, 2019b). Mültecilerin geri dönme ihtimallerinin düşüklüğü üçüncü bir ülkeye yerleşimlerin artmasıyla sonuçlanmaktadır.

3. Gönüllü Geri Dönüş

Mevcut uluslararası sistemde herhangi bir devlette kriz ve savaş nedeniyle insanların yerinden edilmesi ve başka ülkelere sığınma talebinde bulunması sığınılan ülkeler açısından mültecilere yönelik çeşitli hizmetlerin geliştirilmesine yol açar. Sığınma ülkeleri çoğunlukla sığınmacı üreten ülkelerin yeniden inşası için önemli bir çaba sarf etmektedir. Devletlerin ve uluslararası aktörlerin çabaları ile sığınan kişileri ülkelerindeki belirli güvenli bölgelere geri göndermeleri, yeniden yerleştirme ve yerel entegrasyona göre göç edenler için en kalıcı ve etkin çözüm olarak görülmektedir. Çünkü geri dönüş bireysel ve grup bazında mülteci statüsünü sona erdirir. Ancak mülteci statüsünün sona ermesi mültecilerin içinde buldukları durumları iyileştirmemektedir. Geri dönüşte mültecilerin büyük bir kısmı ev sahibi hükümet ve yerel halk tarafından dışlanma ve kötü muameleye maruz kalmaktadır. Her ne kadar mülteciler için uzun vadede en iyi ve sürdürülebilir çözüm kendi ülkelerine dönüş olarak algılansa da onların göçüne neden olan dinamiklerin değişmemesi ya da kötüye gitmesi durumunda böyle bir çözümün uygulanmasının olanaksız olduğu görülür (İçduygu ve Ayaşlı, 2019).

İdeal bir geri dönüş sürecinin temel bileşenleri gönüllülük, güvenlik ve sürdürülebilirliktir. BMMYK, geri dönüşün temel bileşenlerinin gönüllülük ve itibarlı bir geri dönüş olduğunun altını çizmektedir (Azad ve Jasmin, 2013).

Sığındıkları ülkelerde mülteci ve sığınmacılara geri dönüşün dayatılmaması ve dönme kararının bireyler tarafından gönüllülük esasına göre alınması; gerek dönüş sürecinde gerekse dönülen bölgelerde insan güvenliğinin sağlanmış ya da sağlanıyor olması; dönülen yerlerde gündelik hayatın yeniden inşa edilmesi ve dönüşün kalıcı ve sürdürülebilir kılınması bir geri dönüş sürecinin asli unsurlarıdır (İçduygu ve Ayaşlı, 2019). Geri dönüş yalnızca gönüllü, güvenli ve yeniden entegrasyon desteği ile sağlandığında kalıcı ve uzun süreli bir çözüm haline gelir (DRC vd., 2017).

Geri dönüşün yönetiminde, geri dönen kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması ve yeniden entegrasyonu genellikle geçiş döneminin ilk hedefi olup bu açıdan köken ülkelerdeki güvenli bölgeler dönüş için önemli hale gelmiştir. Ancak köken ülkelerdeki anlaşmazlıkları sona erdirmesi beklenen resmi barış anlaşmaları veya diğer siyasi düzenlemelerin, mültecilerin geri dönüşü için bir kapı aralaması beklenirken asıl geri dönüş, çoğunlukla barışçıl ve istikrarlı olmaktan çok uzak olan alanlara doğru gerçekleşmektedir. Bununla beraber bazı yerinden edilme durumlarında, önemli sayıda insanın yer aldığı “kendiliğinden” yardımsız geri dönüşler gerçekleşmiştir. Tarihteki en büyük kendiliğinden geri dönüşlerden biri 1989’un başlarında Sovyet birliklerinin ülkeden çekilmesi ile Afganistan’da olmuştur. BMMYK tahminlerine göre yaklaşık 550,000 mülteci geri dönmüştür ve bunların %55’ten fazlası kendiliğinden yardımsız geri dönüşlerdir (Harild vd., 2015). 2003 yılında Liberyada iç savaş sona erdiğinde Ganadaki mültecilerin büyük bir kısmı yardımlı geri dönüş programlarına rağmen kendiliğinden yardımsız geri dönmüşlerdir. Yoksulluk geri dönüşü kısıtlamasına rağmen Iraklı mülteciler Suriye’den Irak’a 2007-2010 yılları arasında kendiliğinden yardımsız geri dönüşler gerçekleştirmiştir (Harild vd., 2015).

Sığınmacı ve mültecilerin geri dönüşü her zaman gönüllü bir şekilde gerçekleşmez. Bazen mülteciler kendilerine başka bir seçim hakkı bırakılmadan geri dönüşe zorlanabilir ya da bir destek almadan kendiliğinden geri dönerler. Bu kendiliğinden geri dönüşlerin altında bulunan ülkedeki yoksulluk ve dışlanma gibi sorunlar yatabilir. Kendiliğinden geri dönüşler mültecilerin genellikle devletler veya başka bir destek olmadan, kendi ülkelerine gönüllü ve bağımsız geri dönüşleri olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2019).

Sürdürülebilir yardımlı gönüllü geri dönüş programları mülteciler için her zaman kalıcı bir çözüm olmamıştır. Son on yılda, Avrupa'da yardımlı gönüllü geri dönüş programları uygulayan devletlerin sayısı önemli ölçüde artmıştır. Örneğin 1994 yılında Avrupa'da sadece dört yardımlı geri dönüş programı varken 2004 yılında bu sayı on sekiz ülkede yirmiden fazla yardımlı geri dönüş programına ulaşmıştır (IOM, 2004).

3. 1. Yardımlı Gönüllü Geri Dönüş Programları

Temel olarak bir geri dönüş politikası finansal destek ve yeniden yerleşim yardımları sağlayarak gönüllü geri dönüşleri teşvik etmeyi ve gerektiğinde sınır dışı etmeyi düzenleyen yasal mekanizmalar oluşturmayı içermektedir. Bu noktada yardımlı geri dönüş programları geri dönüş politikasında finansal teşvikler kapsamında değerlendirilebilir (Dadush, 2017).

Geri dönüş programları geri dönenler için ek entegrasyon desteği içerdiğinde, bu programlar yardımlı gönüllü geri dönüş ve yeniden entegrasyon olarak adlandırılır. Yardımlı gönüllü geri dönüş, reddedilen sığınmacılara, insan ticareti mağdurlarına, mahsur kalan göçmenlere ve kendi ülkelerine geri dönmeye gönüllü olan ve ev sahibi ülkede bulunmaya istekli olmayan göçmenlere idari, lojistik, finansal ve yeniden entegrasyon

desteğidir (IOM, 2019). Ulaştırma, yiyecek veya nakit ve bazen de geri dönüşü kolaylaştıran başka yardımlardan oluşan yardımcı gönüllü geri dönüş programları BMMYK ve ortakları tarafından uygulanır. Geri dönen kişiler ülkelerine geri döndüklerinde yaşam koşullarının savaş, iç karışıklık ya da çatışma sonrasında daha kötü hale gelmiş olduğunu görürler. Geri dönenlerin karşı karşıya oldukları problemlerin çözümlerini kolaylaştırmak ve kalıcı hale getirmek için yardımcı geri dönüş ve yeniden entegrasyon programları büyük önem taşımaktadır.

IOM tarafından desteklenen ve Avrupa'da tasarlanan Yardımlı Gönüllü Geri Dönüş ve Yeniden Entegrasyon (AVRR) programları, son kırk yılda hem coğrafi hem de programlı olarak giderek genişlemiştir. AVRR faaliyetlerinin uygulandığı ev sahibi ülke yelpazesi, Afrika, Asya, Amerika ve Okyanusya'daki ev sahibi ülkeleri içererek artık Avrupa'nın da ötesine geçmiştir. AVRR programlarındaki temel hedef mültecilerin statüleri ne olursa olsun geri dönüşlerini güvenli ve gönüllü hale getirmektir. Geri dönen mültecilerin ülkelerinde yeniden entegrasyonunu sağlamak da AVRR programları kapsamındadır (IOM, 2016).

IOM'un (2016) gönüllü geri dönüş ve yeniden entegrasyon için sunduğu çerçevede geri dönüş programlarında bağlı kalınması gereken yedi ilkeye yer verilmiştir. Bunlar: gönüllülük, göçmen merkezli yanıt, güvenlik, yeniden entegrasyonun sürdürülebilirliği, gizlilik, diyalog ve ortaklıklar gibi kanıta dayalı programlamadır (IOM, 2016). Gönüllülük kişilerin baskı altında olmadan kendi iradeleri ile geri dönüşü tercih etmeleridir. Kişilerin karar verme sürecinden önce geri dönüş hakkında eksiksiz ve tarafsız bilgilenebilirlikleri vardır. Göçmen merkezli yanıt, programlarda odağın mültecilerin hak ve ihtiyaçları olması gerektiğini savunan bir ilkedir. Geri dönüş ve yeniden entegrasyon süreci boyunca her göçmene cinsiyetine ve

yaşına duyarlı bir şekilde özel destek sağlamak için bireysel değerlendirmeler yapılmalıdır (IOM, 2016). Geri dönüşte güvenlik riskleri tüm boyutları ile değerlendirilmeli ve geri dönüş güvenli hale getirilmelidir. Güvenlik riskinin oldukça yüksek olduğu durumlarda geri dönüş ertelenebilir ya da iptal edilebilir. Yeniden entegrasyonun sürdürülebilirliği geri dönüş ve sonrasında göçü kalıcı hale getirebilmek için oldukça önemli olup AVRRR programlarının merkezinde yer almaktadır (IOM, 2016). AVRRR programlarında gizlilik, kişilerin verilerinin uluslararası veri koruma standartlarına uygun olarak toplanılmasını, kullanılmasını, aktarılmasını ve saklanmasını içerir. Geri dönüş ve yeniden sürdürülebilirlik birden fazla paydaşın beraber çalışmasını gerektiren bir süreçtir. Diyalog ve ortaklıklar ilkesi, geri dönüş yardımlarının çeşitliliğini ve kalitesini arttırmak ve geri dönüş sonrası yeniden entegrasyonu sağlayabilmek için çeşitli aktörlerle uluslararası ve ulusal düzeylerde iş birliğinin gerekliliğine dikkat çekmektedir (IOM, 2016). IOM'un (2016) gönüllü geri dönüş ve yeniden entegrasyon için sunduğu çerçevede geri dönüş programlarında bağlı kalınması gereken yedi ilkenin sonuncusu olan kanıta dayalı programlama, devam eden AVRRR programlarının etkisini analiz edebilmek ve programları daha iyi hale getirmek için geri dönüş ve yeniden entegrasyon süreci boyunca sistematik ve sürekli veri toplama, izleme ve değerlendirmeye ihtiyaç olduğunu öne sürer. Ayrıca kanıta dayalı programlama için programlardan yararlanan bireylerin görüşlerini açık bir şekilde ifade etmelerine olanak tanıyan geri bildirim mekanizmaları da mevcut olmalıdır (IOM, 2016).

Yardımlı geri dönüş programları bazen bazı mülteci grupları için özel olarak şekillenebilmektedir. Örneğin 2003 yılında Avrupa Komisyonu Avrupa ülkelerinden Afganistan'a gönüllü geri dönen mülteciler için ortak bir program oluşturmuştur. Afgan Vatandaşlarının Afganistan'a Dönüşü, Kabulü ve Entegrasyonu (RANA) programı geri dönen kişi sayısını arttırmayı ve

geri dönüş sonrası yeniden entegrasyon yardımı sağlamayı amaç edinmiştir. 2007 yılında programın sonuna gelindiğinde yaklaşık 2100 Afgan mülteci bu programdan yararlanarak 12 Avrupa ülkesinden Afganistan'a gönüllü geri dönüş yapmıştır (Akbari vd., 2008). Bir diğer örnek ise Irak Vatandaşlarının Irak'a Geri Dönüşü ve Yeniden Entegrasyon Hakkında Bilgilendirilmesi (IRRINI) programıdır. Bu program 2008 yılında Irak vatandaşı mültecilerin gönüllü geri dönüşünü ve yeniden entegrasyonunu kolaylaştırmak için Norveç Göçmenlik Müdürlüğü (Norwegian Directorate of Immigration) tarafından kurulmuştur (Bendixsen vd., 2011).

Yardımlı geri dönüş programlarında esas olan gönüllülük olsa da siyasi bağlam ve geri dönüş sürecinin zamanlaması bazı durumlarda geri dönüşün 'gönüllülük' boyutuna sınırlamalar getirilmesine katkıda bulunmuştur.

Yardımlı gönüllü geri dönüşler mülteciler için bazen ülkelerine geri dönerek haklarını tekrar kazanmanın ya da ülkelerindeki yeniden yapılanmaya dahil olarak aktif bir katılım sağlayabilmenin bir yolu olarak görülebilir. Ancak çalışmalar, bu tür gerekçelerin, geri döndürülenlere gerçekte ne olduğuyla uyumadığını göstermiştir (Webber, 2011). Yardımlı geri dönüş programları genellikle kısa süreli ve belirli aralıklarla yürütülmektedir ve bu programlar geri dönen mültecilerin ülkesinde adaleti, güvenliği ve siyasi istikrarı sağlama konusunda katkı sunmamaktadır.

İnsani yardım veya kalkınma araçlarının (hibeler, krediler, politika önerileri) çatışma halindeki ülkelere dönüşün desteklenmesinde önemli bir rol oynayabileceği beklentisi gerçekçi değildir. Yardımlı gönüllü geri dönüş programlarını finanse eden ülkeler geri dönenlerin yeniden entegrasyonundaki başarıyı genellikle takip etmezler. 2009 yılında Danimarka Mülteci Konseyi

(Dannish Refugee Council) Sri Lanka'da bir araştırma yürütmüş ve bölgeye geri dönen mültecilerin neredeyse hepsinin dönüşlerinden bu yana polis veya diğer kamu yetkilileri tarafından tacize ve ciddi insan hakları ihlallerine maruz kaldıklarını tespit etmiştir (Akt. Webber, 2011). Bununla birlikte, bugün güvensiz olan köken ülkeler gelecekte çatışmalar çözüldüğü durumlarda güvenli hale gelebilir. Bu durumda, zorla yerinden edilmiş kişilerin geri dönüş akışı mümkündür, ancak çoğu durumda gelişmiş ülkelerden az gelişmiş bir ülkeye/bölgeye gönüllü geri dönüşler pek mümkün görünmemektedir. Bunun göçmen ve mültecilerin varış ülkelerindeki kalıcı yerleşimleri, sosyal refaha erişim olanakları, geliştirdikleri aidiyet ve gelecek planlarıyla ilişkili boyutları bulunmaktadır.

Araştırmalar yardımlı geri dönüş ve yeniden entegrasyon programlarında gelecekte öncelik verilmesi gereken bazı alanlar olduğunu göstermektedir. Yardımlı geri dönüş ve yeniden entegrasyon programlarından yararlanan katılımcıların geri bildirimlerini almak, programların hesap verilebilirlik ve izleme mekanizmalarını arttırmak ve programlardaki yardımların ulaşılabilirlik ve kalitesinin artması bu alanlardan bir kaçıdır (IOM, 2016).

3.2. Gönüllü Geri Dönüşlerde “Gönüllülük” Kavramı

Gönüllülük ilkesi, kendi ülkelerinin dışında olan ve zulüm ve kötü muamele nedeniyle geri dönemeyen veya geri dönmek istemeyen mültecilerle ilgili olup geri dönmede esas olan ilkedir. Mültecilerin gönüllü geri dönüş nedenleri aile üyeleriyle yeniden birleşme, varlıkların veya mülklerin korunması, köken ülkede iyi hale gelen durumlar ve/veya yerinden edildikten sonra sığındıkları ülkelerde kötüleşen durumlarla ilişkilidir. Mültecilerin geri dönüşleri her zaman gönüllü olmaz. Bazen mültecilere geri dönüş tek seçenek olarak sunulur ve geri dönüşü mecbur bırakılırlar. Mültecilerin ev sahibi

ülkede istihdam şansları ve sahip oldukları fırsatlar sınırlıdır. Ev sahibi ülkede bulunmaları onların yaşamlarına ilişkin riskleri ayrıldıkları ya da ayrılmak zorunda kaldıkları ülkelere kıyasla büyük ölçüde azaltsa da çeşitli konularda hala risk altındadırlar (Azad ve Jasmin, 2013). Buldukları ülkedeki zorlayıcı ve ayrımcı koşullar onları geri dönüşe mecbur bırakabilir.

BMMYK, gönüllü geri dönüşle ilgili kılavuzlarında, gönüllülük ilkesinin mültecilerin geri dönüşüne ilişkin uluslararası korumanın temel taşı olduğunu belirtmiştir (Webber, 2011). BMMYK'ye göre geri dönüşte köken ülkedeki koşullar ve iltica ülkesindeki durum analiz edilmeli ve geri dönmek isteyen mültecilere tüm detaylarıyla anlatılmalıdır.

Webber (2011)'e göre günümüzde Avrupada "gönüllü geri dönüş programları" olarak yürütülen programların hiçbiri gönüllülük ilkesine uymamaktadır. Çoğunlukla kişiye geri dönüşten başka bir seçenek sunulmaz. Mülteciler çoğu zaman ya buldukları ülkedeki yoksulluk ya da kendi ülkelerindeki güvensizlik arasında seçim yapmak zorunda kalırlar.

Geri dönüş yaptırımlara değil olumlu teşviklere dayandırılmalıdır. Mültecilerin buldukları ülkede kalmalarına izin verilmediği, çalışma fırsatına sahip olamadığı, çocuklarının bakım gereksinimlerini karşılayamadıkları ve aylarca gözaltında tutulma risklerinin olduğu temel haklara erişemedikleri bir ülkeye geri dönüşleri "gönüllü" olarak adlandırılmaz. Geri dönüş zorunlu bir seçenek olarak sunulmamalıdır ve geri dönülen ülkede güvenliğin olmadığı durumlarda teşvik edilmemelidir.

Mültecilerin geri dönüşleri, sadece insanların sınır ötesi fiziksel hareketliliği değildir. Aksine, her şeyden önce güvenlik garantileri, elverişli

bir politik altyapı ve temel hizmetlere ve adalete erişim gerektirir (Yahya vd., 2018). Büyük ölçekli geri dönüşlerde çok çeşitli güçlükler bulunmaktadır. Sınırlı ekonomik fırsatlar ve sağlık hizmetlerinin kısıtlılığı bu güçlüklerden sadece bir kaçıdır. Ayrıca mültecilerin köken ülkelerine geri dönüşleri, arazi ve mülkün kullanımı ve işgal edilmesiyle ilgili büyük oranda hak talebine neden olabilir. Zayıf yönetim ve sınırlı altyapı zorluklarını şiddetlendirebilir (IOM, 2019). Tüm bunlar ideal olarak gösterilen geri dönüşün çoğu zaman mülteciler açısından kalıcı bir çözüm olmaktan uzak olduğunu gösterebilir. Yukarda sayılan güçlükler sadece büyük ölçekli geri dönüşlerde ortaya çıkmaz. Çeşitli koşulların düzenlenmesi ile mültecilerin köken ülkelerine geri döneceğine dair genel bir varsayım vardır ve uluslararası toplum ve ev sahibi ülkeler bu varsayıma odaklanmaktadır. Ancak bu kabuller geri dönüşün mikro düzeyde bireyler açısından nasıl algılandığını ve istenip istenmediğini çoğunlukla dikkate almamaktadır. Mültecilerin geri dönüşte ve sonrasında yaşayabilecekleri başta güvenlik olmak üzere diğer kaygıları çoğunlukla göz ardı edilmektedir (Harild vd., 2015). Bu yüzden makro düzeyde geliştirilen geri dönüş politikalarının mikro düzeyde mültecilere etkisi incelenmeyi ve üzerinde durulmayı gerektirmektedir.

3.3. Geri Dönüşte Güvenlik

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 13. maddede tüm mültecilerin istedikleri zaman kendi ülkesi de dahil olmak üzere başka bir ülkeye yerleşme ya da o ülkeye dönme hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Geri dönüş kararı gönüllü ve özgür bir iradeye dayanmalıdır. Geri dönüş sürecinde ve sonrasında güvenliğe, temel hizmetlere ve geçim kaynaklarına erişimi sağlamak geri dönüşü mümkün kılmaktadır. Mültecilerin ülkelerine güvenli bir şekilde ulaşmalarını sağlamak, bir dizi idari düzenleme ve lojistik desteğin sağlanması anlamına gelir (IOM, 2016) . Düzensiz göçmenlerin gönüllü geri dönüşlerine ilişkin çalışmaların uluslararası kuruluşlar, kamu kurum ve kuruluşları ve sivil

toplum kuruluşlarıyla iş birliği halinde yürütülmesi 2013 tarihinde yayınlanan ve Türkiye’de göç alanında temel yasa olan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013)’nda madde 60/A’da yer almıştır. Dönüş yolculuğunun en uygun ve uygulanabilir yollarla düzenlenmesi, mültecilerin mümkünse diğer yolcularla beraber seyahat etmesi hem zaman hem de maliyet açısından daha avantajlı olduğu için önerilmektedir. Mültecilere seyahatten önce ve seyahat sırasında her türlü sorun ve ihtiyaç için seyahat desteği sağlanmasının da altı çizilmektedir (IOM, 2016).

Geri dönüş süresinde ve sonrasında güvenliği sağlamak devletlerin yükümlülüğündedir. Geri dönüşte güvenliği sağlamak için yapılacak ilk şey geri dönüşün olacağı ülkedeki güvensizliği kabul etmek ve tüm yönleriyle değerlendirmektir. Güvenli olmadan kişilere geri dönüşü sunmak hayatları riske atmak demektir. BMMYK’ya göre geri dönen mülteciler bir yıl boyunca korumalı izlemeye alınmalıdır (Rohwerder, 2015). Geri dönüşten sonra kişileri izlemek geri dönüşleri daha güvenli bir hale getirebilir.

Geri dönüşte güvenlik ev sahibi ülkedeki mülteci politikalarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Mültecilerin ev sahibi ülkede yaşadıkları sorunlar bazen kendiliğinden, yardımsız ve güvensiz geri dönüşlere sebep olabilmektedir (Rohwerder, 2015). Bazen de ev sahibi ülkeler köken ülkede “güvenli bölge” oluşturup mültecilerin oraya dönüşlerini cesaretlendirmek istemektedirler. Örneğin Türkiye, 2018 yazında Suriye’de gerçekleştirdiği operasyonlar ile Suriye’de güvenli bölge oluşturduğunu iddia ederek Suriyelileri ülkelerindeki bu alanlara geri dönmeye davet etmiştir. Ülkenin tümünde sağlanmayan güvenlik ve devam eden siyasi karışıklık Suriyelilerin bu davete sıcak bakmamasına neden olmuştur. Ayrıca Suriye’de tam anlamıyla bir güvenlik sağlanmadan onları geri dönüşe davet etmek geri dönüşü güvenli olmaktan uzaklaştırmaktadır (Forced Migration Review, 2019). Geri

dönüşte güvenlik kişilerin fiziksel güvenliğine de işaret eder. Özel sağlık gereksinimleri olan mülteciler için geri dönüşte uzun ve zor seyahat koşulları ve stres etkenleri sağlıkları için bir risk oluşturabilir. Geri dönüşte mültecilerin sadece seyahatleri sırasında değil aynı zamanda köken ülkelerinde de sağlık hizmetlerine ve özel yardımlara erişimlerini ve kesintisiz yararlanmalarını sağlamak gereklidir (IOM, 2016).

SÜRDÜRÜLEBİLİR GERİ DÖNÜŞ

Geri dönüş mülteci hareketleri için devletler tarafından en çok tercih edilen çözüm yöntemidir. Ancak geri dönüşler her zaman sürdürülebilir olmayabilir. Bu yüzden ülkelere geri dönenlerin uzun zaman sonra bile yerel nüfusla eşit haklara sahip olamadığı Afganistan ve geri dönenlerin yeniden entegrasyonda sorun yaşadığı için tekrar yer değiştirmeye eğilimli oldukları Burundi gibi ülkelerde geri dönüşün sürdürülebilir olması için ek çalışmalar gereklidir (DRC. vd., 2017). Mültecilerin toplu geri dönüşlerinde çoğu mülteci evlerinin artık kendilerinin olmadığını görmüştür. Örneğin 2000'li yıllarda Burundi'ye geri dönen mülteciler mülkiyetlerinin komşuları ya da geride kalan aile üyeleri tarafından kendileri ülkelerinden ayrıldıktan sonra ele geçirildiğini ifade etmişlerdir. Bazen de mülteciler gittikten sonra hükümetleri tarafından mültecilerin mülkiyetleri kamu malı sayılmıştır. Geri dönen mülteciler ile köken ülkede kalanlar arasında mülkiyet temelli rekabet şiddet olaylarına neden olmuştur (Schwartz, 2019).

Sürdürülebilir geri dönüş, ülkelere geri dönen mültecilerin yeniden entegrasyonunun başarılı bir şekilde sağlanmasıdır (Fransen, 2015). Sürdürülebilirlik genellikle yeniden entegrasyona eşdeğer olarak görülür. Geri dönen mülteciler sosyoekonomik koşullar ve kişisel güvenliklerinin korunması bakımından yerel nüfusa benzediğinde geri dönüşün sürdürülebilir

olduğundan bahsedilebilir (UNHCR, 1997). Geri dönüş için elverişli koşullar yaratmak ve geri dönüşü sürdürülebilir kılmak yalnızca köken ülke için değil uluslararası kuruluşlar için de önemli bir sorumluluktur. Geri dönüşün sürdürülebilir olması ve yeniden entegrasyonun sağlanabilmesi büyük oranda kişilerin ülkelerindeki siyasi, ekonomik ve sosyal koşullara bağlıdır. Köken ülkede güvenliği sağlamak, kişilerin haklarına erişebilmesi, altyapıyı yeniden inşa etmek, sosyal yaşamı eski haline getirmek geri dönüşün sürdürülebilir olmasında büyük rol oynar (Azad ve Jasmin, 2013).

Bu yüzden mültecilerin geri dönüşünde sürdürülebilirlik çok boyutlu olarak ele alınmalıdır. Atfield ve Black (2004) sürdürülebilir geri dönüşün fiziksel, sosyoekonomik ve politik olmak üzere üç boyutunun üstünde durmuşlardır: Fiziksel boyut geri dönüşün sürekliliğini yani geri dönen kişilerin tekrar göç etmemesini içerir (Akt.: Fransen, 2015). Geri dönenlerin birkaç yıl sonra göç etmeye zorlanması durumunda geri dönüşün sürdürülebilir olduğundan bahsedilemez. Sosyoekonomik boyutta sürdürülebilir geri dönüş, dönen kişilerin yaşam koşullarına odaklanırken politik boyut ise geri dönen kişilerin kamusal hizmetlere erişimlerine odaklanmaktadır (Akt.: Fransen, 2015).

IOM'un (2016) AVRRE programları çerçevesinde belirlediği hedeflerden biri geri dönen kişilere yeniden entegrasyon hibesi sağlamaktır. AVRRE programlarında mültecilere sağlanan yeniden entegrasyon hibeleri, geri dönen bireylerin acil ihtiyaçlarını karşılamasına ve geçim faaliyetlerini desteklemesine yardımcı olmak için sunulur (IOM, 2016). Bu bireysel yardımlar kişilerin özel ihtiyaç ve tercihlerine göre esnek bir yaklaşıma sahip olmalıdır.

Mülteciler döndükleri ülkede kişisel güvenliklerinden endişe etmiyor ve kaynaklara erişimde sorun yaşamıyorsa geri dönüş kalıcı olacaktır. Ayrıca

mültecilerin sürdürülebilir geri dönüşleri diğer mültecilerin geri dönüşünü de hızlandıracaktır. Geri dönülen ülke, dönen mültecilerin sosyal, ekonomik ve politik yaşama katılımlarını ve ulusal sorunların çözüm arayışında aktif bir rol oynayabilmelerini sağlamalıdır (Atfield ve Black, 2004). Geri dönüş sonrasında mültecilere gerekli koşullar sağlanmalı ve destek sunulmalıdır.

Geri dönüşte sürdürülebilirliği ölçmek için ülkelerine geri dönen mülteciler izlenmelidir. Geri dönüş sadece geri dönenleri değil geri dönülen bölgedeki yerel halkı da etkileyebilir. Bazı durumlarda geri dönüş geri dönenler ve yerel halk arasında barınma seçeneklerinde rekabetin artmasına neden olmuştur (Atfield ve Black, 2004). Bu da geri dönüşte sürdürülebilirliğin sadece bireyler açısından değil yerel halk ve geri dönülen ülke açısından da değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE GERİ DÖNÜŞ POLİTİKALARI

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan modern sığınma rejimi, özellikle Soğuk Savaş yıllarında mültecilerin baskıcı rejimlerden ve siyasal ortamlardan kaçışları, onlara diğer ülke sınırlarının açık tutulması ve koruma sağlanması görüşü ile olgunlaşmıştır (İçduygu ve Ayaşlı, 2019).

Chimni'ye (1999) göre İkinci Dünya Savaşı ve sonrası dönemdeki mülteci süreçleri yeniden yerleştirmenin teşvik edildiği 1945'ten 1985'e kadar olan süreç ve 1985 sonrası süreç olmak üzere ikiye ayrılabilir. 1945'ten 1985'e kadar olan süreçte ilkesel olarak mültecilerin gönüllü geri dönüşü tercih edilse de uygulamada yeniden yerleşimleri teşvik edilmiştir. Soğuk Savaş döneminin sonlarına yaklaşılana bu tarihlerde mülteciler kendi ülkelerinde savaş devam etmese dahi "güvenli bölge" olarak adlandırılan alanlarda tutulmak istenmiştir. Bu yaklaşım uluslararası göç rejiminin önemli bir boyutu haline gelmiştir.

1985-1993'ü kapsayan ikinci dönemde gönüllü geri dönüş "gönüllü" olmasının üzerinde durularak-kalıcı çözüm olarak sunulmuştur. Bu dönemde geri dönüşün standartlarını belirleyen ve bu standartlara uyma noktasında küresel bir yaklaşım geliştirmeyi amaçlayan bir süreç başlamıştır (İçduygu ve Ayaşlı, 2019). 1990'lı yıllar öncesi sık sık altı çizilen geri dönüş kavramı güvenli geri dönüş ve dayatılmış geri dönüş kavramlarını da gündeme getirmiştir (Chimni, 1999). Üye ülkelerin kendi bölgelerine giren sığınmacıları tekrar kabul etmeleri için 1990 yılında yapılan Dublin Toplantısı'nda üye devletlere yapılan sığınma başvurularının incelenmesinden sorumlu bir devletin bulunduğu bir sistem oluşturulmuştur. "Dublin sistemi" adındaki bu sistemde Avrupa Birliği üye devletlerinden birine üçüncü bir ülke vatandaşı tarafından yapılan sığınma başvurusunun incelenmesinden başka bir üye devlet sorumlu hale gelmiştir (Hurwitz, 1994). Avrupa Komisyonu'nun 1994'te yayınladığı Göçmenlik ve Sığınma Politikaları mesajında "mültecilerin geri dönüşü" düzensiz göçle mücadeledeki temel unsurlardan biri olarak belirtilmiştir (IOM, 2004).

1948 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Filistinli mültecilerin geri dönüş hakkına dikkat çekmiş ve tüm mültecilerin ülkelerine geri dönüş hakkının olduğunun altını çizmiştir (Mathew, 2008). 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi geri göndermeme ilkesine yer vererek gönüllü olmayan geri dönüşü reddetmiştir. 1951 Sözleşmesi 33/1. Maddesi ile bu kural, "Hiçbir taraf devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir" şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca 1951 Sözleşmesi'nde mültecilerin geri dönüş hakkı tanımlanmış ve mültecilerin sadece milliyetlerinin değil aynı zamanda özel bağlarının olduğu ülkeye geri dönme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir (Mathew, 2008). Bir hak olarak tanımlanan

geri dönüş bazı durumlarda engellenebilmektedir ve bu açıdan mültecilerin geri dönüş hakkından tam olarak yararlanabilmeleri için çeşitli düzenlemeler gereklidir.

1969 tarihli Afrika Birliği Örgütü Mülteci Sözleşmesi'nde de gönüllü geri dönüş ilkesinden bahsedilmiş ve geri dönüşün “gönüllü” olması gerektiği vurgulanmıştır. 1996 yılında BMMYK geri dönüş doktrinini ortaya koyarak gönüllü olmayan geri dönüşte ortaya çıkabilecek kısıtlamalara dikkat çekmiştir. Geri dönüşün sürdürülebilir ve kalıcı bir süreç olabilmesinde BMMYK büyük bir rol oynamıştır.

Bugün geri dönüşlerde köken ülkede mültecilik durumunu yaratan hükümetin iktidardan düşmesi ve yeni oluşan iktidarın mültecilerin geri dönüşünü cesaretlendirmesi ile kaynak ülke, sığınma ülkesi ve BMMYK arasında üç taraflı geri dönüş anlaşması düzenlenir. BMMYK'nın bu anlaşma ekseninde hareket ettiği bir durumda geri dönüş görece kolaydır ve bu tür bir gelişme “gönüllülük, güvenlik ve sürdürülebilirlik” sağlayan bir geri dönüş programının gerçekleştirilmesini mümkün kılmaktadır (İçduygu ve Ayaşlı, 2019).

2000 yılının sonuna gelindiğinde uluslararası kuruluşların kitlesel geri dönüşler için bir zemin oluşturduğu görülmüştür. İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch) tarafından yayımlanan 2001 Dünya Raporunda, mültecilerin Bosna Herseke geri dönüşünün konuyla ilgili önemli dönüm noktalarından biri olduğunun altı çizilmiştir (Heimerl, 2005). Geri dönüşün güvenli olması gerektiği 2000 tarihli Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol'de ve İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesi, Ortadan Kaldırılması ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol'de yer almıştır (IOM, 2016).

Devletler uluslararası hukuk kurallarına göre geri dönen özellikle de gönüllü geri dönüş hakkını kullanan vatandaşlarını kabul etme yükümlülüğündedir (IOM, 2016). Bununla beraber ülkeler ortak göç politikalarına uyum sağlamanın yanı sıra kendi göç politikalarını oluşturmakta ya da geliştirmektedirler. Türkiye’de 2013 yılında kabul edilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nun uygulama esasları için 2016 tarihinde yayınlanan “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” çerçevesinde madde 121’de geri dönüş desteğinden söz edilmekte, “kanun kapsamındaki yabancılardan gönüllü olarak menşe ülkelerine ya da üçüncü bir ülkeye dönmek isteyenlere, geri dönüşlerini kolaylaştırmak ve uyum sağlamalarına katkıda bulunmak maksadıyla belli usuller çerçevesinde gönüllü geri dönüş desteği verilebileceğinden” bahsedilmektedir (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, 2016).

MÜLTECİLERİN GÖNÜLLÜ GERİ DÖNÜŞE YAKLAŞIMI

Söz konusu geri dönüş olduğunda mültecileri dinlemek, yaklaşımlarını belirlemek ve geri dönmeleri konusunda nelere gereksinim duyduklarını anlamak çok önemlidir. Çoğu mültecinin geri dönecek bir evi bile yoktur. Mülteciler geri dönmeye istekli olsalar da endişeleri onları ülkelerine geri dönmekte tereddütte bırakmaktadır.

2017 yılında Carnegie Middle East Center tarafından Lübnan ve Ürdün’deki Suriyeli mültecilerin geri dönüşüne bakışı ile ilgili bir çalışma yürütülmüştür. Çalışmada Suriyeli mülteciler ülkelerine geri dönmeyi çok istediklerini ancak mevcut koşulların onları geri dönmekten alıkoyduğunu söylemişlerdir. Çalışmanın odak grup katılımcıları geri dönüş için güvenlik garantisi, savaş suçlarından sorumlulara yönelik yargı mekanizmalarının oluşturulması ve ekonomik fırsatlar dahil olmak üzere bir dizi ön koşulun

gerekliliğini vurgulamışlardır. Hem Lübnan hem de Ürdün'de, çoğu mülteci Suriye'de istikrar ve düzenin kısa sürede yeniden sağlanacağı konusunda şüpheli olduklarını belirtmişlerdir. Rejim yanlısı katılımcılar bile ülkenin geleceği hakkında endişe duyduklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca Suriyeli mülteciler ülkede güvenliğin ancak mevcut koşulların tamamen değişmesiyle mümkün olabileceğini ifade etmişlerdir. Mültecilerin çoğu için güvenlik, bombardımanlara ve kuşatmaya son verme, silahlı grupların dağılması, rastgele kontrol noktalarının kapatılması, milislerin ortadan kaldırılması ve keyfi tutuklamaların sona ermesi olarak ifade edilmiştir (Yahya vd., 2018).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından 2020 yılı Ocak ayında yayınlanan Geçici Koruma İstatistiklerine göre Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyelilerin sayısı 3 milyon 576 bin 659'a ulaşmıştır. Bu kişilerin 63 bin 247'si geçici barınma merkezlerinde, 3 milyon 513 bin 412'si ise geçici barınma merkezleri dışında yaşamaktadır. Türkiye'deki Suriyelilerle 2019 yılında yapılan bir çalışmada Suriyeli mültecilerin %44'ü Türkiye'den ayrılıp güvenli bölgeye gitmeye sıcak bakmadıkları, %30'unun da "belki giderim, belki gitmem" yanıtını verdikleri görülmüştür. Aynı araştırmaya göre büyük bölümünün Suriyeliler olduğu katılımcıların aylık ortalama 2 bin liranın altında gelire geçinmeye çalıştıkları, buna karşın hayatlarından memnun oldukları ortaya çıkmıştır (Çakır, 2019). Erdoğan tarafından 2019 yılında yürütülen Suriyeliler Barometresi (2020) verilerine göre de Suriye'ye dönmeyi asla düşünmeyenlerin oranı %51,8 olarak bulunmuştur. Katılımcılar savaşın bitmesi, Suriye'nin güvenli bir ülke olması, güvenli bölgeler olması, iş bulma olanağı, mevcut yönetimin gitmesi/rejimin değişmesi/istikrar olması ve ev sahibi olma durumunda ülkelerine geri dönmeyi düşündüklerini belirtmiştir. Ülkelerindeki güvenlik sorunları Suriyelilerin buldukları ülkedeki sorunlarına rağmen geri dönüşe sıcak bakmamalarına sebep olmaktadır. Suriyeli mültecilerin birçoğu geri dönüşe sıcak bakmasa da Suriye hükümetinin

Temmuz 2018’da yaptığı geri dönüş çağrısı ile ülkelerine geri dönen Suriyeli mülteciler olmuştur. 2018 yılının Ekim ayında geri dönen 700 kişiden 230’u gözaltına alınmıştır (İçduygu ve Ayaşlı, 2019). Bu durum mültecilerin geri dönüşe karşı olan tutumlarının şekillenmesinde etkili bir faktör olmuştur.

Dünya genelinde mültecilerin geri dönüş konusunda endişeleri mevcuttur. Azınlıkta kalsa da köken ülkesine geri dönen mülteciler bulunmaktadır. BMMYK verilerine göre 2018 yılında zorla yerinden edilmiş 70,8 milyon kişi arasından 600 bin mülteci kendi ülkesine geri dönmüştür (UNHCR, 2019a).

Mülteci hane halklarının geçim kaynaklarına erişimleri, varlıkları, köken ülkesindeki fırsatlar ve bunların geri kazanılma olanaklarına erişimleri geri dönüşleri tetikleyen kilit faktörlerdir. Sığınma talebinde bulunduğu ya da sığındığı ülkede karşılaşılan yoksulluk ve düşük ücretlerle çalıştırılma birçok mülteciyi geri dönüşe mecbur bırakmıştır. Hem finansal kaynaklar hem de sosyal ağlar, geri dönenlerin geçim kaynaklarını yeniden kurma ve bütünleştirme yeteneklerinde önemli bir rol oynamaktadır. Mülteciler geri döndüklerinde önceki yaşamlarına devam etmeyi amaçlamaktadır. Geri dönmeden önce mültecilerin sıklıkla köken ülkede aileleri ve kendileri için kalıcı bir dönüşün temellerini araştırdıkları görülmektedir. Bazen bu süreçte aile üyelerinden biri ailenin diğer üyelerini bırakarak döner ve orada temel ihtiyaçlarının giderilebileceği bir ortam arayışından sonra diğer aile üyelerini de yanlarına alır. Örneğin doksanlı yıllarda geri dönen Afgan çiftçi toplulukları, ilk önce topraklarını güvence altına almak için silahlı erkekleri göndermiş, daha sonra daha çok sayıda erkek yeniden tarım yapılması için geri dönmüş ve hanelerin geri kalanları mülteci kamplarından geri dönmeden evlerin yeniden inşa edilmesinde rol almıştır (Harild vd., 2015).

GERİ DÖNÜŞTE MÜLTECİLER VE KÖKEN ÜLKEYE AİDİYET

Mülteciler için ev ve ait olma kavramları daha karmaşık olup “evlerinden” yani ülkelerinden ayrılan mültecilerin tekrar eve dönüşleri tek bir boyuttan bakılamayacak kadar çoklu anlama sahiptir. Gönüllü geri dönüş sadece köken ülkeye değil eve dönme anlamına da gelir. Köken ülke temel jeopolitik bir kavram olmakla birlikte, mültecilerin geri dönmesi gereken ev, siyasi bir varlıkla ilişkili bölgesel bir alandan daha fazlasıdır. Gönüllü geri dönüş sadece köken ülkeye geri dönüşten daha fazlasıdır; bir eve ve ait olunan topluluğa dönüştür (Warner, 1994). Warner’a (1994) göre köken ülkedeki ev ve topluluk kavramı iki unsurla ilişkilidir. Birincisi, mültecinin benzer olanlarla ilişkisi vardır, topluluk homojen bir gruptur. İkincisi, bu grubun belirli bir yerle ilişkisi vardır yani bulunulan ülke sınırları içerisinde kişilerin üzerinde durdukları “toprak parçası” ile aralarında sıkı bir ilişki vardır.

İnsanın ait olma ihtiyacı sadece korunma ve kişisel araçlar ile sınırlı değildir. İnsanın “kendisi gibi olanların” yanında olma ihtiyacı da vardır. Her ne kadar bu ihtiyaç bireysel koşullara ve yaş gibi faktörlere göre değişse de güçlü bir insan ihtiyacıdır ve inkar edilmesi acıya ve sosyal izolasyona yol açabilir.

2017 yılında Carnegie Middle East Center tarafından Lübnan ve Ürdün’deki Suriyeli mültecilerle yapılan bir grup çalışmasında Suriyeli mültecilerin “Beşar Esad ülkeden çıkarılırsa ve Suriye’de güvenlik sağlanırsa yiyecek ve içecek olmasa bile ülkemize geri dönüp un alıp elimizle yapardık” demesi yukarıda sözü edilen insanların ait oldukları ülke ile aralarındaki güçlü bağı gösterir niteliktedir.

GERİ DÖNÜŞÜN KÖKEN ÜLKE EKONOMİSİNE ETKİSİ

Çatışma sonrası dönemde devlet inşası devletin yeniden inşası olarak tanımlanabilir. Devletlerin yeniden inşasında geri dönen nüfusların yeniden bütünleşmesi geçiş devletlerinin ilk ulusal hedeflerinden biridir. Geri dönen nüfusun refahı, geçiş halindeki devletlerin çatışma sonrası dönemin kalkınma hedeflerini nasıl yönettiğinin bir göstergesidir. İkincisi, geri dönen nüfus grupları köken ülke tarafından kalkınma için insan kaynakları olarak görülebilir. Üçüncüsü devletler, nüfusunun önemli bir kısmı kontrol ettiği bölgenin dışında kaldığında meşruiyet elde edemez bu yüzden köken ülkeler de kişilerin geri dönüşünü destekler (Petrin, 2002). Geri dönüş, nüfusun devletin düzenini yeniden inşa etme kabiliyetine güvendiği anlamına gelmektedir.

Geri dönüşte geri dönen kişilerin tümüne istihdam sağlamak uluslararası kuruluşlar ve köken ülkeler açısından pek mümkün olmamaktadır. Ayrıca köken ülkeler geri dönenlerin yeniden entegrasyonunu kolaylaştıracak kapasiteye, yapılaraya veya kaynaklara da sahip olmayabilir (IOM, 2016).

Geri dönüşün sürdürülebilir olması için geri dönen kişilerin en azından bir kısmının köken ülkeyi yeniden yapılandırma projelerinde çalışması sağlanmalıdır. Bunun yanı sıra geri dönen kişilere verilen yeniden entegrasyon desteği hem geri dönenlerin hem de köken ülkenin ekonomisi için olumlu çıktılar sağlar. Geri dönen nüfusa istihdam sağlamak köken ülke ve geri dönenler açısından olumlu çıktılar sağlar. Ülkenin yenilenmesinde rol oynamak geri dönen kişilere ülkelerini sahiplenme duygusu verir ve devletin gelişim hedeflerini gerçekleştirmesine katkı sunar. Kişileri istihdama dahil etme yoluyla ekonomik açıdan kendilerini güvende hissetmelerini sağlamak geri dönüşü kalıcı ve sürdürülebilir hale getirir.

Bunların yanı sıra köken ülkedeki yeniden inşanın geri dönen nüfus sayesinde mutlaka hızlanacağı söylenemez. Köken ülkedeki iktidarın geri dönenlere karşı tutumu, ülkenin gelişmişlik düzeyi, geri dönenlerin ülkeden ayrılma nedenleri geri dönenlerin ekonomideki rolünün ne olacağını belirleyebilir. Örneğin, dünyanın büyük petrol sermayelerinden birine sahip olan ve nüfusunun büyük ölçüde yerinden edilmesi ve sermayesinin yok edilmesine tanıklık eden Irak gibi daha yüksek bir orta gelirli ülkenin geri dönenlere yeniden yapılanma ve hızlı büyüme döneminde önemli fırsatlar sunacağı öngörülmektedir. Öte yandan, mülteciler Afrika ülkeleri gibi kaynak bakımından fakir ve düşük gelirli ülkelere geri dönme konusunda isteksiz olacaktır (Dadush, 2017).

Teorik olarak bakıldığında geri dönüş yenilik, sermaye, ticaret ve yatırımı teşvik eden ağlar sayesinde ülkenin gelişmişliğine katkıda bulunabilir. Çalışmalar mültecilerin karmaşık nedenlerle geri döndüğünü ve kazancın geri dönüşte birincil neden olmadığını göstermektedir. Geri dönüşte mültecilerin en önemli beklentileri güvenlik ve barış içinde yaşamaktır (Dadush, 2017). Ülkelerin geri dönüşü ekonomik kalkınmaları için doğru kullanabilmelerinde geri dönen mülteci ve sığınmacıların ayırım yapılmadan istihdam edilmesini sağlamaları büyük ölçüde etkilidir.

GERİ DÖNÜŞE ELEŞTİREL YAKLAŞIM

Geri dönüşün devletler tarafından mülteci sorununa karşı en ideal çözüm yöntemi olarak görülmesi ele alınması gereken bir konudur. Geri dönüş çoğu zaman ideal çözüm yöntemi olmaktan uzaktır ve mülteciler üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Mültecilerin menşe ülkelerine geri dönmeyi isteyebileceklerine dair varsayımlara rağmen sahada mültecilerle yapılan görüşmeler neticesinde, uzun süreli mültecilik durumlarında geri dönüşün her zaman istenen bir

seçenek olmadığı görülmüştür (Yıldırım Yücel, 2009). Mültecilerin geri dönme hakkının yanı sıra buldukları ülkelerde “kalma” hakları da gündeme alınmalıdır. Mültecilerin ev sahibi ülkede kalıcı ilişkiler kurabilmek için geri dönüşe zorlanmayacaklarını bilmeye ihtiyaçları vardır (Gerver, 2019). Mülteciler sadece üçüncü bir ülkeye yeniden yerleştirilme ya da geri dönme ihtimalleri olan bireyler değildir. Mülteciler aynı zamanda girişimleri ve başa çıkma stratejileri yoluyla ev sahibi ülkelerin gelişimine katkıda bulunan aktörlerdir (Dorai, 2018).

Mültecilerin menşe ülkeye dönmeleri oradaki yerel halkın öfkesi ile karşılaşmaları olasılığını da içermektedir. Yani güvenli bir dönüş sağlansa dahi menşe ülkedeki güvenlik tehditleri birçok yerde hala mevcuttur. Sussex Üniversitesi'nde araştırmacı olan Ceri Oeppen, 2013 yılında Afganistan'a yapılan bir araştırma gezisinde Avrupa'dan Afganistan'a, menşe ülkesine dönen bir birey ile görüşme gerçekleştirmiştir. Sözü edilen kişi Avrupa'dan Afganistan'a döndüğü bölgede hükümet karşıtı güçlerle karşı karşıya kaldığını ve bir Avrupalı ajan ya da casus olmakla suçlandığını çünkü oraya gönüllü olarak geri dönmesinin mümkün olmadığı kabulü ile hareket edildiğini anlatmıştır. Hükümet karşıtı güçler ya kendilerini maddi olarak desteklemek ya da onlara katılmak zorunda olduğunu belirtmişlerdir. Bunun sonucunda da sözü edilen kişi Kabil'e kaçmak zorunda kalmıştır (Whyte ve Hirslund, 2013). Bu örnek geri dönüş sürecindeki farklı etkenlere dikkat çekmektedir.

İçduygu ve Ayaşlı (2019)'a göre ideal bir mülteci politikası yalnızca geri dönüşü merkeze almamalıdır. Yerel entegrasyon ve yeniden yerleştirme seçeneklerine de geri dönüş kadar önem verilmelidir. Geri dönüşü tek çözüm olarak görmek ya da idealize etmek, sahadaki gerçekliklerin göz ardı edilmesinin yanı sıra yeni problemlerin oluşmasına da sebep olabilir.

SONUÇ

Mültecilere yönelik yerel entegrasyon, yeniden yerleştirme ve geri dönüş temel stratejiler kabul görmektedir. Yerel entegrasyon yerel halk ve mülteciler arasında düzenlemeler gerektiren bir süreç olup yeniden yerleştirme başka bir ülkeye yönlendirme ile ilgili olup acil durumlarda kullanılan bir stratejidir. Devletlerce en çok tercih edilen yöntemlerden biri olan geri dönüş ise mülteci hareketleri için kalıcı ve uzun vadeli bir çözümdür. Mülteciler ev sahibi ülkedeki yoksulluk, maruz kalınan ayrımcılık ve köken ülkesindeki fırsatlar ve bunları geri kazanabilme ihtimali ile geri dönüşü tercih edebilmektedir. Geri dönüş bir haktır ve devletler geri dönüş hakkını kullanan vatandaşlarını kabul etme yükümlülüğündedir. Geri dönüşte üç temel koşul gönüllülük, güvenlik ve sürdürülebilirliktir. Geri dönenlerin güvenliği çok boyutlu olup sürdürülebilirlik için geri dönen mültecilerin fiziksel, sosyoekonomik ve politik boyutlarda ihtiyaç duydukları desteğe erişimlerini sağlamak önemlidir. Köken ülkede yalnızca fiziksel değil aynı zamanda ekonomik güvenliği ve kişilerin hak ve hizmetlere erişimlerini sağlamak geri dönüşün sürdürülebilir olmasında büyük rol oynar.

Yardımlı geri dönüş programları mültecilere idari, lojistik, finansal ve yeniden entegrasyon desteği sunar. Yardımlı geri dönüş programları mültecileri geri dönüş için teşvik etmeye çalışsa da ülkelerin geri dönen mülteciler için izleme mekanizmalarının olmaması geri dönüşün güvenlikten uzak olduğunu açıkça belli etmektedir. Geri dönen mültecilerle yapılan çalışmalar mültecilerin geri döndükleri ülkede ayrımcılık, ekonomik sorunlar ve kötü muameleyle maruz kaldıklarını ortaya çıkarmıştır. Geri dönüş köken ülkenin ekonomisini yeniden yapılandırma açısından olumlu sonuçlar doğursa da köken ülkedeki mevcut iktidarın ve yerel halkın tutumu bunu tersine çevirebilmektedir. Geri dönüş mülteciler için fiziksel bir hareketin ötesinde olup aslında eve dönüş anlamına da gelir. Bunlarla birlikte mültecilerin geri

dönüşleri gönüllü olmadığı zaman geri dönüşte rol oynayan rejim güçleri mültecilerin kötü muamele görmesine sebep olabilir. Köken ülkedeki yasal düzenlemeler mültecilerin yeni bir hayat inşa etmelerine ve mülkiyet haklarını tekrar kazanmalarına engel olabilir. Mültecilerin buldukları ülkedeki yerel halkın kendilerine sunulmayan hizmetlerden mültecileri sorumlu tutmaları mültecilerin dışlanmasına ve yerel entegrasyonun gerçekleşmemesine neden olabilir.

Ev sahibi ülkelerin güvenlik endişeleri ve yerel halkın tepkisi mültecilere yönelik sıkı yasal düzenlemelere gidilmesine neden olabilir. Mülteciler ev sahibi ülkeden ayrılmaya mecbur bırakılabilirler. Geri dönüş, ev sahibi ülke tarafından mültecilere tek seçenek olarak sunulduğunda geri dönüş kararı özgür bir seçim olmaktan uzaklaşır. Ev sahibi ülkeler uygun koşullar sağlanmadan mültecilerden geri dönmelerini talep edemez. Köken ülkede güvenlik sağlanmadan yapılan geri dönüş kalıcı ve sürdürülebilir olmayacaktır. Devletler mültecilere yönelik geri dönüş seçeneğini daha çok tercih etse de mültecilere yasal hak ve güvenceler sunulmadan yapılan geri dönüş çağrıları yanıtızsız kalacaktır. Mevcut bağlam, geri dönüşlerde gönüllülüğü korumanın önemini pekiştirmiştir. Mülteciler çoğu zaman sınır dışı edilme tehlikesi ile karşı karşıya kaldıkları için geri dönüşü seçmek zorunda kalırlar. Ülkeler mültecileri geri dönmek ve sınır dışı edilmek arasında karar vermek zorunda bıraktığında mülteciler için seçim kavramının çok az anlamı vardır. Yalnızca geri dönüşte değil yerel entegrasyon ve yeniden yerleştirme gibi diğer çözüm süreçlerinde de mültecilerin planlama ve karar alma dahil olmak üzere süreçlere katılımları kalıcı çözümler elde etmek için çok önemlidir.

ÖNERİLER

Geri dönüş mültecilere bir zorunluluk olarak dayatılmamalı, gönüllülüğe dayanan özgür bir seçim olmalı ve ev sahibi ülke tarafından mültecilere tek seçenek olarak sunulmamalıdır. Geri dönüşte yardımcı geri dönüş programları hakkında mültecilere yönelik bilgilendirmeler eksiksiz bir şekilde yapılmalı ve güvenliğin olmadığı kendiliğinden ve yardımsız geri dönüşler en aza indirilmelidir. Geri dönüşte seyahat öncesinde, sırasında ve sonrasında mültecilere her türlü destek sağlanmalıdır. Mülteciler döndüklerinde yerel halk ve mevcut rejim tarafından kötü muameleye maruz bırakılabilirler. Bu yüzden yardımcı geri dönüş programlarında mutlaka izleme mekanizmaları olmalı ve mülteciler en az bir yıl boyunca korumalı gözleme alınmalıdır. Bununla birlikte tüm yardımcı geri dönüş programları ek entegrasyon desteğini içermelidir. Bu sayede mültecilerin ülkelerine yeniden uyum süreci daha da kolaylaşabilir ve kendilerine daha kolay istihdam alanı bulabilirler. Geri dönüşte sürdürülebilirlik için çoklu aktörler beraber çalışmalı ve yardımların çeşitliliği ve kalıcılığı için ulusal ve uluslararası düzeyde iş birlikleri kurulmalıdır. Geri dönüş programlarından yararlanan katılımcılardan geri bildirimler alınmalı ve bu geri bildirimler geri dönmek isteyen diğer mültecilerle paylaşılmalıdır. Ayrıca bu geribildirimler doğrultusunda programlar sürekli geliştirilmelidir.

Geri dönen kişilerin en azından bir kısmı köken ülkenin gelişimi için yeniden yapılandırma projelerinde yer almalıdır. Kişilerin istihdamda yer alması geri dönüşü sürdürebilir ve kalıcı kılarak köken ülkeye yeniden entegrasyon sürecini hızlandırıp aidiyeti güçlendirebilir. Geri dönüşün mümkün olmadığı durumlarda ev sahibi ülkelerin mültecileri tanıması ve mültecilere yönelik politikalarına yerel entegrasyonu dahil etmeleri gerekmektedir. Yerel entegrasyon programlarında uyum süreçlerine mülteciler ve yerel halkın tam katılımı sağlanmalıdır. Yine geri dönüşün mümkün olmadığı ve acil durumlarda uygulanan yeniden yerleştirmede ülkeler göçmen kontenjanlarını

arttırmalı ve ilk kez yeniden yerleştirme programlarını kullanan ülkelere diğer ülkeler destek olmalıdır.

Gönüllü, güvenli ve sürdürülebilir bir geri dönüş sürecini hayata geçirmede çoklu aktörlerin birlikte çalışması ve iş birliği mekanizmaları ile süreci yönetmeleri büyük önem taşımaktadır. Geri dönenlerin ülkelerine yeniden entegrasyonunu sağlamak için de politik, ekonomik ve sosyal faktörlere dikkat etmek ve yapısal/kurumsal tedbirleri hayata geçirmek için çaba göstermek gereklidir. Güvenli geri dönüş bir insan hakkıdır ve bu hakkın kullanımı konusunda ilgili taraflar gerekli tedbirleri almak durumundadır.

KAYNAKÇA

- Akbari, A., Chaudhary, T., Harpviken, K., Sarwari, A., Suhrke, A., & Strand, A. (2008). Return with Dignity, Return to What?, CMI Reports: Bergen, <https://www.cmi.no/publications/file/3055-return-with-dignity-return-to-what.pdf>. (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2020).
- Azad, A. & F, Jasmin. (2013). Durable Solutions to The Protracted Refugee Situation: The Case Of Rohingyas In Bangladesh. *Journal of Indian Research*, 1(4), 25-35.
- Bendixsen, S., Paasche, E., Schultz, J., & Strand, A. (2011). Between two societies: Review of the Information, Return and Reintegration of Iraqi Nationals to Iraq (IRRINI) Programme. CMI Reports., <https://www.cmi.no/publications/file/4155-between-two-societies-review-of-the-information.pdf>. (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2020).
- Black, R., Koser, K., Munk, K., Atfield, G., D'Onofrio, L., & Tiemoko, R. (2004). Understanding Voluntary Return. Home Office Online Report 50/04. London: Home Office.
- Chimni, B. (1999). From resettlement to involuntary repatriation: towards a critical history of durable solutions to refugee problems. *Refugee Survey Quarterly*, 23(3), 55-73.
- Çakır, M. (2019, 06 Aralık). Araştırma: Suriyeliler dönmek istemiyor. *Cumhuriyet*. Erişim adresi: <http://www.cumhuriyet.com.tr/>, (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2020).
- Dadush, U. (2017). The Economic Effects of Refugee Return and Policy Implications. OCP Policy Center.
- Dorai, K. (2018). Conflict and Migration in the Middle East: Syrian Refugees in Jordan and Lebanon. <https://www.e-ir.info/2018/09/04/conflict-and-migration-in-the-middle-east-syrian-refugees-in-jordan-and-lebanon/>. (Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2020).
- DRC (Dannish Refugee Council), NRC (Norwegian Refugee Council), Save The Children, International Rescue Committee. (2017). Joint NGO Recommendations on Durable Solutions for the Global Compact on Refugees' Programme of Action. <https://drc.ngo/media/4189902/recommendations-global-compact-refugees-programme-of-action.pdf>, (Erişim Tarihi: 5 Ocak 2020).
- Dünya Göç Raporu, (2020). World Migration Report 2020 (Turkish): 2. Bölüm Göç ve Göçmenler: Küresel Bakış, IOM Publications

- Forced Migration Review (2019). Return voluntary, safe, dignified and durable? Refugee Studies Centre. <https://www.fmreview.org/sites/fmr/files/FMRdownloads/en/return/return.pdf>. Erişim Tarihi: (30 Aralık 2019).
- Fransen, S. (2015). The Socio-Economic Sustainability of Refugee Return: Insights from Burundi. *Population Space and Place*. DOI: 10.1002/psp.1976.
- Gerver, M. (2019) Must refugees return? *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 1-22. DOI: 10.1080/13698230.2019.1573347.
- Göç İdaresi (2020). “Geçici Koruma İstatistikleri”, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>. (Erişim Tarihi: 09 Ocak 2020).
- Erdoğan, M. M. (2020). *Suriyeliler Barometresi 2019 Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*, Ankara: Orion
- Harild, N., Christensen, A., & Zetter, R. (2015). *Sustainable Refugee Return*. New York: The World Bank Group.
- Heimerl, D. (2005). The return of refugees and internally displaced persons: From coercion to sustainability? *International Peacekeeping*, 12(3), 377-390. DOI: 10.1080/13533310500074200.
- Hurwitz, A. (1994). The 1990 Dublin Convention: A Comprehensive Assessment. *International Journal of Refugee Law*, 11(4), 646-677.
- Icduygu, A., & Nimer, M. (2019). The politics of return: exploring the future of Syrian refugees in Jordan, Lebanon and Turkey. *Third World Quarterly*. DOI: 10.1080/01436597.2019.1675503.
- IOM. (2004). *Return Migration: Policies and Practices in Europe*. Geneva.
- IOM. (2014). *IOM (2014) Göç Terimleri Sözlüğü*, IOM Publications
- IOM. (2016). *Assisted Voluntary Return and Reintegration 2016 Key Highlights*.
- IOM. (2019). *Assisted Voluntary Return and Reintegration 2018 Key Highlights*.
- İçduygu, A., & Ayaşlı, E. (2019). *Geri Dönüş Siyaseti: Suriyeli Mültecilerin Geri Dönüş İhtimali ve Gelecek Senaryoları*. Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi (MIREKOC).
- Jacobsen, K. (2001). *The forgotten solution: local integration for refugees in developing countries*. UNHCR.

- Mathew, D. (2008). Voluntary Repatriation and State Sovereignty Seeking an Acceptable Balance. ISIL YBIHRL, 1-15.
- Petrin, S. (2002). New Issues in Refugee Research. Geneva: UNHCR.
- Rohwerder, B. (2015). Refugee return in protracted refugee situation. GSDRC Helpdesk Research Report 1282. GSDRC.
- Saalem, A. (2019). Refugee crises all around the world. <https://www.infomigrants.net/en/post/19033/refugee-crises-around-the-world>. (Erişim Tarihi: 30 Aralık 2019).
- Schwartz, S. (2019). Sending Refugees Back Makes the World More Dangerous. <https://foreignpolicy.com/2019/11/27/sending-refugees-back-makes-the-world-more-dangerous/>, (Erişim tarihi: 10 Temmuz 2020).
- UNHCR. (1997). Reintegration in the transition from war to peace. Geneva: UNHCR.
- UNHCR. (2017). Global Trends: Forced Displacement in 2017.
- UNHCR. (2018). Global Trends Forced Displacement in 2017.
- UNHCR. (2019a). Global Appeal 2018-2019.
- UNHCR. (2019b). Global Trends Forced Displacement in 2018.
- Warner, D. (1994). Voluntary Repatriation and the Meaning of Return to Home: A Critique of Liberal Mathematics. *Journal of Refugee Studies*, 160-174.
- Webber, F. (2011). How voluntary are voluntary returns. *Race & Class*, 52(4), 98-107. DOI: 10.1177/0306396810396606.
- Whyte, Z. & Hirslund, D. V (2013). International Experiences With The Sustainable Assisted Return Of Rejected Asylum Seekers. DIIS Report 2013:13.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013). Resmi Gazete, Tarih:11/4/2013 Sayı: 28615
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (2016). Resmi Gazete, Tarih: 17.03.2016 Sayı : 29656
- Yahya, M., Kassir, J., & Hariri, E.-H. (2018). Unheard Voices: What Syrian Refugees Need to Return Home. Carnegie Middle East Center. <https://carnegie-mec.org/2018/04/16/introduction-pub-76057>. (Erişim Tarihi: 08 Aralık 2019).
- Yıldırım Yücel, Z. (2019). Ulus Devlet, Mültecilik ve Menşe Ülkeye Geri Dönüş: Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Mülteciler. (Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul). Erişim adresi: <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/ET001514.pdf>.

ÜNİVERSİTE ÇALIŞANLARININ KORUYUCU AİLE UYGULAMASINA BAKIŞ AÇISI: BİR DURUM ÇALIŞMASI

Elif ÖZAYDIN DEMİRBAŞ¹

Hatice Merve İMİR²

Fatma Elif KILINÇ³

Nursel BEKTAŞ⁴

Öz

Koruyucu aile, çeşitli nedenlerle kendi ailesi tarafından bakım ve gözetimi sağlanamayan çocukların kısa veya uzun süreli bakımlarını devlet denetiminde üstlenen ve onları yetiştiren aileleri ifade etmektedir. Bu çalışmada koruyucu aile uygulamasının bilinirliği ve bu uygulamaya yönelik görüşlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda, üniversite çalışanlarının konuyla ilgili görüşleri nitel araştırma desenlerinden durum çalışması ile incelenmiştir. Veri toplama aracı olarak yarı-yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Araştırma verileri içerik analizi ile değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda, katılımcıların bu uygulamadan pek haberdar olmadıkları, koruyucu aileli evlat edinme veya bir çocuğu misafir etme gibi durumlarla karıştırdıkları görülmüştür. Aile odaklı hizmetlerin kuruluş bakımına göre daha verimli olduğuna dikkat çeken araştırmalar bulunmasına ve ülkemizde de aile odaklı hizmet modellerine öncelik verilmesine rağmen, bazı katılımcılar koruyucu aile yanında bakımın muhtemel dezavantaj ve riskleri bulunduğuna inanmaktadırlar ve bu nedenle devlet kontrolündeki kuruluş bakımının (çocuk evleri, çocuk evleri sitesi vb.) daha iyi bir seçenek olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların koruyucu aile ile ilgili endişelerinin başında korunmaya ihtiyaç duyan çocuklarla ilgili olumsuz düşünceleri yatmaktadır. Diğer taraftan, çocukları topluma kazandırma arzusu, onlara karşı hissedilen merhamet ve empati duyguları ve çocuk sahibi olamama/olmama gibi durumların katılımcıları koruyucu aile olmak hususunda motive edici faktörler olduğu belirlenmiştir. Sonuç olarak, katılımcıların genel olarak sahip oldukları eksik ve yanlış bilgiler göz önünde bulundurulduğunda, koruyucu aile uygulamasına yönelik bilinçlendirme çalışmalarının yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Koruyucu aile, korunmaya ihtiyaç duyan çocuk, görüş ve bakış açısı.*

¹Öğr. Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Programı, E-posta: eozaydin@ybu.edu.tr ORCID: 0000-0001-5238-3996

²Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü, E-posta: hmimir@ybu.edu.tr ORCID: 0000-0001-6230-3195

³Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü, E-posta: fekilinc@ybu.edu.tr ORCID: 0000-0001-8372-5047

⁴Araş. Gör. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü, E-posta: nbektas@ybu.edu.tr ORCID: 0000-0001-5901-2899

ÖZAYDIN DEMİRBAŞ, E. , İMİR, H. , KILINÇ, F. , BEKTAŞ, N. (2021). Üniversite Çalışanlarının Koruyucu Aile Uygulamasına Bakış Açısı: Bir Durum Çalışması. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi , 21(50), 231-277. DOI: 10.21560/spcd.vi.617942.

UNIVERSITY STAFF'S VIEWPOINT REGARDING FOSTER CARE SYSTEM: A CASE STUDY

Abstract

Foster parent is a parent who brings up and undertakes the responsibility of children who can not be cared for by their biological parents. This research aims to investigate awareness and viewpoints regarding foster parenting by qualitative case study methodology. Semi-structured interview form has been used for gathering data. Content analysis has been carried out to analyze the data. As a result, it is found that participants are not familiar with foster parenting, and they confuse it with adoption and short-term entertainment of children as guests. Some participants are found to prefer institutionalized care to foster parenting due to participants' recognition of possible risks and disadvantages related to foster parenting. Participants' worries mainly stem from their understanding of "children in need of protection". Besides, motivating factors are identified such as willingness to reintegrate children to society, feeling of empathy and compassion to the children and inability to have/not having a biological child. In conclusion, when participants' lack of knowledge and misinformation regarding foster parenting are considered, awareness-raising activities are recommended.

Keywords: *Foster parenting, child in need of protection, viewpoint and perspective*

GİRİŞ

Aile olmanın en önemli kısmı pek çok insana göre çocuk sahibi olmaktır. Aile olmak için genelde biyolojik çocuk sahibi olmak daha çok tercih edilmektedir ancak bazı insanlar bunu evlat edinerek ya da koruyucu aile olarak gerçekleştirmektedir. Bunun bir sonucu olarak da özellikle 19. Yüzyılın ortalarından itibaren evlat edinmeye yönelik uygulamalar kurumsallaşarak çeşitlenmiştir (Ishizawa ve Kubo, 2014). Koruyucu aile bakımı çocuk refah hizmetlerinin önemli bir bileşenidir. Biyolojik ailenin uygun bakım sağlayamadığı veya çocuğa bakmaya isteksiz olduğu durumlarda koruyucu aile kapsamında, çocuğa başka bir ev ortamında bakım sağlanır. Bu noktada, koruyucu aile olmayı kabul eden ebeveynlerin çocuk yanlarında kaldığı sürece fiziksel, duygusal, gelişimsel ve sosyal ihtiyaçları karşılamaları beklenmektedir (Dorsey vd., 2008). Bu nedenle, koruyucu aile uygulaması ilkesel olarak yetişkinlerin aile olma arzusunu karşılamaktan ziyade, korunmaya gereksinim duyan çocuklara aile ortamı sağlamayı hedeflemektedir.

Yaşamın ilk yıllarını oluşturan çocukluk dönemi korunmaya ve bakıma en çok ihtiyaç duyulan zaman dilimi olarak bilinmektedir. Bazı çocukların çeşitli nedenlerle bakım ve gözetimi aileleri tarafından sağlanamamakta ve bu çocuklar korunmaya ihtiyaç duymaktadır (Akyüz, 1984). Korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik uygulamalar Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmet Bakanlığına bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Bu uygulamalar iki temel kanuna dayanmaktadır. Bunlardan ilki 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, ikincisi ise 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunudur. Bu Kanunlar çerçevesinde korunmaya gereksinim duyan çocuklara yönelik uygulamaları aile yanında bakım ve kuruluş bakım yöntemleri olmak üzere iki temel başlık altında incelemek mümkündür (Şenocak, 2010; Yazıcı, 2014). Aile yanında sağlanan bakım yöntemleri; sosyal ve ekonomik destek, evlat edindirme ve koruyucu aile uygulamaları olarak sıralanırken kurumda sağlanan bakım yöntemleri, çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları, çocuk destek merkezleri, çocuk evleri ve çocuk evleri siteleri şeklinde uygulanmaktadır (Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Koruyucu Aile, 2018).

Korunmaya ihtiyacı olan çocuklar ile ilgili ulusal ve uluslar arası kanun ve sözleşmelerde bu çocukların öncelikli olarak aile yanında bakımlarının sağlanmasına yönelik hükümler yer almaktadır (Çocuk Koruma Kanunu, 2005; Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989). Bu nedenle günümüzde özellikle çocukların kendi aileleri ya da yakın çevreleri yanında bakımlarının sağlanmasına yönelik çeşitli uygulamalar vardır. Koruyucu aile uygulaması da bunlardan biridir. Koruyucu aile, çeşitli nedenlerle kendi ailesi tarafından bakım ve gözetimi sağlanamayan çocukların devlet denetiminde kısa veya uzun süreli bakımlarını üstlenen ve onları yetiştiren aileleri ifade etmektedir (Koruyucu Aile Evlat Edinme Derneği, 2019). Koruyucu aile olan kişiler bazen bu bakım ve gözetimi gönüllü olarak yaparken kimi zaman ise ücretli statüde sürdürmektedir. Türkiye’de ilk olarak 1949 yılında uygulanan koruyucu aile yönteminden faydalanan kişilerin sayısı her geçen gün artmaktadır (Yazıcı, 2014). Koruyucu Aile Evlat Edinme Derneğinin raporlarına göre 2016 yılı itibariyle devlet korunmasında bulunan çocukların %27.3’ ü koruyucu aile uygulamasından faydalanmaktadır. Bu oran aynı raporda 2011 yılında %8.2 olarak karşımıza çıkmaktadır (Koruyucu Aile Evlat Edinme Derneği, 2019).

Koruyucu Aile

Bütün çocuklar doğduğu andan itibaren korunmaya ihtiyaç duyarlar (Yazıcı, 2012). Kimi zaman çocukların bakım ve gözetimi çeşitli nedenlerle sağlanamaz ve çocuklar korunmaya ihtiyaç duyarlar. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda (2005) korunmaya ihtiyacı olan çocuk “bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk” şeklinde ifade edilmiştir. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununda (1983) ise korunmaya ihtiyacı olan çocuk;

“beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; ana veya babasız, ana ve babasız, ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen, ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuk” biçiminde tanımlanmaktadır.

Çeşitli nedenlerle (sosyal ve ekonomik zorluklar, ebeveynlerin vefatı, aile bütünlüğünün bulunmaması gibi), kendi aileleri tarafından bakım ve gözetimleri sağlanamayan çocuklar, kısa veya uzun süreli gönüllü veya ücretli olarak devletin belirlediği özellikleri taşıyan aileler tarafından yetiştirilmektedirler. Bu uygulama koruyucu aile olarak tanımlanmaktadır. 14.12.2012 tarihinde çıkarılan “Koruyucu Aile Yönetmeliği” ülkemizde bu alandaki uygulamalara rehberlik etmektedir. Bu yönetmeliğe göre, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan ve sürekli Türkiyede ikamet eden, 25-65 yaş aralığında, en az ilkokul mezunu, düzenli geliri bulunan herkes koruyucu aile olabilmektedir (Koruyucu Aile Yönetmeliği, 2012).

Aile-bakımı dışında kalan çocukların, aile yanına yerleştirilen çocuklara göre ruhsal ve fiziksel sorunlar yaşamaları, gelişimsel gecikme göstermeleri, akademik zorluklar yaşamaları ve çocuk adalet sistemiyle sorun yaşamaları çok daha muhtemeldir (Hazen, Hough, Landsverk ve Wood, 2004; Holland ve Gorey, 2004). Bu nedenle, kuruluş bakımında bulunan çocukların koruyucu aile kapsamında aile yanına yerleştirilmesi arzu edilen bir durumdur. Ancak, ailelerin koruyucu aile uygulamasına yönelik bilgi ihtiyaçları bu sürecin önündeki önemli engellerdendir (Luu, Wright ve Randle, 2019). Randle, Miller, Dolnicar, ve Ciarrochi (2014) koruyucu aile olmayan kişilerle yaptıkları araştırmalarında insanların neden koruyucu aile olmadıklarına dair önemli bulgular elde etmişlerdir. Araştırmaya katılanlar kimsenin kendilerine şimdiye dek koruyucu aile olup olmayacaklarını sormadığını, böyle bir fırsatın hiç doğmadığını ve koruyucu aile olmak konusunda hiçbir şey bilmediklerini ifade etmişlerdir. Koruyucu aile uygulaması konusundaki bilgi eksiklikleri, koruyucu aile başvuru adımlarının anlaşılması, bakılacak çocukla ilgili endişeler, koruyucu aile uygulamasının çocuk ve aile üzerindeki etkisiyle ilgili endişeler ve koruyucu aile sonrası finansal destekler hakkında bilgi eksikleri pek çok araştırmada koruyucu aile uygulamasına katılımın önündeki önemli sorunlar olarak tespit edilmiştir (Evan B. Donaldson Adoption Institute, 2002; Khanna ve Killian, 2015; Scott ve Duncan, 2013).

Koruyucu aile uygulamaları süreli koruyucu aile, akraba veya yakın çevre koruyucu aile modeli, geçici koruyucu aile modeli ve uzmanlaşmış koruyucu aile modeli olarak dört başlık altında yürütülmektedir (Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Koruyucu Aile, 2019). Koruyucu Aile Yönetmeliği'nde süreli koruyucu aile “öz ailesi yanına kısa sürede döndürülme imkânı bulunmayan ya da kalıcı olarak aile yanına yerleştirilemeyen çocuklara, tercihen temel ana-baba eğitimleri ve Koruyucu Aile Birinci Kademe Eğitimini almış kişi ve ailelerin sağladığı bakımı” şeklinde tanımlanırken akraba veya yakın çevre koruyucu aile modeli “veli ya da vasi dışında kalan kan bağı bulunan akrabalar ya da çocuğun iletişim içinde olduğu veya tanıdığı bakıcı, komşu gibi yakın çevresinde olan, tercih etmeleri halinde en az temel ana, baba eğitimleri kapsamında eğitim almış kişi ve ailelerin sağladığı bakım” biçiminde ifade edilmektedir (Koruyucu Aile Yönetmeliği, 2012). Aynı yönetmelikte geçici koruyucu aile modeli “acil koruma gereken ya da hakkında hizmet planı oluşturulmamış ve kuruluş bakımına yerleştirilmemiş ya da kendisi için planlanan hizmet modelinden çeşitli nedenlerle henüz yararlandırılmamış çocuklar için temel ana, baba eğitimleri ve Koruyucu Aile Birinci ve İkinci Kademe Eğitimini almış profesyonel kişi ve ailelerin sağladığı birkaç gün ile en fazla bir ay arasında değişen bakım” şeklinde tanımlanmaktadır. Bahsi geçen yönetmelikte uzmanlaşmış koruyucu aile modeli “özel zorlukları ve ihtiyaçları olan çocuklara yardımcı olabilecek lisans eğitimine sahip olan veya eşlerden biri en az ilköğretim düzeyinde olmak üzere temel ana, baba eğitimleri, Koruyucu Aile Birinci ve İkinci Kademe Eğitimlerini almış kişi ve ailelerin sağladığı bakım” biçiminde ifade edilmektedir. Talepte bulunan koruyucu aileler için çocuklara yönelik harcamalara ilişkin aylık ödemeler yapılabilmektedir.

Araştırmanın Amacı

Devlet koruması veya bakımı altına alınan çocuk sayısı Avrupa ülkeleri başta olmak üzere pek çok ülkede giderek artmaktadır. Bu durumun sebepleri arasında, artan yoksulluk, yeterli aile desteği alamayan ailelerin yaşam mücadelesi vermesi, çocuk ihmal ve istismar raporları, yoğun göç gibi faktörler önemli rol oynamaktadır. İngiltere’de yapılan bir araştırmaya göre, kötü muamele, ihmal ve fiziksel istismar bu faktörlerin başında gelmektedir (Bilson ve Munro, 2019). Ülkemizde ise korunmaya ihtiyaç duyan çocukların

kendi ailesi yanında nakdi yardımla desteklenerek bakılması yaygın bir uygulamadır (Karatay, 2017). Dolayısıyla yoksulluk ve destek alamama gibi nedenler Türkiye için her zaman geçerli değildir. Çünkü geçtiğimiz yıllar içinde “klasik yurt ve yuva bakımı” peyderpey terkedilirken, çocukların öncelikle kendi evlerinde bakımının sağlanmasına yönelik hizmetlere ağırlık verilmiştir (Karatay, 2017). Ancak gerek çocuk ve gerekse biyolojik aile ilgili etmenler de çocuğun devlet korumasına alınmasını gerektirebilmektedir. Örneğin, ebeveynlerin alkol veya uyuşturucu bağımlılığı sebebiyle ya da kendi ruhsal, zihinsel, fiziksel sağlık durumlarının elverişsizliği nedeniyle bakım verecek durumda bulunmamaları, ebeveynlerin hayatta olmaması, çocuğun süregelen bir hastalığının olması ya da özel gereksinimlerinin bulunması devlet koruması ve gözetimini gerektirebilmektedir (Medrano ve Tabben-Toussaint, 2012). Kurumda sağlanan bakımın bireysel ihtiyaçlara cevap vermedeki zorluklarından ötürü, çocuğun bakımını ailenin sağlayabileceği alternatif modeller düşünülmüştür (Gökçearsan-Çifci, 2009). Bu kapsamda artan ihtiyaca karşılık, kurum dışında bakımın gerçekleştirildiği koruyucu aile modeli öne çıkmaktadır. Nitekim, Laurila’ın (1999) araştırmasına göre çocuklar da aile yanında kalma modelini kurumsal modellerden daha iyi bulduklarını belirtmişlerdir ve kurumda kalmaktansa duyarlı bir aile yanında kalmayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir (Akt: Isomäki, 2002).

İnsanlar koruyucu aile olmayı belli sebepler ile istemektedirler. Bir çocuğun hayatını iyileştirme ve aileyi büyütme arzusu, dini ve manevi duygular, insancıl hayırseverlik ve bebek sahibi olamama araştırmalarda en sık rapor edilen sebeplerdir (Bausch, 2006; Malm ve Welti, 2010; Tyebjee, 2003). Koruyucu aile uygulaması evlat edinmeden farklı olarak genelde daha kısa ve geçici süreli bakımı amaçlamaktadır ancak araştırmalar göstermektedir ki çocuklar koruyucu aile yanında sıklıkla daha uzun süreler kalmaktadır (Fanshel ve Shinn, 1978; Milham, Bullock, Hosie ve Haak, 1986). Diğer taraftan, çocukla ilgili sosyal hizmet birimleri, geçici süreliğine bakıma ihtiyacı olan çocuklara bakım sağlayabilecek yeterli sayıda koruyucu aile bulmakta ve bu kişileri muhafaza etmekte güçlük yaşamaktadır (Martin, 2000; Pecora, Whittaker, Maluccio, Barth ve Plotnick, 1992). Koruyucu ailelerin yarısından fazlası ilk beş yıl içinde koruyucu aile olmaktan vazgeçmektedir (De Maeyer, Vanderfaellie, Vanschoonlandt, Robberechts ve Van Hohen, 2014). Bu noktada, insanların

koruyucu aile uygulamasına yönelik bilinçlilik durumları, bu uygulamaya onları motive eden ve kaygılandırıran durumların tartışılması önem kazanmaktadır. Böylece kaygı verici faktörlerle ilgili önlemler alınabilirken motive edici faktörler daha güçlendirilerek aileler koruyucu aile olmaya teşvik edilebilirler (MacGregor vd., 2006).

Isomäki (2002) koruyucu aile olma süreciyle ilgili faktörleri sistemsel olarak analiz edip kuramsal bir görüş ortaya koyan ilk araştırmacılarıdır. Kuramının “koruyucu ebeveyn” bölümünde motivasyon ve gelir durumu faktörlerinin birbirleriyle ilişkili olduğunu ve bu iki faktörün belirleyici olduğunu belirtmektedir. Gelir düzeyi ve koruyucu aile motivasyonu arasında doğrusal bir ilişki grafiği çizen bu kurama göre, ebeveynlerin gelir düzeyi arttıkça bir çocuğa iyilik yapma arzuları da artmaktadır. Fakat, bu kuramda çocukların özellikleri de önemli bir girdi olarak tanımlanmaktadır. Çocuğun zorluğu olarak tanımlanan bu faktör, esasında çoçğun uyum göstermesiyle ilintili olarak tanımlanmaktadır. Çocuğun fiziki olarak sağlıklı ve davranışsal açıdan uyumlu olması koruyucu aile yanında kalma şansını artıran bir etmen olarak denklemde yer almaktadır.

Bu noktadan hareketle, kuramın işaret ettiği şekilde “koruyucu ebeveynin özellikleri” ve “çocuğun özellikleri” dikkate alınarak katılımcıların “koruyucu aile olma” konusundaki görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Isomäki'nin (2002) kuramından yola çıkarak farklı gelir düzeyi, farklı öğrenim düzeyi, medeni hal ve yaş grubunu temsil eden üniversite çalışanlarının koruyucu aile olmak konusundaki bilgi durumları ve konuyla ilgili olumlu ve olumsuz görüşlerinin derinlemesine tartışılması amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, koruyucu aile uygulamasının üniversite çalışanları tarafından bilinme durumunu yönelik nitel bir çalışmadır. Çalışmada olgu bilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Bu desen; yaşadığımız dünyada olaylar,

deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilen, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Çalışma Grubu

Araştırmada amaçlı örneklem yöntemlerinden farklılıkları belirlemek için geniş çaplı durumları ve önemli ortak örüntüleri belirlemek amacıyla kullanılan maksimum çeşitlilik örneklemesine (Patton, 2014) uygun olarak çalışma grubu seçilmiştir. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi ve Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu'nda görev yapan ve araştırmaya katılmayı kabul eden 10 akademik ve 9 idari personel çalışma grubunu oluşturmuştur. Her bir katılımcıya ilişkin kişisel bilgiler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Kod Adı	Yaş	Cinsiyet	Medeni Hali	Öğrenim Durumu	Meslek	Aylık Gelir	Çocuk Sayısı
1. Elif	45	Kadın	Bekar	Lisansüstü	Akademisyen	7000+	-
2. Beyza	28	Kadın	Evli	Önlisans	İdari personel	2500+	1
3. Zeliha	35	Kadın	Evli	Lisansüstü	Akademisyen	5000+	2
4. Kerem	25	Erkek	Bekar	Lisansüstü	Akademisyen	5000+	-
5. Musa	30	Erkek	Bekar	Lisansüstü	Akademisyen	5000+	-
6. Fatma	31	Kadın	Bekar	Lisansüstü	Akademisyen	5000+	-
7. Orhan	48	Erkek	Evli	Lisansüstü	Akademisyen	7000+	2
8. Emre	28	Erkek	Bekar	Lise	İdari personel	2500+	-
9. Gizem	38	Kadın	Evli	Lisansüstü	Akademisyen	5000+	2
10. Ahmet	28	Erkek	Bekar	Lisansüstü	İdari personel	2500+	-
11. Zeynep	44	Kadın	Evli	Lise	İdari personel	7000+	-
12. Mehmet	26	Erkek	Bekar	Lisans	İdari personel	2500+	-
13. Eda	34	Kadın	Evli	Lise	İdari personel	2500+	3
14. Emine	40	Kadın	Evli	Lisansüstü	Akademisyen	5000+	2
15. Ayşe	37	Kadın	Bekar	Lisansüstü	Akademisyen	5000+	-
16. İbrahim	48	Erkek	Evli	Lisans	İdari personel	2500+	2
17. Semra	37	Kadın	Evli	Lisans	İdari personel	2500+	1
18. Dursun	55	Erkek	Evli	Lisans	İdari personel	5000+	2
19. İlnur	30	Kadın	Evli	Lisansüstü	Akademisyen	5000+	0

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada katılımcıların demografik bilgilerini toplamaya yönelik araştırmacılar tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır.

Görüşme Formu

Araştırmada nitel veri toplama tekniklerinden görüşme tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama aracı olan görüşmeler bireylerden önemli, ayrıntılı bilgi sağlamada etkilidir (Creswell, 2017). Standartlığı ve esnekliği nedeniyle belirli bir konuda derinlemesine bilgi edinmeye yardımcı olması bakımından yarı yapılandırılmış görüşme tercih edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Araştırmada öncelikle görüşme rehberi hazırlanmıştır. Görüşme rehberindeki sorular amaç, anlam ve kapsam açısından dört alan uzmanı tarafından değerlendirilmiş ve bir personel ile ön uygulama yapılmıştır. Veri kayıplarını önlemek amacıyla görüşmeler sırasında katılımcıların onayı ile kayıt cihazı kullanılmıştır. Görüşme sırasında görüşmeyi gerçekleştiren araştırmacı kendisini tanıtmış, çalışmanın amacını, soru sayısını, görüşmenin ne kadar süreceğini belirterek görüşmeye başlamıştır. Görüşmeler 1-10 Nisan 2019 tarihleri arasında üniversitenin iki yerleşkesinde, katılımcıların çalışma ofislerinde yapılmış olup ortalama görüşme süresi 14 dakikadır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler “içerik analizi” yapılarak değerlendirilmiştir. Veriler; verilerin kodlanması, kodlanan verilerin temalarının belirlenmesi, kodların ve temaların düzenlenmesi ve bulguların tanımlanması ve yorumlanması (Yıldırım ve Şimşek, 2008) olmak üzere dört aşamada analiz edilmiştir. Analiz sürecinde öncelikle, görüşme yazıya aktarılarak deşifre edilmiş ve çözümlemeler yapılmıştır. Veri analizinde iyi bir güvenilirlik endeksinin sağlanabilmesi için araştırmacılar arasında görüş birliğinin sağlanması, analizlerin araştırmacılar tarafından kullanılan kategorilerin

dağılımına dayandırılması gerekmektedir (Hayes ve Krippendorff, 2007). Bu amaç doğrultusunda, puanlayıcılar arası güvenilirlik için hesaplanan Krippendorff's Alpha değerinin 0.80 üzerinde olduğu görülmüş olup ($\alpha=.84$) puanlayıcılar arası güvenilirliğin sağlandığı belirlenmiştir (Krippendorff, 2018).

BULGULAR

Korunmaya ihtiyaç duyan çocuklara yönelik uygulana koruyucu aile uygulamasının üniversite personeline ne kadar tanındığı ve bu uygulamayla ilgili düşüncelerinin derinlemesine incelendiği bu araştırmada bulgular, katılımcıların görüşleri doğrultusunda sınıflandırılarak bu bölümde sunulmuştur.

Devlet Koruması Altındaki Çocuğa Bakım Verme Konusuna Yabancılık ve Bilgi Eksikleri

Korunmaya gereksinim duyan çocukların koruyucu aile uygulamasından yararlandırılması konusunda görüşlerine başvurulmuş üniversite personelinin konuya öncelikle çok aşina olmadıkları görülmüştür. Görüşmeler sırasında katılımcılar, konuya hakim olmadıklarını ifade ettikleri gibi zaman zaman araştırmacılara korunmaya gereksinim duyan çocukların kimler olduğunu ve bakım konusunda ülkemizdeki uygulamaların nasıl yürütüldüğünü sormuşlardır. Aşağıda bu genel yabancılık durumuna yönelik ifadelere yer verilmiştir:

“korunmaya muhtaç derken bunların kendi aileleri var mı, bunun için devlet eliyle bakılması gerekiyor değil mi?... [Koruyucu ailede] yanımıza alıyor muyuz peki?... biz mi bu kurumlara gidiyoruz o şekilde mi yapılıyor o konuda bilgim yok biz mi direk gidiyoruz... Psikolojik destekler alıyoruz herhalde...” (Mehmet)

“Korunmaya muhtaç çocuklar şey mi ya mesela kimsesizler yurdunda olan herkesi mi düşüneceğiz bunun için, yani ebeveynleri yok?” (Elif)

“Korunmaya muhtaç çocuklar zaten herhalde devletin bununla alakalı yerleri var benim bildiğim kadarıyla değil mi?... yani aslında çok da bir normal gündelik [bir şey değil] çok da bir bilgimiz yok ama hani uygulama olarak herhalde devletin bu konuda baya bir şey olduğunu biliyorum çünkü. Seçiciliğinin olduğunu biliyorum, aileleri seçtiğini biliyorum gelirin bakabilme potansiyelinin koruyucu aileler noktasında olduğunu biliyorum ama tabi ayrıntı olarak çok da bilgi sahibi değilim.” (Musa)

“Aslında toplumda bir de hani başka bir şey daha mı var? Gidiyorsunuz o çocukları ziyaret ediyorsunuz düzenli bunu yapıyorsunuz. O ne oluyor? Bir şey diyorlar ona bazı ünlülerde yapıyor onu diye biliyorum yani işte ama yani. Bunlarda aslında çocuk korunmalı...” (Elif)

Katılımcılara koruyucu aile olmak hususunda neler bildikleri sorulduğunda, Çocuk evleri, çocuk evleri sitesi, evlat edinme ve koruyucu aile hakkında genel bir karışıklık olduğu gözlenmiştir. Bu karışıklık, konuya yabancılık olarak değerlendirilmiştir. Ancak, katılımcıların koruyucu aile uygulaması hakkında eksik ve yanlış bilgilere sahip oldukları da gözlenmiştir. Bu kapsamda, katılımcıların koruyucu aileliği en çok bir tür kısa süreli misafirlik olarak algıladıkları belirlenmiştir.

“Tam olarak bildiğim konu şu işte: tamamen kayıt yine kendi öz anne babasında kalıyor çocuğun. İhtiyaç sahibi olan aileler bakamadıkları için çocuklarını yurtlara ya da sevgi evlerine bırakıyorlar. Burada, nerede biz talep ediyorsak çocukları sadece hafta sonu için alabiliyoruz ya da gerekli koşulları sağlıyorsa tamamen bizim yanımızda kalabiliyor ama aile her zaman hak talep edebiliyor. Yani anne babası yaşayan ve mutlaka bir ebeveyni yaşayan çocuklar için korunmaya muhtaç kavramında kategorisinde aldıklarını biliyorum. Çocuk sadece sizin yanınızda bir misafir modunda kalıyor. Sizin onun üzerinizde herhangi bir hakkınız olmuyor, resmi olarak olmuyor, yok. Size de işte çocuğa kalmış anne veya baba demesi gibi bir süreç var” (Ayşe)

“Ya onunla ilgili, çocuğun her türlü sorunu şeyi ile ilgileniyor diye biliyorum, maddi manevi. Hani tam olarak maddi ufak tefek ihtiyaçları olabilir hani, tamamen bakımı değil ama. İşte ne bileyim ufak tefek ihtiyaçları olabilir dediğim gibi, manevi desteği olabilir, psikolojik olarak onun annesinin babasının eksikliğini hissettirmemeye yönelik alıp gezdirmek olabilir. Onu sosyal ortamlara katmak olabilir [...] [Ailenin] yanında olmuyor diye biliyorum, onu yanına evlatlık gibi değil de hani tamamen almıyor ama sadece hani ondan sorumlu oluyor diye biliyorum.” (Zeliha)

“[...] hani aileler kuruma bir başvuru yapıyor koruyucu aile olmak istediğine dair. Belli bir çocuğu oradan seçiyorlar, belli periyotlarla eve geliyor. Beraber aile ile vakit geçiriyor mesela haftasonu diye biliyorum. Hani çocuğun birkaç nasıl diyeyim sorumluluklarına maddi açıdan özellikle aile karşılıyor sanki diye biliyorum” (Beyza)

“[...] aile evlat edinmiyor ama evlat edinmiş gibi onunla ilgilenebiliyor herhalde. Eve falan da götürabiliyor yani kısa süreli götürüyor öyle çok değil” (Elif)

“Çok bir şey bilmiyorum, hani sadece hani [...] Hafta sonları mı alıyorlar çocuğu? Bilgim yok ya.” (Semra)

Katılımcıların koruyucu aile ile ilgili eksik ve yanlış bilgilerinin önemli bir diğer bölümünün, sürecin maddi boyutuyla ilgili olduğu görülmüştür. Çocukların bakım, eğitim ve yetiştirilmelerine ilişkin harcamalar için yapılan yardımı, koruyucu aile ücreti olarak algılayan iki katılımcı bunu yadırgadıklarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Ay ücret de veriliyormuş. Bence o daha sakat yani bence bilmiyorum. Peki hani mesela üç kuruş para alıyor veriyorlar mı yani? Mesela 1000 Lira kazanıyor ama diyor ki işte ben de bir çocuk olsun bu evde. Hani kötü koşullar mesela

evinde var ama alıyor. Onu nasıl yapıyorlar, gelire bakıyorlar mı yani?” (Elif)

Mesela [koruyucu aileye] ücret veriliyor ama ben o ücrete hiç olumlu bakmıyorum çoğu ücret karşılığı olduğu için çocuk talep ediyorlardır. Bence ücret tamamen kaldırılması lazım bu gönüllülük esaslı olması lazım (Gizem)

“Çocuğun birinci derece yakınları baktığı zaman onlara maddi yardım yapıldığını biliyorum ama koruyucu ailede böyle bir şey olup olmadığını bilmiyorum” (Orhan)

Korunmaya İhtiyaç Duyan Çocuklara Kim Bakmalı?

Katılımcılar korunmaya ihtiyaç duyan çocukların durumunu göz önünde bulundurarak, çocuklara sahip çıkmanın devletin işi olduğunu ifade ederek devletin kendi kurumları aracılığıyla bakım sağlamanın en uygun yöntem olduğunu belirtmişlerdir. Bu noktada, katılımcıların koruyucu aile uygulaması ile kuruluş tipi bakımı birbirinden ayırdıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca, koruyucu aile modelini -gerçekte devlet sorumluluğu ve denetimi altında olmasına rağmen- devlet dışındaki kişilerce yürütülen bir süreç olarak tanımladıkları görülmektedir. Katılımcıların bu yöndeki görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

“Devlet kurumları bu [Ankara] Saray’da falan var ya onlar tarafından üstlenilmeli ya devlet üstlenmeli; Bence orada olmalı yani... Yani devlet olarak imkanlar daha fazla olur bence devlet tarafından bakılması daha uygun... Ben açıkçası kendi ailesi dışında herhangi bir yerde [aile yanında] bakılmasını uygun bulmuyorum” (Emre)

“Devlet tarafından bakılmalı; kurum bakımı daha uygun devlete ihanet edemez çocuklar. Kimsesiz çocuklar devleti ana baba bilir. Devşirme sistemi gibi. [...] Devlet baksın diye düşünüyorum, Devlet bu yolla kendine adam yetiştirebilir. Devlet tarafından bakılsa iş garantisi de olur.”(Ahmet)

“Devlet tarafından bakılmalı, en güvenli yer devlettir... Kurum bakımı daha iyi evde bakım sağlanınca o ortama alışıyor, bir daha kuruma gitmek istemiyor” (Eda)

“Yani devlet üstlenmeli aslında. Ama tabiki devlet de hangi birini üstlensin diye düşündüğün zaman hani insanların da yardımcı olması gerekiyor tabi ki” (Zeliha)

“Yani şöyle düşündüğümüzde o çocuklar toplumun bir bireyi sayılıyor bunda da hani devletin sorumluluğu var. Yani özel bakım evleri yapılması gerekiyor, şu an bildiğim kadarıyla sevgi evleri var, değil mi, buralarda bakılıyor. Yani tabi imkanlar seferber edilip o şekilde toplumun sahip olduğu birey düşüncesiyle bakılması gerekiyor bu bireylere yani” (K12, erkek, evli)

Katılımcılar korunmaya ihtiyaç duyan çocukların bakımını devletin üstlenmesi gerektiğini, ancak devletin sunduğu bakım hizmetinin çocuklara uygun olması gerekliliğini, bakımın ev konforunda olması gerektiğine de ifade etmişlerdir. Bu noktada, katılımcılardan bazıları özellikle ev tipi bakım olarak adlandırılabilir Çocuk Evleri'nin iyi bir uygulama olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca, katılımcıların günümüzde uygulamadan kaldırılmış modellerden ve kurumlardan da varmışçasına bahsettikleri görülmektedir. Katılımcıların konuyla ilgili görüşleri aşağıda özetlenmiştir:

“Yani resmî kurumlarda olmalı ama tabii koşullar burada önemli. Son dönemlerde ev ortamları filan sağlanmaya çalışıldı O herhalde daha iyidir ama hani onların biraz daha bakım verenlerin belki sayıca daha çok olduğu ortamlarda olmaları gerekiyor olabilir bilemiyorum; uyarı eksiklikleri var çünkü. Hani birçok çocuğa tek bir kişi bakıyor ve o da genel bakımlarını karşılayabiliyor ama sosyal anlamda ne katıyor bilemiyorum açıkçası [...] Ev tabi daha rahat olur, ev ortamında yaşamaları daha iyi çocukların aslında. Yani ben mesela

şey bir arkadaşım Çocuk Esirgeme Kurumu'ndan biriyle ev arkadaşıydı meslek hayatı sırasında. Biz onun evine gittiğimizde mesela o kızcağız -yaşımız aynı ve arkadaş konumunda gençler odada otururken- o arada yemek yedi pasta börek. Hani neden böyle dedik, bilmiyor dedi. Hani evdeki kuralları bilmiyor, gelmesi gerektiğini bilmiyor dedi. Mesela onun ailesi de onlara gittiğinde -benim arkadaşımın [ailesi]- şey diyormuş: Ne yapmalıyım? Yanlarına gelmeli miyim? çünkü hep böyle bir odada yaşamış bir insanın evi kullanması bile öğretilmesi gereken bir şeye dönüşüyor ama en azından ortam olarak evde yaşamayı öğrenir. Ama hani bir aile ile yaşamaz o bir eksik kalır öbür türlü onu da bilmeyecek” (Elif)

“Öncelikle bu işte eğitim almış kişilerin bakması gerekiyor yurtlarda değil de Sevgi evleri tarzı yerlerde olmalı diye düşünüyorum [...] [Çocuk] evinde bakım bence aslında daha iyi olur diye düşünüyorum, birebir takip daha iyi olur gibi geliyor [...] [Yurt tipi] kurumda birazcık daha başıboş kalıyor çocuklar. Çocuklar birlikte kalıp birbirlerinden bir şeylere özenbiliyorlar ama bir evde mesela bakıcı bir anne gibi olduğunda yani bir evlat gibi daha iyi yetişir” (Fatma)

“Kurumda ev ortamında bakılmalı. Aile sıcaklığını hissettirecek uzman kişiler tarafından bakılmalı [...] Evde bakım daha uygun olur çünkü çocukların psikolojik ve duygusal ihtiyaçları daha iyi karşılanabilir. Çocuklarla birebir ilgilenilebilir, kötü şeylerden korumak için denetim daha kolaydır” (Emine)

“[Çocuk Evleri'nde] en azından ev sıcaklığını çocuklar hissetmiş olurlar. Çünkü yurtlarda çok daha büyük çok daha kalabalık yani orada bir ev sıcaklığı olacağını düşünmüyorum. Ama hani o tarz bir evlerde olursa, çünkü kalan çocuk sayısı belli olacak, çocuklar için daha iyi olur sanki. Yani, kendimi düşünüyorum öyle bir yer olursa daha iyi olurdu diye geldi aklıma. Ben olsam öyle isterdim” (Beyza)

Katılımcılardan biri ise, kendi yakın çevresindeki deneyiminden söz ederek, Çocuk Evleri vasıtasıyla korunmaya ihtiyaç duyan çocuklara çok iyi bakıldığını ifade ederek, aile yanında bakımın “başkasının çocuğuna bakmak” gibi ciddi bir iş olduğuna dikkat çekerek Çocuk Evleri’nin şartlarının iyiliğinin altını çizmiştir:

“Çok koruyucu aileliği bilmiyorum ama benim kayınbabam şöyle çalışıyor, iş yapıyor orayla, sevgi evleri var [...] Orada çok iyi bakıldığını söylüyor kayınbabam çocuklara yani. Ondan dolayı benim şimdi biraz aklıma geldi. Ya çocuklara belki bizim kendi çocuklarımıza baktığımızdan daha iyi bakıyorlarmış yani, her şeyini iyi alıyorlar diyor. Doktora götürüyor sürekli hastalanınca falan yani iyi bakılıyor çocuklara oralarda. Hani yurtlarla da ilgili çok söylenti var. Yani ama hani o Sevgi Evleri’nde öyle bir şeyler yok herhalde. Olsaydı babam anlatırdı, derdi yani böyle şeyler oluyor ama çok memnun o. Çok seviyor yan,i orada çalışanlar falan da çok iyiymiş, çocuklar falan da iyi bakılıyormuş yani çocuklara, öyle yani öyle aşinalığım var. [...] Ya Tabi ki aile yanında her zaman iyidir. Ama dediğim gibi işte anne baba ona hazır mı? Ne olursa olsun koruyucu aile ya da evlatlık al. Fark etmez bence, başkasının çocuğunu alıp sahipleniyorsun. Yani iyi düşünmek lazım.” (Semra)

Korunmaya ihtiyaç duyan çocukların devlet kurumlarında daha iyi bakıldığına dikkat çeken katılımcılardan biri ise kurumda çalışanların bu konuda mesleki bilgi ve tecrübelerinin bulunduğunu, bu nedenle devletin kurumlarının çocuklar için en uygun bakımı sunduğunu belirtmiştir:

“Çocukların bakımları bence sosyal hizmetler kurumlarında hani bu işte gerçekten hani nasıl derler resmi olarak bu işte tecrübesini alan, eğitimini almış kişiler tarafından sosyal hizmet kurumlarında desteklenmesi gerekir. Onun haricinde gönüllü ailelerin de destekleri olabiliyor hatta bununla ilgili Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nda bir şey var, bir programı var diye biliyorum [...] [Öncelikle] Sosyal hizmet kurumlarında bakılması gerektiğini düşünüyorum [...] çünkü bu konuda devlet kurumları tecrübeli eğitim almış kişilerden oluşuyor onların daha çok ön planda olması gerektiğini düşünüyorum.” (Kerem)

Kuruluş bakımını, aile yanında bakıma göre daha uygun bir bakım seçeneği olarak gören katılımcılardan bazıları da kuruluş bakımının aile yanında bakıma göre daha güvenilir bir bakım sistemi olduğuna dikkat çekmiştir. Bu doğrultuda, katılımcılar özellikle aile yanında bakımın dezavantajlarını işaret ederek, gerek kontrol ve denetim açısından ve gerekse ailenin “gerçek bir aile” olamayacağından ötürü, kuruluş bakımının daha iyi bir çözüm olduğunu belirtmişlerdir:

“Bence kesinlikle aile yanında bakım sağlanmamalı, istismar vakalarından dolayı kesinlikle doğru bulmuyorum” (Ahmet)

“Yani bilemiyorum [aile yanında bakım] o da biraz tehlikeli geliyor bana açıkçası yani günümüzde kendi çocuklarını bile insanlarımızın neler yaptığını görünce bunun çooook özel testlerden geçirilerek yapılması gerektiğini düşünüyorum ama bizim ülkemizde ne oluyor açıkçası bilmiyorum [...] yani bizim çevremizde yok ama bu olmuyor anlamına gelmez insanların psikolojisi çok normal değil artık çünkü günümüzde. Hani nasıl güvenilecek bilemiyorum” (Elif)

“Bence kurum bakımı daha uygun çünkü aile bakımı olduğu zaman çok güvenilir olmaz ben böyle düşünüyorum Aynı zamanda kontrollü olduğu için denetimi daha kolay olur” (Emre)

“Keşke [koruyucu aileliği] yapabilseler ama Türk kültürüne çok uygun olduğunu düşünmüyorum. Yani insanlar üvey evlatlarına neler yapıyorlar kaldı ki. Yani keşke yapabilseler. Aslında hem dinimizce hem ahlaken hem insaniyet namına bunun böyle olması gerekiyor aslında ama biz Türk olarak bu kültüre ne kadar uygunuz onu bilmiyorum, yani duyduğumuz okuduğumuz haberler karşısında” (Zeliha)

“Devletin özel denetimindeki şu bakım evleri var ya orada yapılmalı [...] Ben kurum bakımını yeğlerim. Evde bakım ne kadar gönüllü de olsa şey [...] yani çok da kendi çocuğun gibi bakıldığını düşünmüyorum. Aile yanında bakımı biraz çocuklar şey eder. Sıkıntılı görüyorsunuz.” (Dursun)

“Bu hani Sevgi Evleri gibi o işte eğitim almış insanlar, gidip orada bakmaları lazım çocuklara. Çocukların bence bir aileye gidip de aile yanında büyümesi de çok uygun olmayabilir” (Fatma)

Korunmaya ihtiyaç duyan çocukların devletin kurumları aracılığıyla bakılması gerektiğini düşünen katılımcılar olduğu gibi, bu işin çocuğa yakın ve gönüllü aileler tarafından yapılmasının daha uygun olduğunu belirten katılımcılar da olduğu görülmüştür. Bu konuda özellikle aile ortamının olumlu atmosferine dikkat çeken katılımcılar, çocuk bakımının öncelikle aileler tarafından üstlenilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

“Korunmaya muhtaç çocuklar mümkünse anne baba, öncelikle onların yanında bakılmalı. Yoksa birinci derece yakınları. Eğer onlardan da bir sonuç alınamıyorsa bu işi yapabilecek, gerçekten çocuklara sahip çıkabilecek kendilerini buna hazır hisseden kişiler tarafından bakılabilir [...] Bence evde bakım, aile ortamı her zaman önemlidir; toplumun en önemli yapısı aile olduğu için aile ortamında çocukların yetişmesini ben önemsiyorum Bu nedenle bence aile olmalı [...] Bence birinci derece yakınlarından başlamak kaydıyla iyi bir araştırma yapılıp, eğer bunlardan bir sonuç alınamıyorsa üçüncü şahıslar da bu işin içerisinde olabilir” (Orhan)

“Evde bakılmalı çünkü ev ortamı ile kurum ortamı farklı her açıdan. Yani yetişkin olarak kendimizi düşündüğümüzde; bir akşama kadar sandalye oturmak var bir de kanepede oturmak var, ayağının yere değmesi var ya da işte kendine ait bir odanın olması var, benimsiyor. Daha doğrusu öyle diyelim benimsiyor, sahipleniyor yani. Benim evim düşüncesi oluşuyor” (Gizem)

“Aile yanında [bakılmalı], her bir aile ülkemizde maalesef kabul etmiyor bunu ama kabul edebiliyorsa aile yanında bakımı daha doğru buluyorum [...] çocuk eksiklik hissederek yetişmeyecek, çocuk sevgi ilgi eksikliğini, açlığını gidermiş olacak çünkü kurumlarda ya da Sevgi evlerinde yetişen çocuklar mutlaka sevgiye aç yetişiyorlar ve ilgisiz yetişiyorlar ve dışarıda gördükleri en ufak bir ilgiye ya da karşı cinsi ya da farklı cins ya da hemcinsi dahi olsa o açlığını doyurmak için yanlış yöne sapabiliyorlar” (Ayşe)

“Eğer aile ve çocuk gönüllü olarak buna katılırsa kendi ailesi olmasa bile çocuk bir aile yanında olmanın avantajından yararlanabilir. Duygusal anlamda çocuk geçici olmayan, sağlıklı bir bağ kurmasını sağlayabilir. Sevgi, ilgi güven duygularını tadabilir. Dolayısıyla, temel duygusal ihtiyaçları karşılandığından psikolojik olarak kendini daha iyi hissedebilir” (Emine)

Koruyucu aile hizmeti ülkemizde devlet kontrolünde ve denetiminde gerçekleştirilmektedir. Nitekim, katılımcılar da aile yanında bakımın korunmaya ihtiyaç duyan çocuklar için daha uygun bir yöntem olduğunu belirtmekle beraber bu sürecin devlet kontrolünde olması gerekliliğine dikkat çekmişlerdir. Kuruluş bakımını tercih eden katılımcılarda görülene benzer şekilde çocuğa bakacak kişinin denetlenebilir olması aile bakımını tercih eden katılımcılarda da gözlenmiştir:

“Çocuğun istekleri doğrultusunda yaşı büyükse fikrini beyan edebiliyorsa onun istekleri doğrultusunda bakımı sağlanabilir. Bir aile yanında olaksa da devlet yerleştirmeli, kesinlikle devlet yerleştirmeli” (Zeynep)

“Yine tabi bu bakımın kontrollü ve devlet destekli olması gerekiyor, her aileye verilmemesi gerekiyor. Öncesinde mutlaka her ailenin fiziki yapısına bakılması gerekiyor, yaşadığı konuma bakılması lazım, maddi gelirine bakılması lazım. Devlet tarafından da şu an destekleniyor, desteklenmiyor değil, ama gerçekten iyi bir desteğin sağlanması gerekiyor ki teşvik edilebilsin daha çok aile yanına bu tarz çocukları alabilsin kabul edebilsin ama işte ailenin geçmişinde işte tecavüz

varsa cinsel istismar varsa ya da katillik ne bileyim hırsızlık gibi kavramlar varsa bu tarz ailelere mutlaka çocuk verilmemeli. Çocuğun bunlardan uzak tutulması gerekiyor” (Ayşe)

Korunmaya ihtiyaç duyan çocukların bakımının aileler tarafından üstlenilmesi gerektiğini düşünen katılımcılardan bazıları ise çocuğa öncelikle yakın çevresindeki ailelerce bakılması gerektiği ve kuruluş bakımının bu çocuklar için son tercih olması gerektiğini vurgulamışlardır:

“Aslında bence evde bakım daha uygun olur ama imkân yoksa mecbur kurum... ev ortamı olduğu için daha uygun olur dedim çünkü öyle çocuklar daha da çok ihtiyaç duyarlar bence” (Zeynep)

“Anne babası yoksa eğer babaanne, anneanne, dede, teyze, hala vs. hani belki onlar yapabilir, bakabilir ama onlar da yoksa devlet yapacak bu işi. Yani şey yeni kurumlar açacak işte çocuk esirgeme vs. hani onun gibi, oralarda bakabilirler” (Semra).

Koruyucu Aile ve Evlat Edinme Farkına Dair Görüşler

Katılımcılar koruyucu aileliği tanımlarken evlat edinmeden farkına da değinmişlerdir. Bu doğrultuda, katılımcılar daha çok hukuki yükümlüklere, ailenin maddi gelirine, aile soyadını verme gibi kavramlara dikkat çekmişlerdir. Katılımcılardan bazılarının görüşleri aşağıda özetlenmiştir:

“Yani evlat edinmede tamamen bir çocuğu siz kendi nüfusunuza geçiriyorsunuz ve bazı hakları koruyucu evlada göre daha fazla. Siz -atıyorum- onu mirasçı tayin edebiliyorsunuz diye biliyorum ben ama koruyucu ailede sadece o çocuğun daha iyi bir ortamda yaşamını sürdürebilmesi için daha iyi şartları sağlanması için yapılan bir yaklaşım diye biliyorum” (Orhan)

“Koruyucu aileliğin evlat edinme gibi hukuki bir bağlayıcılığı yok, çocuğun biyolojik ailesinin evlat edindirmede de söz hakkı kalmıyor” (Emine)

“Evlatlıkta tabii bir de varisin mirasçı oluyor soyadını verebiliyorsun. Tabii öyle oluyor.” (Gizem)

Koruyucu aile... bu konuda çok bilgim yok, bir de ne biliyordum bir aile olmadan tek kişi şekilde evlat edinemiyorlar [koruyuculukta] tamamen üstüne alamıyor (Mehmet)

Evlat edinme ve koruyucu aile hakkında katılımcılar arasında en sık dillendirilen farkın ise alınan sorumluluğun büyüklüğü ve süre ile ilgili olduğu görülmüştür. Katılımcıların ifadelerinden bazıları aşağıda sunulmuştur:

“Koruyucu ailede belli bir süre sonra alıyorlar geri ya da yeterli bakımı sağlayamıyorsa Sosyal Hizmet Kurumu gerekli verimi alamazsa o zaman geri alıyorlar ama evlatlıkta daimi olarak soyadına geçiriyorsun [...] Yani en azından evlatlık alayım da iyisiyle kötüsüyle eğrisiyle doğrusuyla benim çocuğum olsun diyor [...] benim bir çocuğum olsun düşüncesiyle oluyor” (Gizem)

“Çok büyük fark var bence. Yani koruyucu ailede devlet denetiminde yapılıyor bütün bu işlemler ama evlat edinmede öyle değil. Çocuk tamamen kendi nüfusuna geçmiş oluyor. Her şeyiyle birebir sorumlu oluyorsun. Yani kendi evladın gibi olması lazım sorumluluk açısından. En azından koruyucu ailede bir eksik bir şey olduğu zaman hemen devlet olmadı burada eksik var deyip müdahale edebilir diye düşünüyorum. Evlat edinmek çok daha zor bir şey bence” (Beyza)

“Evlat edindiğiniz de tamamen resmi yükümlülük sizin üzerinizde oluyor. Çocuğın her tür hakkı; korunması dahil, maddi manevi sorumlulukları sizin üzerinizde ama koruyucu ailede, koruyucu aile olduğunuzda devlet tarafından maddi destek alıyorsunuz ve tüm haklar devlette ya da öz ailede kalıyor” (Ayşe)

Korunmaya İhtiyaç Duyan Çocuk, Koruyucu Aile ve Evlat Edinme Hakkında Bilgi Kaynakları

Araştırmada katılımcıların, koruyucu aile, evlat edinme ve korunmaya ihtiyaç duyan çocuklar ile ilgili bilgilerini açıklarken sıklıkla kendi çevrelerindeki deneyimleri referans aldıkları gözlenmiştir. Katılımcılar, kendi yaşantılarında gördükleri benzer durumlardan yola çıkarak koruyucu aile ve evlat edinmeyle ilgili bildiklerini açıklamışlardır. Bu noktada, en önemli bilgi kaynağı olarak kişisel tecrübelerin, ardından da medyanın etkili olduğu görülmüştür.

“Yakın çevremde mesela çok bebeklikten alınan bir çocuğun bir ailede büyüdüğüne şahit oldum. Onlar mükemmel bakım veriyorlardı yani bu çocuk şanslıydı diyebilirim” (Elif)

“Bir ara işte koruyucu aile olarak işte çocuk almayı düşündüm; bir öğrencimde ben gördüm daha önce bir çalıştığım kurumda kendisi iki tane evlatlık iki tane koruyucu aile olarak almıştı. Toplam dört tane çocuğa bakıyordu bakım sağlıyordu o zaman araştırmıştım” (Gizem)

“Şimdi korunmaya muhtaç çocuklardan yakın çevremizde evlat edinilmiş bireysel evlat edinilmiş böyle durumlarda var. Arkadaşım da başvurdu evlat edinecek şu anda bekliyor. Evlat edinecek diye bekliyor. Koruyucu aile mantığı ile değil diğer türlü [...] Eski çalıştığım üniversitede de yine rektörümüzün aldığı bir çocuk vardı aynı şekilde şu an yine bir öğrencimizin kardeşi var o koruyucu aile modeli ile alınmış o şekilde sürekli denetleniyor.” (Ayşe)

“...annemin komşusu vardı. Kuzenimin komşusuydu, annem öyle tanıyorduk biz. Bitişik komşusuydu. Çocukları olmuyordu mesela, evlatlık almışlardı. Kız çocuk almışlar evlatlık. Ya oradan mesela biliyorum. Hani anne baba diye çocuk biliyordu evlatlık olduğunu. Ama anne baba diye çok seviyordu. Onlar da çocuğu çok seviyorlar, kendi çocukları gibi. Hatta çocuk kız çocuğuydu, kadına inanılmaz benzemişti. Çocuk genç kız oldu, büyüdüksıra aynı annesinin kopyası

olmuştu. Biz dedik Allah'ın takdiri işte çocuğu da annesine benzetti. Hani kendi annesi olmasa da öyle diyorduk hep yani kendi kendimize konuşuyorduk” (Semra)

“Zaman zaman arkadaşlarla konuşuyoruz [çocuk] alan kişiler de var. Onlar da zaman zaman bu süreçlerle ilgili konuştu, tartışıyoruz” (Orhan)

“Bir yakınım oldu. Çocuğun annesi vefat etmiş, babası da çocuğu kuruma koymuş. 2. Ya da 3. Sınıfa giden bir kız çocuğu. Aşırı içine kapanıktı ve yakınım bu çocuğu tekrar kuruma verip başka bir çocuğun koruyucu ailesi oldu” (Eda)

“[Çevremde] evlatlık alanlar oldu. Aile çok ilgili bir aileydi zaten baba mimar anne yine üniversite mezunu emekliydi. Çok iyi bakıyorlar tabi çocuğa ama onlar yani hani işte şey biraz daha sosyo ekonomik düzeyi yüksek insanlar [...] Bir de Isparta'da bu küçük evlerde çalışan şeyler var, bizim bir tanıdığımız var, o söylemişti.” (Zeliha)

Genelde internette okumuştum (Emre)

Televizyondan [görmüştüm] ... Ama esas bu koruyucu aileyi ben şeyden öğrendim, bir diziden. Şu TRT1'deki bir dizide görmüştüm. Orada Suriyeli çocuklara da koruyucu aile olunabiliyor falan filan (Zeliha)

Koruyucu Aile Olmaya Motive Eden Faktörler

Katılımcılara koruyucu aile olmak isteyip istemeyecekleri, kendileri istemeseler bile istekli olan aileleri neyin teşvik etmiş olabileceği sorulduğunda, katılımcıların çoğunlukla çocuğa iyilik yapmak, onları topluma kazandırmak ve hayatlarına dokunmak gibi hususları dile getirdikleri görülmüştür. Katılımcıların ifadelerinden bazıları aşağıda sunulmuştur:

“Eşimle bizim hep böyle bir isteğimiz var ama bunu aslında şey yapabiliriz. Yani topluma faydalı bir birey daha kazandırmak isteriz istiyoruz” (İbrahim)

“Ama bu hayvan da olsa bitki de olsa yetiştirdiğimiz insan da olsa topluma yararlı faydalı ve doğru yetiştirdiğimizde doğru insanı elde ediyorsunuz. Bir katilden dünyaya gelmesinin bir önemi yok. Siz çocuğu doğru yönlendirdiğimiz ve doğru eğitimi verdiğinizde iyi bir şey ortaya çıkartırsınız, kötü alışkanlıklar edindirdiğinizde de bir katil ya da hırsız ortaya çıkarabilirsiniz o yüzden. Bildiklerimizi ya da gördüklerimizi paylaşmak için sevgiyi paylaşmak için [...] Onların ne kadar muhtaç ve ihtiyaç sahibi olduğunu biliyorum. Onların ne kadar aç ve gördükleri muamelelerin ne kadar kötü olduğunu bildiğim için” (Ayşe)

“[...] böyle bir karmaşa halinde büyümesin öyle isterim yanıma alıp da o çocuğu yetiştirmek isterim açıkçası. Hem maddi olarak hem manevi olarak destek olmak isterim hani onu zor bir hayat bekliyor onu çünkü hani aile bakamadığı için çünkü bir destek olmak isterim yani” (Fatma)

“Her çocuğun, her insanın hakkı olduğu gibi çocukların da çok iyi ortamlarda iyi şartlarda yetişmeleri gerektiğini düşünüyorum onları. Hani faydamız olabilsin istiyoruz, bir çocuğun hayatına dokunabilelim istiyoruz” (Orhan)

“Devlet ne kadar iyi koşullarda bu çocukların bakımını sağlıyor olsa da pek çok açıdan eksik kalıyor. Bu yolla belki bu eksikler telafi edilebilir” (Emine)

“Bu konu bence gerçekten önemli bir konu yani Türkiye için ülkemiz için gerçekten bu konular çok da çok büyük bir popülasyon var büyükşehirde özellikle şimdi bir de Suriye gibi bir faktör geldi Suriyeliler de gerçekten bu konuda çok sıkıntı yaşıyorlar özellikle Akdeniz bölgesini ben gördüğüm kadarıyla söylüyorum Mersin'de 1000 yaşa benim ailem Sokak da korunmaya muhtaç şimdi ben bir şey yapmıyorum insan her türlü insandır ırkı, dini, her ne olursa

olsun...Herkesin bu konularda destek olması gerektiğini düşünüyorum hele de çocuk olunca çünkü çocuk erken yaşta ne kadar yani kritik dönem. Bu yaşlarda ne kadar çok iyi değerlendirilirse gelecekte o kadar faydalı ve yararlı birey olur olur” (Kerem)

Katılımcıları koruyucu aileliğe motive eden faktörler arasında çocuklara karşı hissedilen merhamet ve empati duygusunun da olduğu görülmüştür. Bütün çocukların “bizimki gibi” iyi bir çocukluk geçirmesi arzusunun ve “benim çocuklarım başına böyle bir şey gelseydi” kaygısının bireyleri empatik ve şefkatli bir yaklaşımla koruyucu aile olmaya teşvik edebileceği ifade edilmiştir. Konuyla ilgili katılımcıların görüşleri aşağıda sunulmuştur:

“beni motive eden şey ne olur? şimdi ben çok şanslı bir ailenin çocuğuyum şimdi öyle söyleyim şimdi gerçekten hani annem babam gerçekten elinden geleni geldiğince bize destek oldular ve hala destek olmaya çalışıyorlar. Benim kendi gelirim olmasına rağmen halen de çok destek oluyorlar Şimdi herkes benim gibi şanslı değil, şimdi öyle düşününce burada gerçekten bir eşitsizlik söz konusu ve insanın biraz içi cız edebiliyor. Yani ben böyle iken iyi bir başkasının onun da bazı şeyleri görmesi, bazı şeylerin deneyimini yaşaması. Şimdi ben kendim böyle yaşıyorum o yaşamayınca ben kendimi kötü hissediyorum, o yüzden bu konuda dediğim gibi hani dışarda da böyle ben araba kullanırken dilenciler gelip gidiyorlar hani bir şey istiyorlar çok soğuk oluyor mesela hani Allah kimseyi soğuk havada dışarıda bırakmasın ben öyle şeyler yaşadığım zaman içim cız ediyor hiç dayanamıyorum direk neyse veriyorum mesela isterim yani mesela böyle bir şey yapmayı yani onları görünce kendimi iyi hissetmiyorum o yüzden [...]” (Kerem)

“[...]annelik duygusu. Yani bir çocuğun annesinin olmamasını düşündüğüm anda içim çok kötü oluyor yani [...] Jya benim çocuğumun annesi olsaydı, ben olmasam o ne olacak?, yani acaba? İşte bu düşünceler beni itti açıkçası. Biraz duygusallaştım ama. Yani çok zor bir şey annesinin olmadan büyümesi çok zor bir çocuğun ya. Onun için çok isterdim” (Beyza)

“baktığımızda bu çocuğun hani yardıma muhtaç olması yani hani başka kimsesinin olmaması yani onu hani bir koruyup kollamak gerekiyor ona bir kanat germek gerekiyor [...] O şekilde beni motive eden şefkat olabilir[...]] merhamet duygusu şefkat duygusu ile baktığımda kendimden bir şüphem olmaz” (Mehmet)

“Küçüklüğümde beri böyle bir koruyucu ailelik evlatlık bilmiyorum yani hep istediğim bir şeydi. Merhamet hissediyor olabilirim üzüliyorum olabilirim ya da işte herkes birer tane çocuk almış olsa nesil güzelleşir diye de düşünüyorum” (Gizem)

“Yani duygusal bir bağ olduğu için yani bakıma, sevgiye ihtiyacı olduğunu düşündüğüm için” (Emre)

Katılımcılar çocuğa odaklanan bu bakış açılarından farklı olarak, çocuksuz bir aile olmanın da koruyucu aileliğe kapı aralayabileceğini ifade etmişlerdir. Bu görüşe göre, anne baba olma içgüdüleri ve arzusuna karşılık, çocuk sahibi olamayan bireyler de koruyucu aileliğe başvurabilmektedir. Çocuksuz ailelerin koruyucu aile olabileceğine yönelik görüşler şu şekildedir:

“Yani genellikle çocuğu olmayan ailelerin alması uygun olur bence ama tabi bu kişiden kişiye değişir yani çocuk sevgisi olan anne baba yani onlara da önerilebilir onlara da uygun olabilir bence” (İbrahim)

“İlla biyolojik olarak çocuğu dünyaya getirmek gerekmiyor; anne baba olmak çocuğu doğurmak ile alakalı bir şey değil ben buna inanıyorum ve kendimde o potansiyeli görebiliyorum. Bir anaçlık olduğunu düşünüyorum ben öğrencilerime de o şekilde yaklaştığından kaynaklı olarak” (Ayşe)

“[Koruyucu aileliği] çocuğum olmadığı için [düşünebilirim]” (Zeynep)

“Benim yaşıım 30 oldu, henüz çocuk düşünmüyoruz ama ileride de olmazsa bir koruyucu aile olarak çocuk alabiliriz, çok da iyi olur. Ben pozitif bakıyorum yani” (İlknur)

“Çok iyi bir şey bence yani. Hani çocuğu olmayan aileler düşünebilir aslında böyle bir şey. Aslında hani zor bir şey. Hani evlatlık almak bir çocuğu çok zor bir şey, hani anne baba için zor olabilir ama hani koruyucu aile olabilir insanlar. Yaa ben mesela olmak isterdim yani hani kendi çocuğum olmasaydı [...] Aslında çok iyi yaa, maddi imkanı yerinde olan çocuğu olmayanlar yapabilir böyle bir şey. Mesela benim dayımın çocuğu olmadı, dayımla yengemin, Çok istediler, olmadı ve dayım çok iyi durumda yani maddi imkanı çok iyi. Ama bir çocuk alıp bakamadılar.” (Semra)

“Ya ona da şu şekilde bakabiliriz. Hani kendi çocuğu olup da başka bir çocuğun da bakımını üstlenen ailede bir değişik olur bir de kendinin hiç çocuğu olmayıp da hani bir çocuğu evlat edinip onun bakımını üstlenen ailede daha farklı olur tabii ki. Tabii ki benim dediğim ikinci seçenek daha iyi olur [...] bu seferde kendi çocuğuyla başka bir çocuğu hiçbir şekilde bir tutamaz yani insandır. O boyuttan baktığımızda yani hiç çocuğu olmayan çocuğa muhtaç şekilde çok isterler” (Mehmet)

Koruyucu Aile içinde Bakım Sağlanabilecek Çocuklara İlişkin Görüşler

Katılımcıları koruyucu aile olmaya farklı sebepler motive ediyor olmakla birlikte, çocuklarla ilgili bazı özelliklerin de onları koruyucu aile olma açısından daha tercih edilebilir hale getirdiği fark edilmiştir. Katılımcılar öncelikle çocuğun cinsiyetiyle ilgili durumdan söz etmişlerdir. Bazı katılımcılar çocuğun kız ya da erkek önemli olmadığını belirtirken bazıları ise sahip oldukları çocukların cinsiyetine göre veya dini kaygılarından ötürü belli bir cinsiyeti daha çok tercih edebileceklerini belirtmişlerdir:

“[Cinsiyet] fark etmiyor gibi aslında normalde ama şey kişilerin tercihleri olabilir tabii ki. Çünkü seçiyor yani orada doğurduğunu seçemiyor ya” (Elif)

“Fark etmez yani ben bir de kız çocuğunu daha çok seviyorum oğlum da var kızım da var ama kendi kızımı da daha çok severim açık söyleyeyim.” (İbrahim)

“Mesela benim oğlum var ama ben hep böyle inşallah kızım olur kızım olur diye çok istemiştim. Sonra oğlum olduğunda evlat sevgisi başka yaa kız erkek hiç fark etmiyor diyorum şimdi. O yüzden hiç önemli değil, yani ikisi de olabilir, hayırlı evlat olmaları önemli yaa. Kendi çocuğun olunca tabii bağına basıyorsun ne fark etmez. Öbür türlü de fark etmez ya. O da bir bebek çocuk yani sonuçta ne olacak sanki” (Semra)

“... Hiçbir şekilde cinsiyetini düşünmem” (Kerem)

“Şimdi cinsiyet farkı fark etmez diyemiyorum çünkü dini boyuttan bakmak zorundayım dini boyuttan bakmasam fark etmez ama dini kaygılarından dolayı mecburen kız çocuk tercih ederim. Helal haram kavramı nikah olayı aslında bundan dolayı (Ayşe)

“Yani İslamen dinen [tercihlerim] olur tabii ki de. Eşim ve çocuklarım erkek olduğu için yine erkek çocuk isterim. O zaman da bir süre sonra bana haram olur işte ama ... Yani orada biraz dini hassasiyet olduğu için, yoksa normalde olmaz. Ama yaş 18 inden büyükse en azından erkek olmasını hani tercih ederim ki hem kendi çocuklarım hem eşim olduğu için. En azından onlar ilgilenebilir belki ya da daha çok vakit geçirebilirler ya da ben o kontrolü sağlayabilirim. Ama kız olursa öbürlerinin kontrolünü sağlayamayabilirim tabii ki.” (Zeliha)

“[...] Sanırım iki oğlum olduğu için erkek olmasını tercih ederim” (Emine)

“Hmmm. kız olmasını isterim. Çünkü benim bir kızım var. Yani benim hiç kız kardeşim olmadı, çok istemiştim. Hani kızımın bir kız kardeşi olsun ya da bir ablası olsun. Kız kardeşi olsun isterim yani.” (Beyza)

Cinsiyete ek olarak, katılımcılardan bazıları çocuğun yaşının önemli olmadığını belirtirken bazıları ise koruyucu aile olma açısından önemli bir ölçüt olduğunu ifade etmişlerdir. Katılımcıların büyük bir kısmı küçük yaşlardaki çocuğa koruyucu aile olmayı daha çok tercih edebileceklerini ifade etmişlerdir:

“Hayır [tercihim] olmaz” (Zeynep)

“küçük olmasını isteriz, örneğin 3-4 yaşında olabilir” (İbrahim)

“küçük isterim, kesinlikle çok küçük almak isterim” (İlknur)

“küçük isterim yani 0-3 yaş gibi” (Gizem)

“çok büyük olmasını tercih etmem ama 10 yaşın altında olabilir (Emre)

“Yani çok [tercihim] olmaz ama tabi ki küçük çocuklar daha masum olduklarını düşünüyorum ama ergenlik dönemindekilerin de daha çok ihtiyacı var. Yani herhalde olmaz. Çünkü hepsinin şeyi farklıdır hani o anki zorluğu ya da ihtiyacı farklı hani hiçbiri birbirinden daha kolay değil.” (Zeliha)

Katılımcıların büyük bir kısmı küçük yaşlarda çocuğa koruyucu aile olmayı tercih edebileceklerini ifade etmiş olmakla birlikte; buna sebep olarak çocukla anlaşma ve bağlanmanın; çocuğu eğitme ve disiplin etmenin küçük yaşlarda daha kolay olacağını öngörmüşlerdir. Konuyla ilgili katılımcıların görüşleri aşağıda sunulmuştur:

“Daha küçük yaşlar... 5 Yaşından daha küçük çocuklar olabilir. Sizin şartlarınızı yaşayıp o kurullarla yaşam şartına uyum sağlayabilecek düzeyde olabilmesi için” (Orhan)

“Duygusal bağ kurmak için küçük yaşlarda olmasını isterdim, 4-5 yaş dönemi olabilir” (Emine)

“Ergenlikte onun öncesinde olsa daha iyi olur diğesinde sizi kabul edememe gibi bir durum yaşanabilir ki hani zaten bu evlat edinmeye bu koruyucu ailelik de aslında bir nevi arkadaş gibisiniz yani tamamen şey olmuyorsunuz ergenlik boyutunda da siz en fazla arkadaş olabilirsiniz” (Mehmet)

“Ama sanki küçük yaşlardan olması daha avantaj gibi gerçekten çocuğa bir şeyler vermek istiyorsan ve uzun vadeli düşünüyorsan bu olayı hani 1-2 sene korunmaya muhtaçlığı devam ettireyim ama yavaş yavaş uzaklaşayım elimi çekeyim gibi bir potansiyel içindeysen zaten hani ilk yaşlarda olması tam bir dezavantaj oluşturur ama gerçekten bu işin içindeysen süreklilik götürecekse gerçekten onu kendi çocuğu gibi benimseyeceksen küçük yaşlarda olması avantajlı gibi. Ona göre yetiştirirsin sana bağlılığı daha fazla olur çünkü seni göreceğ sürekli diye düşünüyorum” (Musa)

“Yani biraz küçük olsun isterim Herhalde yani işte atıyorum bir lise son sınıf öğrencisi ne söz geçiremem diye düşünüyorum. Böyle bir yani şu an böyle bir tereddüt ettim şu anda. Ortalama 6 7 yaşında olabilir Tam böyle hani dediklerimi anlatabileceğim daha çocuğum gibi yetiştirebileceğimiz bir zaman” (Fatma)

“[yaşı büyük olursa]iyi yetiştirebilir miyiz diye endişelenebilirim, asilik yapar mı diye korkarım” (Eda)

“Çocuk yaşta olması tabi daha şeydir. [...] Yani ilkokula gelmeden çocuk yaşta olan birilerinin eğitimi daha kolay. Büyüdükten sonra çok daha zor.” (Dursun)

Son olarak, çocukla ilgili faktörler arasında ailenin hayatta olup olmama durumunun da koruyucu aile için kararını etkileyebildiği görülmüştür. Katılımcılar, çocuğun ailesinin hayatta olmasını bir tür dezavantaj olarak

tanımlamaktadırlar. Çocuğun öz ailesinin geçmişi ve çocuk üzerindeki muhtemel etkilerini işaret eden katılımcılar, öz aileden kaynaklı olarak alıştıkları koruyucu aile sürecinin sekteye uğramasından duydukları endişeyi de zaman zaman dile getirmişlerdir. Bu nedenle, öz ailenin sürece karşı çıkması, çocuğu geri istemesi gibi durumlar öngörülerek, öksüz ve yetim çocuklara koruyucu aile olmanın daha tercih edilebilir olduğu ifade edilmiştir:

“Yani şey olabilir. [ailenin hayatta olması] tabii alan kişinin geri adım atma durumunu sağlar bence. Hani [ailesi] olmayı tercih eder büyük ihtimal bence. Yarın bir gün sahip çıkabilirler, kafasını karıştırabilirler [...] Tabii burada başka şeyler de önemli mesela; suçlu bir aile suç işlemeyi pek çok şey yapmayı göze alabilir. Olayı paraya da çevirebilir çocuğun karşı tarafa sevgisini kullanarak [...] Orada biraz daha ne bileyim şey daha zor geliyor” (Elif)

“Benim, şimdiye kadar çocuk almamamın en büyük sebebi aslında bu aile konusu. Ailesi ortaya çıktığı an çocuğu eğer alma hakkı olmasa koruyucu aile olma fikrim daha yeşerebilir, daha çok teşvik olabilirim” (İlknur)

“[Hayatta olmaları kararımı] etkiler dediğim gibi yani çocuğun travma yaşamaması için bu açıdan ailesini en azından kaybetmiş olması benim tercihim olur çünkü çocuk hala onlarla hep bir bağ kurmak isteyecektir. İster istemez ailesini arar öğrenmek ister. Ben saklanmasından yana da değilim açıkçası. Çünkü çocuk gerçekleri doğruları bilecek bilinçte bir yaştıysa eğer, ben söylenilmesi gerekiyor diye düşünüyorum. Söylenmesi gerektiğini düşünüyorum yani [...] Kendi siyasi fikrimden ya da düşüncelerimden kaynaklı olarak doğu bölgesinde belli bölgelerden de tercih etmem açıkçası ya da ailesindeki geçmiş çocuğu bir nebze de olsa etkiler. Algılayabilecek bir yaştıysa mesela annesinin babasının kötü alışkanlıklarının olması; uyuşturucu alkol sigara bağımlılığı gibi ya da hayat kadını olması annesinin gibi durumlar istemem. Bunu dışarıda yapıyor olması, dışarıda çalışması olayı değil çocuğun gözünün önünde gerçekleşen mutlaka bazı süreçler oluyor. Bazı ailelerde yani enstest ilişkiler ya da işte farklı ilişkiler dahil yani dolayısıyla böyle bir çocuğun gerekli tedaviyi görmeden sizin hayatınıza girmesi uygun değil ya da sizinle birlikteyken o tedavi

sürecini atlatması da kolay olmayacaktır. Yani biraz böyle bir aileden geliyor biraz rehabilite edilmiş olması gerektiğini düşünüyorum” (Ayşe)

“Ailesi olan bir tanesinin bakımını sen üstlensen ne olacak. Hele o aile zorluk yapacaktır. [Böyle bir karar verecek olsam] ailesiz olan tercih ederim. Ailesi varsa hiç girmem kesinlikle.” (Dursun)

[Öz ailenin hayatta olması] beni etkiler; nasıl bir aileden geldiği, o ailenin bu yaklaşıma nasıl bir tepki verebileceği belli bir düzeye geldikten sonra buna karşı çıkması o süreci baltalaması gibi hususlar ortaya çıkabilir.” (Orhan)

“Ailesi varsa tedirgin olabilirim. Yani hani mesela sonrasında gelip hani bu çocukla ilgili ne bileyim sıkıntı yaratabilirler diye çocuk için yine endişelenirim. Benim için çok ne yapabilirler hani çok bir şey olmaz. Hani sonuçta ben onların çocuğu için iyi bir şeyler yapıyorum. Ama hani hayatta olmayan bir aile bana daha rahat gelir, ama hayatta olan bir aileden tedirgin olurum. Sonuçta çocuk da hani baskı altında hissedebilir kendini ya da aile ne düşünür nasıl yaklaşır o aile bilmiyorum yani.” (Zeliha)

Yani mesela nasıl diyim bir istismar veya eşler arasında büyük istismar çocuğa karşı çocuk istismarı ama bir şeyler yaşanıyor; biri içerde biri dışarda. Şöyle bu çocuğun sonuçta annesi babası var; babası olduğu için çocuk ister istemez annesini babasını görmek isteyecek, onlarla iletişim kurmak isteyecek. Hani ben de üvey baba olarak kendim bir şekilde gereksinimlerini yerine getirmeye çalışacağım. Ben babayım,-üvey babayım- bu gerçek annesi orada hani birazcık şey oluyor değişik oluyor. Bir tuhaf oluyor yani ister istemez ben [ailesinin hayatta olmasını] tercih etmem yani.” (Kerem)

Katılımcıların öz aile konusundaki seçiciliklerinde duygularının da etkin rol oynadığı gözlenmiştir. Bu noktada katılımcılar aileyle ilgili endişelerine ek olarak, bu ailelere kızgınlık ve öfke duyduklarını, kimi zaman da

onları görmezden gelerek varlıklarını inkâr ettiklerini belirten ifadeler kullanmışlardır. Aşağıda, öz aileye yönelik öfkeli ve görmezden gelici tutumlar katılımcıların kendi dilinden örneklerle özetlenmiştir:

“Bilmek isterim yani [öz ailenin] hayatta olup olmamalarını merak ederim, iki çift lafım olur. Yani nasıl insanlar oldukları değil ama hayatta olup olmadıklarını merak ederim [...]Yoksa ailesinin özel durumu beni ilgilendirmez ama açıkçası görüşmek de istemem öz ailesiyle, çocuğunu bırakmış çünkü” (Gizem)

“Yaani bırakıp gitmiştir belki ona [öz aileye] kızgınlığım olur yanlış tavırlarda bulunabilirim. Çünkü kimseyi incitmek istemem o yüzden [öz ailesi hayatta] olmasın bence. Olmaması daha iyi diye düşünüyorum.” (Beyza)

“Etkilemez etkilemez yani hayatta olmaları etkilemez Çünkü, zaten çocuğunu bırakmış yani benim için fark etmez sorun teşkil etmez” (İbrahim)

“Eğer karar verdiysem ya onlardan çok uzaktadır. Yani ben zaten ailenin durumuna göre karar vermişimdir; uzaktadır zaten görüşemeyecek durumundadır. Onun için çok daha önemli değil ailenin durumu” (Emre)

“[...] o çocuk oradaysa zaten ailesi yok gibi bir şey benim için onun için önemsemem” (Zeynep)

“kendi ailesinin neden hani neden bakımını yapamadığı merakımı cezbeder tabi [ama] öbür türlü ailesi varmış yokmuş şey değil önemli değil” (Mehmet)

Koruyucu Aile Olma ile İlgili Endişeler

Katılımcılar, koruyucu aile olmaya kendilerini heveslendiren faktörlerden söz ettikleri gibi, bu süreçte onları korkutan ve kaygılandıran bazı durumlardan da bahsetmişlerdir. Endişe sebepleri incelendiğinde, katılımcıların öncelikle

“korunmaya ihtiyaç duyan çocuk algılarının” önemli bir çıkış noktası olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda, katılımcılar, çocuğun tehlikeli olabileceğine ve ne olursa olsun yabancı biri olduğuna dikkat çekerek, bu sebeplerden ötürü koruyucu aile olmaktan endişe duyabileceklerini dile getirmişlerdir:

“ya mesela televizyonda falan duyuyoruz Ya böyle işte parasını almak için öldürdü gibi şeyler. Hani bayağı ütöpik gibi geliyor. Yabancı biri yani pek de tanıımıyorsunuz. O biraz belki tedirgin edebilir” (Fatma)

“Koruma altına alınan çocukların muhtemel bazı psikolojik sorunları olabilir, dolayısıyla davranış bozukluğu suça yatkınlık gibi durumları aileme yansıtmasından endişe duyarım” (Emine)

“Yaa şöyle bir şey var. Hani başkasının çocuğu oluyor hani kafada o var yani. Senin çocuğun değil bir başkasının çocuğu ya hani ne kadar onu sahiplenebilirsin, ne kadar sevebilirsin. Hep birinin çocuğu gibi, hani kendi çocuğun değilmiş gibi düşünebilirsin. O yüzden hani yani sevgini böyle çok verebilir misin, böyle bağrına basabilir misin çocuğu bilmiyorum ki. Hani hiç başıma gelmediği için, düşünmek lazım, ciddi bir şey.” (Semra)

Katılımcılar kimi zaman kendileriyle ilgili bazı konularda da kuşkuya düşerek endişelenebilmektedirler. Kendilerine yönelik kaygılar arasında en sık rastlanan kaygılar ise kendi çocuğu ile koruyucu aile oldukları çocuk arasında adaleti sağlayamamak, maddi açıdan yetersizlik yaşamak, koruyucu aile oldukları çocuk ile anlaşamamak ve çocuktan ötürü çok sorumluluk hissederek kısıtlanmış hissetmektir. Katılımcıların konuyla ilgili görüşleri aşağıda sunulmuştur:

“içten içe [endişem] olabilir şöyle acaba ayrımcılık olur mu diye? Mesela kendi çocuğu olan insanların koruyucu aile oldukları çocuklar ile kendi çocukları arasında bir ayırım yapabilir mi soru işareti olur. Ama zaten çocuğu olmayan bir

insan koruyucu aile olarak ya da evlatlık olarak çocuk aldığımda bu aile zaten böyle bir ayrıma gitmeyecektir. Böyle bir endişe olabilir bazen yani yapar mıyım acaba bir acaba soru işareti oluyor açıkçası” (Gizem)

“Yetemezsem diye ya da hani ne bileyim mesela kendi çocuklarımı ayırt edip de ona o kötü.. o hani en azından o hissiyatı yaşatmamak da önemli. İşte sonuçta hani ayrımcılık yapmamaya çalışırsın ama olur ya insansın, nefsanî şeyler var. Ya çocuk bunu olumsuz hissederse diye. [...] iki kardeş arasındaki dengeyi kurmak bile çok zorken dışardan gelen başka bir çocukla diğer iki çocuğun arasındaki dengeyi kurmak daha zor gibi.” (Zeliha)

“Yani şu olabilir; ona gerektiği hayat; hayatta gerekli maddi olanakları sağlayabilecek miyim sağlayamayacak mıyım olabilir” (İbrahim)

“Koruyucu aile olmak için gelirinin çok çok iyi olması lazım. Önce kendi çocuklarından arta kalan tasarruf edebilen bir aile isen koruyucu aileliği öyle kabul edebilirsin. Yoksa kendinden artırıp da çocuklarını sıkıntıya sokacak bir vaziyette koruyucu aile olduğun zaman zaten o çocuğa da mutluluk veremezsin [...] yani şu anda hiç düşünmedim öyle bir şeyler. Çünkü kendi çocuklarımın geçimini sıkıntıya koyduğum vakit. Kendi çocuklarım şu anda sıkıntılı yetişirken ben kendi açımdan söylüyorum, böyle bir çocuğu alıp da bir sıkıntı daha yaratmak istemem. Yani o çocuğun psikolojisi açısından çok doğru olmaz zaten” (Dursun)

“En büyük endişem çocuklarla çocuklarda olan problem. O çocuğun size uyum sağlayıp sağlayamaması. Sizin aile kültürümüze uyuşup uyuşmaması sizin yaşam şartlarınıza adapte olup olamaması...” (Orhan)

“Endişelerim [...] yani o koruyucu ailesi olduğum çocukla hani anlaşılamamak ya da yani kendi vermek istediklerimi ona aktaramamak, yani ona yardımcı olamazsam diye korkarım. Başka bir korkum olmaz yani. Çünkü, hastalıktır

vesaire her şey herkesin başına gelebilir, her konuda yardımcı olurum ama hani aramızdaki diyalogun uyuşmaması ya da farklı yönlere gitmeye çalışırsa, anlaşılmazsak diye korkarım, başka bir korkum olmaz yani [...]Yani evde olması ben çok isterdim benim kızımın yanında. Bir kaç yıl sonra mesela yeni bir çocukla beraber kardeşi olmadan mesela büyümesini isterdim ama hani sonuçta o çocuklar birbirlerini tanımayacak, aralarında ne geçecek bilmiyoruz. Yani evde olmasını ben çok isterdim benim kızımın yanında, birkaç yıl sonra mesela yeni bir çocukla beraber kardeşi olmadan mesela büyümesini isterdim ama hani sonuçta o çocuklar birbirlerini tanımayacak, aralarında ne geçecek bilmiyoruz” (Beyza)

“aslında büyük bir karar yani hani hem kendimizi kısıtlarsınız bu şekilde ama o çocuğa yetebilir miyim gitmez miyim bu şekilde bir endişem olur hani onu mutlu edebilir miyim” (Mehmet)

“Ya aslında bence gerçekten büyük bir sorumluluk ve bence yapılması da gerekli yani gerçekten imkanın varsa yani bu yapmış olmak için de yapmanın bir anlamı olduğunu düşünmüyorum. Gerçekten o çocuğa bir şeyler katamadıktan sonra belki senin yerine bu işi yapabilecek, bir çocukla olması gerekirken, bir aile olması gerekirken... Şimdi öyle bir işlerin içine girip çocuğa daha da zarar verebilirsin. Bence şey olması lazım hani gerçekten bunun hakkını verebilme potansiyelindeysen yapman lazım diye düşünüyorum; zorlu şeyin olur büyük bir sorumluluk ama gerçekten de büyük bir özveri gerektiğini düşünüyorum ve her insanın yapacağını düşünmüyorum.” (Musa)

Koruyucu Aile Olmaya Karar Verme Sürecinde Fikir Danışma

Katılımcılar, koruyucu aile olmaya karar verme sürecinde pek çok farklı kaynaktan bilgi alabileceklerini, farklı kişi ve kurumlara başvuracaklarını ifade etmişlerdir. Bunların başında, eşler, çocuklar ve genel olarak aile gelirken sosyal medyadan, resmi makamlardan da bilgi alınabileceği belirtilmiştir. Aşağıda katılımcıların özellikle aile çevrelerinin onayını almaya yönelik konuyla ilgili görüşleri sunulmuştur:

“Yani aile üyelerinin onayını almak lazım bence ilk başta o çocuğun o evde huzur görmesini istiyorsak evli ise bir eş istiyor diğeri istemiyor bu çocuğa zarar verir bence ya da ne bileyim çocuğu ver çocukların da onayının olması gerekiyor bence. Hani çünkü çocuk tek bir aileye gelmiyor o ailenin bütün sosyal ortamına geliyor maddi olarak tabii kendine güveniyor mu yani Ayağı yere basıyor mu bunu bir gözden geçirmesi gerekir yani o geliri devam ettirebilecek gücü varsa almalı Yani tabii kişisel faktörler de var Nasıl ki yeni çocuk sahibi olurken oturup kitap okuyor bu çocuğa nasıl davranırız diye işin o boyutu da var Hani ilk defa bir çocukla ve doğum süreci yaşanmadan karşı karşıya kalıyoruz Belki biraz daha destek alması gerekebilir Çünkü annelik içgüdüleri bazı şeyleri doğru yaptırıyor ama o olmamış olacak bu ailelerde” (Elif)

“Şimdi karar verirken sonuçta bir insan yetiştiriyoruz bireysel karar veriyoruz ama mutlaka bir ailemiz var bize onların destek olup olmayacağını öğrenmek isterim. Hayatta olan ebeveynlerimizin en kötü bayramlarda ya da ziyaretlerde sonrasında da onlarla da gidip gelmek onlarla birlikte kalmak gibi düşüncelerle de... onların da dolayısıyla düşündükleri önemli” (Ayşe)

“Önce tabi eşimle konuşurum. Sonra çocuklara da sormam gerekir, sonra kendi çocuklarıma da sorarım, hani onların bu konuda ne düşüneceğini, ne isteyeceğini, nasıl karşılayacakları hani buna hazır olup olamayacaklarını ya da bunu neden yapmamız gerektiğini de onlara anlatırım. Çok olumsuz karşılayacaklarını düşünmem ama yine de tabi ki neden yaptığımızı, ne gibi şeyler yapacağımızı, o çocuğun nelere ihtiyacı olduğunu onlar bilirlerse onlar da hani hem duygusal bir bağ kurabilirler. O şekilde alabiliriz. Tabi hani bir geniş aileden fikir alınabilir. Hani sonuçta biz, benim kendi çocuklarıma anneanneleri baktığı için onların da fikirlerini yine genel olarak alırım. Böyle yani aile meclisinden çıkan kararlar alırız hep beraber” (Zeliha)

Buna ek olarak bazı katılımcılar bu kararı kendi başlarına bireysel olarak alabileceklerini, bazıları ise resmî kurumlardan da bilgi alacaklarını ifade etmişlerdir. Bir katılımcı ise sosyal medya vb. platformlarda benzer şeyleri yaşayanlarla iletişime geçebileceğini belirtmiştir.

“Özellikle sosyal medyalarda böyle çok gruplar var onlara danışırım. Oradan, hani genelde postlar var, yazarlar oluyor yani araştırması gereken ne varsa. Onları kesinlikle her yolu denerim; kimler ne avantaj yaşamış kimler ne dezavantaj yaşamış onları gözden geçiririm hangi yaş grubunda daha dezavantajlar var hangi yaş grubunda avantajları var; yani cinsiyet açısından çok büyük bir değerlendirme yapmıyorum ama yaş grubu ve bunların avantajı da dezavantajları değerlendiririm” (Kerem)

“Kafamızda soru işaretleri varsa resmi boyutlu bakanlıktan da destek almak çok önemlidir bu konuda bence bilgi birikimi, deneyimi yüksek kişiler olması gerekiyor önüne gelen herkesten bilgi alınmamalı. Alınmaması gerektiğini düşünüyorum çünkü orada bir memur orada çalışıp da duruma çok hakim olmayan insanların yanlış yönlendirmesi, bilgi aktarımı sizin fikrinizi tamamen değiştirebilir; doğru vereceğiniz bir kararı yanlış vermenizi yönlendirebilir diye düşünüyorum” (Ayşe)

“Bu konuda yetkili kişiler varsa onları ararım devlet kurumlarını ararım” (Kerem)

“Valla hiç kimseden de fikir almam açıkçası gerekli evrakları hazırlayıp direkt kendim başvururum açıkçası. Sonuçta bakımını sağlayacak olan kişi benim tabii eşimin de illaki bilgisi olur ama bakımı sağlayacak; yani bu taşın altına elini koyacak olan benim o yüzden de öyle civardan etraftan çok da destek almaya ihtiyaç duymam ihtiyacım yok buna” (Gizem)

Korunmaya İhtiyaç Duyan Çocuklarla İlgili Olumsuz Bilgi ve Referans Kaynağı Olarak Medya

Katılımcılarla yapılan görüşmeler genel olarak değerlendirildiğinde, korunmaya ihtiyaç duyan çocuklarla ilgili olumsuz medya haberlerinin insanları etkilediği görülmektedir. Benzer şekilde, basında sık sık yer alan istismar haberlerinin de çift yönlü bir etkisi olduğu gözlenmiştir. Katılımcılardan bazıları, korunmaya ihtiyaç duyan çocuklarla ilgilenen kimselerin onları taciz edebileceği kaygısını taşıırken, bazıları ise korunmaya ihtiyaç duyan çocuğu evlerine aldıklarında kendi çocukları için endişe etmektedir. Konuyla ilgili olarak insanları olumsuz düşünmeye yönlendiren Tv, sosyal medya, haberlerle ilgili katılımcıların görüşleri sunulmuştur:

“ya mesela televizyonda falan duyuyoruz Ya böyle işte parasını almak için öldürdü gibi şeyler. Hani bayağı ütöpik gibi geliyor. Yabancı biri yani pek de tanımiyorsunuz. O biraz belki tedirgin edebilir” (Fatma)

“sosyal medyada çevremizde de şurada burada yaşanan olumsuz örnekler işte bazen bizi bu tür düşüncelere itti, yani sonuçta her çocuğun, her insanın hakkı olduğu gibi çocukların da çok iyi ortamlarda iyi şartlarda yetişmeleri gerektiğini düşünüyorum onları. Hani faydamız olabilsin istiyoruz, bir çocuğun hayatına dokunabilelim istiyoruz” (Orhan)

“Yani şöyle televizyonda gördüğüm bazı olumsuz şeyler bazı sıkıntılı durumlar bana düşündürüyor” (Zeynep)

“Keşke [koruyucu aileliği] yapabilseler ama Türk kültürüne çok uygun olduğunu düşünmüyorum. Yani insanlar üvey evlatlarına neler yapıyorlar kaldı ki. Yani keşke yapabilseler. Aslında hem dinimizce hem ahlaken hem insanîyet namına bunun böyle olması gerekiyor aslında ama biz Türk olarak bu kültüre ne kadar uygunuz onu bilmiyorum, yani duyduğumuz okuduğumuz haberler karşısında” (Zeliha)

“Ailesi varsa tedirgin olabilirim. Yani hani mesela sonrasında gelip hani bu çocukla ilgili ne bileyim sıkıntı yaratabilirler diye çocuk için yine endişelenirim. Benim için çok ne yapabilirler hani çok bir şey olmaz. Hani sonuçta ben onların çocuğu için iyi bir şeyler yapıyorum. Ama hani hayatta olmayan bir aile bana daha rahat gelir, ama hayatta olan bir aileden tedirgin olurum. Sonuçta çocuk da hani baskı altında hissedebilir kendini ya da aile ne düşünür nasıl yaklaşır o aile bilmiyorum yani. Bunların hepsi aslında çevreden duyduğumuz o psikolojik mahalle baskısı şeyler. Hani televizyonlar, haberler, diziler, şimdi bu izlediğimiz kötü şeylerin sonucu aslında oluştu bende” (Zeliha)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırma sonucunda, öncelikle katılımcıların korunmaya ihtiyaç duyan çocuklar ve onların bakımları hususunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve genel olarak konuya yabancı oldukları görülmüştür. Katılımcılar evlat edinme ve kurum bakım süreçlerine aşına iken koruyucu aileliği daha ziyade uzaktan maddi yardım sağlama ve zaman zaman çocukla ilgilenme gibi düşünmektedirler. Diğer taraftan, gerek evlat edinme ve gerekse koruyucu aile ile ilgili olarak “çocuk yararına” olacak şekilde motivasyon kaynakları olduğu belirlenmiştir. Çocuğun hayatına dokunmak, olumlu etki yapmak gibi iyimser arzular literatürdeki bulgularla da örtüşmektedir. Bir çocuğun hayatını iyileştirme ve aileyi büyütme arzusu, dini ve manevi duygular, insancıl hayırseverlik ve bebek sahibi olamama araştırmalarda en sık rapor edilen sebeplerdir (Bausch, 2006; Malm ve Welti, 2010; Tyebjee, 2003). Kanadada 54 katılımcıyla gerçekleştirilen bir araştırmada koruyucu aile olmak isteyen ebeveynlerin en önemli motivasyon kaynaklarının içsel ve fedakarane istekler olduğu görülmüştür. Bu kapsamda bireyler en çok “bir çocuğun hayatında değişiklik yapmak” arzusuyla koruyucu aile olmak istediklerini belirtmişlerdir (MacGregor vd., 2006). Katılımcılar bu sürecin bazı riskleri olduğunu, zor bir karar ve zor bir süreç olduğunu da ifade etmişlerdir. Bu noktada, finansal destek dışında bir takım sosyal ve psikolojik desteklere ihtiyaç duyulacağı da anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili olarak Rhodes, Orme ve Buehler (2001) araştırmalarında insanların koruyucu aile uygulamasını bırakmalarının en önemli sebebinin bu zorlu süreçte gerekli desteği alamamak

olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla katılımcıların ifade ederken sık sık kullandıkları “zor ve ciddi bir iş” ifadesi bu süreç için gerekli olan desteğin de önemine dikkat çekmektedir. Bu destek her zaman maddi olmak zorunda değil, bilakis sosyal hizmet kurumlarınca verilecek duygusal, psikolojik ve sosyal desteği de içermektedir (MacGregor vd., 2006; Rhodes vd., 2001; Rhodes vd., 2003).

Katılımcıların koruyucu aile olmak üzere tercihleri incelendiğinde daha çok küçük çocukları tercih ettikleri görülmektedir. Bu durum, literatürde özellikle bebek ve yeni yürümeye başlayan çocuklara aile olmak isteyen pek çok ebeveynin görüşleriyle de örtüşmektedir (Barth, 1994; Ishizawa ve Kubo, 2014). Ancak cinsiyet konusunda, literatürde işaret edildiği şekilde kızlar çocuklar lehine tercih bulunmamaktadır. Pek çok araştırmada, ailelerin ya da evlat edinmeyi bekleyen aday ebeveynlerin kız çocuk tercih ettiği bilinmektedir (Ishizawa ve Kubo, 2014; Rosenwald ve Bronstein, 2008), öyle ki bu durum özellikle kadın katılımcılar tarafından daha sık dile getirilmektedir (Jones, 2008). Katılımcılar kendi çocuklarının hemcinsini tercih edebileceklerini ya da dini inanışlarından ötürü kız ya da erkek çocuk isteyebileceklerini ifade etmişlerdir. Bu noktada, cinsiyete dair farklılaşmanın bulunmamasında araştırmancının katılımcı sayısının az olması göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak, bu sonuç, koruyucu aile uygulamasına yönelik olarak Türkiye'nin kendine özgü dini ve sosyo-kültürel değerlerini yansıtması bakımından da önemlidir.

Araştırmada, katılımcılar biyolojik ailenin varlığından endişe edebileceklerini dile getirmişlerdir. Konuyla ilgili Laurila'in (1999) araştırma bulguları, katılımcıların bu endişelerinde haklı olabileceğini işaret etmektedir. Araştırmaya göre, biyolojik anne ile koruyucu anne arasındaki iletişim ve işbirliği her zaman işlevsel olmamaktadır (Akt: Isomäki, 2002).

Bu araştırma bulgularından yola çıkarak, devlet korumasına ve bakımına ihtiyaç duyan çocuk sayısının paralel olarak koruyucu aile sayısının

artırılmasına yönelik bilinçlendirme çalışmalarının yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Katılımcıların pek çoğunun aslında bu süreçte destek olmak istedikleri ancak belli kaygılarından ötürü buna cesaret edemedikleri anlaşılmaktadır. Bu noktada özellikle koruyucu aile sistemini bilmemekten kaynaklanan kaygıların da olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, ilgili kurumlar tarafından koruyucu aile olma motivasyon kaynakları da kullanılarak, kamu spotları aracılığıyla teşvik edilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Koruyucu Aile (2019). *Koruyucu Aile Bakım Modelleri*. www.koruyucu.aile.gov.tr: 15 Nisan 2018 <https://koruyucu.ailevecalisma.gov.tr/koruyucu-aile/koruyucu-aile-bakim-modelleri>
- Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Koruyucu Aile (2018). *Hizmet Kapsamında Sağlanan Destekler*. www.koruyucu.aile.gov.tr: 15 Nisan 2018 <https://koruyucu.aile.gov.tr/koruyucu-aile/hizmet-kapsaminda-saglanan-destekler>
- Akyüz, E. (1991). Medeni Kanuna Göre Çocuğun Ana-Babasına Karşı Korunması. *Aile ve Toplum* 1(1).
- Akyüz, E. (2012). *Çocuk Hukuku*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bausch, R. S. (2006). Predicting willingness to adopt a child: A consideration of demographic and attitudinal factors. *Sociological Perspectives*, 49, 47–65.
- Barth, R. P. (1994). Adoption research: Building blocks for the next decade. *Child Welfare*, 73, 625–638.
- Bilson, A., & Munro, E. H. (2019). Adoption and child protection trends for children aged under five in England: Increasing investigations and hidden separation of children from their parents. *Children and Youth Services Review*, 96, 204–211. doi:10.1016/j.childyouth.2018.11.052
- Birleşmiş Milletler. (1989, Kasım 20). *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi*.
- Creswell, J. W. (2017). *Nitel Araştırmacılar İçin 30 Temel Beceri* (Çev: Dr. Hasan Özcan). Ankara: Nobel Yayınları
- Çocuk Koruma Kanunu (2005). Kanun Numarası 5395, Resmi Gazete, 15.07.2005, Sayı 25876
- De Maeyer, S., Vanderfaellie, J., Vanschoonlandt, F., Robberechts, M., Van Holen, F. (2014). Motivation for foster care. *Children and Youth Services Review*, 36, 143–149.
- Dorsey, S. S., Farmer, E. Z., Barth, R. P., Greene, K. M., Reid, J. J., & Landsverk, J. (2008). Current status and evidence base of training for foster and treatment foster parents. *Children and Youth Services Review*, 30, 1403-1416.
- Evan B. Donaldson Adoption Institute. (2002). National adoption attitudes survey. Retrieved from https://www.adoptioninstitute.org/wp-content/uploads/2013/12/Adoption_Attitudes_Survey.pdf

- Fanshel, D., & Shinn, E. B. (1978). *Children in foster care: A longitudinal investigation*. New York, NY: Columbia University Press.
- Gökçearsan-Çıfci, E. (2009). Türkiye'de ve Dünyada Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Tarihsel Gelişimi. *Aile ve Toplum Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi*, 53-65.
- Hayes, A. F., & Krippendorff, K. (2007). Answering the call for a standard reliability measure for coding data. *Communication methods and measures*, 1(1), 77-89.
- Hazen, A. L., Hough, R. L., Landsverk, J. A., & Wood, P. A. (2004). Use of mental health services by youths in public sectors of care. *Mental Health Services Research*, 6, 213–226.
- Holland, P., & Gorey, K. M. (2004). Historical, developmental, and behavioral factors associated with foster care challenges. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 21, 117–135
- Ishizawa, H., & Kubo, K. (2014). Factors Affecting Adoption Decisions: Child and Parental Characteristics. *Journal of Family Issues*, 35(5), 627–653. <https://doi.org/10.1177/0192513X13514408>
- Isomäki, V. P. (2002) The fuzzy foster parenting—a theoretical approach, *The Social Science Journal*, 39(4), 625-638, DOI: 10.1016/S0362-3319(02)00236-7
- Jones, J. (2008). Adoption experiences of women and men and demand for children to adopt by women 18–44 years of age in the United States, 2002. *Vital and Health Statistics*, 23(27). Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services.
- Karatay, A. (2017). Türkiye'de koruyucu aile: Kökenleri, gelişimi ve bugünü. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 389-427.
- Khanna, N., & Killian, C. (2015). “We didn't even think about adopting domestically” The role of race and other factors in shaping parents' decisions to adopt abroad. *Sociological Perspectives*, 58(4), 570–594.
- Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Sage publications.
- Koruyucu Aile Evlat Edinme Derneği (2019). www.korev.org.tr 16 Nisan 2019 <https://www.korev.org.tr/>
- Koruyucu Aile Yönetmeliği (2012). Resmi Gazete, 14.12.2012, Sayı 28497

- Luu B., Wright A.C., & Randle M. (2019). General public perceptions and motivations to adopt children from out-of-home care in New South Wales, Australia. *Children Australia, 44*(4), 212-222. <https://doi.org/10.1017/cha.2019.33>
- MacGregor, T. E., Rodger, S., Cummings, A. L., & Leschied, A. W. (2006). The Needs o Foster Parents: A Qualitative Study of Motivation, Support, and Retention. *Qualitative Social Work, 5*(3), 351–368. <https://doi.org/10.1177/1473325006067365>
- Malm, K., & Welti, K. (2010). Exploring motivations to adopt. *Adoption Quarterly, 13*, 185–208.
- Martin, J. A. (2000). *Foster family care: Theory and practice*. Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Milham, S., Bullock, R., Hosie, K., & Haak, M. (1986). *Lost in care: The problems of maintaining links between children in care and their families*. Brookfield, VT: Gower.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri* (Çev. Editörleri: Mesut Bütün-Selçuk Beşir Demir). 3. Baskıdan Çeviri. Ankara: Pegem Akademi.
- Pecora, P. J., Whittaker, J. K., Maluccio, A. N., Barth, R. P., & Plotnick, R. D. (1992). *The child welfare challenge: Policy, practice, and research*. New York, NY: Aldine de Gruyter.
- Rhodes, K. W., Orme, J. G., & Buehler, C. (2001). A comparison of family foster parents who quit, consider quitting, and plan to continue fostering. *Social Service Review, 75*(1), 84–114.
- Rhodes, K. W., Orme, J. G., Cox, M. E., & Buehler, C. (2003). Foster family resources, psychosocial functioning, and retention. *Social Work Research, 27*(3), 135–150.
- Rosenwald, M. & Bronstein L. (2008) Foster parents speak: Preferred characteristics of foster children and experiences in the role of foster parent, *Journal of Family Social Work, 11*(3), 287-302, DOI: 10.1080/10522150802292376
- Scott, A., & Duncan, C. (2013). *Understanding attitudes, motivations and barriers to adoption and fostering: A marketing proposal for the Department for Education*. London: Department for Education.
- Sosyal Hizmetler Kanunu (1983). Resmi Gazete, Kanun Numarası 2828, Yayımlandığı Tarihi: 27.05.1983, Sayı:18059
- Şenocak, H. (2010). Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, 177*-228.

- Tyebjee, T. (2003). Attitude, interest, and motivation for adoption and foster care. *Child Welfare*, 82, 685-706.
- Yazıcı, E. (2012). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 499-525.
- Yazıcı, E. (2014). Türkiyede Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Bakım Yönteminde Yeni Yaklaşımlar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 247-270.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (6.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

EVLİ KADINLARIN BENLİK SAYGISI, TEMEL KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ İLE MARUZ KALDIKLARI AİLE İÇİ ŞİDDET ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Meliha DÖĞÜCÜ¹

Doğa BAŞER²

Öz

Bu araştırmanın amacı evli kadınların benlik saygı düzeyleri, temel kişilik özellikleri ve maruz kaldıkları aile içi şiddet arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu çalışma nicel verilere dayalı tarama modelinde bir araştırmadır. Araştırma verileri, Ağustos-Aralık 2018 tarihleri arasında, kartopu örnekleme alma yöntemi kullanılarak ulaşılan 441 evli kadına araştırmacı tarafından oluşturulan tanıtıcı özellikler soru formu, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Türk Kültüründe Geliştirilmiş Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği ve Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği uygulanarak toplanmıştır. Bu araştırmada evli kadınların Benlik Saygısı Ölçeği puan ortalamaları ile Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği puan ortalamaları arasında negatif, zayıf, istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki olduğu, eş şiddeti arttıkça kadınların benlik saygı düzeylerinde azalma olduğu saptanmıştır. Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği puan ortalamasının 25 yaş altı kadınlarda diğer yaş gruplarına göre daha fazla olduğu, kadınların eğitim ve ailenin gelir düzeyi yükseldikçe Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği puan ortalamasının azaldığı, kadınların Benlik Saygısı Ölçeği, Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği ve Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği puan ortalamaları ile eşlerinin eğitim düzeyleri, evlenme biçimleri ve nikâh şekilleri arasında ise anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçların ve sonuca bağlı olarak belirlenecek tespitlerin sosyal hizmetler perspektifinden kadın refahı alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Aile içi şiddet, benlik saygısı, evli kadın, temel kişilik özellikleri.*

¹Öğr. Gör., Amasya Üniversitesi, Suluova MYO, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, E-posta: meliha.dogucu@amasya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4588-7157

²Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, E-posta: dogabaser@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7451-6590

DÖĞÜCÜ, M., BAŞER, D. (2021). Evli Kadınların Benlik Saygısı, Temel Kişilik Özellikleri İle Maruz Kaldıkları Aile İçi Şiddet Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21(50), 278-313 . DOI: 10.21560/spcd.vi.576631

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SELF-ESTEEM, BASIC PERSONALITY TRAITS AND DOMESTIC VIOLENCE OF MARRIED WOMAN

Abstract

The aim of this study was to investigate the relationship between self-esteem levels, basic personality traits and domestic violence in married woman. This study is research in the screening model based on quantitative data. Data were collected from 441 married women using the snowball sampling method between August and December 2018, using the Descriptive properties questionnaire., Rosenberg Self-Esteem Scale, Basic Personality Traits Scale developed in Turkish Culture and Domestic Violence Scale against Women. In this study, it was found that there was a negative, weak, statistically significant relationship between the mean scores of the Self-Esteem Scale of married women and the mean scores of the Domestic Violence Scale against women and there is a decrease in self-esteem levels of women as spouse violence increases. According to the results, the mean score of the Domestic Violence Against Women Scale was found to be higher in women under 25 years of age compared to other age groups. As the level of education of woman and family income increased, the mean score of the Domestic Violence Against Women Scale decreased. It was found that there was no significant relationship between the mean scores of women's Self-Esteem Scale, Domestic Violence Against Women Scale and Basic Personality Traits Scale and their marriage types.

It is thought that this study, the results to be obtained from the study and the determinations to be determined based on the results will contribute to the field of women welfare from the perspective of social works.

Keywords: *Domestic violence, self-esteem, married woman, basic personality traits.*

GİRİŞ

Aile, iki kişinin benliğini birleştiren, geliştiren ve böylece mutluluk sağlamaya yarayan, kişiler arasında duygusal ilişkinin olduğu, farklı rolleri bünyesinde barındıran ve gelecek nesillerin yetiştirildiği en önemli ve en küçük birimdir (Fletcher vd.,1999; Taylan, 2009; Macionis, 2012). Dünya Sağlık Örgütü (2002) tarafından yayınlanan raporda, şiddetin en çok aile içinde ve kadına yönelik olduğu bildirilmiştir. Kadına yönelik şiddet, eşit olmayan güç ilişkileri sonucunda ortaya çıkan, cinsiyete dayalı olarak kadının sırf kadın olmasından dolayı bedensel bütünlüğünün, yaşam hakkının, onurunun, güvenliğinin ve özgürlüğünün kısıtlanması, ihlal edilmesi ve kadına kamusal ve özel yaşamında baskı uygulanmasıdır (Ankara Barosu Kadın Hakları Merkezi, 2008; Kaplan vd., 2014; WHO, 2019). Kadına yönelik şiddet hem Türkiye’de hem de dünyada toplumsal cinsiyet bakış açısı ile coğrafi, kültürel, dini, ekonomik ve toplumsal açıdan sınır tanımayan, kentli-köylü; genç-yaşlı; eğitilmiş-eğitimsiz ve çalışan-çalışmayan ayrımı olmadan kadınların çoğunun hayatlarının herhangi bir döneminde maruz kaldığı temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği ortak bir insan hakları sorunudur (Çakır-Parmaksızoğlu, 2011; Moroğlu, 2012; Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2015; Aytaç vd., 2016; Gürsoy ve Kocadaş, 2017). Kadına yönelik aile içi şiddet, kadının ruh ve beden sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olan, yalnızca kadını değil aile ve toplumu da derinden etkileyen toplumsal bir sorundur (Demir-Akça vd., 2016; Tel vd., 2019). Dünyada ve Türkiye’de aile içi sorunlar ve boşanma oranlarının artışı ile birlikte, psikolojik destek alan bireylerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Bunun sonucu olarak evlilik ilişkisinin değişik boyutları ile incelenmesinin ihtiyaç haline geldiği (Soylu ve Kağnıcı, 2015) ve aile içi kadına yönelik şiddetin sürdürülebilir kalkınma ve toplum refahının sağlanması önünde ciddi engel teşkil ettiği (Bozkurt-Şener, 2011) vurgulanmaktadır.

Literatürde kadına yönelik şiddet ile kadının benlik saygısı ve kişilik özellikleri arasında ilişki olduğu vurgulanmaktadır (Aktaş, 2006; Ayrancı vd., 2002; Sevi vd., 2007; Basım vd., 2009). Şiddete maruz kalan kadınlarda; duygusal dengesizlik, anksiyete, umutsuzluk, karamsarlık, yoğun çaresizlik, korku, ümitsizlik, utanma, sosyal izolasyon, depresyon, psikosomatik ağrı ve hastalıklar, unutkanlık, post travmatik stres bozukluğu, değersizlik ve suçluluk hissi görülmektedir. Bu kadınların şiddete maruz kalmalarından dolayı özgüvenlerinin düşük olduğu ve şiddete maruz kalmayan kadınlara kıyasla daha sınırlı problem çözme yeteneğine sahip oldukları belirtilmektedir (Subaşı ve Akın, 2003; Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2015; Kim ve Lee, 2013; Gürsoy ve Kocadaş, 2017). Şiddete maruz kalan kadınlar kendi kendini suçlamaya başlamakta ve şiddete kendisinin sebep olduğunu düşünmektedir. Bu tür düşünce tarzları kadının benlik saygısını ve benlik imajını olumsuz etkilemektedir (Raghavan vd., 2005; Aktaş, 2006). Benlik saygısının yaralanması ve maruz kaldığı aile içi şiddeti saklama çabası, kadının sosyal yaşamdan uzaklaşmasına ve onu zamanla izole bir yaşama, dolayısıyla depresif duygu durumuna itmektir (Kandemirci ve Kağnıcı, 2014).

Bireylerin temel kişilik özellikleri olaylara bakış açılarını ve tepki biçimlerini etkilemektedir. Kişilik özellikleri ve kişilerin olaylara karşı değerlendirmeleri, kişilerarası çatışmalarda, örseleyici travmatik olaylarda ve çatışma çözme sürecinde kişilerin hangi yaklaşımları, tutum ve davranışları benimsediğini anlama ve açıklama noktasında çeşitli etkilere sahip olmaktadır. Şiddete maruz kalan kadınların kişilik özellikleri çerçevesinde şiddete karşı farklı davranış örüntüleri geliştirdiğinin altı çizilmektedir. Yoğun korku duygusunun yaşanması, her şeyin o kadar kötü olmadığına ilişkin savunma mekanizması geliştirilmesi, utanç duygusu yaşanması, topluma karşı izole olma, yoğun çaresizlik duygusu yaşanması, suçluluk duygusunun içselleştirilmesi ve eş baskısının içselleştirilmesi bunlardan bazılarıdır (Aktaş, 2006; Basım vd., 2009;

Kılıç ve Yıldız, 2017; Aktaş vd., 2018; Özyürek ve Kurnaz, 2018). Toplumda şiddet denilince görünürlüğü nedeniyle insanların aklına yalnızca fiziksel şiddet gelmektedir. Oysaki kadına yönelik şiddetin fiziksel, sözel, ekonomik, duygusal ve cinsel olmak üzere beş boyutu olduğu bilinmektedir. Hatta pek çok vakada bu boyutlar bir arada görülmektedir. (Güler vd., 2005; Kocacık ve Çağlayandereli, 2009; Aktaş vd., 2018). Bu bağlamda her bir boyut diğerlerine zemin hazırlamaktadır. Şiddetin ve boyutlarının iyi tanınması kadına yönelik şiddetle mücadelede ciddi rol oynamaktadır. Bu alanda yapılacak önleme ve iyileştirme çalışmaları hem var olan neslin hem de gelecek nesillerin benlik saygısı ve ruh sağlığı açısından önem taşımaktadır. İnsanlığın toplumsal, sosyal, hukuki, siyasi ve ekonomik gelişiminin önünde ciddi bir engel teşkil eden ve en temelde insan hakları ihlali olan kadına yönelik her türlü şiddete müdahalede bulunulmadığı sürece bu durum, nesilden nesle aktararak büyüyen sosyal ve evrensel bir problem olarak kalacaktır (Arabacı ve Karadağlı, 2006; Bozkurt-Şener, 2011; Çakır-Parmaksızoğlu, 2011; Kılıç ve Yıldız, 2017). Bu bağlamda şiddetin, araştırmalara konu olma ve sosyal politikaya etki etme noktasında önemli bir olgu olduğu görülmektedir.

Kadına yönelik aile içi şiddet konusunda ulusal ve uluslararası bağlamda çeşitli sosyal politika uygulamaları ve hukuki yaptırım çalışmaları yapıldığı bilinmektedir. Her ne kadar bu çalışmalarla beraber kadın hakları ve kadına yönelik şiddetle mücadele alanında gelişmeler olmaya başlasa da ülkemizde kadına yönelik aile içi şiddete yönelik araştırmalar aile mahremiyeti algısı, yasal sınırlılıklardan kaynaklı veri toplama sorunu ve sayısal verilerdeki kısıtlılık gibi nedenlerle çoğunlukla kadınların şiddete maruz kalma sıklıkları ve şiddeti etkileyen demografik değişkenlerle sınırlı kaldığı bilinmektedir (Gömbül ve Buldukoğlu, 1997; Bozkurt Şener, 2011; Akpınar, 2013; Güner, 2016; Levent, 2019; Tamgoç-Yıldız, 2019). Oysaki kadın ve aile refahı için kadına yönelik aile içi şiddet konusu kişisel açıdan ve toplumsal açıdan pek

çok değişken yönünden incelenmesi gereken bir konudur. Yapılan çalışmalar incelendiğinde özellikle kadına yönelik aile içi şiddette kişilik özellikleri boyutu göz önüne alınarak şiddetin kadınlarda benlik saygı düzeyine olan etkisi ile ilgili bir çalışmayla karşılaşılmamış olması bu araştırmanın önemini daha da ortaya koymaktadır. Bahsi geçen bu çalışmanın, çalışmadan elde edilecek sonuçların ve sonuca bağlı olarak belirlenecek tespitlerin sosyal hizmetler perspektifinden kadın refahı alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Amaç

Bu araştırmanın amacı evli kadınların benlik saygı düzeyleri, temel kişilik özellikleri ve maruz kaldıkları aile içi şiddet arasındaki ilişkinin incelenmesidir.

Yukarıda ifade edilen amaç doğrultusunda araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

·Kadınların yaş durumuna göre benlik saygıları, maruz kaldıkları aile içi şiddet ve temel kişilik özellikleri farklılaşmakta mıdır?

·Kadınların eğitim durumuna göre benlik saygıları, maruz kaldıkları aile içi şiddet ve temel kişilik özellikleri farklılaşmakta mıdır?

·Kadınların aile gelir durumuna göre benlik saygıları, maruz kaldıkları aile içi şiddet ve temel kişilik özellikleri farklılaşmakta mıdır?

·Kadınların evlilik süresine göre benlik saygıları, maruz kaldıkları aile içi şiddet ve temel kişilik özellikleri farklılaşmakta mıdır?

·Kadınların evlenme biçimlerine göre benlik saygıları, maruz kaldıkları aile içi şiddet ve temel kişilik özellikleri farklılaşmakta mıdır?

Aile; aralarında kan bağı olan bireylerin ortak bir evi ve hayatı paylaştığı, çeşitli açılardan ihtiyaçlarının giderildiği ve sonraki nesillerin yetiştirildiği en küçük temel bir birimdir. Aile içerisinde yaşanan her olay tüm aile

fertlerini birlikte etkilemektedir. Kadınların farklı demografik özellikleri ile maruz kaldıkları aile içi şiddet arasında ilişki olduğu sonucuna ulaşan çeşitli araştırmalar bulunmaktadır (Naved ve Persson, 2005; Altınay ve Arat, 2008; Damka, 2009; Güleç Öyekçin vd., 2012; Aşkın ve Aşkın, 2017; Bilgin Şahin ve Erbay Dünder, 2017; Mete vd.,2018). Aile içi kadına yönelik şiddet konusu, yaşandığı ailede tüm aile bireyleri üzerinde olumsuz etkileri olması ve günümüzde hala yaşanmaya devam etmesi nedeniyle çeşitli değişkenler açısından incelenmesi ve değerlendirilmesi gereken bir konu olduğu düşünülmektedir. Çalışmamız aile içi şiddeti çeşitli değişkenlerle ele alması ile 'Aile ve Kadın Refahı' alanına katkı sağlayacaktır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Model, bir sistemin temsilcisidir. Araştırma modeli, araştırma amacına uygun ve ekonomik olarak verilerin toplanması ve çözümlenebilmesi için gerekli koşulların düzenlenmesidir. Bu koşulların düzenlenmesinde iki temel yaklaşım vardır. Bunlar tarama modelleri ve deneme modelleridir. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, kişi ya da nesne kendi koşulları içerisinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2000). Bu araştırma nicel verilere dayalı tarama modelinde bir araştırmadır.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu çalışmanın araştırma evrenini Antalya ilinde ikamet etmekte olan evli kadınlar oluşturmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu 2018 yılı verilerine göre Antalya ilinde ikamet eden toplam evli kadın sayısı 534.045'tir. Yazıcıoğlu ve Erdoğan tarafından 2004 yılında hazırlanan örneklem büyüklükleri ($\alpha=$

0.05) tablosu dikkate alınarak örneklem büyüklüğü 0.05 örneklem hatası $p=0,5$ ve $q=0,5$ güven aralığı olarak belirlenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda 534.045 kişilik bir evreni ($n=384+$) kişiden oluşacak bir örneklem grubunun 0,05 anlamlılık ve %5 hata payı ile temsil edebileceği saptanmış olup bu doğrultuda araştırmanın katılımcılarını 2018 yılında Antalya merkez ilçelerinde ikamet eden ve kartopu örnekleme alma yöntemi kullanılarak seçilen 444 evli kadın oluşturmuştur. Ulaşılan ilk evli kadından itibaren zincirleme şekilde diğer evli kadınlara da ulaşılmıştır. Çalışma evreninden belirlenen örneklem büyüklüğüne göre yansız olarak seçilen katılımcılardan anket uygulamaları neticesinde 3 geçersiz 441 geçerli anket formu elde edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen Tanıtıcı Özellikler Formu, gerekli izinler alınarak Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Türk Kültüründe Geliştirilmiş Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği ve Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği kullanılmıştır. Ölçekler öncelikle evli kadınlara ulaşmada yardımcı olabilecek kişiler aracılığı ile dağıtılarak uygulanmıştır. Ancak tamamlanan ölçekler incelendiğinde cevaplarda tutarsızlıklar olduğu fark edilmiş ve bu nedenle araştırmacının tanıdığı kişilerden başlanarak onların da aracılığı ile kartopu örnekleme alma yöntemi kullanılarak daha fazla evli kadına ulaşılarak ölçekler araştırmacı tarafından uygulanmıştır.

Tanıtıcı Özellikler Formu: Bu soru formu katılımcıların yaş, eğitim durumu, eş eğitim durumu, meslek, çalışma durumu, aile gelir durumu, evlilik yaşı, evlilik süresi, evlenme biçimi, nikâh şekli gibi sosyo-demografik özelliklerini incelemek amacıyla araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ): Bu çalışmada benlik saygı düzeyini ölçmek amacıyla ülkemizde geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Çuhadaroğlu (1986) tarafından yapılan Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek dördümlük likert tipi bir ölçek olup 10 sorudan oluşmaktadır. Toplam puan 0-30 arasında olup, ölçekten 15-25 arası alınan puan benlik saygısının yeterli düzeyde olduğunu gösterirken, 15 puanın altı ise düşük benlik saygısını göstermektedir. Ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.71 olarak saptanmış (Çuhadaroğlu, 1986) iken bu çalışmada yapılan analizlerde ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.92 olarak bulunmuştur.

Türk Kültüründe Geliştirilmiş Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği (TKÖÖ): Bu çalışmada temel kişilik özelliklerini incelemek üzere Gençöz ve Öncül (2012) tarafından geliştirilen Türk Kültüründe Geliştirilmiş Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek 45 sorudan oluşan beşli likert tipi bir ölçektir. Ölçek 5 temel kişilik faktörü (sorumluluk, dışadönüklük, geçimlilik, açıklık, duygusal dengelilik) ve 'kişinin kendine olumsuz özellikler atfetmesi' olarak özetlenebilecek 6. faktör (olumsuz değerlik) ile değerlendirilmektedir. Ölçeğin geçerlik güvenilirlik çalışmasında 6 faktörün Cronbach alfa değeri 0.89 ile 0.71 arasında değişmektedir (Gençöz ve Öncül, 2012). Bu çalışmada yapılan analizlerde bu ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.92 olarak bulunmuştur.

Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği (AKŞÖ): Bu çalışmada aile içi kadına yönelik şiddeti ölçmek amacıyla Çiler Kılıç (1999) tarafından geliştirilen Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği kullanılmıştır. Toplam 50 sorudan oluşan bu ölçek üçlü likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin tamamı için en düşük puan 50, en yüksek puan 150'dir. 34 madde düz, 16 madde ters olarak puanlanmaktadır. Bu ölçeğin Cronbach alfa değerinin 0.94 olduğu belirtilmiştir (Çiler-Kılıç, 1999). Bu çalışmada ölçeğin Cronbach alfa değeri 0.84 olarak bulunmuştur. Araştırma kapsamında ölçek toplam puanı üzerinden hesaplama yapılarak kullanılmıştır.

Araştırma Etiği

Çalışmaya başlamadan önce Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesinden 2018/130 Karar sayılı ve 06.06.2018 tarihli Etik Kurul Onayı alınmıştır. Bu çalışmada veri toplamak amacıyla kullanılan ölçeklerin kullanım izinleri ölçeği geliştiren kişilerden alınarak çalışmaya başlanmıştır. Ölçekler uygulanmadan önce çalışmaya katılan katılımcılara çalışma ve araştırma hakkında bilgi verilerek katılımın zorunlu olmadığı, gönüllülük esasına dayandığı, bilgilerin gizlilik etik ilkesi çerçevesinde korunacağı, istedikleri zaman çalışmadan ayrılacakları ve ayrılmaları halinde herhangi bir olumsuz durum olmayacağı ve bilgilerinin araştırma kapsamı dışında bırakılacağı bilgilendirilmiş onam ilkesine uygun olarak açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Verilerin Değerlendirilmesi

Verilerin bilgisayar ortamında analizi SPSS programıyla yapılmıştır, veri seti için analizler yapılmadan önce verilerin normal dağılıma uygunluğu kontrol edilmiştir. Veri grubunun normallik testleri için Kolmogrov-Simirnov testi kullanılmış ve Skewness-Kurtosis değerleri dikkate alınmıştır. İstatistiksel analizler için t-testi, anova ve pearson korelasyon analizi kullanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Kadınların Tanıtıcı Özellikleri

	(f)	(%)		(f)	(%)
Yaş			Evlenme Yaşı		
25 Yaş ve Altı	123	27,9	18-25 Yaş	123	27,9
26-35 Yaş	160	36,3	26-30 Yaş	224	50,8
36-45 Yaş	87	19,7	31 Yaş ve Üzeri	94	21,3
46 Yaş ve Üzeri	71	16,1	Evlilik Süresi		
Eğitim Durumu			1-5 Yıl	108	24,5
İlkokul	44	10,0	6-10 Yıl	194	44,0
Ortaokul	64	14,5	11 Yıl ve Üzeri	139	31,5
Lise	159	36,0	Evlenme Biçimi		
Lisans	174	39,5	Görücü Usulü	94	21,3
Aile Gelir Durumu			Anlaşarak	347	78,7
0-2500 TL	150	34,0			
2501-5000 TL	91	20,6			
5001 TL ve Üzeri	200	45,4			
			Toplam	441	100%

Tablo 1’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan 441 katılımcının %36,3’ü 26-35 yaş aralığında, %39,5’i lisans düzeyinde eğitime sahip ve %45,4’ü 5001 TL üzeri gelir düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Katılımcıların evlilik özelliklerine bakıldığında büyük çoğunluğunun (%50,8) 26-30 yaş aralığında evlendiği, eşleri ile anlaşarak evlendiği (%78,7) ve 6-10 yıl arası evlilik süresine (%44) sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Evli Kadınların Benlik Saygısı Ölçeği, Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği ve Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği Puanları Arasında Korelasyon Analiz İlişkisi

		(D1)	(D2)	(D3)	(D4)	(D5)	(D6)	(D7)	(D8)
Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği Ölçüm Verileri	Dışadönüklük (D1)	r	1						
		p							
	Sorumluluk (D2)	r	,476**	1					
		p	,000						
	Geçimlilik (D3)	r	,600**	,912**	1				
		p	,000	,000					
	Duygusal Dengelilik (D4)	r	,042	-,012	,007	1			
		p	,042	,798	,885				
	Açıklık (D5)	r	,752**	,839**	,935**	,019	1		
		p	,000	,000	,000	,685			
	Olumsuz Değerlik (D6)	r	,346**	,019	,029	,118*	,143**	1	
		p	,000	,688	,543	,013	,003		
	Benlik Saygısı (D7)	r	,041	,030	,023	,119*	,033	-,037	1
		p	,396	,535	,632	,013	,486	,440	
Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet (D8)	r	-,046	-,029	-,017	-,071	-,021	,054	-305**	1
	p	,335	,546	,724	,135	,653	,262	,000	

Tablo 2 incelendiğinde evli kadınların Benlik Saygısı Ölçeği ve Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği puanları arasında negatif, zayıf, istatistiksel olarak anlamlı [$r=-.305, p<0.01$] bir ilişki olduğu görülmektedir. Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği alt boyutları puan ortalamaları arasında ilişkiye ait Pearson momentler çarpımı basit korelasyon katsayısı ve anlamlılığına bakıldığında; Dışadönüklük ölçüm verileri ile Sorumluluk ölçüm verileri arasında pozitif yönde, orta düzeyde, istatistiksel olarak anlamlı [$rxy=.476, p<0.01$] Geçimlilik ölçüm verileri arasında pozitif yönde, orta düzeyde, istatistiksel olarak anlamlı [$rxy=.600, p<0.01$] Duygusal Dengelilik ölçüm verileri arasında istatistiksel olarak anlamsız [$rxy=.042, p>0.01$] Açıklık ölçüm verileri arasında pozitif

yönde, yüksek düzeyde, istatistiksel olarak anlamlı [$r_{xy}=.752, p<0.01$] Olumsuz Değerlik ölçüm verileri arasında pozitif yönde, orta düzeyde, istatistiksel olarak anlamlı [$r_{xy}=.346, p<0.01$] bir ilişki vardır. Sorumluluk ölçüm verileri ile Geçimlilik ölçüm verileri arasında pozitif yönde, yüksek düzeyde, istatistiksel olarak anlamlı [$r_{xy}=.912, p<0.01$] Duygusal Dengelilik ölçüm verileri arasında istatistiksel olarak anlamsız [$r_{xy}=-.012, p>0.01$] Açıklık ölçüm verileri arasında pozitif yönde, yüksek düzeyde, istatistiksel olarak anlamlı [$r_{xy}=.839, p<0.01$] Olumsuz Değerlik ölçüm verileri arasında istatistiksel olarak anlamsız [$r_{xy}=.019, p>0.01$] bir ilişki vardır. Geçimlilik ölçüm verileri ile Duygusal Dengelilik ölçüm verileri arasında pozitif yönde, düşük düzeyde, istatistiksel olarak anlamsız [$r_{xy}=.007, p>0.01$] Açıklık ölçüm verileri arasında pozitif yönde, yüksek düzeyde, istatistiksel olarak anlamlı [$r_{xy}=.935, p<0.01$] Olumsuz Değerlik ölçüm verileri arasında istatistiksel olarak anlamsız [$r_{xy}=.029, p>0.01$] bir ilişki vardır. Duygusal Dengelilik ölçüm verileri ile Açıklık ölçüm verileri arasında istatistiksel olarak anlamsız [$r_{xy}=.019, p>0.01$] Olumsuz Değerlik ölçüm verileri arasında pozitif yönde, düşük düzeyde, istatistiksel olarak anlamlı [$r_{xy}=.118, p>0.01$] bir ilişki vardır. Öte yandan Açıklık ölçüm verileri ile Olumsuz Değerlik ölçüm verileri arasında pozitif yönde, düşük düzeyde, istatistiksel olarak anlamlı [$r_{xy}=.143, p<0.01$] bir ilişki vardır.

Tablo 3. Evli Kadınların Yaş Gruplarına Göre Benlik Saygısı Ölçeği, Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği ve Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği Puan Ortalamalarına İlişkin Dağılımı

Bağımlı Değişken		Yaş	X	S	F	P
Benlik Saygısı Ölçeği	25 Yaş ve Altı	20,80	3,03	2,270	,080	
	26-35 Yaş	20,96	3,21			
	36-45 Yaş	21,71	2,80			
	46 Yaş ve Üzeri	21,56	2,57			
Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği	25 Yaş ve Altı	71,61	9,80	2,966	,032	
	26-35 Yaş	70,44	10,03			
	36-45 Yaş	67,92	8,60			
	46 Yaş ve Üzeri	68,79	9,77			
Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği	Dışadönüklük	25 Yaş ve Altı	34,27	2,06	,570	,635
		26-35 Yaş	34,31	2,07		
		36-45 Yaş	33,98	1,90		
		46 Yaş ve Üzeri	34,18	1,88		
	Sorumluluk	25 Yaş ve Altı	29,53	6,07	,059	,981
		26-35 Yaş	29,80	6,18		
		36-45 Yaş	29,84	6,03		
		46 Yaş ve Üzeri	29,69	6,82		
	Geçimlilik	25 Yaş ve Altı	31,76	4,77	,290	,833
		26-35 Yaş	32,21	4,88		
		36-45 Yaş	31,74	4,82		
		46 Yaş ve Üzeri	32,07	5,01		
	Duygusal Dengelilik	25 Yaş ve Altı	15,46	1,83	1,633	,181
		26-35 Yaş	15,33	1,97		
		36-45 Yaş	15,34	1,90		
		46 Yaş ve Üzeri	14,83	2,22		
	Açıklık	25 Yaş ve Altı	24,98	2,75	,489	,690
		26-35 Yaş	25,13	2,75		
		36-45 Yaş	24,74	2,60		
		46 Yaş ve Üzeri	24,80	2,73		
Olumsuz Değerlik	25 Yaş ve Altı	7,53	1,09	,738	,530	
	26-35 Yaş	7,47	1,08			
	36-45 Yaş	7,33	1,01			
	46 Yaş ve Üzeri	7,55	1,04			

Tablo 3 incelendiğinde Benlik Saygısı Ölçeği ve Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği puan ortalamalarının yaş değişkenine göre anlamlı bir fark göstermediği, Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği puan ortalamalarının ise anlamlı derecede farklılık gösterdiği görülmektedir. Tukey HSD testi sonuçları incelendiğinde; Aile içi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği ölçüm verilerinde yaş değişkenine göre farklılık 25 yaş altı ile 36-45 yaş arası gruplarından kaynaklanmaktadır. Betimsel istatistikler incelendiğinde kadına yönelik şiddetin en yoğun olduğu yaş aralığının 25 yaş altı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4. Evli Kadınların Eğitim Durumlarına Göre Benlik Saygısı Ölçeği, Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği ve Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği Puan Ortalamalarına İlişkin Dağılımı

Bağımlı Değişken		Eğitim Durumu	X	S	F	P
Benlik Saygısı Ölçeği	İlkokul		21,95	2,76	1,346	,259
	Ortaokul		20,84	3,21		
	Lise		21,05	2,97		
	Lisans		21,18	2,99		
Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği	İlkokul		70,16	9,07	4,534	,004
	Ortaokul		70,39	9,81		
	Lise		67,89	9,93		
	Lisans		71,75	9,36		
Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği	Dışadönüklük	İlkokul	34,68	2,15	1,114	,343
		Ortaokul	34,16	2,07		
		Lise	34,07	1,88		
		Lisans	34,25	2,04		
	Sorumluluk	İlkokul	30,82	5,76	,614	,606
		Ortaokul	29,69	6,12		
		Lise	29,38	6,46		
		Lisans	29,75	6,13		
	Geçimlilik	İlkokul	32,57	4,78	,303	,824
		Ortaokul	31,92	4,84		
		Lise	31,79	4,89		
		Lisans	32,00	4,86		
	Duygusal Dengelilik	İlkokul	15,14	1,97	,196	,899
		Ortaokul	15,20	2,04		
		Lise	15,29	2,05		
		Lisans	15,36	1,87		
	Açıklık	İlkokul	25,45	2,85	,815	,486
		Ortaokul	24,95	2,80		
		Lise	24,75	2,63		
		Lisans	25,02	2,73		
Olumsuz Değerlik	İlkokul	7,77	1,05	1,755	,155	
	Ortaokul	7,41	1,08			
	Lise	7,38	1,04			
	Lisans	7,51	1,07			

Tablo 4 incelendiğinde Benlik Saygısı Ölçeği Ölçüm Verileri [F(3-437)=1.346, $p>0.05$] Dışadönüklük Ölçüm Verileri [F(3-437)=1.114 $p>0.05$] Sorumluluk Ölçüm Verileri [F(3-437)=.614, $p>0.05$] Geçimlilik Ölçüm Verileri [F(3-437)=.303, $p>0.05$] Duygusal Dengelilik Ölçüm Verileri [F(3-437)=.196 $p>0.05$] Açıklık Ölçüm Verileri [F(3-437)=.815, $p>0.05$] Olumsuz Değerlik Ölçüm Verileri [F(3-437)=1.755, $p>0.05$] eğitim durumu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Öte yandan Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği Ölçüm Verileri [F(3-437)=4.534, $p<0.05$] eğitim durumu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığının tespiti için çoklu mukayeseye imkân tanıyan çoklu karşılaştırma yapılmıştır. Çoklu karşılaştırma testi seçimi için varyans homojenlik testi yapılmıştır. Tukey HSD testi sonuçları incelendiğinde; Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği ölçüm verilerinde eğitim durumu değişkenine göre farklılık lisans ve lise mezunu arası gruplarından kaynaklanmaktadır. Betimsel istatistikler incelendiğinde kadına yönelik şiddeti en yoğun yaşayan evli kadınların eğitim düzeyinin lisans olduğu ve en düşük düzeyde ise lise mezunu evli kadınların olduğu söylenilebilir.

Tablo 5. Evli Kadınların Gelir Durumu Gruplarına Göre Benlik Saygısı Ölçeği, Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği ve Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği Puan Ortalamalarına İlişkin Dağılımı

Bağımlı Değişken		Gelir Durumu	X	S	F	P
Benlik Saygısı Ölçeği	0-2500 TL		19,07	3,14	79,858	,000
	2501-5000 TL		21,54	2,44		
	5001 TL ve Üzeri		22,56	2,11		
Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği	0-2500 TL		77,35	7,09	113,805	,000
	2501-5000 TL		70,07	8,06		
	5001 TL ve Üzeri		64,47	8,40		
Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği	Dışadönüklük	0-2500 TL	34,08	1,98	,642	,527
		2501-5000 TL	34,37	1,99		
		5001 TL ve Üzeri	34,24	2,03		
	Sorumluluk	0-2500 TL	29,25	6,44	2,044	,131
		2501-5000 TL	30,86	6,43		
		5001 TL ve Üzeri	29,54	5,89		
	Geçimlilik	0-2500 TL	31,73	5,03	2,564	,078
		2501-5000 TL	32,99	4,88		
		5001 TL ve Üzeri	31,69	4,65		
	Duygusal Dengelilik	0-2500 TL	14,95	1,98	4,025	,019
		2501-5000 TL	15,29	2,00		
		5001 TL ve Üzeri	15,55	1,91		
	Açıklık	0-2500 TL	24,82	2,80	1,906	,150
		2501-5000 TL	25,45	2,75		
		5001 TL ve Üzeri	24,84	2,61		
Olumsuz Değerlik	0-2500 TL	7,47	1,07	1,431	,240	
	2501-5000 TL	7,63	1,08			
	5001 TL ve Üzeri	7,40	1,04			

Tablo 5 incelendiğinde Dışadönüklük Ölçüm Verileri [F(2-438)=.642 p>0.05] Sorumluluk Ölçüm Verileri [F(2-438)=2.044, p>0.05] Geçimlilik Ölçüm Verileri [F(2-438)=2,564 p>0.05] Açıklık Ölçüm Verileri [F(2-438)=1.906, p>0.05] Olumsuz Değerlik Ölçüm Verileri [F(2-438)=1.431, p>0.05] gelir durumu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir.

Öte yandan Benlik Saygısı Ölçeği Ölçüm Verileri [$F(2-438)=79.858, p<0.05$] Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği Ölçüm Verileri [$F(2-438)=113.805, p<0.05$] Duygusal Dengelilik Ölçüm Verileri [$F(2-438)=4.025, p<0.05$] gelir durumu değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığının tespiti için çoklu mukayeseye imkân tanıyan çoklu karşılaştırma yapılmıştır.

Benlik Saygısı Ölçeği ölçüm verilerinde gelir durumu değişkenine göre farklılık bütün gelir gruplarından kaynaklanmaktadır. Betimsel istatistikler incelendiğinde benlik saygısının en yüksek olduğu gelir grubu 5001 TL ve üzeri gelir grubudur. Gelir düzeyi düştükçe benlik saygısında da bir azalma eğilimi vardır.

Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği ölçüm verilerinde gelir durumu değişkenine göre farklılık bütün gelir gruplarından kaynaklanmaktadır. Betimsel istatistikler incelendiğinde kadına yönelik şiddetin en yoğun yaşandığı gelir grubu en düşük gelir düzeyine sahip gelir grubudur. Gelir düzeyinin artışı ile birlikte kadına yönelik şiddet eğiliminde de bir azalış vardır.

Duygusal Dengelilik ölçüm verilerinde gelir durumu değişkenine göre farklılık 0-2500 TL ile 5001 TL ve üzeri gruplarından kaynaklanmaktadır. Betimsel istatistikler incelendiğinde duygusal dengesizliği en yoğun yaşayan evli kadınlar gelir düzeyinin düşük gelir düzeyine sahip olan kadınlar olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Evli Kadınların Evlilik Süresi Gruplarına Göre Benlik Saygısı Ölçeği, Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği ve Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği Puan Ortalamalarına İlişkin Dağılımı

Bağımlı Değişken		Evlilik Süresi	X	S	F	P
Benlik Saygısı Ölçeği	1-5 Yıl	20,75	3,04	3,245	0,40	
	6-10 Yıl	21,03	3,09			
	11 Yıl ve Üzeri	21,67	2,77			
Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği	1-5 Yıl	72,31	9,55	5,776	,003	
	6-10 Yıl	70,07	10,16			
	11 Yıl ve Üzeri	68,12	8,85			
Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği	Dışadönüklük	1-5 Yıl	34,12	1,98	2,032	,132
		6-10 Yıl	34,42	2,10		
		11 Yıl ve Üzeri	33,99	1,86		
	Sorumluluk	1-5 Yıl	29,30	6,13	,459	,632
		6-10 Yıl	30,00	6,12		
		11 Yıl ve Üzeri	29,64	6,40		
	Geçimlilik	1-5 Yıl	31,62	4,80	1,060	,347
		6-10 Yıl	32,35	4,82		
		11 Yıl ve Üzeri	31,71	4,92		
	Duygusal Tutarsızlık	1-5 Yıl	15,56	1,77	1,738	,177
		6-10 Yıl	15,28	1,98		
		11 Yıl ve Üzeri	15,09	2,08		
	Gelişime Açıklık	1-5 Yıl	24,82	2,71	2,033	,132
		6-10 Yıl	25,24	2,76		
		11 Yıl ve Üzeri	24,66	2,63		
	Olumsuz Değerlik	1-5 Yıl	7,50	1,10	,342	,711
		6-10 Yıl	7,50	1,06		
		11 Yıl ve Üzeri	7,41	1,03		

Tablo 6 incelendiğinde Dışadönüklük Ölçüm Verileri [F(2-438)=2.032 p>0.05] Sorumluluk Ölçüm Verileri [F(2-438)=.459, p>0.05] Geçimlilik Ölçüm Verileri [F(2-438)=1.060 p>0.05] Açıklık Ölçüm Verileri [F(2-438)=1.738 p>0.05] Duygusal Dengelilik Ölçüm Verileri [F(2-438)=2.033 p<0.05] Olumsuz Değerlik Ölçüm Verileri [F(2-438)=.342, p>0.05] evlilik süresi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Öte yandan

Benlik Saygısı Ölçeği Ölçüm Verileri [$F(2-438)=3.245, p<0.05$] Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği Ölçüm Verileri [$F(2-438)=5.776, p<0.05$] evlilik süresi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığının tespiti için çoklu mukayeseye imkân tanıyan çoklu karşılaştırma yapılmıştır.

Benlik Saygısı Ölçeği ölçüm verilerinde evlilik süresi değişkenine göre farklılık 1-5 yıl ve 11 yıl ve üzeri evlilik süresi gruplarından kaynaklanmaktadır. Betimsel istatistikler incelendiğinde benlik saygısının 11 yıl ve üzeri evlilik süresine sahip grup lehine bir artış gösterdiği görülmektedir.

Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği ölçüm verilerinde evlilik süresi değişkenine göre farklılık 1-5 yıl ve 11 yıl ve üzeri evlilik süresi gruplarından kaynaklanmaktadır. Betimsel istatistikler incelendiğinde kadına yönelik şiddetin en yoğun yaşandığı evlilik süresi grubunun 1-5 yıl olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 7. Evli Kadınların Evlenme Biçimlerine Göre Benlik Saygısı Ölçeği, Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği ve Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği Puan Ortalamalarına İlişkin Dağılımı

Bağımlı Değişken		Evlilik Biçimi	X	S	F	P
Benlik Saygısı Ölçeği	Görücü Usulü		21,51	2,74	1,360	,176
	Anlaşarak		21,07	3,06		
Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçeği	Görücü Usulü		68,74	9,29	1,415	,158
	Anlaşarak		70,34	9,82		
Temel Kişilik Özellikleri Ölçeği	Dışadönüklük	Görücü Usulü	34,05	1,91	,873	,383
		Anlaşarak	34,26	2,02		
	Sorumluluk	Görücü Usulü	29,62	6,49	,171	,864
		Anlaşarak	29,74	6,14		
	Geçimlilik	Görücü Usulü	31,81	4,90	,360	,719
		Anlaşarak	32,01	4,84		
	Duygusal Tutarsızlık	Görücü Usulü	14,91	2,18	1,919	,057
		Anlaşarak	15,39	1,89		
	Gelişime Açıklık	Görücü Usulü	24,69	2,66	1,069	,286
		Anlaşarak	25,03	2,73		
	Olumsuz Değerlik	Görücü Usulü	7,48	1,07	,073	,942
		Anlaşarak	7,47	1,06		

Tablo 7 incelendiğinde Benlik Saygısı Ölçeği Ölçüm Verileri [$t(439)=1.360$, $p>0.05$] Aile İçi Kadına Yönelik Şiddet Ölçüm Verileri [$t(439)=1.415$, $p>0.05$] Dışadönüklük Ölçüm Verileri [$t(439)=.873$ $p>0.05$] Sorumluluk Ölçüm Verileri [$t(439)=.171$, $p>0.05$] Geçimlilik Ölçüm Verileri [$t(439)=.360$, $p>0.05$] Duygusal Dengelilik Ölçüm Verileri [$t(439)=1.919$ $p>0.05$] Açıklık Ölçüm Verileri [$t(439)=1.069$, $p>0.05$] Olumsuz Değerlik Ölçüm Verileri [$t(439)=.073$, $p>0.05$] evlilik biçimi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermemektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, evli kadınların benlik saygı düzeyleri, temel kişilik özellikleri ve maruz kaldıkları aile içi şiddet arasındaki ilişkiyi çeşitli değişkenler açısından değerlendirmek amacıyla yapılmıştır.

Çalışmada benlik saygısı ve aile içi şiddet arasında negatif, zayıf, istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Elde edilen bulguların literatür ile tutarlılık gösterdiği görülmektedir. HajYahia (2000) ve Muslu (2001) tarafından yapılan araştırmalarda; eşleri tarafından fiziksel şiddete maruz kalan kadınların benlik saygı düzeyleri, şiddete maruz kalmayan kadınlara kıyasla anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur. Kadınların düşük benlik saygıları, anksiyete ve depresyon düzeyleriyle, aile içi şiddet düzeyleri arası anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Clements ve arkadaşları (2004) ve Damka (2009) tarafından yapılan araştırmalarda da şiddete maruz kalan kadınların benlik saygı düzeylerinin düşük olduğu, Karaçam ve arkadaşları (2006) ve Büyükgök (2007) tarafından yapılan araştırmada şiddete maruz kalan kadınlarda öz saygı yitimi olduğu saptanmıştır. Korkmaz ve arkadaşları (2016) tarafından yapılan araştırmada da şiddete maruz kalan kadınlarda benlik saygısının azaldığı ve bunun sonucunda kadınlarda utanç, pişmanlık ve suçluluk duygularının geliştiği bulunmuştur.

Kadına yönelik aile içi şiddetin en yoğun olduğu yaş aralığının 25 yaş altı olduğu, yaş ilerledikçe kadına yönelik şiddet eğiliminde bir azalma olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde benzer araştırmalar incelendiğinde Coleman ve arkadaşları (1980) tarafından yapılan araştırmada yaş ile kadına yönelik eş şiddeti arasında negatif bir ilişki olduğu, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1998) tarafından yapılan araştırmada eşi tarafından şiddete maruz kalan kadınların çoğunun yaşının 15-22 arasında olduğu bulunmuştur. Naved ve Persson (2005) ve Akıncı-Çötök (2015) tarafından yapılan araştırmalarda

da evli kadınların yaşları arttıkça şiddete maruz kalma oranlarının azaldığı bulunmuştur. Miller ve arkadaşlarının (2010) yaptığı araştırmada genç kadınların aile içi şiddete daha fazla maruz kaldığı bulunmuştur. Dönmez ve arkadaşları (2012), Mete ve arkadaşları (2018) ve Şahin ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan araştırmalarda da genç yaştaki evli kadınların ileri yaştaki kadınlara göre daha fazla aile içi şiddete maruz kaldıkları saptanmıştır. Chantler (2012) tarafından yapılan araştırmada erken yaşta evlenen kadınların aile içi fiziksel şiddete daha fazla maruz kaldıkları bulunmuştur. Şahin (2018) tarafından yapılan araştırmada erken yaşta evlenen kadınların daha fazla şiddete maruz kaldığı, yaş ve ilişki süresi arttıkça aile içi şiddetin azaldığı bulunmuştur.

Eğitim düzeyine göre kadına yönelik şiddeti en yoğun yaşayan evli kadınların lisans mezunu olduğu, en düşük düzeyde ise lise mezunu evli kadınların olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatür incelendiğinde bu konuda farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumunun (1995) yaptığı araştırmada şiddet gören kadınların çoğunluğunun lise ve üstü eğitim düzeyine sahip olduğu bulunmuştur. Çiler Kılıç (1999) tarafından yapılan araştırmada ilkokul mezunu evli kadınların üniversite mezunu kadınlardan daha fazla şiddete maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Kocacık ve Doğan (2006) tarafından yapılan araştırmada aile içi şiddete maruz kalan kadınların eğitim düzeyinin düşük olduğu bulunmuştur. Turhan ve arkadaşları (2006) ve Altınay ve Arat (2008) tarafından yapılan araştırmalarda eğitim düzeyi yükseldikçe kadına yönelik eş şiddeti oranında azalma olduğu bulunmuştur. Muslu (2001) ve Dindaş (2008) araştırmalarında şiddet gören evli kadınların çoğunluğunun ilkokul mezunu ve okuryazar olduğu veya ilkokul mezunu olduğu bulunmuştur. Yaman-Efe ve Ayaz (2010) tarafından yapılan araştırmada eğitim düzeyi yükseldikçe kadına yönelik şiddet oranının azaldığı saptanmıştır. Yanık ve arkadaşları (2014) tarafından yapılan araştırmada okuma-yazma

bilmeyen kadınların aile içi şiddete daha fazla maruz kaldığı saptanmıştır. Gezen ve Oral (2013), Galelo-Carrillo ve arkadaşları (2016), Şahin (2018) ve Tel ve arkadaşları (2019) tarafından yapılan araştırmalarda ise kadınların eğitim düzeyleri ile aile içi şiddet arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2015) tarafından 6793 kadınla yapılan araştırmada elde edilen bulgulara benzer şekilde aile içi şiddete, eğitim düzeyi yüksek kadınların daha fazla maruz kaldığı bulunmuştur. Bu farklılıkların eğitim düzeyi düşük kadınların şiddet türlerini iyi tanımaması ve bu nedenle tanımlayamamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Çalışmada kadına yönelik şiddetin en yoğun yaşandığı gelir grubu en düşük gelir düzeyi olan 0-2500 TL olarak bulunmuştur. Elde edilen bulgular diğer araştırma sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir. Hoffman ve arkadaşları (1994), Güneş ve arkadaşları (2000), Faramarzi ve arkadaşları (2005), Karaoğlu ve arkadaşları (2006), Damka (2009), Büyükgök (2007), Efe ve Ayaz (2010) ve Aşkın ve Aşkın (2017) tarafından yapılan araştırmalarda gelir durumu düşük olan ailelerde aile içi şiddetin daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Muslu (2001) tarafından yapılan araştırmada şiddet görmeyen kadınların aile gelir durumu şiddet gören kadınların aile gelir durumundan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Castro ve arkadaşları (2003) tarafından yapılan araştırmada gelir düzeyi düşük ailelerde aile içi kadına yönelik şiddetin, gelir düzeyi yüksek olanlara kıyasla %61 oranında daha fazla olduğu bulunmuştur. Slabbert (2017) tarafından yapılan araştırmada gelir düzeyinin aile içi şiddet konusunda bir stres faktörü olduğu ve gelir düzeyi arttıkça aile içi şiddetin azaldığı bulunmuştur. Tamgoç Yıldız (2019) tarafından yapılan araştırmada da gelir düzeyi ile aile içi şiddet arasında ilişki olduğu, özellikle gelir düzeyinin düşüklüğünün aile içi şiddete sebebiyet verebileceği saptanmıştır.

Çalışmada kadına yönelik şiddetin en yoğun yaşandığı evlilik süresi grubunun 1-5 yıl olduğu bulunmuştur. Literatürde yapılan diğer araştırmalar incelendiğinde bu çalışmadan elde edilen bulgulara benzer bulgular olduğu gibi farklı sonuçlara ulaşıldığı da görülmektedir. Çiler Kılıç (1999) tarafından yapılan çalışmada da evlilik süresi 1-5 yıl arası olan ailelerde kadına yönelik şiddetin daha fazla olduğu bulunmuştur. Damka (2009) ve Tamgoç Yıldız (2019) tarafından yapılan araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmış olup evliliğin ilk yıllarında aile içi kadına yönelik şiddetin daha yoğun görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2015) tarafından yapılan araştırmada da aile içi şiddette evliliğin ilk yıllarının erken yaşlara denk gelmesi nedeniyle risk faktörü olduğu bulunmuştur. Akalın ve Arıkan (2017) tarafından yapılan araştırmada aile içi şiddete maruz kalan kadınlarının yarısından çoğunun (%58,2) aile içi şiddete evliliğin ilk yıllarında maruz kaldığı saptanmıştır. Diğer yandan Muslu (2001) tarafından yapılan araştırmada şiddet gören evli kadınların çoğunluğunun 10 yıl ve daha uzun zamandır evli olduğu bulunmuştur. Ayrancı ve arkadaşları (2002) tarafından yapılan çalışmada da aile içi kadına yönelik şiddetin uzun süreli evliliklerde daha fazla görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Taşpınar ve arkadaşları (2005) tarafından yapılan araştırmada gebe kadınlarda evlilik süresi arttıkça şiddetin görülme oranının da arttığı bulunmuştur. Güleç ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan araştırmada evlilik süresi arttıkça fiziksel şiddetin görülme sıklığının da arttığı bulunmuştur.

Evli kadınların benlik saygısı ölçüm verilerinin, kadına yönelik şiddet ölçüm verilerinin ve temel kişilik özellikleri ölçüm verilerinin evlilik biçimi değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur. Literatürde yapılan diğer araştırmalar incelendiğinde bu çalışmadan elde edilen bulgulara benzer ve farklı sonuçlara ulaşıldığı

görülmüştür. Muslu (2001), Vahip ve Doğanavşargil (2006) ve Şahin (2018) tarafından yapılan araştırmada evlenme biçimi ile şiddet arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Altınay ve Arat (2008) tarafından yapılan araştırmada anlaşarak evlenen çiftlerde %28, görücü usulü evlenen çiftlerde %37, aile onayı olmadan evlenen çiftlerde ise %49 oranında kadına yönelik eş şiddeti olduğu bulunmuştur. Yetim (2008) tarafından yapılan araştırmada evlenme biçimi ile kadına yönelik aile içi şiddet arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Bu çalışmaya göre kaçarak evlenen kadınların %90,9'u eşlerinden şiddete maruz kalmaktadır. Güleç ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan bir araştırmada evlilik şekli görücü usulü olan evliliklerde eş şiddetinin anlaşarak evlenenlere kıyasla 2,5 kat daha fazla, kaçarak evlenenlerde ise 4 kat daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Şahin ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan araştırmada kaçarak evlenen kadınların eş şiddetine maruz kalma oranı, anlaşarak evlenen kadınlardan anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Bilgin ve arkadaşları (2017) tarafından yapılan araştırmada görücü usulü ile evlenmenin aile içi kadına yönelik şiddet riskini arttırdığı bulunmuştur. Tel ve arkadaşları (2019) tarafından yapılan araştırmada ise tanışarak evlenen kadınların görücü usulü evlenen kadınlara kıyasla aile içi şiddete daha fazla maruz kaldıkları saptanmıştır. Tamgoç Yıldız (2019) tarafından yapılan araştırmada ise %47,1 oranla görücü usulü ile evlenen kadınların aile içi şiddete daha fazla maruz kaldığı bulunmuştur.

ÖNERİLER

Araştırmada düşük gelir düzeyine sahip ailelerin aile içi şiddet konusunda riskli aileler olduğu bulunmuştur. Bu ailelere yönelik saha çalışmaları arttırılarak, ihtiyaç sahibi olduğu tespit edilenlere 6284 sayılı kanun çerçevesinde geçici maddi yardım yapılması ya da çalışabilecek olan kadınların da yetenekleri ve ilgi alanlarına göre meslek edindirme ve çalışma hayatına katılımları desteklenerek hem gelir düzeyi artışı sağlanması hem de kadının

maddi ve manevi açıdan güçlenmesinin sağlanması önem arz etmektedir. Ayrıca ekonomik anlamda yetersizliği olan kadın şiddete karşı gelememekte ve şiddet döngü haline gelmektedir. Bu noktada şiddetle mücadelede kadın konuk evleri büyük önem taşımaktadır. Kadın konuk evleri sayıca artırılmalı ve ulaşılabilirlik noktasında çalışmalar yapılmalıdır. Kadınlara bu merkezlere nasıl ulaşılacağı ve nasıl hizmet alabileceğine ilişkin bilgilendirmeler yapılmalı, kadınların çeşitli sebeplerle hizmet aldığı kurumlarda bu bilgilerin yer aldığı bilgilendirme afişleri ve broşürleri olmalıdır.

Çalışmamız sonucunda benlik saygısının artması ile kadına yönelik şiddetin azaldığına ilişkin negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Bu çerçevede 6284 sayılı kanun çerçevesinde kadınlara psikolojik, meslekî, hukukî ve sosyal bakımdan verilen psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin niteliğinin ve ulaşılabilirliğinin arttırılması önemlidir. Özellikle güçlendirme yaklaşımı çerçevesinde kadınların benlik saygı düzeylerinin artışı dolaylı yoldan sağlamak adına çeşitli alanlarda kadınlara yönelik eğitim çalışmaları, yetenekleri ve ilgi alanlarına göre meslek edindirme ve iş hayatına katılımları için desteklenmeleri, siyasi hayata katılım için cesaretlendirilmeleri ve teşvik edilmeleri önemlidir.

Erken yaşta evlenen kadınların daha fazla aile içi şiddete maruz kaldığı bulunmuştur. Evlilik öncesi bireysel psikolojik danışmanlık ve rehberlik ile beraber evlilik danışmanlığı hizmeti alınması zorunlu hale getirilmeli, erken yaşta evlilikler üzerine bilinçlendirme ve eğitim çalışmaları yapılmalı, yapılan çalışmaların kapsamı arttırılmalıdır. Yapılacak tüm alanlardaki çalışmalar yalnızca kadınlara yönelik olmamalı aynı zamanda eşler de bu çalışmaya dâhil edilmelidir. Kadınlara karşı şiddetin önlenmesi konusunda medyada yer alan ya da yer alacak olan yayınlarla ilgili bilinçli olunmalı, normalleştirilmesi tehlikesine karşı dikkatli olunmalıdır. Kadına karşı şiddetin önlenmesi

konusunda tüm şiddet türleri ile ilgili toplumda yaşayan tüm bireyler için eğitim çalışmaları düzenlenmelidir.

Kadına yönelik şiddet suçlarına yönelik yaptırımlar ve yasal mevzuat caydırıcılık düzeyi arttırılacak şekilde yeniden düzenlenmelidir. Bu alanda yalnızca yasal mevzuatın ve yaptırımların varlığı yeterli değildir. Bu yasal mevzuatın ve yaptırımların nasıl uygulandığı da önem taşımaktadır. Aile içi kadına yönelik şiddet vakalarında hem şiddet uygulayan eşlere özgüven sağlayan hem de kadınların hukuk sistemine olan inancını zedeleyen iyi hal ceza indirimlerinin uygulanması konusunda mevzuat sisteminde revizyon yapılmalıdır.

Kadına yönelik şiddet alanında hukuksal dayanaklar kadar sosyal çevrenin rolü de ciddi önem taşımaktadır. Çoğu kişi aile içi şiddete tanık olduğunda ne yapması gerektiğini bilmemekte ya da 'aile mahremiyeti' düşüncesinden dolayı görmezden gelmektedir. Aile içi şiddetle mücadele üzerine çalışan kurumlar tarafından yapılan çalışmalara 'tanık' boyutu da eklenmelidir.

KAYNAKÇA

- Akalın, A., Arıkan, Ç. (2017). 15-49 Yaş Grubu Kadınlarda Aile İçi Şiddet Sıklığı ve Şiddetin Depresyona Etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(2),1-10.
- Akıncı Çötök, N. (2015). Toplumsal Cinsiyet Rolü Dahilinde Kadına Şiddet Olgusuna Karşı Kadın Algısı. *International Journal of Social Sciences and Education Research*,1(3), 778-790.
- Akpınar, O. (2013). Aile İçi Şiddete Maruz Kalan Kadınlarda Aile İçi Şiddetle Başa Çıkma Öz Yeterliliği. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39), 24-36.
- Aktaş, A.M. (2006). *Aile İçi Şiddet Kadının ve Çocuğun Korunması* (1. Baskı). Ankara: Elma Yayınevi.
- Aktaş, B., Pasinlioğlu, T., Demirdüzen, N. (2018). Kadın Doğum Polikliniğine Başvuran Evli Kadınların Algıladıkları Duygusal İstismar ve Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Adli Tıp Dergisi*, 31(3),115-123.
- Altınay, A. G., Arat, Y. (2008). *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet* (2. Baskı). İstanbul: Punto Baskı.
- Ankara Barosu Kadın Hakları Merkezi. (2008). *Kadın Hakları El Kitabı*. Ankara.
- Arabacı, L., Karadağlı, A. (2006). Hemşire ve Ebelerin Kadına Yönelik Şiddet Belirtilerini Tanımlarına İlişkin Ölçek Geliştirme. *Sağlık ve Toplum Dergisi*, 16(2), 101-11.
- Aşkın, E.Ö., Aşkın, U. (2017). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Yoksulluk İlişkisi: Aile İçi Şiddet Mağduru Kadınlar Üzerine Bir Araştırma. *Kapadokya Akademik Bakış*,1(2), 16-37.
- Ayrancı, Ü., Günay, Y. Ünlüoğlu, İ. (2002). Hamilelikte Aile İçi Şiddet: Birinci Basamak Sağlık Kurumuna Başvuran Kadınlar Arasında Bir Araştırma. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 3(2), 75-87.
- Aytaç, S., Eteman, F. S., Aydın, G. Ç., Reçber, B., Sezen, H. K. (2016). Kadına Yönelik Şiddetin Dünü, Bugünü, Yarını: Kestirim Tabanlı Bir Araştırma. *Sosyoloji Konferansları*, 54(2), 275-297.
- Basım, H.N., Çetin, F., Tabak, A. (2009). Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Kişilerarası Çatışma Çözme Yaklaşımlarıyla İlişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*,24(63), 20-34.
- Bilgin Şahin, B., Erbay Dünder, P. (2017). Kadına Yönelik Şiddet ve Yaşam Kalitesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 8(3), 203-210.

- Bozkurt Şener, E. (2011). *Kadına yönelik aile içi şiddeti önlemede 4320 sayılı ailenin korunmasına dair kanun ve değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış uzmanlık tezi). T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Büyükgök, D. (2007). *Eşler Arası şiddet: belirleyicileri ve ruh sağlığına etkileri* (Yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın.
- Castro, R., Peek-Asa, C., Ruiz, A. (2003). Violence Against Women in Mexico: A Study of Abuse Before and During Pregnancy. *American Journal of Public Health*, 93(7), 1110-1116.
- Chantler, K. (2012). Recognition of and Intervention in Forced Marriage as a Form of Violence and Abuse. *Trauma, Violence and Abuse*, 13(3), 176-183.
- Clements, C. M., Sabourin, C. M., Spiloy, L. (2004). Dysphoria and Hopelessness Following Battering: The Role of Perceived Control, Coping and Self-esteem. *Journal of Family Violence*, 19(1), 25-36.
- Coleman, K. H., Weinman, M. L., Hsi, B. P. (1980). Factors Affecting Conjugal Violence. *The Journal of Psychology*, 105(2), 197-202.
- Çakır-Parmaksızoğlu, A. (2011). *Aile içi şiddet mağduru olup boşanma sürecinde bulunan kadınlarda travma sonrası stres belirtileri ve ilişkili özellikler* (Yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli.
- Çiler Kılıç, B. (1999). *Aile içi kadına yönelik şiddetin belirlenmesi ve hemşirenin rolü* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çuhadaroğlu, F. (1986). *Adolesanlarda benlik saygısı* (Uzmanlık tezi). Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.
- Damka, Z. (2009). *Sığınma evinde kalan şiddet mağduru kadınlar: Anksiyete duyarlılığı, travmaya bağlı suçluluk, travma sonrası stres bozukluğu ve psikolojik belirtiler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demir-Akça, A. S., Akça, F., Sönmez, B. (2016). Aile İçi Şiddet. *Türkiye Klinikleri Journal of Family Medicine Special Topics*, 7(4), 86-91.
- Dindaş, H. (2008). *Kadına Yönelik eş şiddetinin sosyoekonomik durum ve yaşam kalitesi ile ilişkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

- Dönmez, G., Şimşek, H., Güney, T. (2012). Evli Erkeklerde Eşlerine Yönelik Şiddet ve İlişkili Etmeler. *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi*, 10(3), 151-159.
- Efe, Ş. Y., Ayaz, S. (2010). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Kadınların Aile İçi Şiddete Bakışı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11(1), 23-29.
- Faramarzi, M., Esmailzadeh, S., Mosavi, S. (2005). A Comparison of Abused and Non-abused Women's Definitions of Domestic Violence and Attitudes to Acceptance of Male Dominance. *Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol*, 122(2), 225-231.
- Fletcher, G. J., Simpson, J.A., Thomas, G., Giles, L. (1999). Ideals in Intimate Relationship. *J Pers Soc Psychol*, 76(1), 72-89.
- Galego-Carrillo, V., Santibáñez, R., Iraurgi, I. (2016). Estrategias cognitivas de regulación emocional en mujeres en situación de maltrato. *Pedagogía Social Revista Interuniversitaria*, 29, 115-122.
- Gençöz, T., Öncül, Ö. (2012). Examination of Personality Characteristics in a Turkish Sample: Development of Basic Personality Traits Inventory. *The Journal of General Psychology*, 139(3), 194-216.
- Gezen, M., Oral, E. T. (2013). Kadın Sığınma Evinde Yaşayan Kadınlar ile Şiddet Gördüğü Evde Yaşamaya Devam Eden Kadınların Bağlanma Biçimlerinin ve Ruhsal Belirti Düzeylerinin İncelenmesi. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 26(65), 65-71.
- Gömbül, Ö., Buldukoğlu, K. (1997). Hemşirelerin Kadın ve Kadına Yönelik Eş Şiddetine İlişkin Görüşleri. *Kriz Dergisi*, 5(2), 103-114.
- Güleç Öyekçin, D., Yetim, D., Şahin, E.M. (2012). Kadına Yönelik Farklı Eş Şiddeti Tiplerini Etkileyen Psikososyal Faktörler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 23(2), 75-81.
- Güler, N., Tel, H., Özkan-Tuncay, F. (2005). Kadının Aile İçinde Yaşanan Şiddete Bakışı. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 27(2), 51-56.
- Güner, B. (2016). Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddetin Hukuk Sosyolojisi Açısından Değerlendirilmesi. *Uluslararası Multidisipliner Akademik Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 1-10.
- Güneş, G., Kaya, M., Pehlivan, E. (2000). Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Ailelerinde Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle İlgili Bir Araştırma. *Toplum ve Hekim*, 15(5), 391-397.
- Gürsoy, M., Kocadaş, B. (2017). Sosyoloji Öğrencilerinin Aile İçi Şiddet Algısı. *Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 51-64.

- Haj-Yahia, M. M. (2000). Implications of Wife Abuse and Battering For Self-esteem, Depression and Anxiety as Revealed By The Second Palestinian National Survey on Violence Against Women. *Journal of Family Issues*, 21(4), 435-463.
- Hoffman, K. L., Demo, D. H., Edwars, J. N. (1994). Physical Wife Abuse in Non-western Society: An Integrated Theoretical Approach. *Journal of Marriage and The Family*, 56(1), 131-146.
- Kandemirci, D., Kağnıcı, Y. D. (2014). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Baş Etme: Çok Boyutlu Bir İnceleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(33), 1-12.
- Kaplan, S., Akalın, A., Pınar, G., Yılmaz, T. (2014). Hemşirelik Öğrencilerinin Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Aile İçi Şiddetteki Mesleki Rollerine İlişkin Tutumları. *Yıldırım Beyazıt Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik e-Dergisi*, 2(1), 26-35.
- Karaçam, Z., Çalışır, H., DüNDAR, E., Altuntaş, F., Avcı, H.C. (2006). Evli Kadınların Aile İçi Şiddet Görmelerini Etkileyen Faktörler ve Kadınların Şiddete İlişkin Bazı Özellikleri. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 22(1), 71-88.
- Karaoğlu, L., Celbis, O., Ercan, C., Ilgar, M., Pehlivan, E., Güneş, G., Genç, M.F., Eğri, M. (2006). Physical, Emotional and Sexual Violence During Pregnancy in Malatya, Turkey. *European Journal of Public Health*, 16(1), 149-156.
- Karasar, N. (2000). *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (10. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kılıç, G., Yıldız, M. (2017). Kadın Konuğünde Kalan ve Şiddete Uğramış Kadınların İlişkilerine İlişkin Bilişsel Çarpıtma Düzeylerinin Örneleyici Stres, Depresyon ve Umutsuzluk Düzeyleri ile İlişkisi. *Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2), 1-5.
- Kim, J., Lee, J. (2013). Prospective Study on the Reciprocal Relationship Between Intimate Partner Violence and Depression Among Women in Korea. *Social Science Medicine*, 99, 42-48.
- Kocacık, F., Çağlayandereli, M. (2009). Ailede Kadına Yönelik Şiddet: Denizli İli Örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 24-43.
- Kocacık, F., Doğan, O. (2006). Domestic Violence Against Women in Sivas, Turkey: Survey Study. *Croatian Medical Journal*, 47, 742-749.
- Korkmaz S, Korucu T, Yıldız S, Kaya Ş, İzci F, Atmaca M, (2016). Psikiyatri Hastalarında aile içi şiddetin sıklığı ve ilişkili faktörler. *Düşünen adam, the journal of psychiatry and neurological sciences*, 29, 359-366.

- Levent, G. (2019). *Aile içi şiddeti önlemede yasaların önemi: 6284 sayılı ailenin korunması ve kadına yönelik şiddetin önlenmesine dair kanun örneği* (Yüksek lisans tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Macionis, J. J. (2012). *Sosyoloji* (V. Akan, Çev.) Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Mete, B., Pehlivan, E., Bektaş, D., Tekin, Ç., Çakmak, E. (2018). Malatya Kent Merkezinde Yaşayan Yetişkin Kadınlarda Aile İçi Şiddet Sıklığı ve Etkileyen Faktörler. *STED*, 27(5), 297-304.
- Miller, E., Decker, M. R., Raj, A., Reed, E., Marable, D., Silverman, J. G. (2010). Intimate Partner Violence and HealthCare-seeking Patterns Among Female Users of Urban Adolescent Clinics. *Matern Child Health J*,14(4),910-917.
- Moroğlu, N. (2012). Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 6284 Sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 101, 357-380.
- Muslu, L. (2001). *Kırsal bölgelerde eşleri tarafından fiziksel şiddet gören ve görmeyen kadınların benlik saygı düzeylerinin belirlenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Naved, T. S., Persson, L. A. (2005). Factor Associated With Spousal Physical Violence Against Women in Bangladesh. *Studies in Family Planning*, 36(1), 289-300.
- Özyürek, A., Kurnaz, F. B., Çetin, A. (2018). Demografik Bazı Özelliklerin Aile İçi Şiddete İlişkin Farkındalığı Yordama Düzeyi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 47-60.
- Raghavan, C., Swan, S. C., Snow, D. L., Mazure, C. M. (2005). The Mediation Role of Relationship Efficacy and Resource Utilization in the Link Between Physical and Psychological Abuse and Relationship Termination. *Violence Against Women*,11(1), 65-88.
- Sevi, Ü., Kavlak, O., Yanikkerem, E. (2007). Şiddetin Kadın Sağlığına Etkileri ve Sağlık Çalışanlarının Rolü. *Kadın Çalışmaları Dergisi*, (Aile İçi Şiddet Özel Sayısı), 32-47.
- Slabbert, I. (2017). Domestic Violence and Poverty: Some Women's Experiences. *Research on Social Work Practice*,27(2), 223-230.
- Soylu, Y., Kağnıcı, D. Y. (2015). Evlilik Uyumunun Empatik Eğilim, İletişim ve Çatışma Çözme Stilllerine Göre Yordanması. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 5(43), 44-54.

- Subaşı, N., Akın, A. (2003). *Kadına Yönelik Şiddet; Nedenleri ve Sonuçları. Toplumsal Cinsiyet, Sağlık ve Kadın. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.*
- Şahin, E. M., Yetim, D., Güleç Öyekçin, D. (2012). Edirne’de Kadına Yönelik Eş Şiddeti Yaygınlığı ve Kadınların Şiddete Karşı Tutumları. *Cumhuriyet Tıp Dergisi*, 34, 23-32.
- Şahin, Z. (2018). *Aile içi şiddet mağduru olan kadınlarda kendilik algısı, psikopatoloji ve bilişsel duygu düzenleme stratejileri* (Yüksek lisans tezi). Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2015). *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*. Ankara: Elma Teknik Basım.
- T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. (1995). *Aile İçi Şiddetin Sebepleri ve Sonuçları*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. (1998). *Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet. Bilim Serisi 113*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Tamgoç-Yıldız, S. (2019). *Kadına yönelik şiddetin farklı değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Iğdır.
- Taşpınar, A., Bolsoy, N., Şirin, A. (2005). Gebeler Fiziksel Şiddete Uğruyorlar Mı? Manisa Örneği. *Adli Psikiyatri Dergisi*, 2(2), 41-47.
- Taylan, H. H. (2009). Türkiye’de Köy Ailesinde Aile İçi İlişkiler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22, 117-138.
- Tel, H., Kocataş, S., Güler, N., Tel-Aydın, H., Gündoğdu, N. A. (2019). Evli Kadınların Aile İçi Şiddete Maruz Kalma Durumu ve Etkileyen Faktörler. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (Özel Sayı), 256-264.
- Turhan, E., Güraksın, A., İnandı, T. (2006). Erzurum’da Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet. *Sağlık ve Toplum*, 16(3), 24-30.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (01.01.2018). İl Yasal Medeni Durum ve Cinsiyete Göre Nüfus, Erişim Tarihi: 22.01.2018, http://tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=2741.
- Vahip, I., Doğanavşargil, Ö. (2006). Aile İçi Fiziksel Şiddet ve Kadın Hastalarımız. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 17(2), 107-114.
- World Health Organization. (2002). *World Report on Violence and Health*. Geneva.

- World Health Organization. (2019). *Violence Against Women Intimate Partner and Sexual Violence Against Women – Evidence Brief*. Geneva.
- Yaman-Efe, Ş., Ayaz, S. (2010). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Kadınların Aile İçi Şiddete Bakışı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11(1), 23-29.
- Yanık, A., Hanbaba, Z., Soygör, S., Ayaltı, B., Doğan, M. (2014). Kadına Yönelik Şiddet Davranışlarının Değerlendirilmesi: Türkiye'den Kanıt. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 4(4), 105-111.
- Yazıcıoğlu, Y., Erdoğan, S. (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yetim, D. (2008). *Edirne şehir merkezinde kadınlara yönelik şiddet sıklığı ve etkileyen faktörler* (Yayımlanmamış uzmanlık tezi). Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Edirne.